INTERNATIONAL *Bestseller*

Domnul X
Patrick Pesnot

SPIONII RUȘI
DE LA STALIN LA PUTIN

LITERA®

Săptămâna Financiară

Domnul X
Patrick Pesnot

SPIONII RUSI

DE LA STALIN LA PUTIN

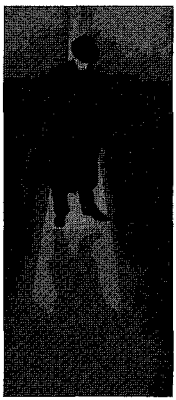

Domnul X
Patrick Pesnot

SPIONII RUȘI
DE LA STALIN LA PUTIN

LITERA®

Les espions russes de Staline à Poutine, de Monsieur X/Patrick Pesnot
Copyright © Nouveau Monde éditions, 2008

LITERA®

Editura Litera
O. P. 53; C. P. 212, sector 4, Bucureşti, România
tel.: 031 4251619; e-mail: comenzi@litera.ro

Ne puteţi vizita pe

Copyright © 2010, Litera
pentru versiunea în limba română
Toate drepturile rezervate

Traducere din limba franceză:
Cristina Ardelean

Editor: Vidraşcu şi fiii
Copertă: Ionuţ Broştianu
Redactor: Teodora Pavel
Tehnoredactare şi prepress: Ofelia Coşman

Tipărit în Germania

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
DOMNUL X
Spionii ruşi de la Stalin la Putin / Domnul X, Patrick Pesnot ; trad.: Cristina Ardelean. - Bucureşti : Litera Internaţional, 2010
ISBN 978-973-675-840-9
I. Pesnot, Patrick
II. Ardelean, Cristina (trad.)
327.84(47)"19/20"

Mulţumirile mele se îndreaptă spre Rébecca Denantes, Yannick Dehée, Jean-Pierre Guéno, Ilinca Negulesco, Catherine Pesnot şi Sabine Sportouch.

Pentru Céline şi Édmée

Cuprins

1. Tuhacevski, „Napoleon cel Roșu" 11
2. Stalin și evreii 21
3. Crime între zidurile Kremlinului 37
4. Congresul tuturor deziluziilor 45
5. Marea trădare de la Budapesta 55
6. Adevăratul asasin al lui Troțki 69
7. O primăvară prea timpurie 79
8. Victor Louis, jurnalist la comanda KGB 89
9. Misterul Andropov 97
10. Universul terorii 107
11. Trucajele revoluției române 117
12. Revoluția de Catifea 125
13. Tezaurul Partidului Comunist 135
14. Căderea lui Gorbaciov 151
15. STASI și fantomele trecutului 161
16. Apariția unui nou țar 177
17. Cecenia: pârghia puterii 185
18. Lista neagră a Kremlinului 201

1

Tuhacevski, „Napoleon cel Roşu"

TREPTAT ŞI ÎN POFIDA RENAŞTERII naţionalismului rus, arhivele serviciilor secrete comuniste se deschid. În sfârşit, putem întrevedea crâmpeie de adevăr despre o serie de evenimente răsunătoare. Iată, de exemplu, dosarele Armatei Roşii...

Vă invit la o incursiune în timp. În iunie 1941, Hitler ordonă atacarea Uniunii Sovietice. Invazia nazistă este năucitoare. Ocuparea Moscovei eşuează, armata germană fiind oprită la porţile oraşului, dar aceasta înaintează adânc în teritoriul sovietic. Încă din primele luni de război pierderile umane sunt enorme, cu sute de mii de militari morţi, răniţi şi luaţi prizonieri.

Invincibila Armată Roşie este mult prea uşor scoasă din luptă. Depăşiţi de situaţie, mareşalii sovietici iau decizii greşite, cu o incompetenţă uimitoare la acest nivel.

O astfel de situaţie se poate explica simplu. Elita militară rusă fusese decimată în timpul Marii Epurări din 1936–1937, când zeci de mii de ofiţeri de rang înalt au fost asasinaţi sau deportaţi în gulagurile siberiene. Unii dintre ei au fost eliberaţi din lagărele lui Stalin, dar închisoarea i-a zdrobit, iar în curând se vor dovedi incapabili să înfrunte forţele hitleriste. Epurarea armatei continuă şi în timpul ofensivei naziste. În faţa armatei germane se află un inamic slăbit din punct de vedere militar, surprins pe picior greşit, lipsit parţial de corpul de comandă, care va avea nevoie de timp până la lovitura mortală dată Wehrmachtului în 1945.

Se trece sub tăcere faptul că decapitarea catastrofală a Armatei Roşii este rezultatul unei ample manipulări, a unor acţiuni orchestrate din umbră, de la Paris, de către serviciile secrete germane şi sovietice.

În toiul dezastrului din 1941, generalul Andrei Andreevici Vlasov joacă un rol major în timpul luptelor pentru apărarea capitalei şi devine unul dintre favoriţii lui Stalin. După succesul obţinut la porţile Moscovei, Vlasov este numit la comanda unei forţe de intervenţie. Înconjurat de incompetenţi, armata sa este încercuită, el însuşi fiind capturat de germani. Nu după mult timp, va trece de partea inamicului. Nou şi umilitor afront la adresa Rusiei!

Amploarea epurărilor sângeroase din Armata Roşie este greu de estimat. În a doua jumătate a anilor '30, are loc o adevărată baie de sânge: majoritatea mareşalilor şi generalilor sunt arestaţi şi împuşcaţi. Între 35 000 şi 50 000 de ofiţeri sunt executaţi, în timp ce alţii vor fi degradaţi sau trimişi în lagăre disciplinare. Mutilarea armatei sovietice justifică eşecul din 1941.

Stalin îşi decapitează cu bună ştiinţă armata. În timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, pe care ruşii îl numesc „Marele război patriotic", în pofida imaginii de strateg militar infailibil pe care şi-o crease, Stalin face greşeli de proporţie. Victoria finală este obţinută cu preţul unui imens sacrificiu de vieţi omeneşti şi datorită ajutorului material acordat de Aliaţi.

Pentru a înţelege mai bine acest crâmpei de istorie, nu putem trece sub tăcere paranoia dictatorului sovietic, obsedat atât de mult de trădare şi comploturi încât ajunsese chiar să le inventeze. Atitudinea Tătucului este oare justificată? Un număr tot mai mare de istorici susţin că tinereţea lui Stalin nu este străină de Ohranka, faimoasa poliţie secretă ţaristă.

Pe la mijlocul anilor '30, stăpânul Kremlinului deschide drumul terorii sistematice. Primele procese de epurare sunt îndreptate împotriva aparatului tehnic. Directori şi muncitori sunt acuzaţi de sabotaj industrial. Urmează intelectualii şi oamenii politici. Vechi membri de partid, acuzaţi de complot, trădare şi legături cu stânga troţkistă, sunt condamnaţi la moarte. Nimeni nu mai este în siguranţă în Rusia! Toţi sunt suspecţi, inclusiv foştii tovarăşi de luptă ai lui Stalin. Întemniţaţi, anchetaţi, torturaţi fizic şi psihic, majoritatea acestor oameni sfârşesc prin a recunoaşte public pretinsele acuzaţii – ceea ce a fost numit „patriotism de partid" – înainte de a fi executaţi ca duşmani ai poporului.

Teroarea se răspândeşte cu repeziciune şi cuprinde întreaga ţară. Nici cetăţenii de rând nu scapă de valul epurărilor. Sute de mii, milioane de oameni sunt arestaţi, judecaţi şi transportaţi în gulaguri. Toţi devin ţinte ale terorii NKVD.

În anul 1937, vine rândul armatei. Sub pretextul prevenirii unei lovituri de stat militare, Stalin trece la dezorganizarea şi distrugerea Armatei Roşii.

Instigatorul nu este nimeni altul decât cel mai ilustru dintre ofiţerii superiori sovietici, mareşalul Tuhacevski, poreclit în glumă „Napoleon cel Roşu".

Sigur, Tuhacevski este departe de a fi un susţinător al lui Stalin şi nu se sfieşte să-şi arate făţiş dezacordul faţă de acesta, dar nu şi-a manifestat niciodată intenţia de pune mâna pe putere. Deşi popularitatea sa în rândul armatei i-ar putea permite o lovitură de stat militară, mareşalul se fereşte de acest lucru, dat fiind că ar fi imediat pus sub urmărire.

Stalin însă se teme. Dar pentru a se putea debarasa de popularul şef al Marelui Stat Major al Armatei Roşii, are nevoie de argumente serioase.

Mihail Nikolaevici Tuhacevski se naşte într-o familie aristocratică, în anul 1890, ca şi de Gaulle, care îi va deveni tovarăş de captivitate în Germania şi „profesor" de limba franceză.

Viitorul mareşal este un om seducător, cultivat şi un excelent muzician.

Sophie de Lastours[1]:

„Trăsăturile luminoase, părul bogat şi mătăsos, ochii cenuşii, uşor migdalaţi, cu un reflex lăptos în jurul irisului, buzele cărnoase şi senzuale îi dau un aer seducător şi sofisticat. Statura atletică, impunătoare este completată de o voce cu inflexiuni molatice, profunde, pe care unii o consideră învăluitoare şi uşor melancolică. [...] Cultivat, atrăgător şi plin de umor, este, fără nici o îndoială, ofiţerul rus cel mai competent din generaţia sa şi unul dintre oamenii cei mai inteligenţi ai regimului."

Înainte de Primul Război Mondial, Tuhacevski urmează cursurile Şcolii Militare, pe care o absolvă cu gradul de sublocotenent. Luat prizonier de germani, reuşeşte să scape şi, în 1917, se întoarce în Rusia. În speranţa unei reforme profunde a ţării, se pune în serviciul Revoluţiei Ruse.

Fără a fi încă membru al Partidului Bolşevic, consideră că Lenin se îndreaptă în direcţia potrivită şi participă activ la războiul civil împotriva Armatei Albe.

Foarte repede, Tuhacevski va ajunge unul dintre cei mai buni ofiţeri ai Armatei Roşii şi chiar un fel de geniu al artei militare. Atâtea laude îi aprind imaginaţia: într-o scrisoare adresată unui prieten se vede deja un nou Bonaparte, în campania din Italia. Însă nu îndrăzneşte să spere la un alt 18 Brumar.

În 1920, i se opune deschis lui Stalin, căruia îi atribuie umilitoarea înfrângere din Polonia şi pe care îl consideră vinovat de adoptarea unei tactici greşite. Viitorul stăpân de la Kremlin are memorie bună!

Perioada următoare nu este una foarte glorioasă pentru Tuhacevski. Tânărul ofiţer este însărcinat cu înăbuşirea revoltei marinarilor din Kronstadt şi a răscoalei din Tambov. Dând dovadă de exces de zel, ordonă să fie folosite gaze otrăvitoare împotriva răsculaţilor.

Odată terminat războiul civil, Tuhacevski va trece prin toate gradele ierarhiei militare. Comandant al Academiei Militare, general de armată, şef al Statului-Major General, adjunct al Comisarului Poporului pentru Apărare şi în sfârşit, mareşal al Uniunii Sovietice. Întreaga sa viaţă se ghidează parcă după deviza „repede şi bine". La numai 42 de ani, are pieptul plin de medalii!

Tuhacevski se impune rapid ca un reformator al armatei sovietice şi ca un excelent teoretician. Este autorul mai multor cărţi despre războiul modern,

[1] *Toukhatchevski*, ed. Albin Michel, 1996

fiind promotorul unor strategii militare revoluţionare pentru acele vremuri. Înaintarea în adâncime pe teritoriul inamic, cu ajutorul formaţiunilor blindate, urmate de unităţi motorizate şi apărată de aviaţie, teorie deja preconizată în Franţa de către colonelul de Gaulle, va fi folosită de armata germană în 1940.

Ca şi fostul său tovarăş de detenţie, colonelul Charles de Gaulle, Tuhacevski se confruntă cu dezinteresul total al autorităţilor ruse. Nici Stalin, nici mâna sa dreaptă, mareşalul Voroşilov, nu par interesaţi de noua doctrină militară. Tuhacevski nu încetează nici o clipă să creadă în rolul de excepţie al trupelor aeropurtate. Justeţea teoriilor sale va fi dovedită în timpul acţiunilor din 1941 şi, mai ales, din 1943.

Cooperarea militară dintre Germania şi tânăra Uniune Sovietică, cooperare prea mult trâmbiţată de mareşal, îi va fi fatală.

Totul începe în anul 1921, la iniţiativa lui Lenin, care considera – în ciuda opoziţiei unor reprezentanţi bolşevici – că o asemenea cooperare avea să fie benefică pentru ambele părţi.

Tratatul de la Versailles restricţionează sever capacităţile militare ale forţelor armate germane, obligate la mari sacrificii: reducerea numărului de militari, interzicerea fabricării de tancuri şi arme ofensive, reducerea flotei etc. În acest timp, Armata Roşie trebuie reorganizată din temelii. Polonia independentă reprezintă o reală ameninţare atât pentru germani, cât şi pentru sovietici. Sunt semnate acorduri secrete sovieto-germane prin care este fixat cadrul colaborării militare dintre cele două state. Părţile se obligă să creeze un grup industrial secret, însărcinat cu fabricarea pe „teritoriul sovietic" a unor tehnologii militare avansate şi interzise prin Tratatul de la Versailles.

O serie de acorduri ulterioare aveau să stabilească exact cadrul cooperării în toate domeniile militare: pregătirea cadrelor, schimbul de informaţii cu privire la tehnologiile militare avansate, contacte permanente între statele-majore ale celor două părţi. Mareşalul Tuhacevski este însărcinat cu orchestrarea colaborării sovieto-germane. Fără să aibă înclinaţii germanofile (nici Lenin nu le avea, de altfel), tânărul mareşal nu se gândeşte decât la avantajele unei colaborări care avea să transforme armata sovietică într-o armată modernă, chiar dacă armata germană va profita la maxim de oportunităţile oferite pentru a-şi reconstrui forţele de atac şi pentru a construi, într-o deplină ilegalitate internaţională, avioane pe tărâm sovietic.

Tuhacevski se deplasează deseori la Berlin, vizitează fabrici de armament, asistă la manevre. Pe scurt, Berlinul şi Moscova au o strânsă colaborare, iar militarii fraternizează.

După venirea lui Hitler la putere, la 30 ianuarie 1933, relaţiile dintre Germania nazistă şi Uniunea Sovietică se răcesc brusc, cel puţin în aparenţă. Comuniştii ruşi se lansează într-o uriaşă campanie internaţională antifascistă, colaborarea cu Berlinul devenind stânjenitoare.

În ciuda antagonismelor ideologice dintre sistemul nazist şi cel sovietic, Stalin, fire pragmatică, susţine ideea unei apropieri şi chiar a încheierii unui

acord cu Hitler, acord ce va fi de altfel parafat în anul 1939. Mai ales că, în etapa ascensiunii la putere a nazismului, Moscova i-a ignorat pe socialiștii germani, consideraţi anticomuniști şi, prin urmare, mult mai periculoşi decât naziștii. Motivul este simplu: dictatorul sovietic vrea să aplice o lovitură mortală Occidentului cu mâna Führerului. Refuzând să ia în considerare ameninţarea germană, Stalin va fi total nepregatit în momentul declanşării Operaţiunii Barbarossa, în iunie 1941.

Comandanţii militari ai celor două ţări se văd nevoiţi să abandoneze această cooperare pe care o considerau benefică în toate domeniile. Mareşalul Tuhacevski nu întârzie să-şi arate dezamăgirea, deşi devine tot mai conştient de pericolul pe care îl reprezintă Germania hitleristă.

Apar şi primele semne neliniştitoare, primii nori de furtună. În primul rând, încheierea pactului de neagresiune dintre Germania şi Polonia, inamicul tradiţional al Rusiei, dar mai ales programul de reînarmare şi reintroducerea serviciului militar obligatoriu, prin care Hitler încalcă fățiş restricţiile Tratatul de la Versailles. O armată germană restructurată şi modernizată, dotată cu unităţi motorizate, aşa cum îşi doreşte Hitler, ar putea face din Uniunea Sovietică unul din primele sale obiective militare.

Tuhacevski îl pune în gardă pe Stalin: ameninţarea este reală, concretă şi imediată. Trebuie reînnodate alianţele cu Vestul, mai ales cu Franţa şi Marea Britanie!

În tot acest timp, Stalin speră la un pact secret cu Hitler. Ignorat şi umilit, în anul 1935, Tuhacevski decide să „treacă Rubiconul". Informat asupra contactelor clandestine dintre Karl Radek, unul dintre apropiaţii lui Stalin şi colonelul Nikolai, agent dublu aflat în slujba serviciilor secrete germane şi sovietice, Tuhacevski publică în *Pravda* un articol furibund la adresa lui Hitler, prin care încearcă să demonstreze adevăratele sale intenţii belicoase împotriva URSS. Moscova şi Berlinul spumegă de furie!

Ce contează? Pentru mareşal este doar începutul cruciadei împotriva lui Hitler şi a ameninţărilor pe care acesta le reprezintă. Tuhacevski militează pentru un război preventiv, cu sprijinul militar al Marii Britanii şi al Franţei. În acest sens, am putea chiar afirma că este un deschizător de drumuri. La acea vreme, în bătrâna Europă, ascensiunea lui Hitler şi a totalitarismului german nu constituia un subiect de îngrijorare. Mai mult, politica sa antibolşevică era aplaudată la scenă deschisă. Între Stalin şi Hitler, alegerea fusese deja făcută!

Tuhacevski îşi întoarce privirile spre Vest. În 1936, vizitează Marea Britanie şi Franţa. De fiecare dată, având în vedere prestigiul şi rangul său, este primit de înalţi oficiali ai Forţelor Armate, pe care încearcă să-i convingă de pericolul nazist. Rezultatele sunt dezamăgitoare. Britanicii nu par să sesizeze pericolul reprezentat de o viitoare agresiune hitleristă, fiind convinşi că Tuhacevski exagerează. Generalul Gamelin, şeful de stat-major al armatei franceze, abia dacă îl ascultă. Nici mareşalul Pétain nu pare mai îngrijorat. Armata franceză este invulnerabilă. Iar *Mein Kampf* este o carte pe care nici măcar nu au citit-o!

Tuhacevski revine din Franţa cu unica satisfacţie de a fi întâlnit câţiva tovarăşi de captivitate din Germania, printre care şi pe generalul de Gaulle.

Datorită „îngerilor păzitori" din NKVD, poliţia politică moştenitoare a CEKA, Stalin este informat în detaliu asupra întâlnirilor mareşalului. Tuhacevski este departe de a fi un naiv, dar se consideră intangibil. Eroare fatală! În faţa lui Stalin, nimeni nu este la adăpost. Nici chiar numărul unu din Armata Roşie. Orgoliu nemăsurat? Fără nici o îndoială! De fapt, Tuhacevski subestimează nu numai nebunia distrugătoare a lui Stalin, dar şi hotărârea celor care-i vor pieirea.

Contele Alexandre de Marenches, şeful contraspionajului francez (SDECE)[1]:

„Încă din anii 1930, mareşalul Tuhacevski atrage atenţia asupra inamicului nr. 1 al Europei, Germania, care se pregăteşte intens pentru un nou război mondial. Prima ţintă va fi chiar Uniunea Sovietică! Evident, proiectele imperialiste ale lui Hitler nu se sfârşesc cu antisovietismul. Acest aspect este şi un paravan comod pentru tendinţe revanşarde faţă de vechii duşmani din Vest. [...] Tuhacevski preferă războiul pe teren. Se simte pierdut în războaiele nevăzute ale serviciilor secrete. Eroii săi sunt Alexandru cel Mare, Caesar şi Napoleon, mari conducători de armate, dar şi redutabili oameni politici. Tuhacevski are ambiţia de a încarna iscusitul strateg militar, dar şi versatul strateg politic. Imposibilitatea înfăptuirii acestei aspiraţii îi este fatală. Acţiunile sale pe plan politic sunt în total dezacord cu intrigile ţesute de Stalin. Mareşalul are experienţa surprizelor oferite de regimul stalinist ca să se mai mire de trădările sale şi păstrează distanţa faţă de cei care cultivau informările interne ca pe o plantă otrăvitoare, punând pe acelaşi plan «delaţiunea» şi «gulagul». Detestă anchetele, supravegherea maladivă a cetăţenilor şi afişează cu ostentaţie o atitudine dispreţuitoare faţă de tot ce nu reprezintă strict lumea militară."

Se pune totuşi o întrebare firească. Cine i-a decis până la urmă soarta? Stalin sau Hitler? Ambii erau exasperaţi de atitudinea şi acţiunile mareşalului.

Balanţa se înclină mai degrabă spre Stalin. Liderul de la Kremlin doreşte cu ardoare să se debaraseze de acest aristocrat arogant, militar ireproşabil şi popular, însă periculos. Opinie pe deplin împărtăşită si de Germania hitleristă. La ordinele lui Stalin, NKVD îl atrage într-o capcană subtilă.

În mod bizar, totul începe la Paris. Un anume general Skoblin uimeşte poliţia franceză prin viaţa luxoasă pe care o duce. Dar cine este Nikolai Skoblin? Oficial, este general al Armatei Albe refugiat la Paris. Numele său fusese amestecat, câţiva ani mai devreme, în misterioasa dispariţie a generalului

[1] Din prefaţa cărţii *Toukhatchevski*, de Sophie de Lastours, *op.cit.*

ţarist Aleksandr Kutepov, şeful ROVS, o asociaţie militară ce luptase împotriva Armatei Roşii şi care îşi propusese reunirea ofiţerilor albi exilaţi în întreaga lume. Skoblin, el însuşi membru conducător al ROVS, este bănuit de complicitate la prinderea generalului Kutepov. Gurile rele spun că luxul său se datorează serviciilor secrete sovietice. Neexistând proba trădării, Skoblin iese basma curată, iar Kutepov, răpit pe străzile Parisului, este eliminat fizic de agenţii Moscovei.

În realitate, Skoblin este spion sovietic. NKVD infiltrase spioni în rândurile organizaţiilor formate din ruşii Armatei Albe. Şi asta nu e totul! Skoblin este şi agent al serviciilor secrete germane. Moscova nu este străină de jocul său dublu. Este şi motivul pentru care apelează la serviciile sale.

Din ordinul NKVD, Skoblin se întâlneşte la Berlin cu Reinhard Heydrich, şeful Serviciului de Securitate al Reichului (SD), pentru a-i dezvălui un dublu complot. Unii mareşali şi generali sovietici pregătesc un atentat împotriva lui Stalin. Ca să toarne gaz pe foc, Skoblin va afirma că aceşti complotişti colaborează cu ofiţeri superiori germani, sugerând interesul efectiv al celui de-Al Treilea Reich este de a susţine planul complotiştilor, actul final fiind eliminarea lui Stalin.

Skoblin îşi duce greaua misiunea la bun sfârşit. Informaţiile ajung la urechile Führerului, care însă nu pare foarte entuziasmat. Cei doi dictatori au încă nevoie unul de celălalt. Prezenţa primului justifică politica celui de-al doilea, şi viceversa. În plus, Hitler se teme, şi nu fără motiv, că un puci militar la Moscova ar putea da idei propriilor săi generali, mulţi dintre ei conştienţi de devierile fanatismului nazist.

Şi totuşi, informaţiile lui Skoblin nu sunt neglijate. Heydrich are un alt plan. Cunoscând firea bănuitoare a lui Stalin, decide fabricarea unor probe care să demonstreze acţiuni subversive la vârful armatei. Tătucul va reacţiona violent şi va trece la decapitarea armatei, lovitură din care, evident, aceasta îşi va reveni cu greu.

Führerul este de acord cu acest plan. Statul-Major nazist nu pune nici o secundă la îndoială informaţiile generalului Skoblin, deci NKVD anticipase corect reacţiile lui Reinhard Heydrich.

Şeful SD se pune pe treabă. Informaţiile care vor ajunge la Stalin trebuie făcute credibile. Se trece rapid la fabricarea unui dosar de acuzare împotriva lui Tuhacevski, iniţiatorul aşa-zisului complot.

Cheia acuzării: complicitatea presupusă a mareşalului rus cu generalii germani. Trebuie însă produse suficiente documente în acest sens. Serviciile secrete ale lui Heydrich dispun de documente purtând semnătura mareşalului, de pe vremea în care cele două armate cooperau strâns.

E suficient să se falsifice pe ici, pe colo pentru actualizarea acestor documente. SD nu duce lipsă de „artişti" capabili să realizeze toată acţiunea.

Apoi nu mai trebuie decât ca acest dosar format din piese contrafăcute să ajungă la Stalin! Dar înainte de a găsi un intermediar, Heydrich pregăteşte

o abilă campanie de zvonuri. În cercurile înalte de la Paris şi Praga se vorbeşte deja despre un complot militar. Informaţiile sunt comunicate personalului diplomatic sovietic. Parisul doreşte o alianţă militară cu Moscova. Însuşi ministrul apărării, Edouard Daladier, primeşte sarcina acestei misiuni de intoxicare. La Praga, preşedintele Beneš, care se simte ameninţat de proiectele expansioniste lansate de Berlin, are tot interesul să îşi atragă simpatia Kremlinului. Astfel, în mod cu totul şi cu totul misterios, acesta ajunge în posesia dosarului lui Heydrich pe care îl expediază degrabă la Moscova.

Situaţie tragicomică, întrucât Stalin nu trebuie convins de o manevră pe care el însuşi o pusese la punct. Pentru a-i înfunda pe Tuhacevski şi acoliţii săi, are însă nevoie de documente, care îi vor fi aduse pe tavă.

Falsele documente au fost fabricate probabil la începutul anului 1937. În luna mai, Tuhacevski este revocat din funcţie şi numit comandant al unei regiuni militare departe de Moscova. Este vorba despre un act de umilire. Dar Stalin nu a hotărât încă să îl aresteze şi să îl trimită în faţa justiţiei. Nemaiputând trasa clar graniţa dintre adevăr şi fals, Tătucul Stalin devine victima propriilor intrigi ajungând să se întrebe dacă nu cumva complotul orchestrat de el cu atâta minuţiozitate are o bază reală. Mareşalul este o redută greu de anihilat. Trebuie deci izolat, pentru a preveni orice posibilă reacţie militară.

După ce constată că şeful statului-major al Armatei Roşii nu reacţionează în nici un fel, trece la acţiune.

Cincisprezece zile mai târziu, Tuhacevski şi alţi înalţi comandanţi militari sunt acuzaţi de conspiraţie anticomunistă, înaltă trădare şi spionaj în favoarea Germaniei.

După arestare, sunt torturaţi, în scopul smulgerii mărturiilor. Tuhacevski cedează, îşi recunoaşte vina imaginară şi acceptă ca adevărate acuzaţiile îndreptate împotriva sa. În timpul procesului, care se va desfăşura cu uşile închise, mareşalul va retracta propriile mărturii anterioare, obţinute sub tortură şi îl acuză pe dictator ca fiind duşmanul poporului şi al Armatei Roşii.

Completul de judecată este format din foşti tovarăşi de arme ai acuzaţilor. Cinism dus până la extrem! Terorizaţi de presiunile Kremlinului, aceştia vor pronunţa sentinţa de condamnare la moarte, care va fi imediat executată.

Falsul dosar va fi folosit ca pretext pentru dezlănţuirea Marii Epurări din cadrul Armatei Roşii. Ani de represiune cruntă! Nici familiile celor acuzaţi nu vor scăpa de paranoia stalinistă.

„Afacerea Tuhacevski" va avea un singur câştigător: Hitler. Trăgând sforile pentru a se debarasa de mareşal şi apropiaţii săi, acesta obţine practic decapitarea Armatei Roşii, lucru de care va profita cu vârf şi îndesat în iunie 1941. Cu siguranţă însă nu se aştepta ca Stalin să meargă atât de departe!

La puţin timp după începutul epurărilor, generalul Miller, şeful ROVS, dispare misterios în inima Parisului, ca şi predecesorul său, generalul Kutepov. Descoperise probabil combinaţiile subordonatului său, generalul Skoblin. Poate

aflase chiar şi cine a tras din umbră sforile în complotul îndreptat împotriva mareşalului Tuhacevski? Curioşii trebuie eliminaţi!

Răpit cu complicitatea lui Skoblin, este dus de răpitori în portul Le Hâvre, unde este îmbarcat pe un cargo sovietic cu direcţia URSS. Apoi, se aşterne tăcerea!

Nici soarta lui Skoblin nu va mai blândă. Autoexilat în Spania, în ciuda războiului civil, dispare şi el fără urmă, eliminat probabil de agenţii sovietici. Ştie prea multe!

2

Stalin şi evreii

MEDICI UCIGAŞI! ASASINI NEPEDEPSIŢI, protejaţi de halatele lor albe! Simpla idee îţi dă fiori reci pe şira spinării...
În 1953, Uniunea Sovietică este îngrozită, oamenii chiar cred ce se spune. Zvonurile prind formă, cu atât mai rapid cu cât, în marea lor majoritate, medicii acuzaţi sunt evrei. Antisemitismul latent este aţâţat. Nu circulaseră oare atâtea legende despre crimele rituale ale evreilor, despre copiii răpiţi şi asasinaţi cu cruzime? Agenţia Tass anunţă printr-un comunicat de presă arestarea unui grup de „medici-sabotori" de la Kremlin. Aparţinând de fapt serviciilor secrete iudeo-americane, aceştia sunt acuzaţi de asasinarea a doi lideri bolşevici şi bănuiţi că ar fi pregătit uciderea altora. Acţiune cu efect de şoc!

Imediat – şi mai ales în Ucraina – au loc manifestări antisemite. Copiii evrei sunt bătuţi cu cruzime de colegii de şcoală, adulţii ponegriţi şi insultaţi de colegii de serviciu. Panica se extinde printre evrei.

Două luni mai târziu, Stalin moare. Medicii sunt eliberaţi şi un comunicat oficial îi disculpă de orice fel de acuzaţie. Urmează reabilitarea. Complotul halatelor albe se încheie aici. Şi, odată cu el, cea mai teribilă perioadă a anitsemitismului agresiv de pe teritoriul URSS!

De ce alege Stalin otrava antisemitismului? Doar el este unul dintre artizanii creării statului independent Israel! Ce planuri are? Este el însuşi un rasist antisemit? Ce relaţii există între puterea stalinistă şi populaţia evreiască de pe teritoriul Uniunii Sovietice?

Subiectul este delicat chiar şi pentru epoca actuală, în care chestiunea evreiască, din nefericire, îmbracă diferite forme.

Să fi fost Stalin antisemit? Nu a recunoscut-o niciodată! Ne-ar fi imposibil să descoperim în scrierile şi discursurile sale cea mai mică umbră de antisemitism. Şi totuşi numeroase mărturii susţin contrariul. Mărturia lui Hruşciov, de exemplu. Se mai ştie că, informat despre o aşa-zisă mişcare evreiască într-o uzină de avioane din Moscova, Stalin declară: „Muncitorii ar trebui înarmaţi cu ciomege ca, la ieşirea din schimb, evreii ăştia să primească o bătaie zdravănă pe spinare!" Printre victimele epurării se vor afla şi sute de evrei, inclusiv rabini, medici şi ofiţeri.

Antisemitismul lui Stalin se manifestă cel mai pregnant în viaţa sa privată. Primul soţ al fiicei sale, Svetlana, era evreu. Stalin nici nu vrea să-l cunoască! Dupa divorţul Svetlanei, fostul socru al acesteia este aruncat în închisoare. Alt exemplu: şi fiul lui Stalin, Iakov, se căsătoreşte cu o evreică. Când acesta este luat prizonier, în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, soţia sa este imediat arestată.

Cu toate acestea, se pare că Stalin, după sinuciderea primei sale soţii, s-ar fi căsătorit cu o evreică, sora lui Lazar Kaganovici, membru al Biroului Politic al CC al PCUS. Cei doi soţi nu vor fi niciodată văzuţi împreună, astfel încât realitatea acestei căsătorii este pusă sub semnul îndoielii. Poate nu a fost decât un mariaj fictiv care trebuia să arate că Stalin nu era antisemit.

De fapt, pornirile antisemite caracterizau o mare parte din populaţia sovietică. Atitudinile rasiste, antisemite şi xenofobe se păstrează şi după Marea Revoluţie Bolşevică, ce abolise orice măsuri discriminatorii la adresa populaţiei evreieşti.

Dacă oficial sovieticii nu sunt rasişti şi antisemiţi, realitatea demonstrează contrariul. Nici Partidul Comunist nu este ocolit de expresia sentimentelor antisemite. După moartea lui Lenin, în 1924, în rândul liderilor bolşevici se aud zvonuri despre asasinarea acestuia de către medicii săi evrei.

Aceste suspiciuni lipsite de orice temei au marcat totuşi opinia publică, iar Stalin îşi va aminti de ele când va pune la punct teoria „complotului halatelor albe".

În ciuda unui antisemitism vădit, evreii ocupă poziţii de frunte în rândul Partidului Comunist şi al administraţiei bolşevice. Să nu uităm că, în familiile de evrei, în marea lor majoritate urbane, copiii primesc o educaţie aleasă.

Se poate vorbi chiar de o suprareprezentare a minorităţii evreieşti în cadrul partidului (un sfert din cadre), în raport cu demografia reală a populaţiei evreieşti, care numără doar două sau trei milioane de cetăţeni, la o populaţie totală de 150 000 000 de locuitori. Pentru a avea o imagine corectă a proporţiilor reale, vom da un singur exemplu: din cinci membri conducători ai Biroului Politic (printre care figurează Lenin şi Stalin), trei erau evrei: Troţki, Kamenev şi Zinoniev.

Efectele nu întârzie să apară! O nouă noţiune îşi face loc, atât înăuntrul, cât şi în afara URSS, iudeo-bolşevismul! În afara Uniunii Sovietice, faptul este uşor explicabil, îndeosebi în ţările catolice, puternic impregnate de sentimente antievreieşti. În interiorul ţării, fenomenul este mai insidios, căci asistăm la o revenire în forţă a antisemitismului după revoluţie. Astfel, Armata Albă trece la lupta făţişă împotriva iudeo-bolşevismului noii puteri, la fel şi naţionaliştii ucrainieni în timpul Războiului Civil Rus. Fantoma pretinselor conspiraţii mondiale evreieşti reînvie odată cu ideile mult trâmbiţate de faimoasele *Protocoale ale Înţelepţilor Sionului*. Autenticitatea documentului este mai mult decât îndoielnică. Aşa-zisul protocol, una dintre cele mai notorii farse compromiţătoare la adresa evreilor, este redactat la începutul secolului XX, la iniţiativa

poliţiei secrete ţariste, Ohranka. Din păcate, noi ediţii ale Protocoalelor circulă şi astăzi în lumea musulmană şi în cadrul unor organizaţii de extremă dreaptă.

Duşmanii Revoluţiei Ruse vor pune semnul egalităţii între puterea bolşevică şi cea evreiască. În mediile cele mai vulnerabile, cel rural, de exemplu, ideea prinde repede rădăcini. Stalin este pe deplin conştient de turnura evenimentelor. De îndată ce va obţine puterea absolută, va acţiona cu un cinsim care îl caracterizează. În 1927, se debarasează de Troţki, Kamenev şi Zinoniev, cei trei membri evrei ai Biroului Politic, care au avut şi proasta inspiraţie de a-i deveni adversari politici. Puterea este deci „deiudaizată". Dictatorul de la Kremlin trebuia să scape cât mai repede de eticheta de iudeo-bolşevism aplicată puterii sovietice. Va trăda chiar el secretul insistând asupra faptului că cei trei nu au fost lichidaţi din cauză că erau evrei, ci duşmani ai poporului. Manevra este încă un procedeu machiavelic adresat opiniei publice din Rusia.

Stalin îi va denunţa aşadar în mod public ca fiind evrei. Va încuraja astfel antisemitismul? Răspunsul nu poate fi decât afirmativ. Ca mărturie stă numărul impresionant de evrei, victime ale Marii Epurări şi ale proceselor de la Moscova dinainte de război. Troţki este primul care trage semnalul de alarmă asupra exploatării antisemitismului în procesele staliniste.

Diabolic, Stalin înţelege repede că este mai eficient să se folosească de evrei împotriva conaţionalilor lor, numindu-i în funcţiile cele mai detestate şi temute. Astfel cele mai înalte funcţii din GPU[1] sau din Administraţia lagărelor sunt încredinţate aproape în totalitate evreilor. Dorinţa sa ascunsă este de a-i ridica pe ruşi împotriva evreilor, făcuţi responsabili de sistemul represiv. Vom da un singur exemplu: Iagoda, sângerosul şef al NKVD, iniţiatorul primelor procese de la Moscova, despre care toată lumea ştia că era evreu.

Stalin îl sacrifică în 1937, acuzându-l de spionaj în slujba serviciilor secrete străine. Abilă mişcare! Împuşcă astfel doi iepuri dintr-un foc: se debarasează de un personaj redutabil şi acuză un evreu de rea-credinţă şi trădare.

Lev Troţki (articol apărut în 1937)[2]:

„De multă vreme, puterea bolşevică face un joc dublu în problema evreiască, şi nu numai. Teoretic, se pronunţă ferm împotriva manifestărilor antisemite. Pogromişti fanatici sunt târâţi în instanţă, unii sfârşind chiar

[1] CEKA, prima dintre multele organizaţii ale poliţiei secrete sovietice, va fi înlocuită, într-o primă fază, de NKVD (Comisariatul Poporului pentru Afaceri Interne), transformat apoi în GPU (Administraţia Politică de Stat). Ultima transformare, după cel de-Al Doilea Război Mondial, este KGB (Comitetul Securităţii Statului)

[2] Citat de Jean-Jacques Marie, în cartea sa *Les Derniers Complots de Staline*, ed. Complexe, 1953

tragic. Dar în acelaşi timp, prejudecăţile antisemite sunt exploatate sistematic pentru a compromite orice grup de opozanţi."

Pentru a adăuga o lună mai târziu:

„În toate procesele de acest gen, există un număr mare de evrei. Pe de o parte, pentru că reprezintă o fracţiune importantă din administraţia bolşevică, pe de altă parte, pentru că, mânaţi de instinctul de conservare, cadrele conducătoare ale birocraţiei îşi dau toată silinţa să deturneze nemulţumirea muncitorilor împotriva evreilor."

În URSS, evreii nu se bucură de un statut privilegiat, chiar dacă mulţi oameni politici, Lenin nu este decât un exemplu, vorbesc despre o „naţiune extrateritorială". Liderul revoluţionar îşi va schimba însă părerile de nenumărate ori. Din 1933, anul în care se introduce sistemul de paşapoarte interne, evreii vor trebui să se treacă astfel la rubrica „naţionalitate". Există şi alţi lideri comunişti care privesc iudaismul doar sub aspectul său religios. Pentru aceştia, problema evreiască nu poate fi rezolvată decât prin asimilare.

În realitate, comunismul şi iudaismul sunt două ideologii incompatibile. Comunismul urmează modelul universalist, în timp ce sionismul vizează regruparea tuturor comunităţilor evreieşti din diaspora într-un stat unic. Trebuie subliniat de altfel, *a contrario*, că din punct de vedere politic, atât comuniştii, cât şi sioniştii preconizează sistemul colectivist de organizare socială.

Competiţia este feroce. Bolşevicii, antisionişti înverşunaţi, îşi acuză adversarii că ar face jocul imperialismului britanic în Orientul Apropiat, prin colonizarea teritoriilor palestiniene în defavoarea populaţiei arabe. Sioniştii ar favoriza deci interesele politicii coloniale britanice. În plus, liderii sovietici se tem de puterea de atracţie sionistă asupra intelighenţiei evreieşti. Dacă toţi medicii, oamenii de ştiinţă sau inginerii evrei ar pleca în Palestina, exodul de inteligenţe ar fi îngrijorător pentru viitorul ţării. Iată de ce, până în anii 1980, URSS se opune vehement emigraţiei evreieşti.

Laurent Rucker[1]**:**

(Autorul evocă o şedinţă a Comitetului Central al PC al Uniunii Sovietice, din 1919)

„Problema lichidării acestei organizaţii şi a tuturor filialelor sale este pe larg dezbătută de liderii de partid şi de Comitetul Central. Asupra unui singur punct opiniile sunt divergente: metoda de lichidare. O parte a CC pledează pentru lichidarea publică şi brutală a tuturor reperelor partidului sionist. O altă parte, însă, ia în considerare situaţia internaţională şi stabilirea unor relaţii diplomatice cu Anglia, temându-se că lichidarea definitivă a mişcării sioniste ar putea afecta succesul diplomaţiei sovietice. Pentru a destabiliza însă această organizaţie, mult mai eficiente ar fi măsurile de discriminare

[1] *Staline, Israël et les Juifs*, Presses universitaires de France, 2001

administrativă, eliminarea subvenţiilor sau confiscarea proprietăţii instituţiilor culturale, sub diferite pretexte. Majoritatea membrilor CC preferă această ultimă variantă. Pentru punerea în practică a acestor decizii, biroul politic al CC primeşte ordinul înfiinţării unui organism secret însărcinat cu lupta împotriva contrarevoluţei evreieşti."

Moscova găseşte o altă cale de combatere a sionismului. Tătucul popoarelor, Iosif Visarionovici Stalin, înfiinţează prima regiune autonomă evreiască din lume, ce urma a fi o republică socialistă a poporului evreu în interiorul URSS. Această „Palestină" sovietică îi va convinge pe evrei să nu mai plece în Palestina, iar acest gest fără precedent nu va întârzia să atragă simpatia evreimii mondiale.

Să nu credeţi că este o acţiune filantropică! Kremlinul, lipsit în acelaşi timp de recunoştinţă şi devize, speră la recompense din partea iudaismului american şi european.

Într-o primă fază, nu se pune problema înfiinţării unei noi republici, o regiune autonomă evreiască este de ajuns! Dar unde? URSS se întinde pe un teritoriu vast, desigur. Kremlinul exclude din start Ucraina şi Crimeea, care adăpostesc numeroase comunităţi evreieşti. Nici Caucazul sau, mai la est, Republica Kirghiză nu sunt o bună alegere. Această acţiune de colonizare nu trebuie nici să îi deranjeze pe primii ocupanţi, nici să exacerbeze reacţiile antievreieşti ale anumitor populaţii. Într-un târziu va fi ales Birobidjanul, o regiune situată în Orientul Îndepărtat Sovietic, la graniţa cu Republica Populară Chineză.

Teritoriul nu este foarte ospitalier. Relieful şi clima sunt dure, există numeroase mlaştini infestate de ţânţari şi puţine terenuri cultivabile. În plus este foarte departe de Moscova şi de alte oraşe în care există puternice comunităţi evreieşti. Alegerea în sine are un caracter profund antisemit.

În realitate, detaliile sunt bine gândite. Birobidjanul, adesea invadat de chinezi, este şi o poartă de intrare pentru grupările de ruşi albi, ce vor să se răfuiască cu sovieticii. Or, evreii au fost întotdeauna ostili faţă de politica ţaristă, caracterizată printr-un antisemitism visceral. Graniţele vor fi deci bine păzite!

Birobidjanul devine Regiunea Autonomă Evreiască. Chiar dacă nu este încă o republică, simbolul trebuie privit printr-o prismă favorabilă. Pentru prima dată de la căderea Ierusalimului, evreii au un teritoriu propriu!

Kremlinul intenţionează să trimită acolo o sută de mii de familii de evrei. Însă primii colonişti sunt repede dezamăgiţi de condiţiile de trai mai mult decât imposibile, nefiind pregătiţi să cultive pământurile neroditoare din Birobidjan. În marea lor majoritate orăşeni, nu sunt foarte dispuşi să meargă în urma unui plug tras de boi!

Un prim bilanţ: comunitatea evreiască din Birobidjan numără de-abia câteva sute de familii. Eşecul economic, dar şi politic, este evident. Crearea

unei „Palestine" sovietice nu va putea concura niciodată cu mişcarea sionistă din URSS.

După o perioadă aproape idilică, puterea sovietică alege represiunea. Mii de militanţi sionişti sunt trimişi în lagăre de muncă, alţii, mai rar, sunt expulzaţi.

În 1939, semnarea pactului germano-sovietic alarmează (pe drept cuvânt!) comunitatea evreiască din URSS. Primele consecinţe sunt dramatice. După invadarea Poloniei, forţe ale NKVD trec la arestarea conducătorilor organizaţiei evreieşti BUND. În iunie 1941 însă, ofensiva germană împotriva URSS va schimba radical situaţia. Stalin are stringentă nevoie de evrei!

Gravitatea contextului impune la Kremlin o schimbare tactică drastică. Politica externă necesită stabilirea de noi alianţe. Kremlinul are acută nevoie de foştii duşmani, Marea Britanie şi SUA. În interior, trebuie creat un front comun împotriva fascismului german. Stalin îşi nuanţează atitudinea faţă de minorităţile naţionale, convins că această relativă liberalizare va fi bine văzută în Vest. Moscova are nevoie urgentă de sprijin militar şi economic pentru a face faţă agresiunii naziste.

Kremlinul face un prim pas spre reconciliere cu conducătorii Bisericilor, şi nici evreii nu sunt uitaţi, cu atât mai mult cu cât au devenit victimele predilecte ale politicii rasiste duse de Hitler.

În august 1941, la două luni după invazia hitleristă, la Moscova are loc un miting de proporţii, la care vor participa câteva dintre elitele intelectualităţii evreieşti, printre care cel mai mare actor al teatrului idiş Solomon Mihoels, scriitorul Ilya Ehrenburg, sau cineastul Serghei Eisenstein. Manifestanţii lansează un apel către comunitatea evreiască mondială pentru a susţine poporul sovietic angrenat în „marele război patriotic" împotriva Germaniei fasciste.

Evident, nu este vorba despre un miting spontan, iar discursurile citite la tribună aveau aprobarea autorităţilor sovietice. Transmisă la radio şi larg difuzată în mediile occidentale, această manifestaţie populară obţine impactul scontat.

La câtva timp după eveniment, cu sprijinul oficial al autorităţilor sovietice, este creat Comitetul Antifascist Evreiesc.

În Vest, efectul este imediat! Sunt create mai multe comitete pentru ajutorarea URSS. Cel mai important este comitetul american, din care fac parte scriitori, artişti, oameni de ştiinţă evrei, chiar sub conducerea lui Einstein. Succesul propagandistic este incontestabil.

La Moscova, această acţiune de comunicare este dirijată de Lavrenti Pavlovici Beria, Comisarul Poporului pentru Afaceri Interne[1]. Acest personaj extrem de abil şi de influent, care controlează direct serviciile de securitate şi de informaţii sovietice, nu este atât de liber în mişcări după cum ne-am

[1] Vezi capitolul 3

putea imagina. Să menționăm doar cazul, mult timp ținut secret, al celor doi politicieni polonezi socialiști cu origini evreiești, Wiktor Alter și Henryk Ehrlich.

În 1939, după invadarea și împărțirea Poloniei între Germania nazistă și URSS, cei doi conducători ai Bundului polonez aleg să se refugieze în Est. NKVD ordonă imediat arestarea lor. Acuzați de spionaj, nu sunt eliberați nici după ce trupele germane atacă URSS. Condamnați la moarte la o lună după invazia germană, li se acordă totuși comutarea pedepsei. Considerându-i utili pentru planurile sale, Beria dispune punerea lor în libertate.

Politicieni cu experiență, ei ar putea fi numiți la conducerea Comitetului Antifascist Evreiesc pe care intenționează să-l creeze. Și totuși, trei luni mai târziu, cei doi vor fi din nou arestați din ordinul lui Stalin!

Dictatorul nu poate uita criticile pe care aceștia i le aduseseră în momentul parafării pactului de neagresiune dintre Germania și URSS. Existența lor îi amintește complicitatea cu Hitler! Pe de altă parte, Alter și Ehrlich îi par greu de manevrat și mult prea lucizi. Înțeleseseră mult prea repede că Stalin nu este interesat în nici un fel de soarta evreilor. Singurul lucru care conta pentru el era atragerea simpatiei Occidentului și mai ales a comunității evreiești internaționale, pentru a face rost de fonduri indispensabile efortului de război sovietic!

Refuzul de a se lăsa manipulați le este fatal. Erlich și Alter dispar fără urmă. Se pare că primul este împușcat, iar cel de-al doilea se spânzură în închisoare.

Oricum ar sta lucrurile, acest sinistru episod nu reușește să compromită eforturile lui Beria pentru crearea Comitetului Evreiesc Antifascist. Iar dacă vreun străin curios ar fi întrebat ceva în legătură cu soarta celor doi politicieni polonezi, răspunsul ar fi venit invariabil: „Aparține aneau serviciilor de spionaj hitleriste." Lucrurile sunt simple: este război, iar URSS este aliatul democrațiilor occidentale.

La sfârșitul anului 1941, Beria își vede visul împlinit. Dar Comitetul Evreiesc Antifascist, deși regrupează personalități marcante ale intelectualității evreiești din URSS, este controlat de NKVD, deci de Beria însuși. Chiar dacă președinte este Solomon Mihoels, secretarul general al comitetului este un anume Epstein, omul de încredere al NKVD. Este război, așa că antisemitismul a fost pus o vreme între paranteze.

Primul obiectiv al nou înființatului comitet este strângerea de informații privind situația evreilor din teritoriile ocupate de armatele celui de-Al Treilea Reich, apoi crearea altor comitete antifasciste la nivel mondial și informarea opiniei publice asupra atrocităților antisemite comise de Germania hitleristă. Și, nu în ultimul rând, strângerea de fonduri, provizii și haine pentru Armata Roșie și populația strămutată. În acest scop, unei delegații oficiale a evreimii sovietice, sub conducerea lui Mihoels, i se permite o vizită în Occident. Succes triumfător! În Statele Unite, dar și în Canada și în Marea Britanie, actorul se

întâlneşte cu personalităţi marcante ale vieţii culturale şi ştiinţifice: Charlie Chaplin, Marc Chagall, Albert Einstein, dar şi cu oameni politici, bineînţeles.

Fondurile strânse depăşesc aşteptările. Succes de proporţii pentru mişcarea evreiască, dar şi pentru Uniunea Sovietică! Inutil să mai amintim că membrii delegaţiei nu scapă nici o secundă de „umbrele" NKVD şi ale serviciilor secrete.

Doar Stalin nu gustă triumful, aşa cum ar fi trebuit. Se teme probabil că succesul poate înfierbânta minţile lui Mihoels, trezindu-i veleităţi de independenţă, cu atât mai mult cu cât celebrul actor lansează o idee explozivă: proclamarea unei republici evreieşti în Crimeea! Un nou Birobidjan, dar de data asta unul viabil, care ar putea însemna o recompensă pentru participarea evreilor sovietici la efortul militar şi ar face dreptate victimelor ce au avut de suferit de pe urma persecuţiilor naziste.

Stalin este imediat informat asupra acestui proiect de proporţii, amplu dezbătut la Kremlin. Cu siguranţă că Tătucul popoarelor nu ia în considerare nici o clipă această idee, dar în cadrul negocierilor dificile cu Aliaţii, nu strică să se creadă că va prinde contur într-o bună zi. Mai ales că membrii unei organizaţii internaţionale evreieşti, American Joint Distribution Committee, sunt dispuşi să asigure finanţarea proiectului.

Stăpânul de la Kremlin s-a prefăcut din nou şi a lăsat mult timp să se creadă că, într-o bună zi, se va înfiinţa o republică a evreilor în Crimeea. Cel puţin conducătorii Comitetului Evreiesc Antifascist au crezut sincer în ea, mai ales – când au aflat că Stalin trece la deportarea tătarilor din Crimeea. Dar nu este decât o altă capcană abil întinsă lui Mihoels şi amicilor săi. Iar afacerea halatelor albe nu va fi decât o altă ipostază a acestei capcane şi a întoarcerii progresive a antisemitismului în URSS după război şi după căderea Cortinei de Fier între Est şi Vest.

La Moscova se va vorbi despre această fantomatică republică din Crimeea până în 1945. Stalin are încă nevoie de sprijin occidental! 1945 este anul Conferinţei de la Ialta în cadrul căreia se perfectează împărţirea lumii, deşi atragerea unor state în orbita sistemului comunist începuse cu mult timp în urmă. În orice caz, pe durata negocierilor diplomatice, Stalin trebuie să îşi seducă partenerii anglo-saxoni, iar proiectul republicii evreieşti în Crimeea este un atu ce nu poate fi ignorat. Susţinut de evreimea americană, acest proiect îndepărtează temerile britanicilor, pentru care crearea unui stat evreu pe teritoriul Palestinei ar fi însemnat ca ei să plece. O republică evreiască sovietică ar atrage evrei din întreaga lume şi ar slăbi mişcarea sionistă din Palestina!

După ce la Ialta Stalin învinge în bătălia diplomatică cu Occidentul, crearea unei republici evreieşti în Crimeea devine un subiect tabu. Mihoels şi ceilalţi membri ai Comitetului Evreiesc Antifascist trebuie să îşi tempereze entuziasmul şi să îşi abandoneze visele. Fideli ideii de a crea o Palestină sovietică, îşi întorc privirea spre Birobidjan, care este încă o republică evreiască autonomă. Nici

nu se putea mai bine pentru Moscova! Totuşi întoarcerea supravieţuitorilor evrei în locurile din care fuseseră deportaţi va crea mari dificultăţi, mai ales în Ucraina, unde manifestările tradiţionale de antisemitism continuă să reprezinte o problemă serioasă. Cine dacă nu Nikita Hruşciov, secretarul Partidului Comunist din Ucraina, se plânge de evreii care se întorc ca roiurile de lăcuste?

Mii de alţi colonişti evrei se îndreaptă spre Birobidjan. Dar din anii '30 nimic nu se schimbase în regiune. Condiţiile de trai sunt din ce în ce mai grele. Eşecul este garantat! Zilele Comitetului Evreiesc Antifascist sunt numărate.

URSS devine teatrul unor schimbări radicale. Andrei Aleksandrovici Jdanov, membru important al Biroului Politic al PC al URSS şi viitor ideolog al realismului sovietic în artă, primeşte sarcina de a restructura intelectualitatea rusă. Datorită războiului, elitele culturale se bucură de câteva libertăţi. Mai rău încă, sunt în contact permanent cu omologii lor din ţările aliate. Ar putea deci suferi influenţa unei societăţi capitaliste decadente! Jdanov are misiunea de a le arăta rătăciţilor drumul cel bun, de a veghea la puritatea ideologiei comuniste şi a valorilor culturale tradiţionale ale poporului rus, de a se opune influenţelor nefaste ale Occidentului. Într-un cuvânt, de a respinge cu hotărâre „cosmopolitismul"!

Eforturile de purificare culturală sunt însoţite de campania lansată împotriva tendinţelor naţionaliste, evident cu excepţia naţionalismului rus. Sub pretextul colaborării cu invadatorul nazist, diferite grupuri etnice sunt deportate în Asia Centrala şi Siberia.

Deportările pe criterii etnice nu-i ocolesc nici pe evreii sovietici. Chiar adjectivul „cosmopolit" pare să fi fost creat special pentru ei. Campania antisemită împotriva „cosmopoliţilor fără rădăcini", după cum li se va spune, este în plină desfăşurare!

Absenţa „oricăror rădăcini" dă de înţeles că, prin firea lor, aceştia nu pot da dovadă de loialitate faţă de URSS. Reproşuri insidioase sunt aduse şi Comitetului Evreiesc Antifascist acuzat de „sionism mic-burghez" şi „iudeo-centrism"! În jargon sovietic, Mihoels şi ai lui sunt acuzaţi că, în scrierile şi documentele lor, ar fi pus exagerat în valoare acţiunile evreilor. În acelaşi timp are loc şi procesul de epurare etnică a personalului diplomatic sovietic, unde s-ar fi aflat prea mulţi evrei.

Pentru toţi cei care îl cunosc pe Stalin, este clar că liderul de la Kremlin şi-a găsit acum alţi „ţapi ispăşitori". Înainte de declanşarea războiului, duşmanii săi de moarte erau troţkiştii. Acum e rândul evreilor! Faptul este cu atât mai surprinzător cu cât Stalin este astfel obligat să îşi schimbe radical şi politica din Orientul Apropiat.

O explicaţie există: anul 1946 marchează începutul Războiului Rece. Aliaţii de ieri devin adversarii de astăzi. Orice mijloc este bun pentru a-i combate sau, şi mai mult, a-i diviza! Problema palestiniană se pretează excelent acestui exerciţiu de stil.

Lupta pentru dominaţie şi sfere de influenţă în Orientul Apropiat va opune Statele Unite şi Marea Britanie. Adevărata miză este petrolul, americanii dorind să pună capăt activităţii britanicilor în regiune.

Statele Unite nu pot decât să profite de noua conjunctură. Anglia iese din cel de-Al Doilea Război Mondial vlăguită, iar americanii se gândesc să profite de situaţie. Propunerea lor de a autoriza 100 000 de evrei să vină în Palestina nu este tocmai inocentă, vizând să pună în dificultate Marea Britanie, mandatară în regiune şi extrem de ostilă unui nou val de emigranţi evrei.

Stalin încearcă să exploateze rivalitatea dintre americani şi englezi, mai ales că se vede ignorat în această problemă. În ciuda divergenţelor existente, Washingtonul şi Londra au grijă ca problema să nu fie discutată la ONU, unde Moscova are un cuvânt greu de spus. În pofida obstacolelor evidente, Stalin încearcă să se impună. Cu cinismul său caracteristic, se va servi de supravieţuitorii lagărelor de concentrare pentru a adânci breşa dintre foştii săi aliaţi.

Liderul sovietic facilitează şi încurajează emigrarea evreilor est-europeni aflaţi pe teritoriile pe care le controlează spre taberele de persoane strămutate instalate în Vest, îndeosebi în Germania şi Austria. Mai multe zeci de mii de persoane vor face obiectul acestui plan. Obiectivul este clar. Cu cât sunt mai mulţi evrei emigranţi, cu atât mai stringent se va pune problema unei soluţii decente pentru instalarea acestora într-o ţară care, în opinia Occidentului, nu poate fi decât Palestina.

Dar aici, puterea mandatară britanică se opune şi înăbuşă activităţile sioniste. În timp ce Stalin vede în formarea statului Israel o contrapondere la imperialismul britanic din zonă, discursul său ostil privind emigraţia evreiască rămâne neschimbat.

Şi asta, în primul rând, pentru a nu genera reacţii negative din partea comunităţii arabe.

În realitate, sovieticii au de multă vreme contacte strânse cu liderii mişcării sioniste internaţionale, pe care o susţin din umbră. În mod cu totul paradoxal, Stalin duce o campanie violentă împotriva sioniştilor dintre graniţele URSS, dar îi sprijină în exterior.

Încă o dată nu este vorba decât de un calcul rece. Pentru liderul de la Kremlin, soarta evreilor nu este un subiect de îngrijorare. Dar sprijinind sionismul, va da o lovitură mortală Marii Britanii şi, în acelaşi timp, îşi va consolida poziţia în Orientul Apropiat.

Pavel Sudoplatov, adjunctul lui Beria, agent secret al NKVD/KGB:

[Acesta dezvăluie că, încă din 1946, Kremlinul i-a cerut să trimită agenţi în Palestina.]

„Trebuia organizată o reţea clandestină care să participe la campania de sabotare a britanicilor. Am ales trei ofiţeri, Iosif Garbuz, Aleksandr Taubman, alias Semionov – asistent al spionului sovietic Iosif Grigulevici în mişcarea

clandestină din Lituania – care va participa la asasinarea lui Rudolf Klement, la Paris, în 1938) şi, în sfârşit, Julius Koleşnikov. Semionov şi Koleşnikov se instalează la Haifa şi organizează două reţele, deşi nu vor participa activ la acţiunile de sabotaj împotriva englezilor. Koleşnikov se ocupă cu transportul de arme uşoare şi grenade antitanc aduse din bazele germane de pe teritoriul românesc. Semionov primeşte ca misiune contactarea unui agent introdus în 1937 în Grupul Stern (grupare teroristă antibritanică). Garbuz rămâne în România, cu sarcina de a racola evrei dornici de a se instala în viitorul stat Israel. Atunci când am primit ordinul de a implanta agenţi în Palestina şi de a furniza armament organizaţiilor evreieşti de rezistenţă, mi-a fost clar că, sub masca participării la acţiuni de ajutorare a evreilor, adevăratul obiectiv este crearea propriei noastre reţele în sânul organizaţiei politice şi militare sioniste."

În mai 1947, Andrei Gromîco, ministrul de externe al URSS, comunică, în cadrul unui discurs susţinut la Adunarea Generală a ONU, schimbarea poziţiei URSS în problema palestiniană. Pentru cei care nu cunosc dedesubturile politicii diplomatice de la Kremlin, această declaraţie cade ca o lovitură de trăsnet. Este pentru prima dată când un lider sovietic face o legătură între suferinţa poporului evreu şi aspiraţiile legitime ale mişcării sioniste. Apoi afirmă că în Palestina nu se întrevăd decât două soluţii: fie crearea unui stat iudeo-arab, fie crearea a două state independente. Ambele soluţii ar însemna pentru britanici părăsirea Palestinei, acesta fiind de altfel şi obiectivul prioritar al sovieticilor.

Sioniştii exultă. Ar fi putut chiar ei rosti acest comunicat, fără să schimbe nimic. Iar sintagma folosită de Gromîko, „poporul evreu", îi unge pe suflet!

Săptămânile, lunile următoare sunt o adevarată lună de miere pentru relaţiile sovieto-israeliene. Ca să nu mai vorbim de apropierea ideologică dintre cei doi parteneri. Numeroşi membri ai Mişcării Sioniste au o formaţie socialistă şi de stânga.

Colhozurile din Uniunea Sovietică sunt, cu siguranţă, modelul nemărturisit după care se înfiinţează primele kibbutzuri. Stalin rămâne realist şi nu se aşteaptă ca viitorul stat evreu să intre în tabăra democraţiilor populare. Legăturile strânse dintre pionierii evrei instalaţi în Palestina şi comunitatea evreiască americană îi sunt bine cunoscute. Dar cel puţin, poate spera că Israelul va urma calea nealinierii.

În acest timp, serviciile de informaţii de la Moscova îşi continuă acţiunile. Începe infiltrarea din umbră a agenţilor sovietici în rândurile organizaţiilor sioniste. Se pare că asasinarea contelui Bernadotte, diplomat suedez şi mediator ONU pentru Palestina, de către membrii grupării Stern, este ordonată de liderii sovietici. Propunerile sale privind împărţirea Palestinei stârnesc ostilitatea cercurilor sioniste. Acesta trebuia deci să dispară.

Kremlinul va juca un rol însemnat în procesul de creare a statului Israel, în mai 1948. Rusia recunoaşte oficial Israelul, chiar înaintea Washingtonului.

Recunoaşterea diplomatică este însoţită de un ajutor surprinzător. Susţinerea guvernului Ben Gurion este totală. Să luăm ca exemplu dureroasa chestiune a refugiaţilor arabi. Kremlinul îmbrăţişează fără rezerve teza sionistă conform căreia liderii arabi i-au îndemnat pe palestinieni să-şi părăsească locuinţele şi oraşele. Dezbaterea acestei probleme în cadrul ONU va fi sistematic refuzată.

Pe de altă parte – şi nu este lipsit de importanţă – victoria militară a Israelului asupra coaliţiei arabe a fost susţinută de Stalin. În timp ce Washingtonul impunea un embargo sever asupra vânzărilor de arme cu destinaţia Palestina, sovieticii furnizau arme forţelor armate israeliene. Stalin a făcut presiuni asupra Cehoslovaciei pentru a livra armament organizaţiilor sioniste, apoi Israelului: tancuri, artilerie grea, avioane. Piloţii israelieni sunt antrenaţi în bazele aviatice militare din Cehoslovacia. Cooperarea militară va dura până în anii 1950. În mod uimitor, acest an marchează şi începutul degradării relaţiilor sovieto-israeliene.

Până la urmă, inevitabilul se produce: social-democratul Ben Gurion, duşman înverşunat al comunismului, se îndreaptă spre Vest şi strânge relaţiile cu Statele Unite, spre marea dezamăgire a lui Stalin. Ca gest de bunăvoinţă, primeşte un împrumut de câteva zeci de milioane de dolari. Supărător pentru Kremlin! Dar ceea ce va pune capăt bunelor relaţii sovieto-israeliene este situaţia evreilor din URSS. Cu prudenţă, în timp ce Moscova acordă ajutor Israelului în conflictul cu ţările arabe, conducătorii sionişti vor pune această chestiune între paranteze. Din 1949, odată cu domolirea ameninţărilor, Tel Avivul mimează uimirea. De ce Stalin, care încurajează emigraţia evreilor din Europa spre Palestina, nu permite şi plecarea evreilor sovietici?

Şi mai grav încă, URSS şi noile democraţii populare trec printr-o perioadă de revigorare a antisemitismului.

Din ianuarie 1948, cu cinci luni înaintea creării statului Israel, Solomon Mihoels, preşedintele Comitetului Evreiesc Antifascist, este invitat să locuiască într-o dacea, împreună cu secretarul său. Amândoi, în timpul serii, vor fi injectaţi cu otravă, iar cadavrele, aruncate sub roţile unui camion. Oficial, au murit într-un „accident rutier".

Nimeni nu îndrăzneşte să facă comentarii legate de moartea sa „accidentală", versiune acreditată de Kremlin, care organizează chiar şi ceremonii funerare oficiale.

Dispariţia lui înseamnă şi sfârşitul visului unei republici evreieşti în Crimeea. Dar Stalin mai urmăreşte încă un obiectiv.

Pentru a înţelege toate acestea, este nevoie de un expert kremlinolog. Cine este la originea înfiinţării Comitetului Antifascist Evreiesc? Odată înfiinţat, cine

îl transformă într-un formidabil mijloc de propagandă externă? Lavrenti Pavlovici Beria! După lichidarea lui Mihoels, a venit și rândul lui... De ce oare?

Georgian ca și Stalin, Beria, șeful NKVD, a fost întotdeauna un servitor fidel al Tătucului. După război, Stalin îl desemnează supervizorul programului nuclear militar sovietic, sarcină de care se achită cu succes, pentru că, începând cu 1949, URSS va avea la dispoziție prima sa bombă atomică. Pierde însă conducerea poliției secrete, având totuși grijă să își lase o portiță deschisă spre Ministerul Securității Statului.

Ca prim semnal neliniștitor, Stalin ordonă lichidarea tuturor celor pe care Beria i-a numit în diferite funcții.

Nu e greu de înțeles că Stalin vrea să se debaraseze de vechea gardă. Și nu este pentru prima dată! Locul „vechii gărzi", formate din Voroșilov, Molotov, Mikojan, Beria însuși, trebuie preluat de tânăra generație. Dictatorul, care nu uită nici o clipă cum a preluat puterea, se teme de concurența apropiaților, care într-o bună zi s-ar putea să îl lichideze și pe el.

Și totuși, nu este foarte simplu să elimini o persoană care a luat parte la săvârșirea crimelor tale, ca martor și adesea ca actor principal.

Asasinarea lui Mihoels și lichidarea Comitetului Evreiesc Antifascist nu sunt decât o primă etapă dintr-o nesfârșită luptă în cercurile puterii.

Laurent Rucker, istoric[1]:

[La două luni după funeraliile oficiale ale lui Mihoels, Viktor Abakumov, ministrul Securității Statului, înaintează următorul raport lui Stalin:]

„Este indubitabil că liderii Comitetului Evreiesc Antifascist sunt naționaliști proamericani, vinovați de acțiuni naționaliste antisovietice. Fostul președinte al Comitetului, Mihoels, era de mult timp cunoscut ca un naționalist activ, un portdrapel al organizațiilor naționaliste evreiești.

În același raport destinat lui Stalin, Abakumov reproșează membrilor Comitetului Evreiesc Antifascist faptul de a fi stabilit contacte cu serviciile de spionaj americane în timpul vizitei în Statele Unite. Comitetul nu a fost decât un paravan pentru activitățile antisovietice și pentru organizarea de grupări naționaliste evreiești în Ucraina și Belarus, încercând să îl transforme într-un fel de «organ de stat pentru afacerile evreilor»."

În 1949, apar primele semne ale epurărilor ce vor urma. Evident, evreii vor fi primele victime!

Stalin nu se sfiește să ordone arestarea și deportarea soției evreice a lui Molotov pentru acuzația de „trădare". Sub un pretext oarecare, aceasta va fi acuzată, judecată și trimisă în lagăr. Ilustrul ei soț nu schițează nici cel mai mic gest de revoltă. Soția secretarului personal al lui Stalin va fi și ea arestată,

[1] *Staline, Israël et les Juifs, op. cit.*

judecată şi condamnată la moarte prin împuşcare. Şi acesta va continua să îl slujească pe Stalin de parcă nimic nu s-ar fi întâmplat.

Frica îşi croieşte drum, toţi simt pericolul. Pare că se pregăteşte o epurare la fel de sângeroasă ca aceea din 1937, anul de vârf al Marii Terori!

Sunt arestaţi sute de intelectuali evrei acuzaţi de cosmopolitism. Printre aceştia, toţi liderii Comitetului Evreiesc Antifascist. Judecaţi cu uşile închise, în 1952, mulţi dintre ei vor sfârşi în faţa plutonului de execuţie. În acelaşi timp, Stalin pregăteşte o nouă şi amplă epurare la vârful propriului partid şi al organismelor de stat. Prima victimă, Leningradul!

Dictatorul s-a temut întotdeauna de liderii comunişti din oraşul rival Moscovei, consideraţi mult prea independenţi. Majoritatea acestora vor fi arestaţi în cel mai deplin secret. Condamnaţi la moarte, vor fi imediat executaţi. Membrii de rang inferior sunt excluşi din partid şi demişi din funcţiile pe care le ocupau.

Aceşti „duşmani ai partidului", cum erau numiţi, nu numai că au legături cu Intelligence Service-ul britanic, dar – lucru şi mai grav – răspândesc şi textele lui Troţki, Zinoniev şi Kamenev, militanţi de seamă ai partidului, victime ale Marii Epurări staliniste. Culmea, toţi sunt evrei! Liderii de la Leningrad sunt acuzaţi de promovarea intereselor evreieşti în detrimentul celor sovietice, acuzaţie furnizată de succesorii lor. Dovada? Aceşti duşmani ai comunismului au avut grijă să infiltreze medici evrei în toate structurile de sănătate.

Intrăm deja pe teritoriul „complotului halatelor albe". În anul 1950, este arestat primul „asasin în halat alb", doctorul Iacov Etingher, care este constrâns să mărturisească existenţa unui complot al medicilor evrei. Moare în timpul anchetei, din cauza torturilor la care este supus de către călăii regimului bolşevic.

După Leningrad urmează organismele responsabile de securitatea statului. Şi aici primele victime sunt ofiţerii evrei, care adesea au colaborat îndeaproape cu Beria. Se strânge laţul!

Simultan, se deschide monstruosul proces de la Praga. Dintre cei 13 lideri ai Partidului Comunist Cehoslovac, condamnaţi pentru trădare şi spionaj, 11 sunt evrei. Procesul nu este inocent: acuzaţii erau la putere când Cehoslovacia îi înarma pe sionişti în Israel.

„Complotul halatelor albe" debutează oficial în ianuarie 1953. Agenţia Tass anunţă descoperirea unei „conspiraţii" în cadrul elitei medicale sovietice. Medicii de la Kremlin, în majoritate evrei, sunt acuzaţi de malpraxis în tratamentul a doi lideri marcanţi ai partidului, Andrei Jdanov, membru în Biroului Politic al PCUS şi Aleksandr Şerbakov, secretarul Comitetului Central. Aceşti medici ar fi prescris cu bună ştiinţă medicamente contraindicate care ar fi agravat starea de sănătate şubredă a celor doi conducători. Mai mult, aveau de gând să recidiveze asasinând şi unii şefi militari sovietici.

Nu toți medicii arestați sunt evrei. Toți au în comun faptul că sunt niște somități în domeniu, din moment ce le revine sarcina de a îngriji demnitarii regimului.

Ei sunt acuzați de conspirație iudeo-anglo-americană, dar și de legături cu Comitetul Evreiesc Antifascist condus de Mihoels.

Pentru nomenclatura sovietică semnalul de alarmă este tras. Toți își dau seama că Beria este cel mai amenințat, tocmai el, care își ascunde cu grijă originile evreiești!

Zvonurile sunt mincinoase, dar lansate de Ministerul Securității Statului, probează că soarta lui Beria este pecetluită. Faptul că Stalin intenționează să scape de el cât mai repede devine o certitudine. Poate că el este de fapt adevăratul obiectiv urmărit de dictator atunci când ordonă montarea piesă cu piesă a complotului halatelor albe.

Unii istorici susțin că această conjurație este doar preludiul unei vaste campanii antisemite care s-ar încheia cu deportarea tuturor evreilor în Siberia. Ipoteza este îndoielnică: deși Stalin este întruchiparea cinismului, nu-l poate copia pe Hitler!

Oricum ar sta lucrurile, comunicatul agenției Tass și dezvăluirea faptului că medicii evrei ar fi în stare să își ucidă pacienții provoacă panică în rândurile populației, care propagă fantasma medicilor-asasini. Nu mai este nevoie de altceva pentru exacerbarea antisemitismului tradițional al rușilor.

Se știe astăzi că la originea acestei afaceri a stat o scrisoare trimisă lui Stalin, în anul 1948, de către o doctoriță de la Kremlin, Lidia Timașuk. Ea își acuză confrații de atentat împotriva stării de sănătate a lui Jdanov, prin sabotarea actului medical.

Stalin va face publică scrisoarea abia trei ani mai târziu, timp în care întreaga poveste este pusă la cale în cele mai mici detalii.

La începutul lunii martie 1953, Stalin este victima unui atac cerebral grav, care vine exact la timp pentru Beria! Putem fi siguri că vechiul șef al NKVD face tot ce îi stă în putință pentru a împiedica vindecarea fostului „stapân". Cu un brânci dat destinului, aranjează ca medicii lui Stalin să nu ajungă la timp în dacea sa din afara Moscovei.

Odată cu moartea lui Stalin, afacerea halatelor albe se stinge de la sine. Cu o viteză de reacție uimitoare, Beria ajunge pentru o scurtă perioadă de timp cel mai puternic lider politic sovietic. La o lună după moartea dictatorului, publică un comunicat în care vorbește despre „complotul medicilor" ca despre o fraudă de proporții. Medicii acuzați sunt amnistiați și reabilitați. Dosarul era gol.

Jean-Jacques Marie[1]**:**

„Complotul halatelor albe nu este doar încununarea campaniilor de teroare începute în 1946, a campaniei «anticosmopolite» (adică antisemite!)

[1] *Les derniers Complots de Staline, op. cit.*

declanşate în ianuarie 1949, nici a celor două epurări sângeroase trecute sub tăcere (afacerea Leningrad, din 1949–1950 şi condamnarea la moarte a liderilor Comitetului Evreiesc Antifascist, din 1952). Războiul halatelor albe este un moment decisiv pentru criza stalinismului. În vârtejul sângeros al unei epurări masive la nivelul întregii societăţi, dictatorul pregăteşte lichidarea vechii gărzi staliniste şi promovarea unei noi generaţii. Pentru a reuşi această abilă mişcare tactică, la mai puţin de opt ani de la înfrângerea lui Hitler şi demascarea crimelor de neiertat din lagărele de concentrare naziste Auschwitz, Mauthausen, Buchenwald, Dachau, Majdanek, Stalin reia moştenirea antisemită a nazismului, subliniind astfel strânsa înrudire politică dintre stalinism şi fascism."

3

Crime între zidurile Kremlinului

LAVRENTI PAVLOVICI BERIA, SUPRANUMIT „demonul blestemat" al lui Stalin, este unul dintre personajele cel mai puţin cunoscute şi mai temute din istoria contemporană: şef al aparatului poliţienesc stalinist, executor al marii epurări, asociat pentru totdeauna cu Gulagul, direct implicat în asasinarea ofiţerilor polonezi de la Katyn şi adevăratul vinovat pentru lichidarea lui Troţki.

Acest om care a terorizat ani de-a rândul Uniunea Sovietică a fost mult timp considerat succesorul desemnat de Stalin. Dar istoria vrea altceva. La puţin timp după dispariţia stăpânului său, Beria este eliminat de pe scena politică, arestat şi condamnat la moarte. Ieşirea sa din scenă este la fel de misterioasă ca şi întreaga sa existenţă. Să credem varianta oficială? Călăul Beria este judecat cu uşile închise şi împuşcat? Sau este asasinat de rivalii săi din Politburo, aşa cum va susţine Hruşciov, mai târziu? Nici astăzi, dispariţia acestui personaj sinistru nu a fost elucidată.

Beria, acest personaj nemilos şi cinic, în stare de orice ticăloşie pentru a-şi consolida puterea şi a-şi salva pielea, este acuzat de toate relele posibile. Fără îndoială. Şi totuşi, nu putem să nu subliniem influenţa moderatoare pe care a avut-o asupra lui Stalin. Să luăm spre exemplu masacrul din pădurea Katyn. Beria s-a opus acelor execuţii în masă, dar nu a avut cum să nesocotească ordinele lui Stalin şi a trecut la executarea misiunii.

Poate nu este chiar monstrul despre care s-a vorbit. Câţi dintre cei care, mai târziu, se transformă în acuzatori îndrăznesc să crâcnească împotriva tiranului? Toţi împart aceeaşi vină. Noii conducători sovietici, în frunte cu Hruşciov, se fac toţi vinovaţi de a nu fi demascat crimele lui Stalin. Tăcerea este şi ea o aprobare! Dar a fost mai simplu să găsească un ţap ispăşitor! Mai ales când Occidentul, în anii de după război, nu beneficiază decât de informaţii trunchiate.

În perioada postbelică, imediat după fraternizările războiului, o furtună cumplită se abate asupra URSS. Este începutul Războiului Rece şi al cursei după secretele programelor nucleare. În 1949, datorită reţelelor de spionaj excelente puse la punct de Moscova în Statele Unite şi în Anglia, Uniunea

Sovietică detonează prima sa bombă nucleară, urmată în august 1953, anul morţii lui Stalin, de bomba cu hidrogen.

Cel care răspunde de programul nuclear sovietic nu este nimeni altul decât Beria. Georgian ca şi Stalin, el deţine toate informaţiile referitoare la domeniul nuclear. Tot el se ocupă de activitatea savanţilor sovietici. Încă din 1945, după primele experienţe americane, îi promite lui Stalin construirea bombei atomice.

Serviciile secrete occidentale nu-l scapă din ochi, cu atât mai mult cu cât, conform unor informaţii serioase şi concordante, încă din 1940 este considerat succesorul oficial al lui Stalin. În Vest, circulă multe zvonuri şi speculaţii pe seama stării de sănătate tot mai precare a lui Stalin, în ciuda secretomaniei prezente în sferele înalte de la Kremlin. Sfârşitul nu este departe!

Născut în 1899, Beria intră în rândurile Partidului Bolşevic în 1917. Încă de atunci, existau suspiciuni că tânărul Lavrenti cochetează cu serviciile secrete. Care dintre ele? Mister. Ceea ce nu-l va împiedica să intre în rândurile CEKA – poliţia secretă bolşevică – ce va da naştere ulterior altor servicii redutabile: OGPU, GPU, NKVD, KGB.

În anii 1920 urcă pe scara ierarhică. Inteligent, manipulator, eficient, perspicace, îşi va extinde puterea asupra întregii Transcaucazii. Micul dictator regional are şi reputaţia unui fustangiu notoriu.

Stalin îşi remarcă foarte repede abilul conaţional. În 1938 îl numeşte la conducerea NKVD. Postul comportă anumite riscuri: cei doi predecesori ai săi, Iagoda şi Iejov, fuseseră lichidaţi. Este epoca suspiciunilor, a epurărilor masive, a sinistrelor procese staliniste. Liderii bolşevici de cel mai înalt rang, oamenii cei mai fideli şi valoroşi, sunt decimaţi. Sute de mii de oameni sunt deportaţi în Siberia. Stalin face curăţenie în jurul său. Beria îi îndeplineşte ordinele fără să clipească, dar are grijă să nu cadă sub securea călăului.

Din fericire pentru el, urmează o perioadă de moderaţie politică. Nebunia sângeroasă a lui Stalin pare a se fi domolit. În timpul unei şedinte a Biroului Politic, sub privirile siderate ale asistenţei, Beria îndrăzneşte chiar să arunce o glumă: „Dacă arestările o să continue în ritmul ăsta, în curând n-o să mai avem pe cine aresta." Câtă insolenţă! Ceilalţi membri din conducerea Partidului sunt sideraţi. Beria ştie însă că nu riscă nimic. Înţelesese înaintea tuturor că Stalin a pus capăt, pentru moment cel puţin, marilor epurări.

Izbucneşte războiul. Numit Comisar General al Securităţii Statului, cel mai înalt rang din sistemul poliţienesc sovietic din acea perioadă, Beria îşi consolidează poziţia. Promovat la gradul de mareşal în 1945, devine apoi adjunct al prim-ministrului. Se bucură oare de încrederea totală a lui Stalin?

Stalin are impresia că Beria este copia lui fidelă: la fel de inteligent, de şiret, de calculat, complet lipsit de valori morale şi este conştient de asemănarea dintre ei. Cu toate astea, îl ţine în funcţie. Nebuniile tinereţii, desfrâul, viciile şi capriciile acestuia pot deveni monedă de şantaj. „Sultanul", aşa cum era numit în Georgia când domnea peste un întreg harem, răpea adolescente care

aveau neşansa să-i placă. Ba mai mult, îşi aranjase un apartament secret în interiorul unei închisori, la câţiva kilometri de Moscova.

Stalin nu era străin de derapările acolitului său, dar profita de compania acestuia la petrecerile şi nopţile de beţie. Beţii obligatorii, căci nici nu încăpea vorbă să spui nu.

În realitate, Stalin nu lăsa niciodată garda jos, nu avea încredere în nimeni şi vedea peste tot comploturi îndreptate împotriva sa.

Nicolas Werth[1]:

„În ultimele luni de viaţă ale lui Stalin, aproape toţi conducătorii din Partid simţiseră cât de vulnerabili deveniseră. Nimeni nu mai era intangibil. Nici mareşalul Voroşilov, acuzat de colaborare cu Intelligence Service-ul britanic, nici Molotov sau Mikoyan, excluşi din Biroul Politic al Comitetului Central, nici Beria, urmărit de serviciile secrete staliniste. Nici la eşaloanele inferioare nu era mai multă linişte. Elitele birocraţiei care se refăcuseră după război se temeau şi respingeau aspectele teroriste ale regimului. Poliţia politică era ultimul obstacol în calea carierei lor stabile, de care voiau să profite. Trebuia deci distrus eşafodajul a ceea ce Martin Malia va numi pe drept cuvânt «maşinăria infernală pusă în mişcare de dictatorul defunct şi programată pentru atingerea propriilor scopuri».“

La începutul anilor 1950, nenumărate semnale de alarmă indică apropiata debarcare a lui Beria. Inevitabilul se va produce în curând.

În regimurile totalitare, trebuie analizat până si cel mai neînsemnat indiciu, nimic nu trebuie neglijat. Or, dintr-odată, la Kremlin se vorbeşte despre afacerea Mingrelia (regiune din vestul Georgiei). Este vorba despre un complot naţionalist, imaginar, fără îndoială, şi pus la cale de Stalin. Atunci când vrei să scapi de câinele de pază, spui că e turbat! Beria este ţinta vizată, iar stăpânul de la Kremlin îi transmite un avertisment serios.

Nici nu se stinge bine ecoul Mingrelia, că se şi vorbeşte deja de un nou complot. Complotul halatelor albe[2]!

Somităţi ale lumii medicale (în marea lor majoritate evrei) sunt puse sub acuzaţie.

Medicii sabotori, „ucigaşii în halate albe“, sunt acuzaţi de complot şi eliminarea fizică a mai multor lideri sovietici, pe lista neagră aflându-se nimeni altul decât Stalin! Beria este luat în colimator din două motive. Când „complotul medicilor“ este descoperit, la sfârşitul anului 1952, Moscova îşi recapătă brusc memoria: Beria a patronat Comitetul Evreiesc Antifascist! Este deci protectorul şi prietenul evreilor, iar la Kremlin bătea deja vântul antisemitismului.

---

[1] *Le livre noir du communisme*, lucrare colectivă, ed. Robert Laffont, 1997

[2] Vezi capitolul precedent

În al doilea rând, Beria este omul securităţii. Atunci cum de nu are informaţii asupra acestui act criminal?

Pentru toţi observatorii, este limpede că se pregăteşte o nouă epurare. Capul lui Beria trebuie să cadă! Nu mai este decât o chestiune de timp. Beria îşi riscă pielea. Ori el, ori Stalin. Probabil că acum îi vine ideea asasinării dictatorului.

S-a speculat adesea că Stalin a fost asasinat prin otrăvire. Adevărul este mult mai simplu.

Dictatorul este un om bolnav, care plăteşte acum pentru anii de nechibzuinţă. Dar este şi un om singur, care se teme atât de mult pentru viaţa sa, încât trăieşte într-o dacea izolată în afara Moscovei.

E greu să-i stai prin preajmă, cu atât mai mult să-l îngrijeşti. În plus, cei mai renumiţi doctori zac în închisori.

Doar apropiaţii săi, Beria, Malenkov, Bulganin, Hruşciov îl pot vizita. Toţi patru veghează la căpătâiul său. După primul atac cerebral al lui Stalin, aceştia fac tot posibilul pentru a-i convinge pe ceilalţi membri ai ierarhiei că sfârşitul este aproape, ineluctabil: împiedică îngrijirile medicale şi literalmente îl lasă să moară. Dacă nu e vorba de crimă, cu siguranţă se poate vorbi despre neasistenţă acordată unei persoane aflate în pericol.

Dintre toţi, Beria este singurul care s-a lăudat că l-ar fi asasinat pe Stalin. Putem oare acorda credit acestei mărturisiri?

Oricum ar sta lucrurile, toţi cei patru sunt interesaţi de dispariţia dictatorului. Sunt mult prea bine plasaţi pentru a nu înţelege pericolul care îi pândeşte, ca urmare a epurării ce se pregătea. Stalin şi-a trădat întotdeauna mai întâi colaboratorii cei mai apropiaţi.

În ciuda unei alianţe de conjunctură între cei patru, lupta pentru putere este feroce, iar ea începe încă înainte de dispariţia dictatorului.

După moartea acestuia urmează o perioadă de conducere colectivă. Practic, toţi au aceeaşi şansă de a prelua puterea. Cel mai bine plasat însă este Beria, care controlează Ministerul de Interne, poliţia şi serviciile secrete. De-abia ce trupul lui Stalin este depus în mausoleul de lângă Kremlin că Beria dă tonul mişcării de liberalizare a societăţii sovietice. Este un adevărat duş rece pentru contracandidaţii săi! Şeful NKVD, cel ce a pus în practică ideile diabolice ale lui Stalin, tocmai el să se pronunţe pentru destalinizarea totală şi imediată?

Beria îşi arăta imediat bunele intenţii. La câteva zile după moartea lui Stalin, eliberează doctorii arestaţi şi declară că toate capetele de acuzare sunt fabricate, punând astfel capăt campaniei antisemite declanşate de Stalin, mai mult, lăsând să se înţeleagă că Partidul Comunist nu trebuie să conducă totul în ţară. În sfârşit, iniţiază şi reformarea sistemului Gulagului, care va trece sub jurisdicţia Ministerului de Justiţie.

Cum era de aşteptat, opinia publică sovietică, paralizată atâţia ani, începe din nou să spere şi se simte un uşor dezgheţ.

Rivalii săi, doritori şi ei să fie actori ai destalinizării, sunt luaţi pe nepregătite. Beria, călăul Beria, le fură rolurile, iar propriile lor scenarii rămân fără obiect!

Într-un stil pur stalinist, Hruşciov şi aliaţii săi trec la confecţionarea unor dosare compromiţătoare. Vechile acuzaţii referitoare la naţionalismul georgian din tinereţea lui Beria sunt repuse pe tapet. Ciudată poveste, căci Beria primise ordinul de a se infiltra în mişcarea georgiană. Abil manipulate, arhivele pot însă demonstra contrariul. S-a procedat astfel în toate procesele din Moscova.

Cine ar fi putut să prevadă că Beria va deveni peste noapte promotorul antistalinismului? Inamicii lui Beria hotărăsc deocamdată să amâne chestiunea dosarelor. Trebuie găsită o altă stratagemă, înainte ca Beria să devină numărul unu în Partid.

Este nevoie de multă abilitate, mai ales din partea lui Hruşciov, cel mai înverşunat dintre ei.

Primul pas: Beria trebuie prins în propria-i capcană. Dat fiind că a aprobat reformarea gulagului şi a decretat o amnistiere în masă la numai câteva zile după moartea lui Stalin, adversarii săi vor face totul ca să exploateze fără întârziere consecinţele negative ale acestor hotărâri.

Beria estimează că doar două sute de mii de oameni ar trebui să mai rămână închişi în gulaguri. Ceilalţi membri ai conducerii colective se opun acestor eliberări masive. Mai mult de un milion de deţinuţi, în majoritate politici, vor rămâne închişi. Consecinţele sunt previzibile: nemulţumirea deţinuţilor politici faţă de eliberarea celor de drept comun deschide calea revoltelor, care se extind cu repeziciune. Protestele sunt înăbuşite în sânge sub şenilele tancurilor. Cui îi aparţine eşecul? Lui Beria, evident! Doar el deschisese cutia Pandorei...

Fapt este că aproape jumătate dintre deţinuţi au fost eliberaţi din lagăre. Aproximativ un milion de persoane beneficiază de amnistie, mai ales criminali, borfaşi, tot felul de personaje certate cu legea. Lăsaţi în libertate, aceştia recidivează. Înmulţirea fenomenelor infracţionale are ca efect direct creşterea nemulţumirii populaţiei.

Beria, ministrul afacerilor interne, este arătat cu degetul şi acuzat de incapacitate de a asigura în mod adecvat securitatea populaţiei. Se speculează chiar că acţiunile delincvente au fost sprijinite din umbră. La urma urmei, mafia rusească a fost întotdeauna apropiată puterii, aşa că manipularea acestor borfaşi nu trebuia să fie prea grea.

Beria poate fi oare pus în dificultate prin simple manevre de culise? Nu încă. Hruşciov şi camarila sa mai au un as în mânecă. Culmea, fără să perceapă pericolul, Beria însuşi le va da o mână de ajutor, iar acest lucru îi va fi fatal!

În cursa pentru Kremlin, Beria arde etapele. Pe plan intern, devine în mare grabă iniţiatorul destalinizării. Cu aceeaşi grabă trebuie să acţioneze şi pe plan extern, iar Occidentul trebuie convins că începe să se mişte ceva şi în Est.

Beria acţionează în două direcţii. Mai întâi se îndreaptă spre Tito. Tito trădătorul, oaia neagră a lui Stalin, care îl eliminase din „frăţia lagărului

socialist", ba chiar ordonase eliminarea fizică a acestuia. Beria este bine plasat ca să ştie că, nu cu mult înainte de moarte, Stalin ordonase asasinarea liderului iugoslav. Revirimentul este aşadar spectaculos.

Pe de altă parte, din proprie iniţiativă, georgianul duce o politică mult mai radicală, manifestându-şi deschiderea faţă de reunificarea Germaniei. Beria consideră că o Germanie unită şi neutră ar putea garanta interesele sovietice în Europa. Germania ar deveni astfel un stat-tampon între forţele NATO şi cele est-europene.

În schimbul renunţării la Germania de Est, Beria se gândeşte să ceară Vestului o importantă compensare financiară, aşa cum va face şi Gorbaciov mai târziu.

Evident, aceste planuri trebuie să rămână secrete şi Beria apelează la NKVD. Misiunea serviciilor secrete era de a contacta discret oficiali vest-germani, pentru a tatona terenul.

Accidental, sau poate nu, apar scurgeri de informaţii. Germania de Est află de planurile sovieticilor. Walter Ulbricht, preşedinte în acea vreme al RDG şi duşman feroce al ideii de reunificare, îi informează pe rivalii lui Beria din cadrul direcţiei colegiale şi trece la ofensivă. Vom fi martorii unor manevre de un cinism şi un machiavelism fără precedent.

Să urmărim cronologia faptelor! Stalin moare în martie 1953. O lună mai târziu, are loc eliberarea deţinuţilor din gulaguri. În mai, apar primele revolte din lagăre. În aceeaşi lună Beria intră în contact cu serviciile secrete vest-germane. Ca prin farmec, în luna iunie, în Republica Democrată Germană au loc greve, proteste muncitoreşti şi ample acţiuni de stradă. Greviştii cer mărirea salariului şi îmbunătăţirea condiţiilor de trai.

Protestele muncitorilor (deloc spontane), care vor degenera cât de curând, primesc sprijinul liderilor comunişti est-germani. Ulbricht în persoană se află la pupitrul de comandă, fără să îl intereseze că aceste manifestaţii sunt îndreptate împotriva propriului guvern. Scopul este de fapt intervenţia Armatei Roşii care să împiedice procesul de reunificare pus la cale de Beria.

În contextul unei revolte de masă, Beria este nevoit să trimită trupe. Revolta muncitorilor est-germani este înăbuşită sub şenilele tancurilor sovietice. Represiunile sângeroase se soldează cu moartea a mii de grevişti, victime ale machiavelismului lui Ulbricht. După această baie de sânge, prăpastia dintre cele două state germane a devenit şi mai evidentă. Reunificarea mai poate aştepta.

În memoriile sale, scrise după propria eliberare, Pavel Sudoplatov, agent NKVD şi colaborator al lui Beria, confirmă în parte politica duplicitară a lui Walter Ulbricht cu privire la evenimentele sângeroase din 1953.

Steaua lui Beria a apus! Împotriva lui curg acuzaţii de trădare a intereselor ţării în favoarea Vestului, prin plănuirea reunificării Germaniei. În plus, rivalii săi scot din sertar dosarele pe care le pregătiseră deja: Lavrenti Beria trebuie

suprimat. Lucrurile se desfășoară ca într-un film de Eisenstein, după scenariul din *Ivan cel Groaznic*.

În iunie 1953, Beria împreună cu alți membri ai direcției colegiale, participă la o ședință a Biroului Politic. Tradiția, instaurată de Stalin, impune ca nimeni, nici măcar ofițerii, să nu poarte arme. În acea zi, cineva făcea totuși excepție: mareșalul Moșkalenko, eroul din cel de-Al Doilea Război Mondial.

La un semn al președintelui ședinței, Moskalenko îl arestează pe Beria, temutul ministru de interne, iar Hrușciov dă o mână de ajutor la imobilizarea acestuia.

La opt ani după executarea lui Beria, ziaristul englez Colin Lawson publică o serie de mărturisiri făcute de Hrușciov în timpul unei reuniuni internaționale a conducătorilor comuniști din țările prietene. Conform acestora, în timpul ședinței, Malenkov, președintele Biroului Politic, acționează discret o sonerie din podea, în sală intră mareșalul Moskalenko, care îl doboară pe Beria cu o rafală de pistol-mitralieră.

Există mai multe variante referitoare la moartea lui Beria. Unii susțin că acesta a fost strangulat de foștii colaboratori din NKVD, alții că a fost arestat, dus într-o închisoare militară și executat prin împușcare după o judecată sumară. Misterul morții lui Beria nu este încă elucidat. Un lucru este însă cert. Nimeni nu putea să-și asume riscul de a-l lăsa în libertate pe temutul șef al organelor de represiune.

În versiunea unui comunicat oficial sovietic, Beria a fost luat prin surprindere în timpul unei ședințe convocate de Hrușciov, arestat, judecat cu ușile închise, acuzat de „spionaj în favoarea dușmanului" și împușcat. De remarcat că la Kremlin au fost mobilizate forțele armate pentru a descuraja orice posibilă intervenție a aparatului polițienesc loial lui Beria.

4

Congresul tuturor deziluziilor

CINE SE FACE RESPONSABIL DE CĂDEREA comunismului în Europa? Există voci care susţin că responsabilitatea îi aparţine lui Ronald Reagan, cel care va impune sovieticilor costisitoarea şi inutila cursă a înarmărilor. Unii îl consideră responsabil pe Ioan Paul al II-lea, primul papă estic din istorie. În sfârşit, alţii cred că sfârşitul comunismului în Europa de Est se datorează lui Mihail Gorbaciov. Politica de glasnost şi perestroika, instaurată de preşedintele Gorbaciov, va marca începutul prăbuşirii comunismului est-european.

Mai există însă şi o a patra ipoteză, mult mai îndrăzneaţă. Omul care va îngropa comunismul nu este nimeni altul decât Nikita Hruşciov! Odată cu denunţarea crimelor staliniste din 1956 şi începerea procesului destalinizării, Hruşciov începe să mineze bazele sistemului sovietic. Regimul politic comunist era deja condamnat, deşi va mai cunoaşte o perioadă de înflorire în timpul regimului Brejnev.

Cu ocazia celui de-al XX-lea Congres al Partidului Comunist al Uniunii Sovietice, Nikita Hruşciov prezintă în şedinţă închisă „Raportul secret" despre cultul personalităţii lui Stalin şi urmările sale. Câteva luni mai târziu textul discursului va fi publicat în mass-media occidentală. Cum ajunge în Occident conţinutul discursului? Ce rol joacă serviciile secrete occidentale? Cine are interes ca acest text să fie dezvăluit?

Cu greu putem evalua astăzi impactul denunţării crimelor staliniste, la numai trei ani după dispariţia „marelui erou". Un mit se prăbuşeşte, şi nu numai în URSS. Comuniştii din lumea întreagă află că „Tătucul popoarelor" comisese crime îngrozitoare. Este atât de neaşteptat, încât unii chiar refuză să creadă în veridicitatea informaţiilor.

Destalinizarea va începe imediat după dispariţia dictatorului[1]. Un vânt nou adie deasupra Uniunii Sovietice. Gulagurile îşi deschid porţile. După eliminarea lui Beria, odată instalat în fruntea partidului, Hruşciov validează un nou tip de relaţii cu Vestul: coexistenţa paşnică. Denunţarea cultului personalităţii

[1] Vezi capitolul 3

şi a consecinţelor sale va fi una dintre temele principale ale celui de-al XX-lea Congres al PCUS din februarie 1956.

Aceste manifestări solemne sunt de obicei lipsite de surprize. Participanţii se mulţumesc să aplaude sau să aleagă lideri deja stabiliţi. De data aceasta însă, delegaţii prezenţi, printre care se află reprezentanţi ai partidelor comuniste din străinătate, simt că atmosfera este diferită. Pluteşte ceva în aer, deşi nu se ştie exact ce anume...

Încă de la deschiderea congresului, se observă o derapare de la discursurile staliniste clasice. În ultima seară, spre miezul nopţii, se declară închiderea oficială a lucrărilor congresului. Şi acum surpriza! Contrar uzanţelor, Hruşciov ţine delegaţii pe loc, cu excepţia străinilor şi a ziariştilor, care sunt rugaţi ferm să părăsească sala, apoi scoate din servietă un document voluminos, a cărui citire va dura patru ore. Publicul a amuţit. În ciuda orei târzii, nimănui nu-i este somn. Ştirile sunt aiuritoare. Stalin, artizanul URSS şi eroul marelui război patriotic, este acuzat de cele mai odioase crime imaginabile. Începând cu implicarea sa efectivă în Marea Teroare!

Hruşciov nu ezită să înfiereze responsabilitatea fostului tiran în lichidarea elitei propriului partid. Stalin este responsabil şi de calvarul popoarelor caucaziene deportate în masă în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, un război pe care l-a condus cu o crasă incompetenţă, de altfel.

Sunt denunţate în acelaşi timp falsele comploturi, însăilate din tot felul de dosare şi starea economică dezastruoasă în care se găseşte ţara.

Totuşi discursul lui Hruşciov are unele „scăpări". Nici o vorbă despre primii ani ai domniei lui Stalin, despre Marea Foamete din 1930 sau despre persecuţiile la care au fost supuşi, în 1920, micii proprietari din mediul rural, foştii culaci.

Denunţarea stalinismului este deci extrem de selectivă. În plus, dacă politica personală a lui Stalin este aspru criticată, Hruşciov trece sub tăcere erorile şi strategiile partidului, ceea ce nu este greu de explicat şi de înţeles. Fostul conducător de partid din Ucraina, cu funcţii înalte în timpul lui Stalin, a luat la rândul său parte la aceste abuzuri. Şi înainte de toate în propria ţară, unde domnise cu o mână de fier.

Destalinizarea este deci iniţiată chiar de stalinişti, după cum o arată raportul lui Hruşciov.

Dar de ce acest raport secret? Ce l-a determinat pe Hruşciov să lanseze această adevărată bombă politică? Unii pretind că atacul frontal împotriva stalinismului este un gest spontan, o decizie de ultim moment. Nici vorbă! Raportul secret al lui Hruşciov a fost îndelung şi minuţios pregătit.

Conducerea partidului comandă întocmirea raportului unui anume Pospelov, ideolog comunist, fost admirator şi colaborator apropiat al lui Stalin, deci bun cunoscător al ororilor regimului. Magistralul discurs îi parvine lui Hruşciov cu mult timp înainte de citirea lui. Trebuia doar ales momentul propice pentru a-l face public. Alegând procedura excepţională a prelungirii

congresului după închidere, ştia prea bine că va atrage curiozitatea tuturor, ceea ce şi voia de altfel.

După terminarea congresului, Hruşciov recomandă discreţie absolută. Nimic nu trebuie să transpire în exterior, dar se poate oare baza pe discreţia a 1500 de participanţi? Câtă încredere să aibă în soţia lui sau în cel mai bun prieten? Toţi deţin acum informaţii explozive.

Pentru a-i incita la păstrarea secretului, Hruşciov face apel la patriotismul de partid, sentiment des vehiculat la vremea respectivă. Mulţi se vor fi întrebat de ce raportul a trebuit făcut public şi transmis şi altor lideri comunişti, mareşalului Tito, de exemplu, căci după moartea lui Stalin, relaţiile dintre Iugoslavia şi URSS se îmbunătăţiseră treptat.

Exemplare ale raportului sunt expediate şi în celelalte republici sovietice. Secretarii de partid au obligaţia de a semna un document de primire. Citirea raportului nu este autorizată decât în sediile de partid, iar copierea textului este cu desăvârşire interzisă. Fiecare aparatcic primeşte permisiunea de a citi raportul membrilor mai noi ai partidului. Pentru a nu exista nici o mărturie scrisă, fiecare exemplar este recuperat după citire. De ce atâtea precauţii? Pentru că, oficial, raportul nu există, deşi sute de mii, poate chiar milioane de ruşi cunosc acum crimele lui Stalin.

Aşadar Kremlinul poate oricând afirma cu seninătate că existenţa unui asemenea document este doar o născocire.

O procedură diferită este gândită pentru liderii comunişti străini, care au fost invitaţi să părăsească sala congresului. În plină noapte, în timp ce Hruşciov vorbeşte încă despre crimele lui Stalin, aceştia primesc o casetă închisă cu cheia în care se afla raportul secret. Dar exista şi o condiţie. După citire, documentul trebuia imediat restituit. Copiile nu sunt autorizate! Toate exemplarele vor fi recuperate în zorii zilei. Putem paria însă că mulţi delegaţi cunoscători de rusă vor părăsi Moscova cu traducerea raportului secret în buzunar. Este cu siguranţă cazul liderilor polonezi.

Extras din raportul secret:

[Pentru prima dată crimele lui Stalin sunt denunţate, dar Hruşciov nu uită să se justifice.]

„Protestele împotriva unor suspiciuni şi acuzaţii nefondate atrăgeau după sine lichidarea adversarului. Este şi cazul tovarăşului Pavel Postişev. Într-unul din discursurile sale, Stalin îşi arătă vădit iritarea faţă de acesta.

– La urma urmelor, tu cine eşti?

Răspunsul nu întârzie:

– Un bolşevic, tovarăşe Stalin, un bolşevic.

Considerat într-o primă fază o dovadă de lipsă de respect faţă de Stalin, răspunsul este taxat, mai târziu, drept act prejudiciabil. Postişev şi-a semnat singur sentinţa la moarte. La scurt timp, este judecat şi executat ca «duşman al poporului».

Într-o zi, mă aflam în maşină cu Nicolai Aleksandrovici Bulganin.

Într-un moment de mare sinceritate, acesta se întoarce spre mine şi îmi spune: «S-a mai întâmplat că Stalin să invite pe cineva la el, în calitate de prieten. Dar după ce stătea la masă lângă Stalin, nu ştia niciodată unde va fi trimis după aceea: acasă sau la închisoare?»

Este evident pentru toată lumea că, în aceste condiţii, membrii Biroului Politic se aflau într-o situaţie extrem de dificilă. Gândiţi-vă că, în ultimii ani, Comitetul Central nu era convocat în sesiune plenară, iar Biroul Politic nu se întrunea decât foarte rar. Atunci, cum ar fi putut un membru al Biroului Politic să ia atitudine împotriva unui procedeu nedrept, unei greşeli sau unei abateri grave în actul de conducere?"

Declaraţiile-şoc ale lui Hruşciov zguduie din temelii conducătorii comunişti din alte ţări, care totuşi nu erau întru totul neştiutori de crimele staliniste.

Să luăm, de exemplu, cazul lui Maurice Thorez, liderul Partidului Comunist Francez. Bun prieten cu Stalin, acesta petrecuse ani buni în Uniunea Sovietică şi era deci la curent cu tot ce se întâmpla în ţară. Şi totuşi, nu atrocităţile comise de Stalin îl infurie, ci faptul că acestea sunt dezvăluite.

Pentru Thorez, dezvăluirile au pus totul sub semnul întrebării fiindcă acesta l-a susţinut întotdeauna, şi chiar l-a ridicat în slăvi pe Stalin. În afară de faptul că reprezenta o denunţare a cultului personalităţii, raportul era şi un atac ce îl viza direct: în Franţa, Partidul Comunist era înainte de toate partidul lui Maurice Thorez.

Thorez nu este singurul care se simte ameninţat şi pentru care atacul împotriva lui Stalin înseamnă trădarea principiilor şi valorilor fundamentale. Însă, spre deosebire de Togliatti, omologul său italian, Thorez se va îndoi întotdeauna de autenticitatea raportului secret. Vreme îndelungată, comuniştii francezi vor folosi sintagma „raportul atribuit tovarăşului Hruşciov": formulă subtilă folosită pentru a nega realitatea, în ciuda oricărei evidenţe.

Congresul al XX-lea al PCUS are loc în februarie 1956, iar conţinutul discursului ajunge în străinătate o lună mai târziu. La Moscova, toată lumea se întreabă asupra acestei lungi şedinţe secrete ţinute cu uşile închise, ce a urmat lucrărilor delegaţilor. Jurnaliştii, dar şi diplomaţii şi cei câţiva agenţi occidentali prezenţi la Moscova încearcă să descifreze acest secret.

Primul care dezvăluie raportul secret al lui Hruşciov în care acesta l-ar fi atacat pe Stalin şi rolul său privind marile epurări din anii '30 este corespondentul ziarului *New York Times*. Dar ziaristul foloseşte modul condiţional pentru a sublinia o informaţie incertă.

Câteva zile mai târziu, un jurnalist englez punctează cu mai multă precizie marile direcţii ale raportului. Este limpede pentru toată lumea că scurgerile de informaţii nu pot proveni decât de la delegaţii care participaseră la congres.

În mod curios, articolul ziaristului englez nu este considerat o sursă de încredere. *Le Monde*, de exemplu, vorbeşte despre caracterul său ambiguu, de

ficţiune romanescă. Nimeni nu pare convins de autenticitatea acestui atac îndrăzneţ la adresa lui Stalin, la numai trei ani după moarte şi la scurt timp după victoria din 1945.

Dat fiind numărul mare de stalinişti aflaţi în funcţiile de conducere ale partidului, dacă Hruşciov ar fi îndrăznit să facă aşa ceva, ar fi rămas în minoritate. Mai ales că, pentru majoritatea populaţiei, Tătucul popoarelor rămâne învingătorul de la Stalingrad.

Ziarul *L'Humanité* publică un articol despre dezbaterile iniţiate în Uniunea Sovietică pe tema meritelor şi erorilor lui Stalin. Evident, greşelile sunt minimalizate. Tonul general se încadrează în limite acceptabile. Liderii comunişti de la Paris au considerat, fără îndoială, că trebuie să devanseze lucrurile, înainte ca adevărul să iasă la iveală. Din fericire, la scurt timp primesc undă verde de la „fratele mai mare", căci la sfârşitul lunii martie apar şi primele comentarii în presa sovietică.

Cu multă prudenţă, *Pravda*, oficiosul regimului sovietic, scapă unele aluzii la dimensiunile cultului personalităţii, practică străină de spiritul marxist-leninist. La scurt timp, apare însă un al doilea articol foarte critic la adresa celor care ar fi tentaţi să profite de condamnarea cultului personalităţii pentru a ataca URSS şi marxism-leninismul. Concluzia unor sovietologi a fost că s-a mers prea repede şi prea departe, cu alte cuvinte Hruşciov nu a criticat niciodată stalinismul.

Acest du-te-vino mediatic este minuţios calculat. Hruşciov aruncă momeala dar, pentru a rămâne credibil, trebuie să îşi dozeze mişcările.

Sarabanda dezvăluirilor trunchiate se continuă în prima jumătate a anului 1956, cu informaţii care vin puţin câte puţin.

La sfârşitul lui mai, în *France-Soir*, condus în acea vreme de Pierre Lazareff, apare un articol de senzaţie. Stalin este prezentat ca un personaj grosier, un dictator paranoic, vinovat de arestarea, deportarea şi uciderea a milioane de conaţionali. În plus, sunt publicate şi detalii asupra raportului secret „atribuit tovarăşului Hruşciov", pentru a relua formularea PCF.

Dar bomba, adevărata bombă explodează în Statele Unite. *New York Times* publică la începutul lunii iunie textul integral al raportului secret. De data aceasta documentul pare perfect credibil în ochii specialiştilor pe probleme sovietice.

O frază îngrozeşte opinia publică mondială: „Orice oponent al lui Stalin era destinat eliminării fizice şi morale."

Raportul fusese furnizat ziarului *New York Times* chiar de Departamentul de Stat american, adică de Ministerul Afacerilor Externe al Statelor Unite. În ciuda „coexistenţei paşnice" enunţate de Hruşciov, Războiul Rece continuă. Pentru Casa Albă, publicarea raportului este considerată ca o grea lovitură dată Uniunii Sovietice şi liderilor sovietici.

Iniţiativa operaţiunii aparţinuse fără îndoială CIA. Totuşi, americanii ezită destul de mult timp până să facă publice datele acestui fabulos document.

Într-o primă fază, se cred victime ale unei provocări, doar sovieticii sunt maeştri în acţiuni de falsificare. Apoi Washingtonul se teme că publicarea documentului ar putea pune Moscova în dificultate, într-un moment în care relaţiile dintre statele est-europene şi Occident începuseră timid să se încălzească. Într-un final, CIA şi Casa Albă decid că raportul secret trebuie publicat datorită avantajelor evidente.

Contrar estimărilor, Moscova nu are nici un fel de reacţie, deşi altădată sovieticii s-ar fi dezlănţuit împotriva publicării unui asemenea text în presa burgheză. Pentru mulţi tăcerea se confundă cu acceptarea, iar acest lucru confirmă veridicitatea documentului, ce va fi publicat chiar şi în *Le Monde*. Nimeni nu ştia atunci că Hruşciov făcuse tot posibilul ca opinia occidentală să ia cunoştinţă de raportul său.

Philippe Robrieux[1]:

„Thorez resimte şi el unda de şoc a celui de-al XX-lea Congres al PCUS. Întreaga sa existenţă este pusă sub semnul întrebării. Raportul aduce dovezi indubitabile în legătură cu abuzurile grave de putere ale idolului său.

Se întrevăd fragmente din trecut, tovarăşi trădaţi şi abandonaţi, minciuni, metode îndoielnice, umiliri şi sacrificii. Cum să admiţi că ai închis ochii, că te-ai lăsat târât în noroi pentru nimic? Cum să admiţi că Uniunea Sovietică, pe care ai venerat-o atâta vreme, este tărâmul unor crime sângeroase şi al nedreptăţilor hulite de comunism? Cum să te alături unui Hruşciov care afirmă că Troţki, Buharin, Zinoviev sunt nevinovaţi? Crimele şi comploturile de care fuseseră acuzaţi nu sunt decât nori de fum, praf aruncat în ochii opiniei publice. Dar dacă sunt reabilitaţi? Atunci va trebui să se întoarcă în timp, la foştii idoli, la Souvarine, Monatte şi la toţi ceilalţi tovarăşi, calomniaţi, prigoniţi, persecutaţi şi să le spună: «Ai avut dreptate!» Umbrele unor vremuri apuse îl urmăreau ca nişte strigoi care trebuie goniţi, pentru ca viaţa să meargă înainte!"

Hruşciov are tot interesul ca Occidentul să afle adevărul despre Stalin. Din mai multe motive. Unele ţin de politica internă, altele de cea externă. Poate există şi o componentă personală: resentimentul nesfârşit împotriva dictatorului. Ca şi alţi lideri bolşevici, Hruşciov fusese constant ţinta unor umiliri publice. Unii îşi aminteau foarte bine de o agapă nocturnă în timpul căreia Hruşciov fusese obligat să danseze un dans popular ucrainean.

În realitate, lucrurile sunt mult mai serioase. Atacându-l pe Stalin, Hruşciov îşi ataca proprii duşmani din Biroul Politic. Îndepărtarea acestora nu este decât o chestiune de timp. Singura diferenţă faţă de timpurile trecute este că aceştia nu mai sunt lichidaţi fizic, ci pur şi simplu îndepărtaţi. Discursul

[1] *Histoire intérieure du Parti communiste*, ed. Fayard, 1980

secret inaugurează epoca marilor reforme şi, în acelaşi timp, îi consolidează poziţia în fruntea partidului.

Al doilea obiectiv îl constituie câştigarea bunăvoinţei Occidentului. Excelentă strategie! Pe de o parte, Hruşciov apare ca adevăratul strateg al destalinizării, iar pe de altă parte, câştigă pariul cu politica de coexistenţă paşnică. În viziunea sa, noul concept al coexistenţei paşnice este mult mai profitabil decît Războiul Rece. În plus are absoluta convingere că sistemul comunist va face dovada superiorităţii sale, învingând capitalismul.

Viitorul îl va contrazice, dar pentru vremea respectivă ideea nu este câtuşi de puţin îndrăzneaţă. Sub conducerea lui Hruşciov (cel puţin în prima parte), URSS se dezvoltă pe toate planurile şi obţine numeroase succese de ordin economic şi ştiinţific.

În rest, dacă denunţarea stalinismului şi a crimelor sale nu răspunde nici unui obiectiv de moralizare politică – Hruşciov fiind crescut la şcoala stalinistă – oricum liderul sovietic nu are nici o altă alegere. Dacă doreşte să rămână la putere şi să triumfe asupra conservatorilor stalinişti, bomba trebuie lansată. Cu orice risc!

Oficial, Hruşciov, de o şiretenie bine cunoscută, nu va recunoaşte niciodată că a rostit acest act de acuzare împotriva lui Stalin la Congresul al XX-lea: oficial, în istoria Rusiei sovietice, acest raport nu există.

Acţiunea de manipulare este exemplară. Într-o primă etapă, Hruşciov impune păstrarea secretului. Apoi, sperând într-o masivă scurgere de informaţii, face în aşa fel încât raportul să fie cunoscut de cât mai mulţi membri de partid. Într-o a treia etapă, este pusă la cale o scurgere de informaţii către Occident. În a patra etapă, fără îndoială cea mai subtilă, recurge la tot felul de mijloace pentru a putea contesta chiar el autenticitatea raportului său secret introducând diferenţe între adevăratul raport, citit la Congres, şi textul publicat după aceea de americani. Conaţionalii săi trebuie convinşi că documentul publicat de americani este un fals grosolan. Mai mult, sub presiunea comuniştilor francezi, acceptă să retracteze anumite acuzaţii aduse lui Stalin.

Simulând cedarea în faţa argumentelor acoliţilor lui Thorez, Hruşciov ordonă distrugerea unui milion de exemplare destinate difuzării în toate ţările sovietice.

Acest pretins pas înapoi îi convine de minune. Pentru el, importantă este lansarea mesajului şi culegerea roadelor. Apariţia raportului în presa occidentală este mai mult decât suficientă. A câştigat, iar destalinizarea îi permite sabotarea rivalilor politici.

În acest caz, cum a reuşit raportul să ajungă în Occident?

Povestea pare destul de bizară. Imediat după închiderea lucrărilor congresului, un exemplar al raportului – probabil traducerea în limba poloneză – ajunge la Varşovia. În acelaşi timp, liderul stalinist polonez Boleslaw Bierut moare la Moscova. Hruşciov se deplasează la Varşovia pentru a asista la alegerea noului conducător al partidului. Toţi observatorii politici consemnează

vehemenţa cu care se opune numirii unui comunist de frunte, evreul Roman Zambrowski. Discursul său este presărat de aluzii antisemite. În ce scop? Cine are de câştigat? Iritat de această reacţie exagerată, Zambrowski ia legătura cu un ziarist celebru, care este în acelaşi timp agent al serviciilor secrete israeliene[1].

Iată cum Mossadul intră în posesia documentului secret. Cooperarea dintre americani şi renumitul Mossad israelian fiind destul de strânsă, israelienii le propun un târg în stilul CIA: americanii primesc raportul secret în schimbul unor informaţii privitoare la lumea arabă.

Acţiunea este prezentată ca un adevărat triumf al serviciilor secrete americane. În realitate, nu este decât o subtilă manipulare din partea liderului sovietic ce dorea cu orice preţ ca raportul său să fie publicat în Vest din motivele deja menţionate.

Odată obiectivul atins, Hruşciov ezită să meargă până la capăt. Procesul timid de destalinizare se va traduce prin eliberări din gulag şi câteva reabilitări. Deci, se poate conchide că faimosul său raport secret nu este decât o pârghie spre putere şi praf aruncat în ochii celor care îşi văd năruite speranţele într-un altfel de viitor.

Nikita Hruşciov[2]:

„Pe plan internaţional, raportul a avut un impact puternic asupra comuniştilor italieni şi francezi, lucru uşor de înţeles, fiind vorba de partide de masă. În plus, Togliatti şi Thorez girează conformitatea etică a proceselor staliniste prin simpla lor prezenţă, dar şi prin rapoartele prezentate la finalul fiecărui proces, care atestă realitatea crimelor săvârşite şi întemeierea acuzaţiilor. Iar acum totul este pus la îndoială.

Este şi motivul pentru care ne-am simţit obligaţi să respingem formularea de «reabilitat» pentru cei condamnaţi în procese publice. După cum s-a declarat, cu toate acestea, ei nu erau vinovaţi de nici o crimă, fuseseră condamnaţi arbitrar, iar condamnările lor nu erau întemeiate pe crimele mărturisite în timpul proceselor.

Personal, regret în mod sincer că nu am fost capabil să continui anchetele pentru a duce la bun sfârşit toate aceste cazuri în ansamblu şi pentru a rezolva definitiv acest dosar despre care mi s-a spus cât este de voluminos. Dar nu am reuşit să duc la bun sfârşit această întreprindere în timpul mandatului meu. Şi atunci? Ce n-am reuşit să fac eu va fi terminat de altcineva. Iar dacă acesta, la rândul său, se va opri la jumătate de drum,

[1] Confirmarea vine din partea lui Victor Graievski, agent Mossad, care a pus la dispoziţia Israelului raportul secret al lui Hruşciov. *Victor Grayewsky, agent secret du Shin Beit à Jérusalem*, Freddy Eytan, ed. Alphée, 2008

[2] *Mémoires inédits*, ed. Belfond, 1991

un al treilea îi va prelua sarcina, ca să o termine. Când o cauză este dreaptă, după cum se spune, ajunge întotdeauna să triumfe."

Un lucru putem afirma cu certitudine. Hrușciov nu prevăzuse că demitizarea lui Stalin și negarea anumitor aspecte ale funcționării sistemului sovietic vor da o lovitură grea ideologiei comuniste. În fond, în anii 1980, Gorbaciov nu face nimic altceva decât să încheie reformele inițiate de Hrușciov, care vor duce la prăbușirea imperiului sub propria greutate. Iată de ce Hrușciov este, în primul rând, responsabil pentru această prăbușire, chiar dacă nu a fost conștient de acest lucru.

5

Marea trădare de la Budapesta

NOIEMBRIE 1956. PENTRU O SUTĂ CINCIZECI de ore, ungurii se bucură de libertate. S-au scuturat de jugul sovietic! Moscova anunţă chiar retragerea tancurilor Armatei Roşii din capitală. Minciună! Revoluţia a fost deja învinsă!

Evenimentele de la Budapesta au efectul unui enorm seism în universul comunist. Dar cunoaştem oare tot adevărul despre miza acestei tragedii şi despre rolul esenţial jucat de serviciile secrete comuniste şi occidentale?

Europa trăieşte sub teroarea ameninţării nucleare şi a perspectivei unui nou conflict mondial. Generalul de Gaulle este ferm convins că, mai devreme sau mai târziu, Europa va fi zguduită de o nouă conflagraţie. La acea vreme, lumea este văzută în alb şi negru, iar confruntările ideologice sunt extrem de violente.

1953. Stalin moare. Urmează „dezgheţul" destalinizării. În mod cu totul neaşteptat, Beria[1], omul NKVD, dă tonul evenimentelor ce vor urma: deschide porţile Gulagului şi reia relaţiile cordiale cu Tito.

Beria iese din scenă, iar Hruşciov preia ştafeta. Opinia publică occidentală, care îşi face iluzii, vede în noul lider de la Kremlin un ţăran cumsecade, un om de treabă cu care te poţi înţelege. La Kremlin bate vântul schimbării. Dovada vine odată cu Congresul al XX-lea al PCUS şi discursul secret în care Hruşciov denunţă crimele lui Stalin şi cultul personalităţii.[2]

Universul comunist este zguduit. Şocul este atât de mare, încât unele partide – în special cel francez – încearcă ascunderea adevărului şi neagă existenţa faimosului raport, încercare cu atât mai simplă cu cât în principiu acest raport trebuia să rămână secret.

Statele din sfera de influenţă sovietică sunt şi mai afectate. Liderii blocului comunist, toţi „fii" ai lui Stalin, simt că le scapă puterea din mâini. Apar primele fisuri importante în faţada monoliticului bloc comunist. Primul semn al schimbării vine dinspre Polonia.

---

[1] Vezi capitolul 3

[2] Vezi capitolul 4

În iunie 1956, muncitorii de la Poznan intră în grevă, cerând mărirea salariilor. Foarte repede, totul capătă o altă turnură şi o altă semnificaţie. Revolta socială se transformă în revoltă anticomunistă. Cu certitudine, contestatarii beneficiază de sprijin extern. Americanii nu au încetat niciodată să se implice dincolo de Cortina de Fier. După ce renunţă la crearea de grupuri de rezistenţă, aleg calea propagandei: manifeste paraşutate şi emisiuni radio. Vom aminti un singur caz. În 1954, un ofiţer al serviciilor secrete poloneze dezertează în Vest, unde este preluat de CIA. Dezvăluirile şocante despre cazurile de corupţie din interiorul guvernului şi al serviciilor de securitate sunt imediat preluate de postul de radio Europa Liberă. Emisiunea provoacă un imens scandal, finalizat cu demiterea celor compromişi.

Cu sprijinul armatei, mişcarea anticomunistă este înăbuşită în noiembrie 1956. Represiunea se soldează cu moartea a cincizeci de persoane. Totuşi este evident că autorităţile poloneze au fost destabilizate. La Moscova neliniştea creşte. Hruşciov şi membrii cei mai reformişti din prezidiu se gândesc la revenirea lui Gomulka.

Arestat la sfârşitul anilor '40, pentru că se pronunţase pentru un socialism adaptat nevoilor ţării, Gomulka este unul dintre puţinii lideri comunişti care se bucură de o popularitate incontestabilă în rândul maselor.

La o lună după cel de-al XX-lea Congres al PCUS, Gomulka iese din închisoare.

Prima mişcare: îşi recapătă statutul de membru al Partidului Comunist. A doua mişcare: i se permite revenirea în prim-plan.

Aparent, avem de-a face cu o lovitură de stat. Gomulka preia puterea cu sprijinul armatei şi al facţiunii reformatoare din partid. Gomulka devine aşadar campionul unui comunism mai liberal şi novator. Însă are de înfruntat propriii fanatici, ofiţeri în marea lor majoritate, care fac presiuni pentru ieşirea din Tratatul de la Varşovia, această alianţă militară a democraţiilor populare. Părăsirea tratatului este de neconceput pentru sovietici. Pentru a împiedica acest lucru şi pentru a consolida poziţia lui Gomulka, Kremlinul pune la cale un plan machiavelic.

Tancurile sovietice staţionate în Polonia se îndreaptă ameninţător spre capitală. Gomulka someză imediat Kremlinul să-şi retragă trupele. Mizând pe teama faţă de o intervenţie militară a Moscovei în cazul în care Polonia ar ieşi din Tratatul de la Varşovia, liderul polonez poate respinge cerinţele extremiştilor din Partid, fără să pară un valet al Kremlinului.

Înţelegerea dintre Gomulka şi Hruşciov devine evidentă câteva luni mai târziu. Liderul polonez se dovedeşte a fi departe de imaginea de comunist novator pe care şi-o crease. Dimpotrivă, Gomulka, deşi menajează Biserica, revine asupra principalelor concesii pe care le făcuse pentru a-şi asigura ascensiunea la putere.

Georges-Henri Soutou[1]:

„După perioada de criză, Gomulka anunţă un program de liberalizare şi de reformă. Dar, folosindu-se de tragedia Ungariei, face apel la prudenţă. La 18 noiembrie semnează un tratat de alianţă cu Moscova, iar în ianuarie 1957, cu sprijinul Bisericii, organizează alegeri prezidenţiale. De acum înainte îşi consolidează stilul de conducere autoritar şi revine asupra concesiilor făcute între anii 1956 – 1957. În urma grevelor de la şantierele navale din Gdansk, din decembrie 1970, Gomulka este destituit.

Sovieticii evitaseră răul cel mai mare. Tratatul de la Varşovia şi legăturile cu Moscova rămân intacte. «Rolul conducător al partidului în stat şi societate», conform limbajului consacrat, este reafirmat. Concesiile, micile reforme, sporirea rolului Bisericii, toate acestea erau permise, susţinând de altfel războiul lui Hruşciov împotriva staliniştilor, pe linia Congresului al XX-lea, în timp ce se menţineau legăturile strategice cu Moscova şi cu dictatura Partidului. Dacă în Ungaria lucrurile iau o întorsătură mult mai dramatică este tocmai pentru că aceste două puncte păreau să fie ameninţate."

Evenimentele din Polonia nu rămân fără ecou în statele satelite URSS: Ungaria este prima influenţată.

Aici, democraţia populară este instaurată în 1948. În paranteză trebuie spus că primele alegeri, ce au loc imediat după sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial, demonstrează clar că forţele comuniste sunt minoritare. Dar Armata Roşie nu părăsise încă teritoriul ungar, iar comuniştii, prin intermediul consilierilor sovietici, controlau poliţia şi serviciile secrete. Conferinţa de la Ialta plasase Ungaria pe orbita sovietică. Kremlinul poate acţiona după bunul său plac.

După instituirea partidului unic, Moscova îl instalează la putere pe Mathias Rakosi, care începe prin a-şi decima adversarii.

Şi totuşi, cineva îl eclipsează. Laszlö Rajk, ce se afla în fruntea Ministerului de Interne. Politician comunist marcant, cu un trecut prestigios, Rajk se bucură de simpatia opiniei publice.

Veteran al Brigăzilor Internaţionale în timpul Războiului Civil din Spania, s-a refugiat apoi în Franţa, unde a fost internat într-o tabără de refugiaţi. Apoi fuge din tabără şi trece în Ungaria, unde devine secretar al Comitetului Central clandestin şi unul dintre principalii organizatori ai mişcării de rezistenţă chiar în perioada în care ceilalţi principali conducători comunişti scăpau de război la Moscova. Arestat de Gestapo, este dus într-un lagăr de concentrare din Germania, de unde va reveni după căderea celui de-Al Treilea Reich.

Această biografie glorioasă îi displace lui Stalin, care se debarasase de majoritatea foştilor combatanţi din Brigăzile Internaţionale Antifasciste.

[1] *La Guerre de cinquante ans – Les relations est-ouest 1943–1990*, Fayard, 2001

Tătucul popoarelor detestă atât spiritele independente – cazul lui Rajk – cât şi eroii, greu de controlat.

Decizia Moscovei este luată. Acest personaj stânjenitor trebuie eliminat. Fără să ştie, Stalin cade în capcana întinsă de Allen Dulles, şeful OSS* în Elveţia în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial şi viitor director al CIA. Acesta se foloseşte de un cetăţean american, simpatizant comunist, Noël Field, care se ocupase de un lagăr de refugiaţi din Franţa, pe unde trecuseră nenumăraţi lideri comunişti est-europeni. Tot Dulles informează Moscova că Field este agent dublu. În paranoia lui tot mai agresivă, Stalin va începe epurările din 1949–1951 tocmai cu aceşti foşti combatanţi antifascişti.

Laszlö Rajk se numără printre primele victime. Arestat, torturat, acuzat de înaltă trădare şi complot în strânsă legătură cu serviciile secrete occidentale şi Tito, Rajk este nevoit să recunoască toate acuzaţiile imaginare aduse împotriva sa. Judecat în 1949, este condamnat la moarte, în ciuda lipsei de probe, şi executat. Rakosi va conduce Ungaria cu mână de fier, eliminându-şi unul câte unul adversarii politici, printre care şi Janos Kadar, ce va scăpa ca prin urechile acului de execuţie datorită morţii lui Stalin.

După moartea dictatorului, Moscova se vede nevoită să renunţe la câţiva satrapi locali mult prea vizibili. Rakosi, executantul operaţiunilor de epurare stalinistă, este unul dintre aceştia.

Rămâne secretar general al Partidului, dar postul de prim-ministru îi este încredinţat lui Imre Nagy. Acest comunist patriot, cu orientare mai degrabă moderată şi nu prea cunoscut publicului, va face o analiză complexă a situaţiei economice şi politice. Bilanţul este catastrofal. După părerea sa, de când Ungaria a devenit o democraţie populară, totul merge anapoda şi haosul se generalizează. Cu cincisprezece ani înaintea cehoslovacului Dubcek, Nagy îndrăzneşte să vorbească despre comunismul cu faţă umană: vântul reformei suflă deasupra Ungariei.

Uniunea Sovietică nu îşi asumase oare un risc enorm propulsându-l în fruntea guvernului maghiar? Se pare că da. Nagy trăise o bună bucată de timp în Uniunea Sovietică şi, fără îndoială, avea legături cu KGB. În plus, este un personaj izolat, care nu se bucura de prea multă susţinere din partea partidului. Deci poate fi îndepărtat oricând de la putere.

Dar păpuşarii nu mai pot controla marioneta. Conştient de fragilitatea sa, Nagy se adresează direct maselor, mizând pe ostilitatea acestora împotriva Partidului. Este vorba despre o premieră în democraţiile populare. Intelectualii sunt primii care reacţionează. Scriitori, ziarişti, studenţi pun sub semnul întrebării politica partidului şi cer dreptul la libertate culturală şi personală. Porţile închisorilor se deschid, iar supravieţuitorii epurărilor staliniste cer să se facă dreptate.

---

* Office of Strategic Services – Biroul de Operaţiuni Strategice (n.t.)

Pentru Kremlin situaţia din Ungaria este inacceptabilă. Dacă acest val de schimbare se va extinde şi va cuprinde întreaga regiune? Revolta maghiară ar putea să contamineze şi alte state-satelit. Hruşciov, care îşi înlăturase adversarii şi devenise stăpân la Kremlin, este decis să pună capăt situaţiei. În primăvara anului 1955, cu sprijinul Moscovei, şeful partidului preia controlul: Nagy este demis, dar acest încăpăţânat refuză să îşi facă autocritica. Exclus din partid, va trăi de aici înainte sub supravegherea poliţiei secrete.

Breşa în universul totalitar fusese însă creată. Intelectualii nu mai vor să tacă. În cadrul Uniunii Tineretului Comunist ia fiinţă Cercul Petöfi, după numele poetului naţionalist din secolul al XIX-lea, eroul Revoluţiei din 1848.

Riposta lui Rakosi nu se lasă aşteptată: cenzură, reprimări, epurări. Însă toate acestea nu îi domolesc pe contestatari, din ce în ce mai mulţi, mai ales în mediile intelectuale. Ziarele în care scriitori de seamă critică vehement politica regimului se vând ca pâinea caldă şi sunt create grupuri de discuţie, după modelul cluburilor din Franţa prerevoluţionară din secolul al XVIII-lea.

Jacques Sémelin, istoric[1]:

„Societatea este invadată de proteste în două moduri: fie prin articole de presă şi opere literare, fie prin dezbateri în cadrul grupurilor de discuţie (...). În toamna anului 1955, Ungaria cunoaşte o «Revoltă a Minţilor». La 18 octombrie, scriitori şi artişti semnează un memorandum prin care critică imixtiunile partidului în viaţa literară. Săptămânalul Gazeta Literară *devine stindardul mişcării de reformă. Coloanele ziarului se deschid pentru cei mai renumiţi scriitori ai vremii. Articole incendiare sunt aşteptate cu sufletul la gură de zeci de mii de cititori. «Am criticat vehement regimul Rakosi şi acţiunile sale, scrie Gyorgy Paloczi-Horvath. Oficiosul de partid nu a stat nici el cu braţele încrucişate. Şi totuşi, Rakosi nu a îndrăznit să ne închidă ziarul. La fiecare nouă apariţie oamenii şi-l smulgeau din mâini».“*

Nagy pare unica soluţie pentru calmarea spiritelor.

Tot acum, la Moscova are loc cel de-al XX-lea Congres al PCUS.

Imediat, contestatarii unguri cer destalinizarea ţării şi reabilitarea lui Laszlö Rajk. Rakosi, principalul iniţiator al procesului rivalului său, simte pericolul. Presiunea este atât de mare, încât se vede nevoit să cedeze şi să dezvăluie condiţiile în care fostul combatant al Brigăzilor Internaţionale a fost judecat şi condamnat. Indignarea este generală. Din acest moment este clar că secretarul general al Partidului va trebui mai devreme sau mai târziu să fie demis, cu atât mai mult cu cât va izbucni un alt scandal.

Un zăcământ de uraniu este descoperit la frontiera ungaro-iugoslavă. Pentru Ungaria, lipsită de resurse energetice, vestea este formidabilă. La scurt timp, se aude că Rakosi a semnat un acord secret prin care permite sovieticilor

[1] *La Liberté au bout des ondes*, Belfond, 2006

exploatarea uraniului, în schimbul unei compensaţii financiare derizorii. Liderul comunist este acuzat de trădarea intereselor ţării în favorea „fratelui de la Răsărit". Toate aceste informaţii au rolul de a aţâţa resentimentele împotriva Uniunii Sovietice.

Totuşi, această informaţie este fără îndoială rodul unei manipulări. Existenţa zăcământului de uraniu şi zvonul privind un acord cu sovieticii ar fi fost pur şi simplu inventate de serviciile secrete occidentale, cu scopul de a slăbi regimul comunist. Oricum ar sta lucrurile, ţelul este atins. Puterea politică este contestată de întreaga societate maghiară. Rakosi încearcă cu disperare să lanseze o campanie de denigrare a intelectualilor acuzaţi că ar fi agenţi ai burgheziei, care vor să instaureze capitalismul, dar credibilitatea sa politică este deja ruinată. Chiar şi staliniştii conservatori admit necesitatea destinderii. Kremlinul este tot mai neliniştit.

Soluţia cea mai înţeleaptă ar fi înlocuirea lui Rakosi cu Nagy. Dar nu, sovieticii se tem de acest lider comunist care doreşte destalinizarea regimului. Devenit din ce în ce mai stânjenitor, Rakosi este eliberat din funcţie. Succesorul său nu este nimeni altul decât Ernö Gerö, cel care îl secondase la conducerea partidului.

Decizia Kremlinului este confirmată de Anastase Mikojan, trimisul special al lui Hruşciov la Budapesta. Acest aparatcic, fidel reformelor moderate, îl obligă pe Gerö să accepte unele concesii. Au loc arestări masive ale torţionarilor stalinişti, iar victimele acestora sunt eliberate şi reabilitate. Arhiepiscopul Mindszenty, oaia neagră a regimului, acuzat de campanie pentru restaurarea puterii monarhice, este eliberat şi plasat sub domiciliu forţat.

Aceste câteva măsuri nu mai creează totuşi nici o iluzie. S-a mers prea departe cu contestările pentru a mai da înapoi. Ca dovadă stă şi Congresul Scriitorilor care pare mai degrabă o Adunare a Statelor Generale decât o reuniune între profesionişti.

Postul de radio Europa Liberă informează opinia publică internaţională despre evoluţia evenimentelor din Ungaria. Cu toate acestea, au apărut şi câteva discuţii la acest post de radio apropiat de CIA. Unii jurnalişti şi conducători consideră că ascultătorii din Europa de Est trebuie informaţi într-un mod obiectiv, fără exagerări. Ei consideră că acesta este cel mai bun mod de a divulga tarele comunismului, de a lăsa ascultătorii să îşi formeze propria opinie şi mai ales de a se deosebi de posturile de radio oficiale, de propagandă. Pentru alţii, dimpotrivă, Europa Liberă nu este doar un simplu mijloc de informare, ci un element de luptă împotriva regimurilor totalitare. Pe scurt, oamenii trebuie convinşi înainte de a fi informaţi.

Această din urmă direcţie, cea mai dură, se bucură desigur de preferinţa CIA, iar această tendinţa va avea câştig de cauză în timpul evenimentelor dramatice de la Budapesta, nu fără grave consecinţe.

Demis în primăvara anului 1956, Rakosi este imediat exilat în URSS. În toamna aceluiaşi an, studenţii şi membrii Cercului Petöfi cer un nou guvern,

renumirea lui Imre Nagy ca prim-ministru, dreptul la libertatea cuvântului și a presei, precum și îndepărtarea trupelor sovietice staționate în Ungaria de la sfârșitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Studenții și scriitorii maghiari au propriile revendicări: Laszlö Rajk, deja reabilitat post-mortem, trebuie să aibă parte de funeralii naționale, având în vedere faptul că în acea vreme osemintele sale și cele ale așa-zișilor complici fuseseră înmormântate cu cea mai mare discreție. Sub presiunea maselor, autoritățile ungare se văd nevoite să accepte deși, prin prezența lor, încearcă să confișteze acest eveniment. Nimeni nu se mai lasă păcălit! Înmormântarea se transformă într-o demonstrație împotriva regimului, la care participă zeci de mii de persoane. Încă o dată este vorba despre un eveniment inedit pentru democrațiile est-europene și despre un teribil afront adus guvernanților, dar și Moscovei.

Rapoartele ambasadorului sovietic, Iuri Andropov, sunt alarmante. Într-atât de alarmante încât Serov, șeful KGB, decide să se deplaseze în cel mai mare secret la Budapesta. Pentru sovietici, numirea lui Gerö este considerată un eșec total. Trebuie reacționat fără întârziere. Ultimele documente declasificate demonstrează clar că Hruşciov nu are nici cea mai mică ezitare. Ungaria nu mai seamănă cu o democrație populară. Mișcarea de rezistență maghiară trebuie zdrobită! Iar dacă unii lideri conservatori apropiați KGB lasă situația să se agraveze, este doar pentru a-l pune în dificultate pe Hruşciov, eroul Congresului al XX-lea al PCUS, cel care îndrăznise să denunțe crimele staliniste, manevră care, ceva mai târziu, va obliga Kremlinul să reacționeze cu și mai multă violență.

La două săptămâni după funeraliile lui Rajk, opoziția ungară organizează o nouă manifestație în cinstea recentei victorii a lui Gomulka în Polonia. Este evident că, prin această adunare, organizatorii doresc să aducă în față propriile revendicări. Manifestația se va bucura de un impact uriaș: între 250 000 și 300 000 de persoane iau parte la eveniment. Enorm, dacă ne gândim că este vorba de o țară cu zece milioane de locuitori. Este clar pentru toată lumea că vor urma și alte revendicări.

La începutul serii, secretarul general al partidului, Ernö Gerö, are o intervenție radiofonică provocatoare. În locul discursului conciliator așteptat, manifestanții sunt acuzați de fascism, iar revolta populară este etichetată drept „contrarevoluție". În același timp, acesta ridică în slăvi „marele frate" sovietic.

Ca răspuns la provocare, mulțimea se îndreaptă spre sediul Radiodifuziunii și al Parlamentului. Se aud primele împușcături. Agenți ai poliției politice și probabil elemente provocatoare au deschis focul.

Sediul Radiodifuziunii este asediat, imensa statuie a lui Stalin este coborâtă de pe soclu, au loc lupte de stradă. Polițiști municipali și chiar militari și-au înmânat armele insurgenților. Revoluția maghiară a început!

Aparent, puterea politică de la Budapesta reacționează absurd. În realitate, Gerö ascultă ordinele lui Andropov și Serov, specialist al acțiunilor în forță.

Obiectivul prioritar: crearea haosului. Doar aşa poate fi legitimată intervenţia armată.

În aceeaşi noapte are loc întrunirea urgentă a liderilor comunişti. Evident, Serov este prezent. La prima vedere, se ia o decizie uimitoare. Pe de o parte, reformistul Imre Nagy este învestit ca şef al guvernului, pe de alta, se cere intervenţia trupelor sovietice. Nimic contradictoriu totuşi. Moscova nu îşi asumă responsabilitatea pentru represiunea sângeroasă, dar aruncă vina pe Imre Nagy, pentru a-l separa de partizanii săi.

Iniţial, calculul sovieticilor pare reuşit. În timp ce tancurile sovietice invadează Budapesta, iar în întreaga ţară au loc lupte violente, Nagy ţine un discurs lamentabil. Este limpede că nu înţelesese încă dimensiunea evenimentelor. În fruntea unui guvern vizibil asemănător cu cel dinainte, Nagy anunţă continuarea represaliilor împotriva insurgenţilor şi declară – singurul punct pozitiv al discursului său – că refuză să semneze o cerere de ajutor militar din partea sovieticilor.

Jacques Sémelin[1]:

„La Budapesta, oamenii nu mai aşteaptă promisiuni comuniste şi nu cer nimic de la liderii stalinişti pe care îi detestă. Toate speranţele se îndreaptă spre Imre Nagy, cel care lansase deja mişcarea de reformă în 1953. La ora 17, mulţimea se adună în Piaţa Kossuth, unde Nagy, care tocmai fusese reprimit în Partid, urmează să se adreseze poporului ungar. Reticent, Imre Nagy apare în faţa mulţimii în jur de 19.45. Discursul său este însă dezamăgitor: acesta nu corespunde aşteptărilor mulţimii. La formula rituală «dragi tovarăşi», oamenii, care îl aşteptaseră atâta vreme, fluieră. Când vorbeşte despre necesitatea păstrării ordinii constituţionale şi le cere tuturor să părăsească zona în linişte, dezamăgirea sporeşte. Nu asta aşteptau de la el. O tăcere grea se aşterne. Apoi se aud murmure. La sfârşitul discursului nimeni nu aplaudă. Stânjenit, Nagy începe să cânte imnul naţional. Este poate singurul moment în care comunică cu adevărat cu cei adunaţi în piaţă. Dar ruptura se produsese deja şi nimic nu mai poate umple hăul fără fund al neîncrederii."

Încă din prima zi a insurecţiei, sunt aproape 350 de morţi. Reprezentanţi ai poliţiei şi armatei trec de partea demonstranţilor. Mai gravă este însă lovitura dată de muncitori. Aceştia se alătură luptei împotriva poliţiei politice, în timp ce Partidul spera să despartă intelectualii de clasa muncitoare.

Reacţia rapidă şi brutală a sovieticilor nu reuşeşte să învingă imediat insurecţia. Soldaţii ruşi nu sunt pregătiţi pentru acţiuni de acest gen. În plus, cine ar fi crezut că revolta va cuprinde întreaga ţară?

În acest moment istoric, structurile partidului, ce numărau atunci un milion de membri, se prăbuşesc. Practic, partidul nu mai există!

[1] *Op. cit.*

În fața acestei situații explozive, Moscova decide să-și retragă trupele, cel puțin pentru moment. Gerö Ernö, care întruchipează toate excesele regimului, este eliberat din funcția de prim-secretar al CC și înlocuit cu Ianos Kadar. Actor principal al epurărilor staliniste din anii 1940, acesta devine la rândul său o victimă a terorii comuniste. Totuși, insurgenții au nevoie de mai mult.

Dezorientat, Kremlinul pare să ezite între nevoia de a reprima și cea de a face concesii. Această presupusă ezitare este simbolizată de componența misiunii pe care Hrușciov o trimite la Budapesta: moderatul Anastase Mikojan și neînduplecatul Mihail Suslov. În acest timp Ivan Serov, șeful KGB, continuă partitura conservatoare. Agenți stabiliți în Vest sunt trimiși în Ungaria pentru a lansa noi provocări. Asistăm la un ciudat linșaj public al membrilor poliției politice. Alt fapt bizar: la sfârșitul lunii octombrie, forțele de securitate, care pactizaseră cu revoluționarii, deschid focul asupra mulțimii adunate în fața Parlamentului. Bilanțul: 200 de morți.

Revendicările insurgenților sunt tot mai radicale. Dacă la început intelectualii din Cercul Petöfi doresc doar liberalizarea sistemului, fără ruperea de comunitatea socialistă, în rândurile contestatarilor apar personaje de dreapta, ba chiar de extremă dreaptă, nostalgici ai regimului fascist de odinioară. Ceea ce permite comuniștilor – în special francezi – să vorbească după aceea despre acțiuni reacționare, revanșarde și fasciste.

După prima derapare, Nagy evoluează rapid. Sub presiunea străzii, el, care preconiza construirea unui comunism cu față umană, dorește acum desprinderea de sistem.

Pe 26 octombrie, insurgenții declară greva generală. A doua zi, Nagy remaniază guvernul și aduce figuri noi, printre care și foști lideri de partid ce fuseseră îndepărtați din funcțiile deținute.

Două zile mai târziu, mai face un pas înainte. După ce lansează un apel la încetarea focului, fără ca cineva să-l asculte, se declară favorabil unui sistem pluripartidist și recunoaște legitimitatea luptei împotriva poliției politice și a trupelor sovietice staționate pe teritoriul Ungariei.

Emisarii Kremlinului, Mikojan și Suslov, par să aprobe direcția pe care se angajează Nagy. Tactica liniștitoare nu are alt scop decât să adoarmă neîncrederea maghiarilor. Nagy însuși crede în promisiunea Moscovei de a găsi o soluție politică la criza din Ungaria. Pentru a înlătura orice dubiu, Hrușciov ordonă retragerea tancurilor din Budapesta.

Insurgenții pot crede așadar că au câștigat. Nagy trece la o altă remaniere și nu păstrează în jurul lui decât o mână de miniștri fideli. Pentru a rupe orice legătură cu trecutul se instalează la Parlament și anunță dizolvarea poliției politice și revenirea la sistemul pluripartidist.

Kremlinul tace. Mai mult, sub presiunea maselor, Nagy anunță negocieri pentru retragerea Ungariei din Tratatul de la Varșovia și reafirmă dorința de a obține neutralitatea țării. Acum este în joc însăși existența blocului comunist, care se poate dezintegra în orice moment.

Pentru prima dată de la 1848, ungurii simt gustul libertăţii, dar euforia este înşelătoare. Manevra de intoxicare a sovieticilor reuşeşte. În noaptea de 31 octombrie tancurile sovietice intră din nou în Ungaria şi Nagy ia imediat legătura cu ambasada sovietică. Andropov îi dă asigurări că nu este vorba despre un nou atac. Tancurile trebuie doar să asigure siguranţa trupelor sovietice care părăsesc Ungaria. Oarecum liniştit, Nagy ameninţă totuşi că va înştiinţa Consiliul ONU. În acelaşi timp, *Pravda* publică un articol care anunţă viitoarele tratative dintre cele două ţări privind staţionarea trupelor sovietice pe teritoriul ungar. Mai mult, Nagy este invitat la Varşovia pentru renegocierea pactului şi rezolvarea problemei retragerii trupelor staţionate în ţară.

Mult prea încrezător, prim-ministrul ungar ar fi trebuit să fie alertat măcar de dispariţia misterioasă a lui Ianos Kadar care, într-o declaraţie radiofonică din 1 noiembrie declarase că, datorită revoluţiei, poporul ungar şi-a cucerit în sfârşit libertatea şi independenţa.

Ce se întâmplase? Misterul va fi dezlegat câteva zile mai târziu, când acesta îşi va face din nou apariţia întru-un camion al armatei sovietice: Kadar plecase la Moscova. Sau poate nu a avut de ales...

Oricum, în acest început de noiembrie, ungurii se pot mândri cu victoria. Armata trece spontan de partea noii conduceri. În toată ţara se înfiinţează consilii muncitoreşti care deţin cu adevărat puterea.

Miklos Molnar[1]:

„Constituirea consiliilor muncitoreşti creează aparenţa autoguvernării. Aceste formaţiuni, numite fie comitete naţionale, fie consilii revoluţionare sau consilii muncitoreşti, asigură sarcinile ce revin în mod normal administraţiei locale, dar şi conducerea întreprinderilor. Ar fi o greşeală să le considerăm organisme de autoconducere muncitorească şi de aici să deducem că evenimentele de la Budapesta nu sunt decât o revoluţie a consiliilor muncitoreşti. Există lucrări străbătute de această interpretare romantic-revoluţionară de stânga, dezminţită totuşi de multitudinea de forme de organizare şi de programe. Fără îndoială, mişcarea consiliilor muncitoreşti conferă evenimentelor un caracter aparte, cel al unei revoluţii spontane, pluraliste, multiforme, fără alte direcţii centrale sau tendinţe dominante decât voinţa comună de libertate şi independenţă naţională. Numitorul comun, în afara sentimentului naţional, este elanul spre resurecţia societăţii civile şi necesitatea pluralismului. Nimeni nu auzise încă de «societate civilă», dar din cătunul cel mai îndepărtat până la asociaţiile de scriitori, toată lumea visează la «puterea cetăţeanului».“

O singură umbră apare în peisaj: poziţia cardinalului Mindszenty. De-abia eliberat, acesta ia imediat atitudine împotriva guvernului condus de Nagy,

[1] *Histoire de la Hongrie*, ed. Hatier, 2004

acuzându-l de practici comuniste, opinie parțial justificată, chiar dacă noii conducători declară ruptura definitivă de valorile vechiului regim. Până la capitalism mai este însă cale lungă!

La 3 noiembrie, generalii unguri sunt invitați la Marele Cartier General al armatei sovietice din Budapesta. La ordinele KGB, sunt imediat arestați în cel mai mare secret. În același timp, tancurile sovietice intră în Budapesta.

În aceeași noapte, în timp ce Nagy stă de vorbă cu Iuri Andropov, primește un telefon de la un general care îl înștiințează de înaintarea tancurilor Armatei Roșii. Prim-ministrul ungur îl întreabă pe ambasadorul sovietic ce se întâmplă, iar acesta neagă cu sânge rece: Kremlinul nu a dat nici un ordin de invadare a Ungariei.

Nagy avea să înțeleagă trădarea doar în zorii zilei următoare. Prea târziu! La orele 5 dimineața ține ultimul său discurs public, un discurs dramatic, ce va bulversa lumea întreagă. Moscova nu acționează la voia întâmplării. În același timp forțele franco-britanice încep bombardarea Egiptului! Kremlinul are deci mână liberă, ba chiar denunță agresiunea de tip imperialist-colonial comisă de două state membre NATO. Liderii sovietici știu bine că Washingtonul nu va reacționa.

Deși agenții CIA supraveghează de multă vreme țările est-europene, agenți infiltrați dincolo de Cortina de Fier observă atent derularea evenimentelor din Ungaria. Casa Albă reacționează precaut. Oare aceste revendicări sociale se pot transforma într-o adevărată mișcare de rezistență anticomunistă sprijinită direct de SUA? Din rațiuni geopolitice răspunsul este negativ. Polonia, Cehoslovacia și chiar România, pentru a relua jargonul serviciilor de informații, par regiuni mult mai promițătoare.

În plus, președintele american Ike Eisenhower nu dorește ruperea relațiilor cu URSS. În mod cu totul paradoxal, revoluția maghiară îl îngrijorează. Americanii nu trebuie să fie acuzați de implicare în evenimentele de la Budapesta. Când situația devine explozivă, ambasadorul american la Moscova, Charles Bolhen este însărcinat să informeze Kremlinul că Statele Unite nu vor profita de evenimente pentru a încerca să desprindă Ungaria de blocul militar al Tratatului de la Varșovia. Eisenhower nu dorește să schimbe împărțirea Europei, așa cum fusese consfințită de Conferința de la Ialta.

Aceasta este poziția oficială a Statelor Unite. CIA însă hotărăște altfel: criza ungară trebuie exploatată. Instrumentul lor este Europa Liberă, unde adepții dezinformării au avut câștig de cauză asupra adevăraților jurnaliști. Acest lucru a fost cu atât mai ușor cu cât buletinele de știri sunt prezentate de emigranți anticomuniști, unii dintre ei aprigi partizani ai dictaturii lui Horthy.

Emisiunile în limba maghiară ale postului de radio participaseră activ la crearea unei atmosfere de euforie înșelătoare, exaltând patriotismul insurgenților și încurajând intransigența revoluționară anticomunistă.

Dar acum, în loc să aplaude inițiativele lui Imre Nagy, după cum ar fi fost logic, jurnaliștii de la Europa Liberă adoptă o poziție contrară: prim-ministrul

este acuzat că umblă cu jumătăţi de măsură. Chiar dacă se distanţează de politica sovietică, acest comunist cu orientare reformatoare nu poate reprezenta poporul maghiar.

Lucru şi mai grav încă, în timp ce tancurile sovietice înaintează spre Budapesta, Radio Europa Liberă face apel la rezistenţă, lăsând să se înţeleagă că ajutorul Occidentului nu va întârzia să sosească. Rezistaţi, că venim!

Este vorba despre o farsă sinistră. CIA cunoşte foarte bine adevărul: Statele Unite nu vor interveni direct, poate doar vor sesiza instituţiile internaţionale. Cât despre celelalte ţări occidentale care ar fi putut interveni, în principal Franţa şi Marea Britanie, aveau destule bătăi de cap cu „aventura" egipteană pentru a mai trimite trupe în Ungaria. De altfel, nici într-un alt context, Franţa nu ar fi intervenit. Reacţia preşedintelui Consiliului de Miniştri, socialistul Guy Mollet, este clară. Încurajarea revoluţiei maghiare şi ruperea relaţiilor cu Moscova nu poate duce decât la întărirea curentului stalinist în URSS!

Radio Europa Liberă nu numai că a înşelat aşteptările insurgenţilor, dar a şi trimis la moarte sau în exil mai mult de 200 000 de persoane.

François Fejtö, ziarist şi scriitor[1]:

„Toţi jurnaliştii şi observatorii străini care au intrat în contact cu insurgenţii maghiari au fost extrem de impresionaţi de speranţele pe care aceştia şi le puseseră în ajutorul dacă nu material, cel puţin moral al Occidentului. Mulţi dintre refugiaţi vor declara mai târziu că Radio Europa Liberă din München hrănise prea multe iluzii.

Fapt este că emisiunile acestui post erau foarte ascultate în Ungaria, exercitând o mare influenţă asupra celor care îl considerau purtătorul de cuvânt autorizat al opiniei publice americane. Ori emisiunile în limba maghiară erau realizate în acea vreme de emigranţi de dreapta. Rupţi de situaţia reală a Ungariei, aceştia vor da dovadă de o iresponsabilitate criminală."

În mod bizar, arhiva postului Europa Liberă va fi în mare parte distrusă. Trebuia să dispară din istoria postului de radio acest episod puţin glorios şi mai ales trebuia mascate adevăratele obiective ale celor care au stat la pupitrul de comandă. În realitate, CIA urmărea să desfiinţeze imaginea bonomă şi liberală a lui Hruşciov. Campionul destalinizării nu este decât un dictator şi un călău. Mii de unguri vor plăti cu viaţa acest sinistru adevăr. Pe latura eficienţei, americanii câştigă. Hruşciov este discreditat, iar revoluţia maghiară produce o adevărată schismă în rândul comuniştilor. În 1956, comunişti din lumea întreagă îşi predau carnetul de partid!

[1] *Histoire des démocraties populaires*, ed. Le Seuil, 1972

Armata Roşie intervine cu 200 000 de oameni şi peste 4 000 de tancuri. Chiar şi sprijiniţi de forţele armate ungare, insurgenţii nu pot rezista. Pierderile de vieţi omeneşti sunt estimate la circa 3 000 de persoane.

Imre Nagy şi ceilalţi conducători unguri îşi găsesc refugiu la ambasada Iugoslaviei din Budapesta. Tito este pus într-o situaţie delicată. De-abia se normalizaseră relaţiile cu Kremlinul, şi nu este prea doritor să suporte iarăşi furia conducătorilor sovietici. Din fericire pentru el, Kadar, noul conducător maghiar, declară public că nu va exista nici un proces împotriva fostului prim-ministru şi îi promite imunitate. De îndată de Nagy şi grupul său părăsesc ambasada iugoslavă sunt arestaţi de KGB şi trimişi, sub pază, în România.

Interogaţi, poate torturaţi, în 1958 sunt retrimişi din nou în Ungaria, unde sunt judecaţi într-un proces cu uşile închise. Nagy şi patru dintre colaboratorii săi vor fi condamnaţi la moarte şi executaţi.

Represaliile nu se încheie cu moartea lui Nagy, ci continuă cu judecarea intelectualilor şi a oamenilor de ştiinţă: zeci dintre ei vor fi executaţi, câteva mii vor fi condamnaţi la ani grei de închisoare. Amnistierea va avea loc abia în anul 1963.

Cel mai ciudat este faptul că Ianos Kadar va fi singurul conducător din Europa de Est ce va promova o politică de modernizare a ţării şi de relativă liberalizare în interiorul lagărului comunist.

6

Adevăratul asasin al lui Troţki

ADEVĂRATUL ASASIN AL LUI TROŢKI rămâne o legendă pentru lumea serviciilor secrete. Este vorba despre un celebru „ilegal" NKVD, personaj-cheie cu o carieră de excepţie, care va juca un rol major în cele mai importante evenimente ale secolului XX şi care, bine înţeles, va prefera să stea mereu în umbră. Şi astăzi viaţa acestui om cu o sută de meserii şi o sută de identităţi este aureolată de mister. Se lasă fotografiat doar la apusul vieţii, când are deja o frumoasă carieră de scriitor şi istoric. Membru corespondent al Academiei de Ştiinţe a URSS, şi-a publicat cele 60 de cărţi numai sub pseudonim.

Spion, asasin, diplomat, frecventează cele mai strălucite personalităţi ale timpului, inclusiv pe papa Pius al XII-lea.

Scriitorul chilian José Miguel Varas îi schiţează un portret plin de culoare: „Cap imens, frunte înaltă, ochi proeminenţi, vicleni, pe jumătate închişi, nas uşor coroiat şi zâmbet zeflemitor atârnat în colţul gurii. Chipul palid, uşor măsliniu, este marcat de o mustaţă triunghiulară care îi acoperă buza superioară. O figură cam milităroasă şi uşor exotică. Nimeni nu ar fi bănuit originea sa rusă. Dacă îl întâlneai pe străzile din Santiago, l-ai fi luat drept profesor de liceu sau general."

Acest personaj se numea câteodată Iosif Romualdovici Grigulevici, sau José Grigulevici Lavretski, ori chiar Teodoro Castro: un adevărat cameleon al spionajului sovietic!

Primul motiv de uimire: evreu, participant la Războiul Civil din Spania, intelectual, comunist cu state vechi, Grigulevici încarnează victima perfectă a epurărilor staliniste şi totuşi scapă.

Furia reprimărilor îl găseşte în afara graniţelor URSS. Şansa face ca să nu fie rechemat la Moscova, ca mulţi alţi agenţi sovietici, lichidaţi imediat după întoarcerea în ţară. De altfel, dacă a venit în URSS în acea perioadă, aceasta a fost pentru scurt timp şi după paroxismul epurărilor.

După câte ştim, Iosif – sau Iosip – Grigulevici s-a născut în Lituania, înainte de Primul Război Mondial. Lituania făcea pe atunci parte din Imperiul Rus, înainte de a deveni teritoriu polonez în urma războiului.

Tatăl său, de profesie farmacist, emigrează în Argentina, abandonându-şi familia. Adolescent, Grigulevici călătoreşte prin Europa pentru a-şi continua studiile şi ajunge la Sorbona. Face cunoştinţă cu marxismul şi aderă la Partidul Comunist Polonez. Student eminent, bun cunoscător de limbi străine, fusese probabil deja recrutat de NKVD.

Ajuns în Argentina, la tatăl său, primeşte probabil misiunea de a organiza mişcarea comunistă din America de Sud. Informaţiile de încredere despre această perioadă sunt extrem de rare. Ştim totuşi că participă la Războiul Civil din Spania. Cel care îi procură un paşaport fals este un agent al Kominternului, un anume Iosif Broz, cunoscut mai târziu ca Iosif Broz Tito! Un mic detaliu: după cel de-Al Doilea Război Mondial, Grigulevici primeşte misiunea de a-l lichida pe liderul iugoslav.

Tot la ordinele NKVD, luptă în Spania împotriva troţkiştilor şi anarhiştilor din rândul republicanilor. Pentru a se debarasa de rivalii politici, staliniştii dau atunci dovadă de multă cruzime. Ne putem chiar întreba dacă nu cumva Moscova nu este mai preocupată de troţkişti decât de franchişti.

Şeful lui Grigulevici, un anume Leiba Lazarevici Nikolski, numit Alexandr Orlov pentru a-şi ascunde originea evreiască, este un personaj redutabil, atotputernic consilier sovietic, ce asigură şi serviciile secrete din tabăra republicană. Grigulevici, care îl secondează, participă la toate crimele şi loviturile. Acesta este astfel amestecat în lichidarea lui Andrew Nin, liderul unei grupări troţkiste, dar şi în transferul aurului de la Banca Centrală a Spaniei către Moscova.

Totuşi Orlov, stalinist convins, rupe relaţiile cu Moscova. Când află de arestarea cumnatului său, simţind pericolul aproape, în loc să se reîntoarcă în URSS, este nevoit să ia calea exilului. Se stabileşte în Occident, devenind astfel un pericol pentru toţi foştii săi colaboratori, Grigulevici, dar şi Leonid Eitington, vechi membru al serviciilor de spionaj sovietice, care avusese deja misiuni în numeroase ţări şi care va fi adevăratul mentor al acestuia.

În timpul perioadei spaniole, tânărul agent secret frecventează lideri de seamă ai mişcării comuniste, care îi vor marca existenţa: poetul chilian Pablo Neruda sau pictorii mexicani Diego Rivera şi David Siqueiros. Printre apropiaţii săi se numără şi un anume Ramon Mercader. Viitorul asasin al lui Troţki i-a fost prezentat de Eitington, care avea o relaţie amoroasă cu mama acestuia, Caridad Mercader, o cunoscută comunistă spaniolă, pe cât de frumoasă, pe atât de hotărâtă. Grigulevici leagă o strânsă prietenie şi cu Santiago Carillo, cel care va deveni mai târziu secretar general al Partidului Comunist din Spania. Relaţia dintre cei doi este atât de apropiată încât Grigulevici va deveni naşul de botez al fiului lui Carillo.

După victoria lui Franco, toţi sunt nevoiţi să părăsească Spania. După o scurtă perioadă petrecută la Moscova, Grigulevici se întoarce în America Latină. NKVD îi încredinţase o nouă misiune. Asasinarea lui Troţki!

Fostul şef al Armatei Roşii se stabilise în acea vreme în Mexic, într-o casă ce îi aparţinea lui Diego Rivera. Dacă acesta din urmă nu va juca nici un rol în lichidarea liderului revoluţionar, nu la fel vor sta lucrurile pentru compatriotul şi confratele său Siqueiros.

Stalin era pe atunci efectiv obsedat de Troţki, care îi fusese principalul rival şi care fusese cât pe ce să îi ia locul. Dar stăpânul de la Kremlin a ieşit victorios şi l-a expulzat din URSS. Nu l-a asasinat atunci doar pentru că nu venise încă vremea să utilizeze astfel de metode expeditive, cu atât mai mult cu cât Troţki era încă un personaj popular.

Stalin trebuie să fi regretat amarnic că i-a permis să părăsească viu Uniunea Sovietică. În orice caz, nutrea faţă de acesta o ură fără margini şi iraţională. În realitate, Troţki şi grupul său nu reprezentau nici un pericol pentru Tătucul popoarelor. Era doar un reproş viu la adresa celui ce abandonează idealurile comunismului şi semnase pactul germano-sovietic.

Troţki reuşise să scape o dată de călăii NKVD şi ştia că, mai devreme sau mai târziu, va fi redus definitiv la tăcere. De aceea anturajul său i-a impus o pază extrem de vigilentă. În Mexic, casa lui Rivera se transformase într-o mică fortăreaţă, în care nu oricine avea acces.

De teama braţului lung al Kremlinului, Troţki pribegeşte prin întreaga Europă înainte de a se stabili în Mexic. A fost văzut în Turcia, apoi în Franţa. În Statele Unite, unde ar fi dorit să ajungă, are interdicţie de intrare. Atunci optează pentru Mexic, unde liderii partidului comunist nu participă la isteria antitroţkistă orchestrată de Moscova. Dar în martie 1940, vechea conducere comunistă este îndepărtată. Noii şefi îi sunt extrem de ostili, ba chiar au provocat manifestaţii în care se cerea expulzarea lui din Mexic.

Poziţia lui Troţki este din ce în ce mai delicată. Nu mai are nici un dubiu asupra sfârşitului care îl aşteaptă. Ştie că va fi asasinat. Cu câtva timp în urmă, fiul său mai mare murise într-o clinică pariziană în urma unei banale operaţii de apendicită, cel mai probabil otrăvit!

Pavel Sudoplatov, fostul şef al „Misiunilor speciale" ale NKVD[1]:

[La începutul anului 1940, recent numit la conducerea acestui departament, este convocat la Kremlin. Stalin i se adresează:]

„«Mişcarea troţkistă nu se bucură de nici o personalitate politică importantă, în afara lui Troţki. Trebuie deci eliminat înainte de începerea războiului, care oricum este inevitabil. În caz contrar, când imperialiştii vor ataca Uniunea Sovietică, nu ne vom putea baza pe aliaţii noştri din mişcarea comunistă internaţională, după cum a dovedit-o precedentul spaniol. Le va fi foarte greu să destabilizeze inamicul din toate părţile, prin acţiuni de gherilă sau sabotaj, dacă vor trebui să facă faţă infiltrării deviaţioniştilor troţkişti.

[1] *Missions spéciales, op.cit.*

Istoria nu ne-a învăţat încă să edificăm puterea militară şi industrială a ţării, consolidând în acelaşi timp dictatura proletariatului», continuă Stalin, exprimând astfel teoria sa conform căreia apărarea revoluţiei trebuie asigurată, în primul rând, în Rusia. Această idee, conform căreia revoluţia trebuia mai întâi apărată într-o singură ţară, era opusă internaţionalismului lui Troţki, acesta pledând pentru o revoluţie simultană a clasei muncitoare din toate ţările. Este, de fapt, ceea ce-i deosebeşte pe cei doi lideri sovietici la nivel ideologic. Stalin îşi încheie scurta expunere despre contextul internaţional, dându-mi ordin de a coordona echipa de boieviki *(trupele de şoc) pentru a duce la bun sfârşit acţiunea împotriva lui Troţki exilat în Mexic!"*

În 1949, Troţki, care suferea de scleroză în plăci, îşi face testamentul, ba mai mult, se gândeşte la sinucidere dacă starea de sănătate ar fi continuat să i se agraveze. Dar nimic, nici ameninţările Moscovei, nici agravarea bolii, nu-l face să renunţe la activitatea lui şi la scris.

Grigulevici, însărcinat pe teren cu eliminarea „Bătrânului", cum îl numesc fidelii, constituie două echipe, relativ independente. Planul său este în asentimentul şefilor, Eitington şi Pavel Sudoplatov, marea autoritate a spionajului sovietic.

Prima echipă, condusă de Caridad Mercader, este formată dintr-o reţea de „ilegali", agenţi sovietici fără acoperire diplomatică. Ramon, fiul acesteia, reuşeşte să pătrundă în locuinţa lui Troţki, cu ajutorul Silviei Anghelov, secretara lui Troţki.

Ramon Mercader se dă drept un anume Jackson, fiul unui bogat diplomat canadian. Îşi atinge foarte repede scopul cucerind-o pe Silvia. De la ea vrea doar să afle informaţii despre casă şi despre obiceiurile „Bătrânului", eliminarea fizică a lui Troţki revenind celei de-a doua echipe.

A doua echipă, formată din militanţi spanioli exilaţi în Mexic, este condusă de pictorul David Siqueiros, veteran al Războiului Civil Spaniol şi extremist de stânga. Grigulevici îi pregăteşte terenul punându-l în contact cu Robert Harte, garda de corp a lui Troţki şi militant comunist convins. Totuşi, biografia familiei sale intrigă. Tatăl lui Robert este prieten apropiat al lui Edgar Hoover, şeful FBI. Mulţi se întreabă dacă FBI şi NKVD nu şi-au dat mâna pentru lichidarea lui Troţki, ipoteză foarte plauzibilă de altfel.

Grigulevici şi Harte au legat raporturi atât de strânse încât, atunci când în acea seară de la sfârşitul lunii mai omul NKVD bate la uşa casei lui Troţki, americanul îi deschide imediat. Dar Grigulevici nu este singur: o bandă de vreo douăzeci de persoane, cu Siqueiros în frunte, dau buzna în casă şi se îndreaptă spre camera lui Troţki. Fără nici măcar să deschidă uşa, mitraliază în stânga şi-n dreapta, şi, siguri că şi-au atins ţinta, se retrag în fugă lasând în urmă câteva grenade incendiare. Dar bătrânul revoluţionar nu este mort! Când au auzit sosirea comandoului de asasini, Troţki şi soţia lui

s-au ascuns sub pat. Doar nepotul lor care se afla în cameră a fost rănit uşor la picior.

Singura victimă a acestui comando nereuşit a fost Harte. Fiindcă îi văzuse pe membrii comandoului, va fi împuşcat puţin mai târziu.

La Moscova, Stalin şi şefii NKVD sunt furioşi. Acţiunea trebuie dusă la bun sfârşit! Un alt complot trebuie organizat. Speriat de eşec şi de reacţia lui Stalin, Grigulevici promite succesul imediat şi total. Într-un raport trimis la Kremlin, declară că îşi asumă întreaga răspundere pentru eşec şi chiar se oferă să vină în URSS pentru a-şi ispăşi ratarea. Dar este nevoie de un nou plan, în care Ramon Mercader va juca rolul principal.

Idila dintre Ramon şi Silvia continuă. Tânărul spaniol este deja un obişnuit al casei şi reuşeşte să câştige încrederea tuturor! Vine şi pleacă când are chef şi chiar le însoţeşte pe Silvia şi pe soţia lui Troţki la cumpărături.

Este evident că sistemul de securitate este foarte slab pus la punct: nimeni nu l-a întrebat pe acest bărbat care îşi spune Jackson de unde vine. În rest, Mercader dă dovadă de discreţie şi se preface că nu înţelege nimic din politică. Totuşi, într-o zi din august apelează la Troţki. A scris un articol şi are nevoie de un sfat. Fără ca acesta să bănuiască ce va urma, acceptă.

Trei zile mai târziu Ramon se prezintă în biroul lui Troţki. Acesta este aşezat la birou. Tânărul îi întinde o foaie de hârtie şi trece în spatele mesei de lucru, ca să citească în acelaşi timp cu el. Deodată Mercader scoate un piolet ascuns sub impermeabil şi îl loveşte pe Troţki în cap. O lovitură extrem de violentă. „Bătrânul" scoate un urlet înainte să se prăbuşească. În faţa victimei sale însângerate, dar încă în viaţă, Mercader este îngrozit. Râmâne ţintuit locului, paralizat de spaimă. Pierde câteva minute preţioase. Alertaţi, cei din casă îl prind şi îl predau poliţiei, iar Troţki îşi dă ultima suflare.

Urmarea este cunoscută. Mercader este arestat, judecat şi condamnat la douăzeci de ani de detenţie. După eliberare, este primit la Moscova ca un erou, apoi pleacă în Cuba unde devine consilier personal al lui Fidel Castro.

Ziarul *Pravda*[1]:

„Troţki a fost victima unui atentat comis de Jacques Mornard [un alt pseudonim al lui Mercader], *unul dintre apropiaţii săi. Cel care a dispărut astăzi este un personaj demn de dispreţ. O pată neagră pentru muncitorimea proletară. Ţările capitaliste şi-au pierdut un fidel servitor. Serviciile secrete străine şi-au pierdut un vechi agent şi periculos asasin. (...) Troţki este lichidat chiar de cei pe care îi învăţase arta asasinatului, de aceiaşi terorişti pe care îi învăţase să ucidă, ca un trădător al clasei muncitoare şi al Sovietelor. Troţki,*

[1] Articol apărut la 24 august 1940, sub titlul *Moartea unui spion internaţional* şi reprodus în cartea lui Jean-Jacques Marie, *Trotski, le trotskisme et la Quatrième Internationale*, ed. Payot-Rivages, 1980

cel care a organizat lichidarea perfidă a lui Kirov, Kuibîşev şi Gorki, a căzut victimă propriilor intrigi, înşelăciuni, trădări şi nelegiuiri."

Grigulevici, care nu a fost denunţat de Mercader, părăseşte în grabă Mexicul. Se instalează în Statele Unite, în apropiere de Los Alamos, centrul american de studii nucleare, unde îşi cumpărase o drogherie. Loc de refugiu şi pentru alţi exilaţi din Est, aşa-numiţii „spioni atomici".

O nouă misiune îi îndreaptă paşii spre Argentina (aici tatăl său mai este încă proprietarul unei farmacii), unde Grigulevici trebuie să inaugureze o reşedinţă ilegală a NKVD. Argentina, ţară neutră în timpul celui de-Al Doilea Război Mondial, adăposteşte o importantă colonie nazistă. Nemţii fac comerţ cu arme, materiale strategice etc., tot atâtea mărfuri transportate pe mare în Spania şi apoi în Germania.

Grigulevici şi agenţii săi pun la cale numeroase acţiuni de sabotaj asupra unor depozite şi vapoare. În acelaşi timp transmit şi informaţii din această ţară, devenită un cuib de criminali de război nazişti primiţi cu simpatie de guvernul militar.

Sub numele de cod „Arthur", Grigulevici pune pe picioare o puternică reţea de spionaj, lucru descoperit mult mai târziu, odată cu decriptarea telegramelor *Venona*[1]. Acest om cultivat şi charismatic frecventează cercurile exclusiviste argentiniene, unde leagă relaţii de prietenie cu membrii familiei Serna, înrudiţi pe linie maternă cu Ernesto Guevara, a cărui biografie o va scrie mai târziu.

La sfârşitul anilor 1940, agentul NKVD (devenit între timp KGB) se află la New York unde îndrumă paşii unui alt spion sovietic celebru, enigmaticul Rudolf Abel, cel care va intra în istoria spionajului graţie reţelei de „spioni atomici" pe care o conduce şi datorită căreia URSS va ajunge să fabrice propria bombă atomică într-un timp record.

În 1949, încă de la sosirea la New York, Rudolf Abel (pe numele adevărat William Genrikovici Fisher) este luat sub protecţia lui Grigulevici, care îi procură acte false, o importantă sumă de bani şi recomandări excelente. Apoi lituanianul dispare. O nouă viaţă îl aşteaptă şi, evident, o nouă identitate. De acum înainte, pe Grigulevici îl vom întâlni sub numele de Teodoro Castro.

Potrivit noii sale identităţi, Teodoro este fiul unei notabilităţi din Costa Rica. Instalat la Roma, se ocupă cu activităţi de import-export. Soţia sa, Laura Aguilar, alias Luiza, este tot o agentă a serviciilor secrete ruseşti.

Cuplul instalat la Roma va pune pe picioare o nouă reşedinţă ilegală. Falsa sa identitate îl ajută să stabilească contacte cu diplomaţi costaricani. Nimeni

[1] Mesajele cu numele de cod Venona au fost trimise Moscovei de către agenţii sovietici de pe teritoriul SUA. Deşi interceptate de către serviciile de informaţii americane, vor fi decriptate câţiva ani mai târziu. Datele rezultate din Operaţiunea Venona au făcut posibile demascarea unor „spioni atomici" şi anihilarea reţelei de spionaj sovietice implantate în America de Nord.

nu se îndoieşte de identitatea sa. Povestea sa este atât de bine fabricată, încât falsul Castro se împrieteneşte cu José Figueres Ferrer, cel care va deţine două mandate de preşedinte al Republicii Costa Rica. Cei doi devin atât de apropiaţi încât Grigulevici chiar îl convinge pe Ferrer că ar fi rude de departe.

Cu banii KGB, Teodoro organizează o firmă ce importă cafea din Costa Rica şi, evident, îi acordă noului său prieten un procent din beneficiile obţinute. De acum înainte lucrurile se derulează foarte rapid. În 1951, devine însărcinat cu afaceri externe al statului Costa Rica la Roma. O lună mai târziu, în această calitate oficială, participă la cea de-a şasea sesiune a Adunarii Generale a ONU de la Paris. Cu această ocazie intră în contact cu personalităţi ale diplomaţiei occidentale, cum ar fi Anthony Eden sau secretarul de stat american Dean Acheson. „Atlantist convins", Castro îl atacă public pe reprezentantul sovietic Andrei Vîşinski, fostul procuror al lui Stalin din timpul cumplitelor procese de la Moscova.

Un agent KGB împotriva unui diplomat sovietic: pentru cei care cunosc situaţia, confruntarea este pitorească!

Întors la Roma, continuă să frecventeze mediul diplomatic şi politic. Leagă o prietenie strânsă cu Alcidio de Gasperi, liderul Democraţiei Creştine. Erudit şi plăcut la vorbă, spionul continuă să îşi croiască drum spre Vatican, adevăratul său obiectiv.

KGB este vădit preocupat de Biserica Uniată din Ucraina, biserică greco-catolică ce duce o luptă subterană contra Moscovei, mergând până la încurajarea unor acţiuni de gherilă locală împotriva puterii comuniste. Unii dintre enoriaşi sunt chiar foşti colaboratori ai naziştilor din timpul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Biserica Uniată nemulţumeşte Kremlinul şi în special pe secretarul general al Partidului Comunist Ucrainean, Nikita Hruşciov într-atât de mult, încât ordonă lichidarea prin otrăvire a arhiepiscopului Romja, capul Bisericii Uniate.

Grigulevici furnizează sovieticilor informaţii preţioase despre strategia uniată şi încearcă să modifice atitudinea Vaticanului. Intervenţia lui s-a bucurat oare de succes? În orice caz, a obţinut nu mai puţin de cincisprezece audienţe papale.

Pavel Sudoplatov[1]**:**

„După informaţiile obţinute de Grigulevici în 1947, Vaticanul încerca să-i convingă pe americani şi englezi să sprijine Biserica Ucraineano-Catolică şi mişcarea de gherilă. Informaţiile nu ajung doar la Stalin şi Molotov, ci şi la Hruşciov, în Ucraina. Acesta din urmă îi cere lui Stalin să autorizeze lichidarea ierarhiei uniate. Printr-o scrisoare îl va informa că episcopul uniat Romja are strânse legături cu şefii gherilei şi reprezentanţii secreţi ai

[1] *Op. cit.*

Vaticanului, care încearcă să obstrucţioneze activitatea guvernului socialist ucrainean şi încurajează banditismul."

Alt eveniment interesant: decorat de membrii Ordinului de Malta, apropiat unor cardinali, Grigulevici stă de asemenea la originea fondării Băncii Ambrosiano, banca Vaticanului, compromisă în scandalul de proporţii din anii 1970–1980.

Teodoro Castro reuşeşte să ajungă ambasador nerezident al statului Costa Rica în Iugoslavia, post de mare importanţă pentru Kremlin, care nu încetează să-l acuze vehement pe Tito pentru îndrăzneala de a nega în repetate rânduri supremaţia Moscovei.

Stalin îl urăşte pe liderul iugoslav la fel de mult ca şi pe Troţki, iar Grigulevici primeşte ordinul de a pregăti eliminarea acestuia. Nici nu începuse bine anul 1953, că falsul diplomat costarican vizitează, în mai multe rânduri, Iugoslavia. Folosindu-se de calitatea sa oficială, contactează apropiaţi ai şefului statului. Mai mult, primeşte asigurări că va fi primit de mareşal în persoană.

Îl întâlnise deja pe Tito, dar anii trecuseră. Existau şanse minime să fie recunoscut. Evident că Tito nu ar fi acceptat niciodată să se întâlnească cu un fost agent NKVD.

Grigulevici creează patru scenarii posibile, pe care le prezintă şefilor săi şi, implicit lui Stalin, care supraveghează îndeaproape operaţiunea. El, care nu participase niciodată direct la lichidarea adversarilor lui Stalin, se declară acum gata să acţioneze personal. Un scenariu reţine atenţia: lui Tito i se va administra, cu ajutorul unui pulverizator silenţios ascuns în haine, o doză letală de bacterii de pestă pulmonară.

Pentru a nu fi şi el contaminat, asasinul va lua în prealabil un antidot.

Grigulevici-Castro e gata să îşi asume toate riscurile şi redactează o scrisoare de adio adresată soţiei. În martie 1953, Stalin moare[1]. Proiectul este imediat abandonat, iar la iniţiativa lui Beria, se reiau legăturile diplomatice cu Iugoslavia.

Această misiune neterminată pune capăt prematur carierei lui Grigulevici, care dispare fără urmă, spre marea nedumerire a amicilor săi costaricani. După câţiva ani, reapare la Moscova sub un alt nume. De data aceasta joacă rolul unui respectabil scriitor, specialist în literatură sud-americană şi talentat autor de biografii. Oare să corespundă această transformare adevăratei sale vocaţii? E greu de crezut că Grigulevici a rupt orice legătură cu serviciile secrete. Ne putem închipui că fostul spion a continuat să facă servicii discrete KGB. La urma urmelor, mediul scriitoricesc poate oferi informaţii interesante... Dacă ar fi să ne gândim numai la scriitorii disidenţi care speră să îşi publice manuscrisele în Occident!

[1] Vezi capitolul 3

Pavel Sudoplatov[1]**:**

„Asasinarea lui Tito nu mai avea nici un rost. Grigulevici este rechemat la Moscova pentru a analiza, împreună cu Beria, posibilitatea ameliorării relațiilor ruso-iugoslave. Nici această acțiune nu e dusă la bun sfârșit, din cauza arestării lui Beria. Grigulevici va fi considerat de aici înainte un agent riscant fiindcă îl întâlnise pe Orlov și putea fi recunoscut în străinătate după ce acesta din urmă publicase câteva articole în revista Life. *Nici în Italia nu se mai poate întoarce. Guvernul costarican pierde urma ambasadorului său în Iugoslavia și pe lângă Sfântul Scaun. Prin anii '60, reapare la Moscova, ca mare specialist în America Latină."*

[1] *Op. cit.*

7

O primăvară prea timpurie

1953, GERMANIA DE EST. 1956, Polonia şi Ungaria. 1968, Cehoslovacia. Lunga perioadă de glaciaţiune comunistă din Europa de Est este marcată de mişcări de eliberare de sub jugul dictaturii sovietice. Însă de fiecare dată, tancurile Armatei Roşii pun capăt tentativelor de emancipare. Moscova este conştientă că nu trebuie create şi întreţinute fisuri în interiorul blocului comunist. Occidentul, dimpotrivă, este tentat să creeze o breşă în Cortina de Fier: orice act de rebeliune împotriva sistemului trebuie sprijinit, mai mult sau mai puţin direct. Şi totuşi, până la căderea Zidului Berlinului, harta politică a Europei postbelice rămâne aşa cum fusese desenată de învingători la sfârşitul celui de-Al Doilea Război Mondial.

Istoria revoluţiilor eşuate este presărată de acţiuni secrete şi manevre obscure[1], ca şi în cazul mişcării de reformă din Cehoslovacia din 1968, cunoscută sub numele de „Primăvara de la Praga". Câteva luni de libertate politică au hrănit iluzia unui posibil „socialism cu faţă umană", un socialism democratic, diferit de modelul sovietic.

Povestea bravului soldat Svejk a fost povestită cu talent de Bertolt Brecht pornind de la romanul scriitorului ceh Jaroslav Hasek. Svejk este negustor de câini. Reformat pentru debilitate mintală, la izbucnirea Primului Război Mondial, Svejk este totuşi mobilizat în armata imperială austro-ungară.

De o naivitate neobişnuită, ascultător şi zelos, pregătit să slujească pe „Maiestatea Sa, Împăratul, până la ultima suflare", bravul soldat reuşeşte, fără voia sa, să îşi scoată superiorii din minţi.

Svejk este simbolul perfect al poporului ceh. Povestea sa poate fi interpretată în două moduri. Pentru unii, cehii sunt docili, pasivi, incapabili de a ţine piept balaurului comunist. Nu ei i-au permis lui Hitler să anexeze teritoriile sudete? Pentru alţii, dimpotrivă, Svejk este un personaj pozitiv care sfârşeşte prin a învinge autoritarismul şi prostia. Un erou fără voie!

Această fabulă politică poate explica în parte atitudinea marilor puteri faţă de Primăvara de la Praga.

[1] Vezi capitolul 5

Să ne întoarcem în trecut. La începutul anilor 1945, Armata Roşie eliberează Cehoslovacia. Însă la scurt timp, eliberatorul devine ocupant. Trupele sovietice nu părăsesc teritoriul Cehoslovaciei. Însă sovietizarea ţării nu este la fel de brutală ca în cazul celorlalte ţări est-europene. O vreme, Cehoslovacia scapă de tăvălugul rusesc. Fostul preşedinte Beneš, cel care semnează alianţa cu URSS, speră chiar că ţara se va putea menţine la jumătatea drumului dintre Est şi Vest.

Iluziile vor fi rapid spulberate! Pentru Stalin, Cehoslovacia nu este decât o altă ţară satelit atent controlată de URSS, cu atât mai mult cu cât comuniştii obţin cele mai multe voturi la alegerile din 1946 şi preiau conducerea ministerelor-cheie, a poliţiei şi armatei.

În 1947, liderul de la Kremlin îşi leapădă masca. În timp ce guvernul de la Praga acceptă în unanimitate posibilitatea de a beneficia de ajutor în cadrul Planului Marshall[1], Stalin îşi utilizează dreptul de veto. Neputincios, Beneš cedează. Câteva luni mai târziu are loc „Lovitura de la Praga". Partidul Comunist Cehoslovac preia frâiele ţării. Preşedintele demisionează şi este înlocuit la putere de Klement Gottwald, liderul Partidului Comunist Cehoslovac. Aşa-numitele „partide burgheze" sunt scoase în afara legii.

Cehoslovacia devine o democraţie populară, iar până la jumătatea anilor 1960, Svekj va suferi în tăcere.

Evenimentele de la Budapesta din 1956 rămân fără ecou. Pentru sovietici, Cehoslovacia este cel mai bun „elev" est-european. Adică cel mai disciplinat sau poate cel mai ascultător!

Explicaţia este simplă. După lovitura de stat de la Praga urmează un dureros proces de „normalizare". Sute de mii de oameni, inclusiv membri marcanţi ai partidului comunist, precum Slansky sau London, cad victime epurărilor staliniste. A venit momentul ca Tătucul Stalin să se debaraseze de vechii ilegalişti, combatanţi în Brigăzile Internaţionale din Spania şi martori ai crimelor sovietice. Oameni, care prin lupta lor curajoasă împotriva nazismului, îi umbresc meritele!

Totuşi, Cehoslovacia ocupă un loc privilegiat în cadrul democraţiilor populare. Cu un trecut industrial de invidiat, ţara se bucură de condiţii economice relativ bune, iar cetăţenii trăiesc mai bine decât ceilalţi locuitori din blocul estic, privilegiu care poate justifica în parte pasivitatea cehilor. Nici după demascarea crimelor staliniste de către Hruşciov, aceştia nu declanşează procesul de destalinizare şi nu încearcă să reabiliteze imaginea celor condamnaţi pe nedrept.

Prin anii '60, din cauza abuzurilor şi erorilor puterii comuniste, lucrurile încep să se mişte. Guvernul impune un nou val de colectivizări şi lansează un program de industralizare intensivă inspirat de modelul sovietic. Aceleaşi

[1] Plan creat de Statele Unite, cu scopul de a ajuta la reconstrucţia Europei

cauze, aceleaşi efecte! Dezastrul este imens şi se traduce printr-o recesiune economică şi o serioasă lipsă de bunuri de consum.

Poporul murmură, iar Guvernul se vede obligat să renunţe la noul plan cincinal.

Şi totuşi Puterea nu pare foarte neliniştită. Ţara este bine ţinută în frâu. Partidul comunist şi armata controlează principalele sectoare ale vieţii economice şi culturale. În vârful ierarhiei militare se află oameni formaţi la şcoala Moscovei. În plus, mulţi dintre ofiţerii cehi sunt în realitate agenţi ai serviciilor secrete sovietice. Poliţia politică comunistă (faimoasa StB, adică Securitatea Statului) este un organism cu totul aservit KGB, care are obligaţia de a supraveghea şi controla cu stricteţe populaţia şi de a îndeplini din când în când misiuni criminale în contul serviciilor secrete sovietice.

Nu e greu de înţeles de ce liderii comunişti de la Praga se cred la adăpost de orice mişcare de revoltă de tipul celei din Ungaria, din 1956. Şi totuşi, la Praga, apar primele semne ale revoltei! Ca întotdeauna, intelectualii dau tonul cerând dreptul la libertatea de opinie şi de exprimare.

Puterea răspunde prin noi mecanisme de control şi cenzură. O manifestaţie studenţească este reprimată brutal, în octombrie 1967. Nemulţumirea creşte. Şi în interiorul partidului apele sunt tulburi. Alexander Dubček, prim-secretar al Partidului Comunist Slovac[1], îi reproşează lui Antonin Novotny, preşedintele Rebublicii şi secretarul general al Partidului Comunist Cehoslovac, că neglijează interesele slovacilor în favoarea celor ale cehilor.

Tensiunile naţionaliste se amplifică rapid. În ianuarie 1968, prezidiul partidului cehoslovac îl alege pe reformistul Alexander Dubček în locul stalinistului Antonin Novotny în funcţia de prim-secretar.

Această schimbare primeşte, evident, binecuvântarea Moscovei. Kremlinul consideră că timpul lui Novotny a trecut şi că politica sa represivă riscă să provoace implozia sistemului comunist.

Dubček, care îşi petrecuse tinereţea în Uniunea Sovietică, se bucură deci de încrederea deplină a fratelui mai mare.

Reprezentant tipic al birocraţiei de partid, Dubček este fiul unui tâmplar comunist, stabilit în Uniunea Sovietică. După o absenţă de 13 ani, dezamăgit de paradisul sovietic, Dubček -tatăl revine în Cehoslovacia. La sfârşitul anilor '40, tânărul Dubček intră în rândurile partidului comunist.

Epurările nu îl afectează şi urcă rapid pe scara ierahiei. Comunist exemplar, urmează cursurile Şcolii Superioare de Partid din Moscova. Revenit în ţară, intră în Comitetul Central, iar în 1963 este numit secretar general al Partidului Comunist Slovac.

---

[1] Să nu uităm că, la acea vreme, Cehoslovacia era formată din două entităţi distincte, Cehia propriu-zisă şi Slovacia

Acest personaj disciplinat şi modest avea să bulverseze întreaga lume comunistă, să redea speranţa în viitor poporului său şi celor dezamăgiţi de stalinism şi să inventeze „socialismul cu faţă umană"!

Vaclav Havel, scriitor, dramaturg şi disident, viitorul preşedinte al Republicii Cehe[1]:

„Această evoluţie nu era rezultatul unui program bine stabilit sau al voinţei unanime a conducerii de partid şi de stat. Era manifestarea presiunii enorme existente în cadrul societăţii, care, de-a lungul numeroaselor dispute din sânul partidului şi a transformărilor politice, profita de un moment favorabil pentru a face explozie. Frica dispărea, tabuurile erau lăsate la o parte, contradicţiile sociale ieşeau la suprafaţă, mass-media îşi făcea, în sfârşit, datoria, spiritul civic înflorea. Era limpede ca lumina zilei că ne aflam într-un moment crucial. Ne era imposibil să stăm deoparte şi să nu fim fascinaţi. Şi totuşi, simţeam că toate aceste schimbări deranjau cadrele superioare din partid. Dintr-odată aceşti oameni deveniseră obiectul simpatiei generale şi al sprijinului spontan, lucru nemaiîntâlnit până atunci. Accesul la putere nu le fusese niciodată legitimat în mod democratic şi nu cunoşteau decât manifestări de susţinere organizate artificial. Să nu uităm totuşi că, în majoritatea cazurilor, era vorba despre birocraţi de partid, marcaţi de toate prejudecăţile şi maniile proprii, doar că aveau o anumită deschidere spirituală, erau mai corecţi şi mai inteligenţi decât predecesorii lor."

În mod paradoxal, Dubček şi ceilalţi lideri de partid care vor schimba macazul primesc în prealabil binecuvântarea Moscovei, implicit a KGB. La cârma sovietică se afla pe atunci Iuri Vladimirovici Andropov, personaj de o inteligenţă sclipitoare, cu un talent neîntrecut în arta manipulării, care rezolvase cu brio, cel puţin în ochii Kremlinului, şi revoluţia ungară[2].

Nu este exclus ca Andropov însuşi să-l fi încurajat pe Dubček şi să-l fi propulsat la conducerea partidului, tocmai pentru a se debarasa de toţi aceşti conservatori care duceau ţara de râpă.

Dubček nu ajunge în fruntea ţării cu mâinile goale, ci înarmat cu un program politic destul de asemănător celui lansat de Gorbaciov, douăzeci de ani mai târziu.

Punctul forte este democratizarea regimului comunist. Democratizare şi nu democraţie, căci Dubček rămâne în esenţă un comunist care nu doreşte să pună sub semnul întrebării temelia regimului, şi anume rolul conducător al partidului comunist.

---

[1] *Libération*, articol publicat cu ocazia celei de-a treizecea aniversări a Primăverii de la Praga, mai 1998

[2] Vezi capitolele 5 şi 9

Măsura cea mai spectaculoasă a noii puteri este abolirea cenzurii politice. Scriitorii, ziariștii, cineștii, oamenii de televiziune se pot exprima liber și se folosesc imediat de acest drept. Uniunea Scriitorilor, din care fac parte Milan Kundera și Vaclav Havel, va juca un rol notabil în aceast proces de emancipare. Și alți membri ai societății civile, reuniți în cluburi, cum ar fi cel al foștilor deținuți politici, se raliază mișcării de reformă.

Pe plan economic, Dubček susține autogestiunea întreprinderilor și renunțarea la centralizare. Partidul va fi prin urmare mai puțin implicat în luarea deciziilor.

Dar oare se poate vorbi de democratizarea unui regim comunist? Răul poate fi reformat? O întrebare la care Dubček trebuie să găsească răspuns, cu atât mai repede cu cât partizanii săi cer accelerarea reformelor. Unii susțin chiar instaurarea sistemului pluripartidist și ieșirea Cehoslovaciei din organizația Tratatului de la Varșovia[1].

Evident, Moscova nu poate accepta un asemenea sacrilegiu! În plus, liberalizarea regimului ar putea să se extindă în tot lagărul comunist.

Liderii cehi simt imediat pericolul și cer sovieticilor să pună capăt reformelor pentru a încheia cu această răbufnire democratică.

Oficial, nu se are în vedere nici o intervenție militară, dar este limpede că Moscova ia în calcul și o asemenea posibilitate. Conducătorii militari sunt primii interesați de menținerea Tratatului de la Varșovia. În Cehoslovacia, chiar la frontiera occidentală a blocului comunist, urmau să fie instalate trei baze cu rachete nucleare.

Este nu numai o problemă politică, dar și militaro-strategică. Să ne așteptăm deci la presiuni serioase din partea lobby-ului militaro-industrial sovietic.

În Biroul Politic sovietic, la cel mai înalt nivel, discuțiile sunt aprinse. Lipsa unanimității este ușor de explicat. Precedentele intervenții militare în Ungaria socialistă s-au soldat cu efecte catastrofale asupra imaginii Uniunii Sovietice. Comuniștii din lumea întreagă condamnă acțiunea militară sovietică, iar tovarașii de drum au schimbat direcția. Inclusiv Hruşciov își pierduse mult din capitalul de simpatie de care beneficiase după denunțarea crimelor staliniste.

Succesorul său, Leonid Brejnev, este reticient față de folosirea forței, cu atât mai mult cu cât promovează o politică de destindere față de țările occidentale. Pentru luna iulie 1968, este prevăzută chiar semnarea unui tratat de neproliferare a armamentului nuclear. Trimiterea de trupe în Cehoslovacia ar însemna sfârșitul negocierilor, într-un moment în care ambele blocuri militare trăiesc cu obsesia unui război accidental, a unui conflict nuclear declanșat dintr-o eroare de apreciere sau din cauza unui conflict adiacent, ca în cazul Războiului de Șase Zile, când omenirea a trecut pe lângă o nouă conflagrație mondială.

[1] Alianță militară a statelor comuniste din Europa Răsăriteană controlată de Uniunea Sovietică

Mediile progresiste din Europa îşi pun mari speranţe în mişcarea cehoslovacă. Inspiraţi de comuniştii italieni, eurocomuniştii se gândesc deja la dispariţia comunismului de tip stalinist şi la revigorarea teoriilor comunist-utopice. Pe scurt, un socialism cu faţă umană!

În partea cealaltă a lumii, la Washington, opinia publică americană urmăreşte cu simpatie procesul de democratizare politică şi liberalizare economică iniţiat de Alexander Dubček. Casa Albă păstrează totuşi o atitudine mai rezervată. Pentru Johnson grija principală rămâne Vietnamul!

Primăvara de la Praga este în toi! La 1 mai 1968, sărbătoarea muncitorilor de pretutindeni este dublată de o manifestaţie care marchează ruptura de blocul sovietic. În locul paradei militare obişnuite, mii de oameni ies în stradă pentru a-şi exprima bucuria, purtând pancarte cu sloganuri îndrăzneţe de genul: „Întotdeauna alături de URSS! Dar nici o zi în plus!".

Acest 1 Mai praghez este o palmă peste obrazul Moscovei! Partizanii intervenţiei armate adună puncte. Partizanii soluţiilor paşnice mai cred încă în existenţa unui nucleu sănătos în rândul Partidului Comunist Cehoslovac. Sprijinindu-se pe aceste elemente care nu au fost atinse de contagiunea democratică, ar fi totuşi posibilă recucerirea Cehoslovaciei. Speranţe iluzorii!

Brejnev însuşi tergiversează luarea unei decizii, timp în care se fac manevre şi jocuri de culise. Pentru Andropov şi serviciile sale secrete lucrurile sunt rezolvate. Tabăra fusese aleasă, ca şi cum viitorul lider de la Kremlin ar fi dorit să se şteargă orice urmă de susţinere a lui Dubček.

Fără a mai aştepta decizia organelor de stat, şeful KGB lansează o subtilă manevră de dezinformare, care va forţa reacţia lui Brejnev!

Dar în afara manevrelor lui Andropov, un alt eveniment va turna gaz peste foc: pe 27 iunie 1968, un membru marcant al partidului publică „Manifestul celor două mii de cuvinte". Semnat de câteva sute de personalităţi din toate domeniile, documentul atrage atenţia asupra ameninţărilor care pândesc liberalizarea cehoslovacă. În plus, face o critică fulminantă a birocraţiei comuniste şi încurajează mobilizarea tuturor forţelor naţiunii împotriva duşmanului intern şi extern.

Extras din *Manifestul celor două mii de cuvinte*:

„Partidul Comunist care, la sfârşitul războiului, se bucura de încrederea poporului, a schimbat această încredere pe funcţii, iar acum nu mai are nimic în afară de funcţii. Să nu ne mai ascundem după deget, iar cei dintre noi care sunt comunişti o ştiu foarte bine. Şi dezamăgirea lor în faţa rezultatelor este la fel de mare ca dezamăgirea celorlalţi. Liderii s-au îndepărtat de la drumul drept. Astfel, un partid care se baza pe programe şi ideologii politice a devenit o organizaţie a Puterii, care atrage egoişti însetaţi de mărire, lepădături abile şi oameni de rea-credinţă. Mult prea numeroşi! Au reuşit să schimbe înfăţişarea şi psihologia partidului. (...) Influenţa lor este nefastă. Cerem înlăturarea tuturor celor care au abuzat de putere, au degradat patrimoniul colectiv

sau au recurs la violențe. Trebuie să-i obligăm să plece! Ne temem de intervenția forțelor străine în politica internă a partidului. În fața acestor forțe superioare, nu putem face decât să ne păstrăm propriile forțe și să nu luăm inițiative."

Andropov pregătește Operațiunea Progres, la care participă și câteva grupe de „ilegali", agenți experimentați ai serviciilor secrete sovietice, infiltrați pe teritoriul altor țări. Odată misiunea încheiată, Moscova îi întâmpină cu onorurile cuvenite unor adevărați eroi.

Pentru prima dată, acești spioni încercați vor fi folosiți într-o țară socialistă. Operațiunea Progres este condusă în cel mai deplin secret. Nici Kremlinul nu este ținut la curent. Fără să-și informeze partenerii din StB, Andropov decide crearea unui nou sediu KGB la Praga. Singurul care primește informații din culisele acțiunii este șeful securității cehoslovace, un antireformist convins și dușman de moarte al Primăverii de la Praga. Nu după mult timp va fi înlocuit din funcție, dar nu înainte de a transmite la Moscova informații deosebit de prețioase pentru perioada de așa-zisă „normalizare".

În general, agenții ilegali trec drept turiști germani, englezi sau austrieci. Cu o experiență îndelungată la activ, acestora nu le este greu să se dea drept vizitatori autentici, prevăzuți și cu pașapoarte occidentale. Ofițerii conspirați ai KGB au misiunea de a se infiltra în mediile contestatare: Uniunea Scriitorilor, presă, cluburi precum cel al foștilor deținuți politici.

Printre misiunile lor figurează și încurajarea și alimentarea sentimentelor antisovietice. Liderii de la Moscova trebuie convinși că mișcarea de liberalizare ar putea fi ireversibilă și că o intervenție urgentă este mai mult decât necesară.

Să nu uităm nici „măsurile active", după cum le denumesc specialiștii din KGB, adică măsurile de dezinformare[1]. Echipa reformatoare a lui Dubček trebuie să apară ca o grupare contrarevoluționară, un perfid dușman de clasă în slujba Occidentului. Pentru a-și atinge obiectivele, agenții KGB folosesc o strategie machiavelică, bine pusă la punct: instalarea unei false ascunzători de arme americane.

Mult mai târziu se va descoperi că armamentul data din cel de-Al Doilea Război Mondial și că făcea parte din arsenalul pe care SUA îl furnizase URSS. În orice caz, povestea face vâlvă, căci acreditează ideea de contrarevoluție antisocialistă pusă la cale de puterile occidentale.

O paranteză se impune totuși. Reîntorși în URSS, unii dintre „ilegali" clachează psihic. Acești spioni nu sunt naivi și, după ani buni petrecuți în Occident, își dau repede seama că paradisul sovietic nu este decât o himeră. Dacă mai rămân în slujba KGB, o fac din pur patriotism. Fervoarea și entuziasmul Primăverii de la Praga are efecte contagioase chiar și asupra

[1] Vezi capitolul 8

oamenilor KGB, care depăşesc cu greu trădarea ideilor „socialismului cu faţă umană", în care cred cu toată sinceritatea.

Aceştia nu vor trece de partea duşmanului, ci ajutaţi şi de conştiinţa lor încărcată, se vor refugia în alcool sau chiar se vor sinucide.

Pentru Andropov însă, Operaţiunea Progres este un succes, căci duce la victoria dinozaurilor din Biroului Politic şi la declanşarea intervenţiei militare în Cehoslovacia. Pentru asta însă şeful KGB joacă tare, dezinformându-l până şi pe Brejnev.

Rezidentul KGB la Washington Oleg Kalughin, agent sub acoperire diplomatică infiltrat în structurile politice americane, trimite periodic rapoarte cu privire la neimixtiunea Statelor Unite în problema cehoslovacă. Kalughin afirmă că, pentru liderii americani, mişcarea contestatară pragheză nu este decât o problemă internă a Cehoslovaciei. Andropov are grijă însă ca rapoartele să nu ajungă niciodată în mâinile lui Brejnev sau ale reprezentanţilor Biroului Politic. Mai mult, şeful KGB alimentează Kremlinul cu informaţii false privind implicarea occidentală în ceea ce numeşte „contrarevoluţia cehoslovacă".

S-ar putea vorbi despre paradoxul Andropov. Mai târziu, la începutul anilor '80, tot el va impulsiona perestroika, pe care Gorbaciov o va lua după aceea pe cont propriu. Pentru Andropov însă nu este vorba despre nici o contradicţie: înainte de orice, el este realist. În 1968, credea că reuşita lui Dubček va duce la prăbuşirea imperiului sovietic. În 1981, realizează că doar implementarea unor reforme importante mai poate salva acelaşi imperiu.

În orice caz, sub presiunea exercitată de Andropov, Primăvara de la Praga va cunoaşte un sfârşit brutal. Intervenţia militară este precedată de numeroase tratative. La un moment dat Dubček pare dispus să cedeze. Sunt semnate acorduri. Dar lucrurile merseseră prea departe pentru a se mai putea da înapoi, ceea ce permite sovieticilor să afirme că liderul ceh tergiversează şi minte. Nici chiar pentru sovietici nu mai exista cale de întoarcere. Presaţi de ceilalţi membri ai Tratatului de la Varşovia, trec la acţiune.

Dubček şi noii săi acoliţi de partid nu subestimează pericolul, dar mizează pe ezitările Moscovei.

Oricum, trebuie să admitem că sunt puşi la zid. Ce altceva mai pot face? Îndemnul la revoltă şi nesupunere ar însemna sute, poate mii de posibile victime. Iată motivul pentru care, în disperare de cauză, vor cere armatei să nu opună rezistenţă.

Mii de blindate ruseşti şi aproximativ şase sute de mii de soldaţi din ţările membre ale Tratatului de la Varşovia invadează Cehoslovacia. Deşi se aşteptau la înfruntări similare celor din Budapesta, nu întâmpină practic nici o rezistenţă. Lipsa unor reacţiilor violente este înşelătoare. În marea sa majoritate, poporul ceh dezaprobă intervenţia sovietică. Aproape imediat izbucneşte greva generală. Moscova îşi dă seama că intenţia sa iniţială de a forma un guvern muncitoresc împotriva Primăverii de la Praga este sortită eşecului.

Nici comuniştii conservatori nu doresc să se compromită prin discursuri nepopulare, dat fiind ostilitatea vădită a oamenilor.

Pentru a schimba cursul evenimentelor, Dubček şi partizanii săi sunt arestaţi şi conduşi la Moscova.

Au loc negocieri în urma cărora liderul ceh este nevoit să renunţe la anumite reforme şi să accepte unele condiţii, cum ar fi ocuparea ţării de trupele Tratatului de la Varşovia pe termen nedefinit, ceea ce va stârni o furtună de proteste.

Ce altceva ar fi putut face? Fostul aparatcic a cedat cumva prea repede? Întrebările au rămas fără răspuns. Din cauza acestei „slăbiciuni", iniţiatorul mişcării pragheze nu va mai reveni la conducerea statului, 20 de ani mai târziu, după Revoluţia de Catifea.

Rezistenţa pasivă a populaţiei şi a membrilor Primăverii de la Praga va întârzia perioada de „normalizare". Totuşi, inevitabilul se produce. În aprilie 1969, Kremlinul îl instalează la putere pe comunistul dur şi pur Gustav Husak.

Uimitoare rămâne totuşi reacţia Occidentului, care se limitează doar la condamnarea verbală a invadării Cehoslovaciei. De exemplu, Michel Debré, ministrul afacerilor externe, se mulţumeşte să califice intervenţia armată drept un „accident de parcurs", cuvinte ce pot traduce importanţa pe care Occidentul o acordă unui episod de istorie internaţională.

Celelalte puteri occidentale sunt mai degrabă interesate de dezgheţarea relaţiilor dintre cele două blocuri politice. Iar americanii, împotmoliţi în războiul din Vietnam, speră într-o atitudine mai nuanţată din partea Moscovei, aliat de bază al nord-vietnamezilor. Nici precedentul ungar nu poate fi uitat. În timp ce tancurile Armatei Roşii înăbuşesc în sânge revoluţia din Ungaria, posturile de radio controlate de CIA incită prin încurajări verbale, creând iluzia unei intervenţii militare occidentale.

Americanii nu mai doresc reeditarea acestei erori soldate cu mii de victime omeneşti, iar acestor posturi de radio li se ordonă să păstreze tăcerea. Deşi ambasadorul sovietic la Washington îşi previne omologul american despre iminenta invazie a Cehoslovaciei, Lyndon Johnson nu are nici o reacţie. Dimpotrivă, raportul întâlnirii consemnează excelentul climat de încredere reciprocă dintre cele două părţi.

Adevărul este şi mai trist. Statele Unite nu au nici un interes ca mişcarea de la Praga să reuşească. Eurocomunismul lui Dubček este tot atât de periculos ca şi comunismul tradiţional.

Rezultatul? Doctrina lui Brejnev, aşa-zisa politică de independenţă limitată, destinată protejării socialismului, va fi aplicată în întreg blocul răsăritean până în 1989.

8

Victor Louis, jurnalist la comanda KGB

UNDE SE SFÂRŞEŞTE JURNALISMUL şi unde începe dezinformarea, adică divulgarea intenţionată a ştirilor false?

Sovieticii sunt specialişti incontestabili în materie de dezinformare, şi nici Rusia lui Putin nu va uita vechile metode KGB.

În URSS, dezinformarea face parte din ceea ce strategii spionajului numesc „măsuri active", cu alte cuvinte măsurile întreprinse pentru înşelarea adversarului. Marcel Chalet, directorul DST, contraspionajul francez, vorbeşte despre subversiunea ideologică în cartea sa, *Les Visiteurs de l'ombre* (*Vizitatorii din umbră*).

„Dacă nu avem un personaj la îndemână, îl «fabricăm». Avem grijă să fie un apropiat al puterii, o persoană care deţine informaţii privilegiate. Acest individ va colporta, în deplină cunoştinţă de cauză, informaţiile care îi vor fi transmise. Este un fel de diplomaţie paralelă, agentul de influenţă raportând, aşa cum ar proceda un ambasador, «confidenţele» primite de la personalităţile sus-puse."

Unul dintre aceste personaje evocate de Marcel Chalet se numeşte Victor Louis. Decedat în 1992, acest jurnalist sovietic, care a lucrat în principal pentru presa occidentală, a fost unul dintre aşii dezinformării. Asta îl face să fie şi agent plătit de KGB?

Victor Louis este o vedetă, un personaj ieşit din comun, mai ales dacă este să ţinem seama de rigiditatea şi caracterul cvasiconcentraţionar al regimului sovietic.

Într-o perioadă în care oamenii trăiesc înghesuiţi în blocuri-ghetou, el se bucură de un apartament de lux pe bulevardul Lenin. Un apartament extrem de spaţios, echipat cu aparatură de ultimă generaţie la care conaţionalii săi nici nu îndrăznesc să viseze. Mai dispune şi de o dacea, amplasată într-o zonă privilegiată, rezervată mai-marilor zilei, dotată cu piscină încălzită, teren de tenis, pivniţă cu vinuri de colecţie. Victor Louis nu-şi refuză plăcerile vieţii!

Să adăugăm că – lucru nemaiauzit şi nemaivăzut în Rusia comunistă – este şi fericitul proprietar al câtorva maşini, printre care un Porsche. În plus, acest colecţionar de opere de artă şi icoane vechi se poate deplasa oriunde în lume, în timp ce sovieticilor le este interzis să meargă în locuri şi medii frecventate

de străini. Acest dandy absolut şi desăvârşit organizează petreceri fastuoase la care participă toată floarea diplomaţiei şi a presei occidentale.

Vede lumina zilei la sfârşitul anilor '20, sub numele de Vitali Evghenevici Loui. Loui, fără *s*! Louis se pretinde a fi ultimul descendent al unei familii hughenote, care părăsise Franţa după revocarea Edictului de la Nantes. Unii însă, nu fără un evident antisemitism, susţin că adevăratul său prenume este Levin.

Se pare că tânărul Victor Louis ar fi absolvit dreptul şi limbile străine. Nimic nu este sigur. Trecutul său se află sub jocuri de lumini şi umbre. Cert este faptul că avem de-a face cu un personaj cultivat, excelent cunoscător al limbilor engleză şi franceză. De altfel, îşi începe cariera ca traducător la ambasadele Noii Zeelande şi Suediei. Este foarte posibil să fi lucrat şi pentru ambasada Marii Britanii la Moscova. Detaliul nu este lipsit de interes. Sovieticii care lucrează pentru diplomaţii occidentali sunt agenţi KGB.

Încă un detaliu interesant: Victor Louis se va găsi întotdeauna în locul în care se petrece ceva extraordinar.

Spre sfârşitul anilor 1940, Victor Louis are serioase necazuri. Dar nici asupra acestei perioade dificile nu dispunem de suficiente date, ci numai de o singură certitudine: Victor este trimis în Gulag. Conform unor anumite păreri, acum îşi începe activitatea în slujba serviciilor secrete ruseşti. Alţii însă susţin că este arestat şi condamnat pentru comerţ la negru şi trafic ilegal cu valută. Poate nu este decât o altă victimă inocentă a campaniei antisemite declanşate de Stalin[1].

Deportat ca atâtea milioane de cetăţeni sovietici, este eliberat în momentul în care Hruşciov accede la putere şi începe destalinizarea, versiune pe care un alt prizonier al Gulagului sovietic, scriitorul Alexandr Soljeniţîn, nu o acceptă. Cei doi se întâlnesc în timpul detenţiei. Romancierul îl descrie ca pe un turnător ce raporta temnicerilor discuţiile dintre tovarăşii lui de celulă. Eliberarea sa este doar preţul colaborării.

Imediat ce este pus în libertate, Victor Louis îşi începe activitatea jurnalistică şi devine adjunctul unui celebru corespondent britanic la Moscova, Edmund Stevens, de la *Sunday Times*.

Această colaborare excepţională cu un jurnalist occidental ar fi fost de neconceput fără acordul „organelor", cum erau denumite serviciile de securitate şi mai ales KGB.

Victor îşi face rapid loc în lumea presei occidentale. Colaborează cu mari ziare europene, precum *Daily Mail*, *Bild Zeitung*, *France-Soir* şi mai ales britanicul *Evening News*, pentru care scrie numeroase articole-bombă, ba chiar şi cu prestigiosul cotidian american *Washington Post*.

[1] Vezi capitolul 2

În mod evident, succesul se datorează numeroaselor informaţii confidenţiale la care are acces, informaţii pe care, dintr-un motiv sau altul, liderii de la Moscova vor să le transfere în Vest pe aşa-numitele canale neoficiale.

Informaţiile oferite, întotdeauna provenind de la cele mai bune surse, sunt de încredere. În ochii Occidentului, Victor Louis trebuie să apară drept un ziarist autentic. De acest lucru depinde succesul operaţiunii, adică folosirea lui pe viitor în cadrul manevrelor de dezinformare.

Pentru a deveni mai credibil, lasă impresia unui fin observator al realităţii politice, critic la adresa puterii şi a tarelor morale şi sociale ale sistemului comunist. Apare ca un cinic detaşat, fiind primul care ironizează greutăţile din propria ţară, rol pe care îl joacă, fără îndoială, cu măiestrie. Înzestrat cu un simţ al umorului ieşit din comun, îşi presară întâlnirile cu puzderie de bancuri antisovietice. Cele mai gustate de interlocutorii ocidentali sunt acele *anekdoti,* acele ştiri false atribuite legendarului Radio Erevan. „La Radio Erevan un grup de ascultători întreabă: de ce căciulile de blană sunt mai rare astăzi decât pe vremea lui Stalin? Răspuns: pentru că atunci se tăiau mai multe capete decât animale!" Sau, „la Radio Erevan un grup de ascultători întreabă: care este cea mai bună metodă de rezolvare a problemelor din agricultură? Răspuns: marii exportatori de grâne vor primi numele de importatori!"

Completă libertate de exprimare. Nici o umbră de teamă. Un alt as în mânecă pentru convingerea occidentalilor de la Moscova este Jennifer, soţia sa, o englezoaică fermecătoare şi extrem de inteligentă care se joacă şi ea de-a jurnalismul, editând cu regularitate o mică lucrare extrem de practică: un fel de repertoar al personalităţilor moscovite, cu adresă şi număr de telefon, ca un fel de Who's Who, aşa cum se editează în Franţa pentru parlamentari şi oameni politici. Lucrarea este foarte căutată la vremea respectivă, într-o ţară închisă, obsedată de păstrarea secretului absolut.

Erik de Mauny, corespondent de presă la Moscova[1]:

„Victor Louis se dovedeşte a fi cel mai bun amfitrion din Moscova. La 50 de ani, este căsătorit cu o frumoasă blondă, rafinată, în stilul distins aristocratic, şi are trei copii care fac naveta între Rusia şi Anglia. Este proprietarul unui superb duplex pe bulevardul Lenin şi al unei dacea cu trei etaje şi parc privat în Bakovka, zonă exclusivistă din nord-vestul Moscovei, unde, în mod normal, străinii nu pot intra fără autorizaţie. Cel mai adesea, Victor Louis îşi primeşte invitaţii la Bakovka, invitaţi aleşi pe sprânceană, printre care se întâlnesc ambasadori şi corespondenţi de presă occidentali, arareori sovietici. Pe această proprietate, gazda îşi epatează invitaţii cu vinuri vechi ţinute la temperaturi constante, colecţii de obiecte de artă, icoane, picturi şi antichităţi, dar şi cu electronice de ultimă generaţie, cum ar fi televizoare în culori şi electrocasnice din America. La toate acestea se adaugă piscina,

[1] Autor al unui articol dedicat ziaristului sovietic şi publicat în *L'Express,* în 1981

terenul de tenis, dar şi un garaj imens cu un Porsche, un Land Rover şi un Mercedes 300 alb."

Victor Louis îşi cunoaşte soţia în casa ataşatului naval britanic la Moscova, unde era guvernanta copiilor. Fără îndoială, jurnalistul nu se interesează de această tânără la întâmplare, chiar dacă putem paria că angajatorul acesteia fusese iniţial motivul vizitei. Dar utilul poate fi îmbinat cu plăcutul. În plus, căsătoria cu o englezoiacă corespunde perfect imaginii pe care doreşte să o creeze.

De dragul aceleiaşi imagini a jurnalistului bine informat, Victor a publicat o serie de articole-bombă răsunătoare. În 1961, a fost primul care a vorbit despre intenţia liderilor sovietici de a-l scoate pe Stalin din Mausoleul din Piaţa Roşie, unde se odihnea alături de rămăşiţele lui Lenin. Gestul era pur simbolic. Dar în URSS abordările simbolice trezesc vii emoţii. Altă ştire care nu poate trece neobservată: cu 12 ore înaintea agenţiei Tass, Victor Louis anunţă căderea în dizgraţie a lui Hruşciov şi îndepărtarea sa de la putere!

Iată de ce acest jurnalist seducător va apărea foarte repede în ochii confraţilor săi occidentali drept unul dintre oamenii cei mai bine informaţi din Moscova. Cu toate acestea, cei mai neîncrezători dintre ei preferă să rămână prudenţi şi bănuitori. Luxul pe care îl afişează cu ostentaţie este cel puţin dubios, ca să nu mai vorbim despre libertatea lui de mişcare.

Întrebat în legătură cu primul punct, Victor Louis afirmă că luxul în care trăieşte şi-l permite doar de pe urma activităţii lui de corespondent de presă, dat fiind că angajatorii lui îl plătesc în valută forte, nu în ruble, ceea ce îi permite să facă afaceri profitabile pe piaţa neagră de schimb valutar. Pare totuşi îndoielnic ca plata pe articol să îi permită un astfel de stil de viaţă. Din câte se pare, Victor Louis dispune de alte resurse, unele fiind legale, iar altele mult mai secrete.

Procură adrese şi numere de telefon de negăsit pentru repertoarul editat de soţia lui, extrem de căutat de către diplomaţii şi jurnaliştii ataşaţi la Moscova. Se ocupă şi de domeniul teatral. Împreună cu soţia sa, adaptează pentru publicul sovietic spumoasa comedie americană *My Fair Lady*.

Activităţile oculte sunt strâns legate de KGB. Dacea din Bakovka, unde vodka şi whiskyul curg în valuri şi caviarul se mănâncă cu lingura, funcţionează ca o capcană pentru ziarişti şi diplomaţi.

Fastuoasele recepţii au un dublu scop. Pe de o parte, KGB intră în posesia unor informaţii preţioase din domenii diferite, pe de altă parte, Victor Louis pune în circulaţie informaţiile pe care Moscova doreşte să le transmită în Vest prin „telefonul fără fir".

La început autentice (mereu grija de a consolida credibilitatea personajului), informaţiile vor fi din ce în ce mai puţin adevărate. Operaţiunea este abilă: pentru a transmite o informaţie îndoielnică, Victor adaugă un subiect autentic.

De exemplu, poate fi vorba despre date eronate privitoare la situaţia economică a URSS sau despre poziţia sovietică faţă de un conflict sau altul. KGB, via Victor Louis, lansează baloane de încercare. Înainte de a întreprinde o acţiune, Kremlinul testează reacţia ţărilor occidentale, pentru a putea interveni în cunoştinţă de cauză.

Este şi cazul înăbuşirii Primăverii de la Praga[1]. Victor Louis este primul care informează Occidentul că Dubček va fi înlăturat de la putere în luna august 1968. De ce această informaţie? KGB trebuie să afle dacă Cehoslovacia se va bucura de ajutorul occidental. Tancurile ruseşti pătrund în Praga numai după ce sovieticii sunt siguri de neamestecul statelor occidentale!

Dar înainte de aceasta, tot pentru a-şi consolida imaginea de independent care nu are nici o ezitare în a critica regimul comunist, Victor Louis a trebuit să participe la o misiune cam ciudată.

În anii 1960, un scriitor rus, Valeri Tarsis, devine mult prea zgomotos, iar acest contestatar – pe atunci nu se vorbea încă despre disidenţi – începe să deranjeze. Gulagul ar putea reprezenta cea mai bună soluţie pentru a-l reduce la tăcere. Dar Iuri Andropov are alt plan, în care va fi implicat Victor Louis, un plan machiavelic ce va servi atât imaginii jurnalistului, cât şi lichidării personajului deranjant.

Tarsis nu este doar un contestatar, ci şi un tip extrem de vehement, care îşi controlează cu greu emoţiile şi comportamentul. Andropov este convins că, odată ajuns în lumea liberă, va fi considerat un bolnav psihic, şi nu un opozant politic!

Deci Valeri Tarsis poate părăsi Uniunea Sovietică, dar nu singur. Victor Louis îl însoţeşte. Se stabilesc la Londra, unde locuieşte familia lui Jennifer. La scurt timp, scriitorul susţine o conferinţă de presă, iar Victor asigură traducerea.

Rămas egal cu el însuşi, Tarsis face dovada unui personaj extrem de agresiv. Pentru el, liderii sovietici sunt fascişti, indivizi care tiranizează şi se impun prin forţă ca nişte adevăraţi negustori de sclavi. Victor traduce fidel, probabil mai adaugă şi de la el... În orice caz, ziariştii prezenţi şi care nu sunt nici pe departe procomunişti, ajung la concluzia că au de-a face cu o persoană agitată şi surmenată, ce are nevoie grabnică de îngrijiri medicale. În schimb, Victor Louis, care nu a ezitat să facă publice acuzaţiile lui Tarsis, este considerat un om curajos şi onest, un vizionar căruia viitorul i se aşterne în faţă.

Robert Lacontre, ziarist, fost corespondent de presă la Moscova pentru *Figaro*[2]:

„Victor Louis, alias Vitali Loi, alias Vitali Lévine, este ziaristul cel mai bine informat din Rusia. Sau mai bine spus, de 15 ani este spionul cel mai celebru

[1] Vezi capitolul 7

[2] *Le Figaro-Magazine*, 1980

al URSS, agentul cel mai puţin secret al Kremlinului, numărul 1 al public relations *din KGB. «Dacă v-aş spune că nu este adevărat, m-aţi crede? Cu siguranţă că nu. Atunci de ce-aş face-o?» este răspunsul său în faţa acuzaţiilor ce i se aduc.*

CV-ul său este încărcat. Este prezent în Iran, la câteva luni înainte de căderea şahului, în Afghanistan chiar înainte de invazia sovietică, în Portugalia înainte de insurecţa militară. Hoinăreşte prin Japonia şi Mozambic. Poate chiar prin Africa de Sud. În Taiwan, încercă să-l convingă pe fiul lui Cian Kai-Shek (care studiase la Moscova şi vorbea fluent ruseşte) să semneze un acord secret împotriva lui Mao. În 1970, este primit de liderii spanioli. În 1971, îl regăsim la Tel-Aviv unde va avea întâlniri secrete cu un membru al cabinetului Golda Meir şi care fusese primul ambasador al statului evreu la Moscova, în anul 1948. Se urmăreşte reînnodarea relaţiilor diplomatice sovieto-israeliene. Călătoreşte des în Franţa. Peste tot este primit cu respectul datorat unui spion important. Ajunge chiar pe malurile Potomacului, iar vicepreşedintele Humphrey face onorurile la Casa Albă."

Maestrul lui Victor Louis fusese un spion redutabil, faimosul şef al departamentului de dezinformare al KGB, generalul Ivan Agaianţ, un armean specialist în trucajele de orice fel. Jurnalistul, chiar dacă nu era afiliat centralei sovietice, a colaborat multă vreme cu acesta. Una dintre primele operaţiuni sub ordinele acestui armean a fost cea de a-i întinde o capcană lui Soljeniţîn. KGB reuşise să procure manuscrisul romanului *Pavilionul canceroşilor* furând un exemplar din casa scriitorului. Victor Louis primeşte misiunea de a-l transmite clandestin în Occident, în timp ce se pregăteşte publicarea sa în paginile unei reviste sovietice.

Una dintre editurile care îl va publica este condusă de imigranţi ruşi ce duc o campanie antisovietică intensă. Obiectivul este clar: Soljeniţîn trebuie să apară ca un trădător de patrie.

Începând cu acest episod, Victor Louis devine campionul manuscriselor şi documentelor trucate sau aranjate.

La scurt timp, jurnalistul difuzează un interviu trucat cu Aleksandr Soljeniţîn. Din răspunsurile sale, scriitorul transpare ca un personaj penibil, ce voia înainte de toate să treacă drept martir, privind cu melancolie spre timpurile apuse ale ocupaţiei naziste.

Un alt exemplu. După ce Svetlana Aliluieva, fiica lui Stalin, fuge din Uniunea Sovietică, Victor Louis participă activ la o abjectă campanie de calomniere punând în circulaţie interviuri trucate cu apropiaţii acesteia şi chiar vânzând în Europa un exemplar falsificat al memoriilor sale.

Chiar şi *Memoriile* lui Hruşciov sunt publicate în Occident datorită lui Victor Louis. Autoritatea supremă a comunismului mondial face dezvăluiri şocante, iar această adevarată bombă politică nu poate circula liber. KGB este extrem de abil. Hruşciov acordă un interviu – realizat poate chiar de Victor Louis –

care este întregistrat. Suportul magnetic, „curăţat" cu grijă de principalele critici formulate de Hruşciov împotriva succesorilor săi, este transmis de Victor Louis în mâinile unui jurnalist american, una dintre cunoştinţele sale. Specialiştii americani stabilesc că este vocea liderului de la Kremlin. Autenticitatea înregistrării fiind confirmată, se trece la publicarea *Memoriilor* pe baza acestor benzi trunchiate de KGB. Mult mai târziu, prin anii 1990, va apărea şi transcrierea integrală a interviului.

Dar marele specialist în dezinformare şi manipulare va simţi şi gustul amar al eşecului. La sfârşitul anilor '60, contactele dintre diplomaţii sovietici şi oficialii chinezi sunt foarte tensionate. La frontiera chinezo-sovietică au loc ciocniri violente soldate cu o mie de morţi. China se confruntă cu violenţa dramatică a Revoluţiei Culturale, iar revizionismul sovietic nu este privit cu ochi buni.

La Kremlin există motive de nelinişte, cu atât mai mult cu cât China este deja o putere nucleară. Guvernul chinez trebuie intimidat, iar Victor Louis trebuie să fie instrumentul acestei campanii de intimidare.

În 1969, Victor Louis primeşte misiunea de a publica în presa occidentală o serie de articole referitoare la un atac militar preventiv al Uniunii Sovietice, înainte ca Beijingul să se înarmeze cu rachete capabile să trimită bombe nucleare asupra teritoriului sovietic.

Doi iepuri dintr-un foc, căci în acelaşi timp, Occidentul este avertizat asupra pericolului chinez. Însă rezultatul nu este pe măsura aşteptărilor, ci dimpotrivă.

Chinezii iau în serios ameninţarea sovietică şi îşi întorc privirile către America. Alianţele se mai schimbă, iar în 1972, preşedintele american Nixon efectuează o vizită spectaculoasă în China.

Al doilea eşec: prin anii 1970, disidenţii devin preocuparea principală a liderilor sovietici, mai ales după semnarea Acordurilor de la Helsinki, din 1975, care prevăd în principiu libera circulaţie a persoanelor şi ideilor.

În URSS şi în ţările satelit, mişcarea de disidenţă capătă un caracter tot mai ofensiv. În ciuda practicilor de reducere la tăcere (închisoare, internări forţate în instituţii psihiatrice etc.), autorităţile sovietice nu reuşesc să reprime mişcările contestatare.

Victor Louis se va ocupa mai întâi de Andrei Saharov, liderul disidenţei sovietice. În 1976, celebrului fizician i se acordă Premiul Nobel pentru Pace. Saharov cere să fie prezent la Oslo, la ceremonia de acordare a premiului. Moscova tărăgănează luarea unei hotărâri în acest sens: un voiaj în străinătate ar fi riscant pentru cel care, în 1953, pusese la punct bomba cu hidrogen sovietică. Furios, Saharov intenţionează să se adreseze presei occidentale cu o scrisoare de protest, dar Victor Louis i-o ia înainte. Publică în cotidianul său preferat, *Evening News*, un articol în care explică faptul că lui Saharov nu i s-a îngăduit deplasarea la Oslo nu pentru că ar fi disident, ci pentru că deţine informaţii secrete de stat.

Nu după multă vreme recidivează în minciună. După explozia unei bombe în metroul moscovit, în paginile aceluiaşi ziar londonez, Victor Louis va publica un articol în care acuză disidenţa sovietică de a fi pus la cale atentatul. Obiectivul este limpede. În primul rând, opozanţii sunt eliminaţi prin discreditare, iar în al doilea rând sunt testate eventualele reacţii ale Occidentului în cazul reprimării masive a contestatarilor regimului comunist. Cu toate acestea, povestea nu ţine, dat fiind că acuzaţiile par prea mult cusute cu aţă albă.

Constatând eşecul acestei campanii menite să discrediteze disidenţa, Moscova îşi schimbă brusc direcţia de atac. Vinovăţia aparţine acum naţionaliştilor armeni. Trei dintre ei vor fi arestaţi şi executaţi. Sfârşitul poveştii! Nu este exclus ca acest atentat soldat cu numeroase victime să fi fost o provocare pusă la cale de serviciile secrete, metodă ce va fi reluată mult mai târziu de Putin şi anturajul său[1].

Afacerea Saharov nu se încheie însă aici. Când fizicianul şi soţia sa iau drumul exilului, la Gorki, Victor Louis va merge cu ei ca să îi fotografieze şi să îi filmeze, ca să arate opiniei publice occidentale imagini ce demonstrează clar că cei doi nu sunt maltrataţi. Mai târziu, în 1986, va realiza pentru *Bild Zeitung* un interviu cu Saharov în care acesta, urmând direcţia informaţiilor ştiinţifice publicate de presa sovietică, va diminua amploarea catastrofei de la Cernobîl.

Victor Louis se stinge din viaţă la Londra, în 1992, ca urmare a unei crize cardiace. În ultimii ani alesese să trăiască departe de viaţa publică. În timpul lui Gorbaciov, KGB renunţă în bună parte la măsurile active, iar Victor Louis nu mai este astfel de nici un folos. Cu toate acestea, influenţa lui nefastă a fost multă vreme considerabilă. O arată această informaţie destul de puţin cunoscută: Victor Louis călătorea mult şi întâlnea personalităţi de rang înalt, iar aceste întâlniri se puteau dovedi compromiţătoare pentru interlocutori datorită legăturilor presupuse pe care le avea Louis cu KGB.

În 1970, acesta se întâlneşte de mai multe ori cu Henry Kissinger, şi nu întâmplător. Rezultatul a fost că secretarul de stat american a fost o vreme bănuit de CIA, dar şi a SDECE, că ar fi fost agent al serviciilor secrete ruseşti!

Jacques Almaric, jurnalist la *Le Monde*[2]:

„Bolnav şi inutil, Victor Louis se retrage din viaţa publică, după venirea lui Gorbaciov la putere. Fără îndoială că atunci şi-a pus în aplicare cunoştinţele din domeniul economiei de piaţă. Poate că îşi scria şi memoriile, ca o formă de reabilitare.Cine ştie? Prin anii 1960–1970, mulţi l-au auzit plângându-şi de milă la ivirea zorilor şi cu o sticlă de vodcă în faţă."

---

[1] Vezi capitolul 16

[2] 1992

9

Misterul Andropov

CINE CONDUCE RUSIA? Numeroşi specialişti şi istorici vor răspunde fără ezitare: KGB sau mai curând avatarul său de astăzi, FSB; KGB al cărui servitor credincios a fost Putin; KGB care trage sforile istoriei ruse de mai bine de 30 de ani de când un anume Iuri Andropov s-a instalat la Lubianka, sediul de temut al poliţiei politice sovietice, fosta CEKA din zorii revoluţiei.

Schimbările spectaculoase din URSS-ul anilor '80, *perestroika* şi *glasnost*, sunt atent pregătite în taina birourilor de la KGB. Rolul său este decisiv şi în destrămarea imperiului sovietic. De fapt, dacă privim atent spaţiul public al Rusiei contemporane, observăm că oamenii fostului KGB ocupă funcţii înalte, sunt politicieni sau influenţi oameni de afaceri, care au profitat de mana financiară a privatizărilor şi a corupţiei[1].

Andropov, cel care oficializează venirea la putere a KGB, este un personaj învăluit în mister. Avem de-a face oare cu un reformator, cu un adept al gândirii liberale, deschis spre dialog care, dacă nu ar fi murit prematur, ar fi transformat URSS din temelii? Sau cu un neostalinist mascat? Să nu uităm că, în cei 15 ani în care a condus KGB, Andropov i-a hărţuit fără milă pe disidenţi...

Şi dispariţia sa lasă semne de întrebare: moarte naturală sau asasinat?

Hruşciov[2] este primul lider care schimbă macazul la Moscova. Mai devreme sau mai târziu, minciuna comunistă trebuia demascată. Procesul practicilor staliniste reprezintă primul pas spre prăbuşirea totalitarismului în estul Europei. Chiar dacă regimul Brejnev nu va tolera un nou dezgheţ antistalinist şi va bloca cursul istoriei timp de 18 ani, discursul lui Nikita Hruşciov ar provoca prima fisură importantă în edificiul comunist.

Iuri Andropov este fără îndoială unul dintre cei mai paradoxali lideri politici din istoria ex-URSS. Succesorul lui Brejnev este un personaj dual, un conducător sovietic atipic. Înverşunat adversar al gerontocraţiei Politburo-ului, anglofon convins, Andropov ducea o viaţă modestă plăcându-i să asculte jazz

[1] Vezi capitolul 13

[2] Vezi capitolul 14

şi să bea whisky. Fiica sa se va căsători cu un actor recunoscut pentru legăturile strânse cu lumea literară şi artistică. Abil specialist în comunicare, Andropov are grijă să îşi cosmetizeze atent imaginea publică în ochii sovieticilor, dar mai ales ai occidentalilor. Fostul şef al KGB îşi construieşte imaginea unui om nou, care urmase o carieră absolut decentă şi normală.

Născut la 15 iunie 1914, în nordul Caucazului, ca şi protejatul său Gorbaciov, Andropov este fiul unui muncitor la căile ferate. La 16 ani, lucrează deja ca muncitor şi intră în Comsomol. Pe urmă devine barcagiu, apoi telegrafist şi avansează rapid în ierarhia de partid. La 25 de ani este deja membru de frunte al Comsomolului şi se înscrie la o facultate tehnică. Tânărului activist-model i se deschid larg porţile spre o frumoasă carieră politică. La începutul anilor '50, este însărcinat cu coordonarea relaţiilor Uniunii Sovietice cu statele comuniste. Apoi este numit consilier la ambasada URSS în Ungaria şi, în sfârşit, ambasador. În această calitate va juca un rol important în desfăşurarea evenimentelor din 1956.

Ambasadorul Iuri Andropov dă asigurări că tancurile Armatei Roşii vor părăsi Ungaria[1], înşelând încrederea conducătorilor unguri cu un machiavelism rar întâlnit. În acelaşi timp avertizează Kremlinul despre atmosfera extrem de periculoasă şi susţine reprimarea în forţă a Revoluţiei maghiare, succes care îi va aduce promovarea! Întors la Moscova, devine membru al Secretariatului Comitetului Central şi şef al Departamentului pentru Afaceri Externe.

Deşi nu este încă cunoscut publicului larg din URSS, Andropov apare deja ca un personaj cu greutate în peisajul politic sovietic. În 1964, primeşte misiunea de a ţine tradiţionalul discurs anual de omagiere a memoriei lui Lenin, semn indubitabil al viitoarei sale ascensiuni politice. Hruşciov este încă la putere, iar Andropov îi trimite flori, fiind astfel încadrat în tabăra antistalinistă.

În acelaşi an Hruşciov este demis şi Brejnev spune stop ofensivei antistaliniste. Contrar tuturor aşteptărilor, Andropov îşi păstrează funcţia din Comitetul Central. Trei ani mai târziu este numit la conducerea KGB. Trecuse cu brio toate testele de fidelitate! Totuşi, postul actual nu este total lipsit de riscuri. Majoritatea predecesorilor săi sfârşiseră rău, fie lichidaţi, fie marginalizaţi în timpul lui Stalin. În plus, KGB este un organism slăbit de perioada destalinizării hruşcioviste. Administrator al Gulagului, maestru al opresiunii, prim organ poliţienesc al statului, KGB a polarizat deja toate criticile şi şi-a pierdut autonomia aflându-se acum sub controlul Partidului.

Numirea lui Andropov în fruntea sa îi va îmbunătăţi imaginea. KGB trebuie să redevină un veritabil centru de putere. Astfel, acesta îşi propune să reformeze complet această instituţie cu un personal demotivat şi se întoarce la origini: de la înscăunarea sa în fruntea KGB, afirmă că este necesară întoarcerea la

[1] Vezi capitolul 5

spiritul cekist de la început, așa cum exista sub mâna de fier a fondatorului său, Dzerjinski.

De acum înainte, KGB va avea misiunea de a apăra puterea sovietică împotriva oricăror amenințări, din afara sau din interiorul țării. La inițiativa lui Andropov, care profită de legăturile sale strânse cu mediul artistic, „în literatură, în cinema și în teatru se lansează o campanie atent orchestrată pentru îmbunătățirea imaginii serviciilor de securitate".

Jaurès Medvedev[1]:

„Andropov este cunoscut pentru prieteniile sale literare și artistice. Fiica sa, Irina, este soția lui Aleksandr Filipov, actor la teatrul popular de avangardă Taganka. Prin intermediul acestuia, Andropov îl va cunoaște pe talentatul actor Iuri Liubimov, directorul artistic al teatrului. Relațiile sale cu teatrul erau discrete: acesta avusese tot timpul probleme cu Ministerul Culturii și cu alți «câini de pază ai ideologiei comuniste», și a încercat să îl protejeze pe Liubimov. De fapt, relațiile lui Andropov cu mediul artistic și literar vor fi puse permanent în slujba KGB. În 1970, marea parte a populației nu își mai amintea de crimele staliniste, iar cenzura veghea la secretul acestei informații. Prin intermediul literaturii, teatrului și creației cinematografice, KGB orchestrează o campanie de proporții în favoarea serviciilor de securitate.

Romanele polițiste revin în forță. Filmele, piesele de teatru și serialele de televiziune prezintă eroismul agenților secreți sovietici din timpul războiului și după aceea. Atitudinea opiniei publice începe să se schimbe."

Această nouă abordare nu rămâne fără ecou. Sub conducerea lui Andropov, KGB cunoaște succese remarcabile în domeniul culegerii de informații. Agenții sovietici fură sistematic studii științifice occidentale și întreprind importante operațiuni de dezinformare.

Dar și pe plan intern sunt multe de făcut. Prerogativele KGB sunt nenumărate: astfel poliția politică sovietică se implică în reprimarea atentatelor la securitatea statului, supraveghează frontierele, asigură protecția secretelor de stat și a documentelor confidențiale, luptă împotriva terorismului, a contrabandei și falsificării de bani etc. Practic, acționează la toate nivelurile și în toate sectoarele societății sovietice. Hruşciov hotărâse să aducă atingere independenței KGB tocmai pentru a reduce această putere copleșitoare. Dar Andropov, care duce o politică activă de recrutare, a decis să recucerească treptat totalitatea atribuțiilor sale. În 1973, îi recucerește în sfârșit autonomia și intră, ca președinte al KGB, în Biroul Politic, instanța supremă a URSS.

Epoca Andropov nu este caracterizată de simpatie față de „disidenți", cum erau numite pe atunci în URSS, persoanele în mare parte intelectuali, care îndrăzniseră să conteste omnipotența Partidului. Acolo unde sistemul sovietic

[1] *Andropov au pouvoir*, ed. Flammarion, 2007

folosea forţa brutală şi instrumenta procese însăilate şi de-a dreptul ridicole, Andropov va folosi metode mai sofisticate. În acest scop, şeful uriaşului aparat represiv creează o nouă unealtă de supraveghere, adică faimoasa Direcţie a V-a a KGB, însărcinată cu combaterea disidenţei ideologice, prin acţiuni de infiltrare în cercurile ostile şi prin implantarea unui uriaş sistem de ascultare. Locul tribunalelor politice este luat de spitalele de psihiatrie. Disidentul nu mai este considerat inamic politic, ci bolnav, o fiinţă asocială, incapabilă de integrare în societate, într-un cuvânt un „anormal". Nu serveşte aşadar la nimic să fie trimis la închisoare, ci dimpotrivă, trebuie vindecat într-un spital psihiatric.

Reformatorul Andropov, liderul sovietic occidentalizat, cultivat şi deschis la nou, inventează psihiatria politică, persecuţia psihiatrică a opozanţilor şi disidenţilor prin electroşocuri şi administrarea masivă de medicamente. Dar un Soljeniţîn, laureat al Premiului Nobel pentru literatură, nu poate fi supus la electroşocuri! Andropov decide expulzarea acestuia şi ridicarea cetăţeniei. Dar ce te faci cu Saharov? Acest savant nu poate fi expulzat, căci părintele bombei cu hidrogen deţine mult prea multe secrete ştiinţifice. Strălucitul fizician este exilat în oraşul Gorki. Exil care nu-i va altera nici sănătatea, nici capacitatea de muncă.

Fapt curios, opinia publică sovietică primeşte foarte bine aceste măsuri. La urma urmelor, pe vremea lui Stalin, opozanţii politici ar fi fost lichidaţi fizic sau trimişi în Gulag.

Nu la fel se petrec lucrurile în Occident. Persecuţiile la care sunt supuşi disidenţii stârnesc valuri de proteste. Pentru preşedintele Carter problema drepturilor omului este punctul nevralgic al relaţiilor cu Uniunea Sovietică, iar Andropov, acest arbitru al dialogului dintre Est şi Vest, este un partener de care trebuie să ţii cont, lucru pe care şeful KGB îl ştie foarte bine.

Andropov deţine o armă şi mai puternică, lupta împotriva corupţiei, care s-a generalizat la nivel înalt. Privilegiaţii ierarhiei comuniste beneficiază de favoruri exorbitante: vile, maşini de lux, magazine speciale de unde pot cumpăra bunuri din Occident.

Lui Andropov îi este cu atât mai uşor să denunţe corupţia demnitarilor cu cât el duce o viaţă modestă. Dar trebuie să fie foarte prudent, să acţioneze treptat şi mai ales să nu se ia imediat de principalii demnitari ai regimului.

La puţin timp după ce preia cârma KGB, i se iveşte o ocazie nesperată. Un oficial din cadrul administraţiei regiunii Leningrad, un anume Tolstikov, organizează o petrecere pe un iaht particular cu şampanie, caviar, fete vesele... în scurt timp, nimeni nu mai e treaz la bord. Vasul iese din apele teritoriale sovietice. Reperat de autorităţile de coastă, este adus la mal. Pasagerii sunt reţinuţi pentru declaraţii. Tolstikov face uz de înalta sa funcţie politică, dar neavând nici un act asupra lui, este alertat KGB. Andropov ordonă eliberarea lui Tolstikov şi, în acelaşi timp, adresează felicitări vameşilor pentru

profesionalismul de care au dat dovadă. Manevra este abilă! Şeful KGB nu vrea să înăbuşe incidentul, iar pentru a evita scandalul, Tolstikov este demis.

Andropov nu are intenţia să se oprească aici. Cunoaşte foarte bine structura piramidală şi regulile mafiote după care funcţionează partidul. Statul este practic devorat de corupţie, statisticile sunt trucate, se fură, se primeşte mită.

E nevoie de schimbări urgente. Dar cu ce să începi? Poate cu clanurile mafiote din Azerbaidjan, unde corupţia este şi mai vizibilă decât în restul ţării. Aliev, şeful local al KGB, este însărcinat să cureţe gunoiul din grajdurile lui Augias. Curăţenia este exemplară şi se soldează cu demiterea celor mai înalţi responsabili ai Republicii. Şi cu asta se pune capăt dezordinii şi corupţiei? Se face ordine în ţară? Greu de crezut. Corupţia este prea larg răspândită în toate straturile societăţii sovietice.

Andropov se gândeşte deja la o nouă operaţiune „cu mâinile curate". De data aceasta în Georgia, unde mafia locală este şi mai puternică decât în Azerbaidjan. Aici puterea este deţinută de o adevărată bandă înarmată, un clan mafiot cuibărit în nomenclatura de partid, decis să-şi menţină privilegiile prin orice mijloace. Agenţii KGB trimişi de la centru au de înfruntat mai multe atentate şi nu se deplasează decât în maşini blindate.

Deşi KGB loveşte în plin, mafia georgiană rezistă. Totuşi, datorită acestor operaţiuni, Şevarnadze, noul lider al Partidului Comunist georgian, construieşte dosare solide cu care reuşeşte să controleze reţelele mafiote locale.

Problema georgiană demonstrează clar limitele luptei împotriva corupţiei. Potentaţii locali au relaţii sus-puse în structurile de conducere ale statului, apropiate lui Brejnev. Nici chiar Andropov, atotputernicul şef al KGB, nu le poate zdruncina. Şi chiar dacă liderii clanurilor mafiote sunt suspendaţi din funcţii, este imposibil să dovedeşti complicitatea lor infracţională.

Andropov este departe de a se resemna! Într-o primă etapă, face publice eforturile sale în lupta anticorupţie. Pentru a scăpa de cenzura riguroasă pe care Brejnev o impusese presei, informaţiile apar direct în ziarele occidentale, prin intermediul lui Victor Louis[1]. Reuşeşte astfel să împuşte doi iepuri dintr-un foc: îşi întreţine imaginea de vajnic luptător anticorupţie şi, în acelaşi timp, se asigură că poate conta pe înţelegerea Occidentului în cazul unor măsuri mai dure. În plus, face cunoscut faptul că deţine dosare compromiţătoare în privinţa unor membri ai ierarhiei politice.

Urmarea este previzibilă. Când se simte destul de puternic, Andropov atacă direct persoane cunoscute din anturajul şi familia lui Brejnev, mai ales pe fiica acestuia, Galina, şi pe numeroşii ei prieteni. Sarcină cu atât mai uşoară cu cât KGB are misiunea oficială de a asigura protecţia familiei prezidenţiale. Deci nu există secrete!

Culisele vieţii private a Galinei, fiica excentrică a lui Brejnev, nu mai sunt o noutate pentru nimeni. Chiar şi liderul de la Kremlin este îngrozit de

[1] Vezi capitolul 8

capriciile fiicei sale, deşi nu a făcut prea multe ca s-o aducă pe calea cea bună. În ciuda unui fizic şters, aceasta are o viaţă amoroasă agitată, la care a contribuit şi faptul că era fiica lui Brejnev. În plus, duce o viaţă de petreceri şi de lux şi, foarte adesea, uită să-şi plătească cumpărăturile.

Cel de-al treilea soţ, un anume Iuri Ciurbanov, este înaintat la gradul de general şi numit ministru adjunct al afacerilor interne. Galina însă are o nouă pasiune, Boris Buriatia, supranumit „Boris Ţiganul", după debutul său de cântăreţ la Teatrul Ţigănesc din Moscova. Cum era de aşteptat, legătura amoroasă cu fiica liderului de la Kremlin îl proiectează direct pe scena teatrului Balşoi din Moscova. Dar idilele Galinei nu se sfârşesc aici. La scurt timp, se îndrăgosteşte de Anatoli Kolevatov, directorul Circului Mare din Moscova.

La sfârşitul anilor '70, KGB descoperă că cercurile boeme în care se învârte fiica numărului unu sovietic sunt strâns legate de piaţa neagră şi de traficul de diamante, afaceri dubioase sub directa oblăduire a generalului Semion Ţvigun, cumnatul lui Brejnev şi prim-vicepreşedinte al KGB. Andropov se vede faţă în faţă cu ocazia vieţii sale: Ţvigun era omul Kremlinului la KGB, iar Andropov dorea de prea multă vreme să scape de el. Acesta se hotărăşte aşadar să deschidă cutia Pandorei. Prea slăbit de boală, Brejnev este incapabil de reacţii.

Intrigile politice trebuie însă manevrate cu precauţie şi abilitate! Andropov nu se atinge de Galina. Ţinta sa devine generalul Ţvigun, care, deşi cumnatul lui Brejnev, este cel mai vulnerabil membru al bandei. Pentru a nu apărea în prim-plan, Andropov are grijă ca dosarul acestuia să ajungă în mâinile lui Suslov, ideologul Biroului Politic al CC al PCUS. Acesta realizează imediat unde duc firele reţelei de contrabandă şi, stupefiat de ceea ce descoperă, îl convoacă pe general. La sfârşitul unei întrevederi extrem de dure, Ţvigun se sinucide. După câteva zile, şi Suslov încetează din viaţă în urma unei crize cardiace. Încă o dată, Andropov împuşcă doi iepuri dintr-un foc. Acum nu mai are nici un rival real în lupta pentru succesiunea la putere.

Galina Ciurbanova nu este chemată la ordin, ci internată în spital, oficial din cauza unei depresii nervoase. Judecat şi condamnat, Boris Ţiganul moare la scurt timp în închisoare, vestea nefiind nici infirmată, nici confirmată.

Virginie Coulloudon[1]:

„La 17 aprilie 1982, Anatoli Kolevatov, directorul Circului din Moscova şi prieten apropiat al lui Brejnev, este arestat pentru infracţiunea de corupţie gravă. La proces s-a descoperit că nu acorda nici artiştilor de la circ, nici tehnicienilor autorizaţia de a pleca în turnee decât în schimbul unor sume de bani sau al complicităţii la traficul internaţional de caviar şi pietre preţioase. Kolevatov avea în subordine 20 000 de angajaţi, dintre care 6 000 de antrenori: inepuizabilă sursă de venituri! Poliţia declară că a fost

[1] *La Mafia en Union soviétique*, ed. Lattès, 1990

alertată de faptul că trupe de valoare modestă plecau frecvent în turnee, în timp ce adevăratele vedetele ale Circului nu ieșeau niciodată din țară. În timpul percheziției efectuate la dacea sa și la domiciliul lui Kolevatov, poliția judiciară a confiscat numeroase obiecte de valoare aduse din Occident, pe lângă peste un milion de dolari, bijuterii și valută.

Zece ani mai târziu, în august 1984, Kolevatov este condamnat la 13 ani de închisoare. Un an mai târziu, la Moscova a ajuns zvonul că ar fi murit în închisoare în urma unui infarct. Ca și în cazul morții lui Boris Buriatia, nici o sursă oficială nu a confirmat, nici nu a infirmat vreodată această versiune a faptelor."

Toate aceste decese, la care se adaugă și cel al soțului infirmierei personale a lui Brejnev, alimentează suspiciuni și teorii conspiraționiste. Prea multă lume avea interes ca aceste personaje să iasă din scenă! Compromiterea anturajului lui Brejnev este esențială pentru strategia politică a lui Andropov, dominat de o singură idee: puterea.

Această strategie slăbește anturajul lui Brejnev și în special pe cei care pot avea pretenții la succesiune, precum Konstantin Cernenko, dar în același timp îl transformă pe Andropov cel „cu mâinile curate" în campionul anticorupției, devenind astfel persoana cea mai indicată pentru funcția de secretar general al CC al PCUS.

Dinozaurii din Biroul Politic sunt impresionați. Andropov a îndrăznit să atace clanul prezidențial. Puțini sunt cei care nu au nimic a-și reproșa. În plus, cine știe cine mai urmează?

În noiembrie 1982, la numai două zile după moartea lui Brejnev, Andropov este numit în funcție, dar este departe de a-și face iluzii. Nu-l așteaptă o sarcină ușoară! Andropov cunoaște foarte bine situația reală a țării. În ciuda aparențelor și a unui potențial militar enorm, situația este catastrofală. Este nevoie de reformă radicală (*perestroika* de mai târziu), de reconstrucție și de o „nouă gândire politică", acesta este mesajul pe care îl transmite liderul sovietic. Andropov este deci adevăratul părinte al procesului de *perestroika*. Mai târziu, Gorbaciov aplică doar preceptele stabilite de fostul șef al KGB, la care adaugă și conceptul de *glasnost*, adică de transparență.

În realitate, Andropov se vrea un reformator doar pentru că este realist și lucid. Chiar înainte de a deveni numărul unu sovietic, înțelege că disidența poate fi învinsă doar prin schimbări importante, prin modernizarea și îmbunătățirea performanțelor țării. La fel și marxism-leninismul poate fi salvat doar prin îndepărtarea tuturor reziduurilor care l-au denaturat de-a lungul anilor, fără a rupe legătura cu sistemul. Există o singură soluție: adaptarea și eficientizarea tuturor structurilor țării. Paralizată de inerția conducătorilor, parazitată de birocrație, lipsă de coordonare si corupție, Rusia se află în pericol de moarte. Andropov va intra în posesia unui tulburător raport al Academiei de Științe a URSS (niciodată publicat!). În acest raport, academicienii sovietici au

comparat sistematic diferenţele dintre URSS şi SUA şi au ajuns la concluzia că SUA depăşise treptat URSS în absolut toate domeniile. Un singur sector reuşeşte să bată recordul american, cel al cărbunelui şi oţelului, dar este o ramură industrială ce aparţine trecutului.

Este absolută nevoie de reforme radicale. Dar cu cine să le faci? Structurile partidului şi statului sunt anchilozate, iar nepăsarea domneşte la toate nivelurile. Trebuie întărită disciplina muncii şi este nevoie de reînnoirea clasei politice. Uniunea Sovietică are nevoie nu numai de un alt mesaj, dar şi de o clasă politică întinerită şi credibilă. Alegerea dinainte a conducătorilor politici trebuie oprită şi corupţia trebuie eradicată, această corupţie care costă prea mult şi a cărei proliferare îmbogăţeşte membrii nomenclaturii de partid. Ordinea şi disciplina trebuie restaurate în societatea sovietică!

Pentru Andropov nu se pune problema democratizării societăţii sau a instaurării unui socialism cu faţă umană, după modelul liderilor praghezi[1]. Dimpotrivă, el este interesat de renaşterea şi fortificarea partidului. Imaginea de liberal pe care şi-a construit-o nu este decât un mit pentru export.

Ar trebui să ne întrebăm şi dacă dispune de mijloacele necesare transformării sistemului. Evident, Andropov poate conta pe susţinerea populară. Şi KGB îi este fidel, după ce l-a transformat în profunzime recrutând cadre tinere şi întreprinzătoare. Este însă suficient într-o ţară blocată instituţional?

La scurtă vreme după preluarea puterii, Andropov dă un semnal puternic legat de corupţie. Comerţul moscovit este bulversat. Sunt arestaţi şi trimişi în gulag zeci de hoţi, de vânzători, comercianţi, şefi de depozite şi de magazine. Din lotul celor arestaţi face parte însuşi atotputernicul patron al magazinelor alimentare de stat „Gastronom". Nimeni nu se mai simte în siguranţă!

Apoi, Andropov îşi îndreaptă privirile spre Uzbekistan, unde nivelul corupţiei este la apogeu. Această republică sovietică din Asia Centrală este una dintre cele mai mari producătoare de bumbac din lume. Politica sovietică de planificare agricolă impune monocultura intensivă. Măsură aberantă, căci republica uzbecă nu este concentrată doar pe cultivarea „aurului alb".

Un incident banal în sine aprinde fitilul. Şeful unei gări constată că nu toate vagoanele încărcate cu bumbac din Uzbekistan sunt pline. Şi totuşi uşile sunt sigilate! Ce se întâmplă? Se fură din vagoane? Kremlinul declanşează o anchetă. Investigaţiile sunt foarte dificile. KGB se vede nevoit să trimită echipe speciale, care să asigure protecţia anchetatorilor. Rezultatele finale ale anchetei sunt ameţitoare. Recolta de bumbac nu reprezintă decât jumătate din cantitatea oficial declarată. Statul sovietic cumpără în fiecare an bumbac care exista doar pe hârtie. Banii ajung direct în buzunarele celor de la putere, care mai primesc şi tot felul de prime pentru depăşirea planului de producţie. În total, miliarde de ruble!

[1] Vezi capitolul 7

Ancheta stabileşte că întreaga castă politică a Uzbekistanului este coruptă. Totul se vinde şi se cumpără pe bani grei, începând cu funcţiile de deputat şi medaliile de merit.

În urma activităţii desfăşurate de doi judecători, capii republicii vor fi demişi şi zeci de lideri comunişti vor compărea în faţa justiţiei. Complicitatea Kremlinului devine din ce în ce mai evidentă, dat fiind că liderii uzbeci nu puteau acţiona singuri.

Sănătatea lui Andropov se deteriorează rapid şi, la începutul anului 1984, se stinge din viaţă, la numai 15 luni de la preluarea puterii, din cauza unei afecţiuni renale, potrivit versiunii oficiale. Totuşi au existat martori care au atestat că Andropov nu era chiar atât de bolnav pe cât s-a declarat la Moscova şi care au fost uimiţi că starea lui de sănătate s-a agravat subit. Să fi fost oare asasinat?

În laboratoarele serviciilor secrete sovietice există numeroşi specialişti în metode de otrăvire, mai ales în otrăvuri de contact ce nu lasă urme.

Dacă scandalul de corupţie la vârful republicii uzbece ar fi ajuns la Kremlin, ar fi putut deranja anumiţi membri din ierarhia comunistă, inclusiv camarila lui Andropov! Aceştia ar fi putut aşadar să pună la cale moartea secretarului general al Partidului Comunist care le ameninţa averea şi chiar viaţa!

Hélène Blanc, istoric[1]:

[După ce a amintit că Gorbaciov, protejatul lui Andropov, este responsabil cu agricultura în cadrul Comitetului Central, Hélène Blanc aduce în discuţie declaraţiile unuia dintre cei doi judecători în legătură cu viitorul număr unu sovietic.]

„Evident, acesta se ocupa şi producţia de bumbac din Uzbekistan, unde se ducea regulat (începând din 1978). Astăzi nimeni nu mai neagă enormele escrocherii cu bumbac din Uzbekistan şi miliardele de ruble rezultate de aici. Toţi sunt de acord că este imposibil să nu observi aceste fraude, pur şi simplu pentru că datele elementare nu coincideau. Gorbaciov să fi fost singurul care nu a văzut nimic?"

Mai departe, Hélène Blanc remarcă:

„În 1989, Gorbaciov îşi pierde răbdarea şi trânteşte uşa blindată a Kremlinului în nasul Justiţiei. Magistraţilor li se iau dosarele şi sunt ameninţaţi la rândul lor cu judecata pentru grave neregularităţi în cadrul anchetelor. Procesele anticorupţie se soldează cu condamnarea la 12 ani de închisoare a unui singur personaj: Iuri Ciurbanov, ginerele defunctului Leonid Brejnev, lipsit acum de sprijinul politic al socrului său."

[1] *KGB, connexion – Le système Poutine*, Hors Texte, 2004

10

Universul terorii

LUMEA A FOST LA UN PAS DE APOCALIPSA nucleară fără să ştie? Mai exact, în toamna anului 1983, în plină criză a eurorachetelor. Tensiunea dintre cele două mari puteri atinge punctul culminant. Preşedintele Ronald Reagan tocmai anunţase Războiul Stelelor, breşă importantă în echilibrul terorii. În acelaşi timp, Uniunea Sovietică, acuzată de a fi doborât un Boeing 747 coreean, devine obiectul unei violente campanii de discreditare. Momentul este bine ales căci, după eşecul negocierilor de la Geneva, NATO trece la amplasarea rachetelor americane Pershing în Europa de Vest, destinate unor eventuale riposte împotriva rachetelor sovietice SS-20, instalate dincolo de Cortina de Fier. Kremlinul este convins că, mai devreme sau mai târziu, Statele Unite vor lansa un atac nuclear împotriva URSS. Niciodată, de la criza rachetelor din Cuba, lumea nu fusese atât de aproape de marginea prăpastiei.

Dar ce este real şi ce este dezinformare în toată această poveste?

O noapte de sfârşit de septembrie, 1983. Undeva răsună urletul lugubru al unei sirene. Suntem la periferia Moscovei, într-un buncăr ultrasecret unde este instalat statul-major însărcinat cu prevenirea atacurilor cu rachetă. Acesta dispune de o reţea de sateliţi ce acoperă întreaga lume şi în special America de Nord. Unul dintre sateliţi detectează cinci rachete nucleare americane în zbor spre URSS. Pentru locotenent-colonelul Stanislav Petrov, aflat în acea noapte la comanda centrului de supraveghere, a izbucnit cel de-Al Treilea Război Mondial.

Datoria îi cere să avertizeze imediat Kremlinul. Prin apăsarea faimosului buton roşu, aproape automat se declanşează contraatacul nuclear. În pofida panicii care pune stăpânire pe el, Petrov are un moment de ezitare. Evident că informaţia primită este exactă. Dar, ştie din experienţă că reţeaua de sateliţi nu este de încredere. În plus, sistemele de supraveghere la sol nu detectează nici o mişcare.

Petrov se află în faţa unui teribil caz de conştiinţă. Îşi poate asuma răspunderea declanşării unui nou război mondial? Soarta întregii planete se află în mâinile sale şi are la dispoziţie doar câteva secunde pentru a lua o hotărâre. În cele din urmă, Petrov îşi ia inima în dinţi şi decide că este vorba despre

o eroare tehnică. Din fericire, are dreptate. Ulterior se va stabili că satelitul militar *Cosmos* a interpretat scânteierea soarelui reflectată pe luciul unui lac din America drept tirul unor rachete de croazieră. Dacă colonelul Petrov nu ar fi acţionat cu sânge rece, întreaga planetă ar fi fost în pericol.

Totul începe în 1970, odată cu decizia Uniunii Sovietice de a instala în Europa de Est rachetele cu rază medie de acţiune SS-20, îndreptate împotriva Europei Occidentale. Echilibrul militar este modificat, ceea ce provoacă nelinişte în rândul puterilor europene, în special în Germania. Republica Federală Germania beneficiase până acum de umbrela NATO, o umbrelă clasică, în stare să reziste unui atac blindat sovietic. Dar instalarea rachetelor cu focoase nucleare schimbă radical situaţia.

La presiunea liderilor vest-germani, NATO decide amplasarea rachetelor balistice cu rază medie de acţiune Pershing în Europa Occidentală. Dar până atunci sunt organizate negocieri bilaterale între Uniunea Sovietică şi Statele Unite pe tema dezarmării. La Geneva, au loc faimoasele tratative asupra reducerii armamentelor strategice SALT şi START.

Între timp, Ronald Reagan este ales preşedinte al Statelor Unite. Încă de la bun început acesta afirmă că Uniunea Sovietică este „imperiul răului". Evident, adoptă o politică mult mai fermă decât predecesorul său, Jimmy Carter. Cu atât mai mult cu cât în 1979 are loc invazia sovietică din Afghanistan, iar în Polonia, generalul Jaruzelski instituie starea de război.

Sunt îndeplinite deci toate condiţiile pentru ca relaţiile dintre cele două puteri mondiale să se răcească iremediabil. După perioada de destindere politică din anii '70, urmează un al doilea Război Rece. Totuşi, în 1981, anul în care Reagan câştigă cursa pentru Casa Albă, Brejnev este de acord cu introducerea unui moratoriu privind desfăşurarea rachetelor SS-20 şi chiar îngheţarea programului de construcţie a altor rachete. Un răspuns pozitiv din partea Occidentului ar însemna acceptarea rachetelor deja desfăşurate în Europa de Est, cu atât mai mult cu cât Brejnev pune şi condiţii: îngheţarea programului sovietic de construire a rachetelor va intra în vigoare doar dacă NATO va renunţa la rachetele Pershing în Europa de Vest. Evident, este vorba despre o manevră înşelătoare. Occidentul refuză propunerea şi anunţă instalarea rachetelor pentru sfârşitul anului 1983.

Totuşi, ruptura nu se produce încă. La Geneva se desfăşoară tratative ruso-americane, dar climatul de neîncredere nu poate fi depăşit. În acelaşi timp, Statele Unite se lansează într-o politică de înarmare fără precedent. Obiectivul principal este slăbirea URSS prin sporirea cheltuielilor de înarmare. În pofida spionajului ştiinţific, Uniunea Sovietică este depăşită în sectoarele de vârf ale industriei militare. Efortul militar american vizează îndeosebi tehnologiile cele mai sofisticate şi deci cele mai costisitoare, fapt evidenţiat şi de noul program SDI* lansat de preşedintele Reagan, pe care ziariştii îl vor numi în mod abuziv „Războiul Stelelor".

* Iniţiativa de Apărare Strategică (n.t.)

Despre ce este vorba? Preşedintele Reagan cere cercetătorilor americani să pună la punct un sistem de apărare, un scut antirachetă care să protejeze SUA de un atac nuclear sovietic. Sateliţi dotaţi cu raze laser de mare putere vor depista şi distruge mai uşor rachetele sovietice chiar din momentul decolării, iar proiectilele vor doborî rachetele balistice care vor reuşi să treacă de sistemul de apărare.

Poate fi credibil un astfel de proiect sau este vorba despre o nouă sperietoare americană?

Chiar şi specialişti americani au serioase îndoieli faţă de viabilitatea şi eficienţa acestui nou sistem de apărare, şi chiar faţă de posibila lui realizare înainte de anul 2000, termenul stabilit de Reagan. În plus, cine se aşteaptă la un atac nuclear preventiv din partea Rusiei?

Dar cum rămâne cu Reagan? Are într-adevăr încredere în scutul naţional antirachetă? Nu poate totuşi ignora faptul că sovieticii sunt experţi în vânătoarea de sateliţi. Însă miliardele de dolari destinate programului SDI permit complexului militar-industrial american dezvoltarea fără precedent a activităţilor de cercetare ştiinţifică.

Nu există nici un dubiu că obiectivul esenţial al acestui program fantastic era mai ales ruinarea URSS, angrenată în această costisitoare cursă a înarmării spaţiale. Chiar şi azi, acest sistem al războiului stelelor nu a fost pus la punct, iar americanii au încă probleme în ce priveşte doborârea unei rachete în zbor cu un alt proiectil, chiar dacă, în urmă cu puţin timp, Marina americană a făcut o spectaculoasă demonstraţie de forţă prin distrugerea unui satelit-spion dezafectat cu ajutorul unei rachete. În schimb, programul SDI şi-a atins scopul: Uniunea Sovietică este slăbită şi în criză. Să mai adăugăm un factor care a contribuit la colapsul sovietic, şi anume împotmolirea sovietică în Afghanistan, suscitată în mare parte de Statele Unite, care îi îndeamnă pe mujahedinii afgani la rezistenţă şi le livrează arme. Avem acum în faţa ochilor cele două cauze principale care au dus la prăbuşirea imperiului sovietic.

Sperietoare sau nu, programul SDI nelinişteşte Moscova. Un scut antirachetă american ar însemna sfârşitul politicii de descurajare nucleară. Rachetele sovietice pot fi duse la fier vechi! În lipsa unui scut similar, URSS riscă să rămână fără ripostă în faţa unui atac nuclear american.

Negocierile de la Geneva asupra eurorachetelor ajung într-un punct mort. Nimeni nu cedează! Atmosfera este tulburată şi de doborârea unui avion sud-coreean Boeing 747 cu 300 de pasageri la bord, în timp ce survola spaţiul aerian al URSS: o tragedie mult mai puţin limpede decât părea iniţial, după cum se va vedea în continuare.

La Geneva, negocierile capotează în noiembrie 1983. În lunile următoare, sunt instalate în Europa de Vest primele rachete Pershing. Opinia publică occidentală nu priveşte cu ochi buni această acţiune. Au loc nenumărate manifestaţii de protest sub sloganul „Mai bine comunist decât mort!"

Jean-Pierre Clerc şi Paul Iorcète[1]:

„1983 este anul marii crize a eurorachetelor. RFG, Anglia, Italia, Olanda şi Belgia trebuie să decidă dacă sunt de acord cu amplasarea rachetelor Pershing pe teritoriile lor.

În 1983, sovieticii mizează enorm pe nemulţumirea europenilor şi speră într-o masivă mobilizare, o «revoltă paşnică» împotriva amplasării eurorachetelor, aşa cum, în 1970, un puternic curent de opinie îl obligase pe Jimmy Carter să renunţe la bomba cu neutroni.

În martie 1983 se mai putea crede până la urmă că aceleaşi cauze produc aceleaşi efecte! Mobilizarea opiniei publice împotriva rachetelor Pershing ar putea convinge guvernele occidentale să renunţe la desfăşurarea de eurorachete, dar iată că preşedintele american tensionează o situaţie şi aşa extrem de delicată. Căci Moscova joacă pe o singură carte, lăsând clar să se înţeleagă că instalarea eurorachetelor va crea o situaţie tensionată pe care lumea nu o mai cunoscuse de la criza rachetelor din Cuba din 1962.

Or, discursul preşedintelui Reagan punea lucrurile la locul lor: perspectiva Războiului Stelelor este extrem de îngrijorătoare pentru Moscova. Cum să duci în acelaşi timp două războaie decisive? Cum să schimbi direcţia la mijlocul drumului? Dar oare sovieticii nu se alertaseră fără motiv? Nu ar fi oare destul de greu să te ridici împotriva unui proiect care se prezintă, la o privire mai atentă, ca pur defensiv şi foarte îndepărtat?"

În tot acest context, se naşte o întrebare firească. În ce măsură pacifiştii europeni sunt manipulaţi de Moscova? Iată ce declară François Mitterand: „Pacifiştii sunt în Vest, iar rachetele SS-20 sunt în Est." Serviciile secrete sovietice revendică prea repede succesul protestelor împotriva instalării rachetelor americane Pershing. Nici nu e greu de înţeles dacă ne gândim la climatul de psihoză generală creat de declanşarea Operaţiunii Ryan.

Ryan este un acronim pentru sintagma rusească „atac cu rachete nucleare." Autorităţile sovietice se tem de un atac nuclear american. În mai 1981, în cursul unei şedinţe secrete a KGB, Brejnev denunţă violent politica războinică a noii administraţii americane. Însă în cadrul aceleiaşi şedinte, auditoriul este marcat de discursul directorului KGB, Iuri Andropov[1], poate pentru că este un personaj foarte bine informat şi oricum cel mai bine plasat printre posibilii succesori ai lui Brejnev, deja foarte bolnav.

Andropov susţine că la Washington se pregăteşte declanşarea unui atac nuclear împotriva URSS. Dar pentru a putea lansa un atac preventiv, Moscova are nevoie de maximum de informaţii. Pentru a demonstra că nu este vorba despre o ameninţare fictivă, Andropov anunţă şi prima colaborare dintre KGB şi GRU, adică serviciul de informaţii militare al URSS, în cadrul Operaţiunii Ryan.

[1] Vezi capitolul 9

Chiar şi scepticii sunt convinşi. La urma urmelor, Andropov deţine probabil informaţii secrete. Mareşalul Ustinov, ministrul apărării al URSS, ia şi el în serios ameninţarea nucleară americană.

Ryan devine aşadar o prioritate de importanţă maximă! Operaţiunea prevede punerea în funcţiune a unui sistem de detecţie fiabil şi rapid. „Cârtiţele" sovietice primesc misiunea de a obţine informaţii despre posibilitatea lansării unui atac nuclear. Şi cel mai mic amănunt contează: trebuie urmărit orice detaliu anormal şi semnalat orice început de mobilizare. Agenţii KGB trebuie să supravegheze plecările şi sosirile responsabililor militari occidentali, schimbările de orar în administraţia publică, ba chiar şi refacerea stocurilor de sânge.

Toţi rezidenţii KGB ajung astfel să fie supraîncărcaţi. Dar poţi să-ţi exprimi nemulţumirea din moment ce însuşi şeful KGB susţine existenţa unui apropiat atac nuclear? În plus, trebuie să ţinem cont şi de contextul crizei eurorachetelor. Dacă statele occidentale hotărăsc staţionarea rachetelor Pershing pe teritoriul lor, atunci se schimbă datele problemei. În cazul unui atac lansat de pe teritoriul SUA sau de la bordul unor submarine nucleare, rachetele vor lovi URSS într-o jumătate de oră. Dacă rachetele sunt instalate în Europa, timpul se reduce la doar 10 minute pentru a detecta atacul, a declanşa riposta şi a lua toate măsurile de protecţie ce se impun, ceea ce înseamnă că toate planurile sovietice trebuie modificate.

În aceste condiţii, proiectul Ryan capătă o altă dimensiune şi sporeşte panica oficialilor sovietici.

Când Andropov se instalează la Kremlin, în noiembrie 1982, proiectul intră într-o nouă etapă de accelerare. De acum înainte, liderii de la Kremlin trebuie să fie informaţi şi de ora la care se stinge lumina în birourile administraţiilor anglo-saxone. Orice schimbare bruscă de program poate însemna pregătirea pentru un viitor atac nuclear.

Christopher Andrew şi Oleg Gordievski[1]:

„La începutul anului 1983, şi alte servicii speciale intră în acest joc. La Londra, un rezident al StB-ului cehoslovac va mărturisi că este pentru prima dată implicat într-o acţiune cu caracter militar. În februarie, toţi agenţii serviciilor speciale rezidenţi în capitalele ţărilor NATO primesc directive «strict personale» pe care vor trebui să le păstreze în dosarele lor personale, cu precizări suplimentare privind ameninţarea nucleară occidentală şi măsurile ce se impun pentru împiedicarea acesteia. La sfârşitul aceluiaşi an, pe teritoriul RFG sunt instalate rachetele Pershing II. Conform datelor oficiale, rachetele nucleare pot atinge ţinte de pe teritoriul Uniunii Sovietice în 4–6 minute, ceea ce nu ar permite nici măcar conducătorilor comunişti să ajungă la adăpost (rachetele SS-20 sovietice deja îndreptate spre Europa Occidentală

[1] *Le KGB dans le monde, 1917–1990*, Fayard, 1990

nu au fost menţionate nici o clipă în telegramele KGB). Această directivă trimisă lui Guk, rezidentul din Londra, conţinea pasaje de un tragi-comic involuntar, care arată lacune terifiante în modul în care Centrul vedea Occidentul în general şi societatea britanică în particular. Unui rezident i se spunea de pildă că «un semn important» al pregătirilor britanice pentru războiul nuclear ar fi probabil «creşterea cumpărăturilor şi a preţului sângelui în centrele de recoltare: acesta a primit ordinul să raporteze imediat orice schimbare a preţului (KGB uitase că donatorii de sânge erau voluntari).»"

În acelaşi timp, KGB intensifică măsurile active. Obiectivul principal este slăbirea influenţei celor doi campioni ai lumii occidentale, preşedintele Ronald Reagan şi prim-ministrul britanic Margaret Thatcher. Mai mult încă, dacă este posibil, anularea oricăror şanse de a fi realeşi. Primul candidase la preşedinţie în noiembrie 1984, iar a doua candidase la funcţia de premier în iunie 1983, în timpul consultării legislative.

Amândoi sunt partizani fermi ai amplasării rachetelor balistice cu rază medie de acţiune în Europa de Vest, amândoi au şanse reale de a obţine succese politice remarcabile. În plus, Doamna de Fier câştigase Războiul Malvinelor! Totuşi KGB declanşează o campanie de presă denigratoare la adresa prim-ministrului britanic, catalogată drept o persoană rasistă, la cheremul grupurilor de interese economico-financiare. Această măsură activă nu este încoronată de succes pentru simplul fapt că articolele acestui trimis foarte special sunt mediocre, iar Partidul Conservator al lui Margaret Thatcher câştigă alegerile.

Măsurile active împotriva lui Reagan vizează discreditarea ambasadorului american la ONU, Jeane Kirkpatrick, demers care cade tot în sarcina presei. Apar o serie de articole ce relatează relaţiile acesteia cu liderii sud-africani şi serviciile lor secrete. Din nefericire pentru KGB, documentele fabricate la Moscova conţin nenumărate date eronate. Acţiunile de intoxicare continuă. Serviciile secrete sovietice colportează un alt dosar ce demonstrează implicarea CIA în mişcarea anticomunistă Solidaritatea a lui Lech Walesa.

Şi acest dosar se adevereşte a fi un fals grosolan. Nou eşec pentru KGB! De data aceasta, Moscova decide să-l atace direct pe Reagan. Evident, tot prin intermediul unor articole publicate în presă. Reagan este prezentat ca un factor decisiv de influenţare a politicilor agresive, un lider asociat cu regimurile violente şi represive, ceea ce nu este întru totul fals, dar nici această acţiune nu obţine efectul scontat.

Puterea sovietică trăieşte cu obsesia unui atac nuclear din partea NATO, iar liderii politici occidentali, mai ales americanii, nu sunt străini de aceste temeri. De ce? Dintr-un motiv foarte simplu: chiar ei au grijă să le întreţină.

La puţin timp după instalarea la Casa Albă, Ronald Reagan iniţiază o serie de operaţiuni secrete, cunoscute sub numele de cod PSYOP. Este vorba despre o serie de acţiuni psihologice care vizează alimentarea temerilor sovietice.

Moscova trebuie convinsă de inutilitatea şi ineficienţa sistemelor sale de supraveghere aeriană şi apărare antirachetă. Forţele NATO sunt în măsură să dejoace orice plan de prevenire şi protecţie. Oricând şi oriunde! O probă se impune... PSYOP trece la operaţiuni foarte concrete. În mai multe rânduri, marina americană desfăşoară nave în zone sensibile, fără a fi detectate de radarele şi sateliţii sovietici, în direcţia cărora a trimis informaţii false.

Moscova este cuprinsă de panică. Navele americane se pot apropia de ţărmul sovietic fără a fi reperate, nici măcar de bazele ultrasecrete. Rusia este deci mult mai vulnerabilă decât crede, acesta fiind până la urmă şi scopul americanilor.

La începutul anilor '80, forţele americane vor înmulţi demonstraţiile de acest gen. Avioane de luptă simulează atacuri asupra avioanelor de vânătoare sovietice în timpul alimentării în zbor. Nave de război se apropie de peninsula Kola, unde este instalată una dintre cele mai importante baze militare sovietice, ba chiar reuşesc să staţioneze câteva zile fără să fie detectate.

Manevrele psihologice şi militare americane sunt concentrate în nordul şi estul extrem al Rusiei. Aceste zone adăpostesc baze militare ultrasecrete şi tot aici îşi are baza celebra flotă sovietică a Pacificului, formată din nave şi submarine nucleare echipate cu rachete intercontinentale.

Deşi există riscul unei confruntări militare directe, provocările continuă şi în primăvara anului 1983. Americanii nu ezită să organizeze manevre de anvergură cu cel puţin trei portavioane şi circa 40 de nave de luptă. Şi asta unde? În Extremul Orient rus, în apropierea peninsulei Kamceatka şi a insulei Sahalin, comparată adesea cu un portavion şi unde staţionează sute, poate mii de avioane de vânătoare şi bombardiere sovietice dintre cele mai moderne. Tot aici este situat şi un centru pentru experimentarea rachetelor. Boeingul coreean survola chiar această zonă când a fost doborât!

Ce se întâmplase totuşi? Exasperaţi de provocările americane – ce aveau de asemenea scopul să testeze sistemele de apărare şi de detectare ale forţelor sovietice –, sovieticii folosesc forţa pentru a termina povestea? Tot ce se poate. Boeingul, care deviase de la ruta stabilită, să fi fost doar o victimă colaterală? Nu putem să nu amintim că avionul coreean avea o „semnătură" radar foarte apropiată de cea a avioanelor-spion americane, Boeinguri transformate, care încercau să violeze cu regularitate spaţiul aerian sovietic.

Politica de hărţuire iniţiată de Reagan este periculoasă, iar paranoia sovietică sporeşte. Andropov vede în orice manevră preludiul unui atac nuclear masiv. Moscova poate lua oricând iniţiativa unei ofensive. Pe la mijlocul anului 1982, vine rândul americanilor să se teamă.

La acea oră, Uniunea Sovietică se pregăteşte pentru un fel de repetiţie generală a războiului nuclear. În apropiere de cosmodromul Baikonur, forţele militare sovietice lansează o baterie de rachete şi rachete balistice. Alarma durează şapte ore. Din buncărul lor amplasat în regiunea Munţilor Stâncoşi, ofiţerii americani sunt convinşi că asistă la izbucnirea celui de-Al Treilea Război

Mondial, la fel ca şi locotenent-colonelul Stanislav Petrov care primise o alarmă falsă de la satelitul *Cosmos* în urmă cu un an! Nu numai că se tem, dar constată cu stupoare că ruşii sunt capabili să distrugă un satelit pe orbită. Un război real ar face deci imposibilă ghidarea prin satelit a propriilor rachete intercontinentale.

Pentru Moscova, nu este decât răspunsul la provocări. În schimb, Washingtonul conştientizează posibilitatea izbucnirii unui război nuclear. Ruşii dispun de tehnologia necesară declanşării unui război de tip preventiv! Acesta este unul dintre motivele pentru care Reagan a făcut public programul său privind Războiul Stelelor.

Niciodată pericolul izbucnirii unui război nuclear nu este mai aproape, cu atât mai mult cu cât Andropov este tot mai obsedat de Operaţiunea Ryan, iar evenimentele par a-i da dreptate.

La sfârşitului anului 1983, la câteva săptămâni după tragedia avionului de pasageri sud-coreean, are loc un amplu exerciţiu NATO cu numele de cod Able Archer 83. Armatele occidentale trebuiau să testeze nivelul de performanţă al dispozitivelor de avertizare în caz de ameninţare nucleară, ca un fel de repetiţie generală.

La Kremlin sună goarna războiului, iar sovieticii sunt convinşi că SUA se pregăteşte de lansarea primei lovituri. Agenţii infiltraţi în Occident trimit informaţii alarmante: în comandamentele militare NATO e mare agitaţie, se schimbă codurile de transmisie, şi până şi ofiţerii de gardă îşi modifică programul. Moscova crede că a început numărătoarea inversă a unui atac nuclear. Operaţiunea Ryan!

În acele ore, omenirea trece pe lângă o catastrofă imensă. Andropov este cu degetul pe butonul roşu, dar Occidentul nu a ştiut nimic la acea vreme. Celebrul transfug rus Oleg Gordievski, fost colonel KGB, va dezvălui totul odată ajuns în Marea Britanie. Doar americanii şi-au dat seama cât este de periculos să te joci de-a ucenicul vrăjitor şi să exploatezi frica şi nesiguranţa celuilalt!

Christopher Andrew şi Oleg Gordievski[1]**:**

[După ce au dezvăluit în Occident existenţa Operaţiunii Ryan, aceştia evocă o conferinţă rostită în 1984, cu o lună înaintea morţii lui Iuri Andropov, de către noul şef al KGB, generalul Aleksandrovici Kriucikov, pentru care Ryan rămâne prioritatea absolută. Discursul abundă în expresii ale faimosului limbaj de lemn sovietic!]

„Omenirea este în pragul unui război mondial. Ameninţarea nucleară derivă din contradicţiile inerente sistemului capitalist. Marile monopoluri americane doresc să recâştige poziţiile pierdute în ultimele decenii. Planurile Pentagonului de declanşare a unui război nuclear se bazează pe ideea

[1] *Op. cit*

fantezistă a dominației mondiale. Casa Albă s-a angajat deja în procesul de pregătire psihologică a populației pentru un război nuclear. Adâncirea crizei economice și sociale din lumea capitalistă, recesiunea industrială și șomajul masiv impun mai ales imperialiștilor americani necesitatea declanșării unui nou război mondial, privit ca unică șansă de redresare. Decizia Occidentului de a renunța la pacea mondială în favoarea unui război nuclear nu este decât o reacție de clasă la consolidarea cuceririlor socialismului. Obținerea de copii după planurile de război secrete ale Statelor Unite și NATO constituie pentru noi o sarcină prioritară."

11

Trucajele revoluţiei române

CÂTEVA IMAGINI TELEVIZATE au şocat opinia publică internaţională. În timp ce în întreaga lume se fac pregătiri pentru sărbătorile de sfârşit de an, micile ecrane sunt invadate de imaginea a doi bătrâni interogaţi şi judecaţi de procurori invizibili. Soţii Ceauşescu opun o rezistenţă neaşteptată şi răspund cu o incontestabilă demnitate inchizitorilor anonimi. După o parodie de proces, ce a durat în jur de o oră, sentinţa cade ca o ghilotină: condamnare la moarte. Sentinţa este imediat executată. Dar în film nu s-a asistat la scenă, iar telespectatorii nu au văzut decât sfârşitul acesteia: două corpuri zac lângă un zid, cadavrele lui Nicolae şi Elenei Ceauşescu. Şi, în ciuda antipatiei faţă de cuplul de dictatori, oamenilor le-a fost ruşine să asiste la acest simulacru de proces.

Sfârşit de decembrie 1989. Revoluţia română se desfăşoară în direct la televizor, sub ochii întregii lumi. România devine ţinta unor formidabile operaţiuni de dezinformare. Iată de ce astăzi ar trebui să ne întrebăm în chip legitim dacă revoluţia română a fost într-adevăr revoluţie sau, dimpotrivă, un imens trucaj care nu a avut alt scop decât să lichideze dictatura apăsătoare a lui Ceauşescu, fără să aducă totuşi atingere fundamentelor regimului comunist.

Încă de la începutul anului 1989, serviciile secrete occidentale ştiau că sfârşitul lui Ceauşescu este aproape. Dictatorul tocmai împlinise 70 de ani.

Fostul ucenic de cizmar devine de foarte tânăr membru al Partidului Comunist, formaţiune politică aflată în ilegalitate la acea vreme, astfel încât înainte de cel de-Al Doilea Război Mondial, este arestat de cel puţin două ori. Ceauşescu are o ascensiune rapidă în ierarhia de partid. După ce comuniştii preiau pe deplin puterea în 1947, devine chiar ministru în câteva rânduri, iar la câteva zile după moartea lui Gheorghiu-Dej, preia funcţia de secretar general al partidului.

La acea vreme, Nicolae Ceauşescu poate fi privit drept un moderat. Deschide porţile închisorilor pentru deţinuţii politici şi duce o politică economică eficientă, România cunoscând atunci cea mai mare creştere economică din Europa. Promovează o politică de independenţă şi distanţare faţă de Uniunea Sovietică şi condamnă invazia Cehoslovaciei de către forţele Tratatului de la

Varşovia refuzând să trimită tancuri româneşti pentru înăbuşirea Primăverii de la Praga[1]. Din acest moment, imaginea sa se îmbunătăţeşte considerabil, unii văzând în el un De Gaulle est-european. Mulţi lideri occidentali apreciază linia sa politică.

Promovarea dialogului cu Beijingul, o altă provocare la adresa URSS, este o nouă manifestare a independenţei. La începutul anilor '70, liderul de la Bucureşti întreprinde o vizită oficială în China populară. Sedus de modelul chinez, Ceauşescu este decis să aplice reţetele maoiste. Consecinţele vor fi catastrofale pentru România. Vechiul Bucureşti cade pradă demolărilor şi nenumărate sate vor fi distruse. „Omul nou" devine o obsesie a regimului Ceauşescu. Nici ţăran adevărat, dar nici orăşean, acesta îşi duce traiul în blocuri sumbre, aflat trup şi suflet în slujba statului. Ne aflăm în plin univers orwellian!

În paralel, Ceauşescu pune la punct un formidabil sistem de supraveghere a populaţiei. Securitatea, adevărată poliţie politică ceauşistă, foarte bine echipată din punct de vedere militar, este omniprezentă şi omnipotentă. Nimic nu-i scapă! Agenţii Securităţii sunt infiltraţi la toate nivelurile societăţii. Un român din cincisprezece lucrează pentru Securitate, ceea ce este enorm!

Ceauşescu conduce România cu o mână de fier, presa este cenzurată, iar potenţialii duşmani din interiorul partidului sunt îndepărtaţi.

Ceauşescu monopolizează întreaga putere în stat şi devine obiectul unui incredibil cult al personalităţii, presa şi publicaţiile de partid numindu-l „Conducătorul iubit", „Geniul din Carpaţi" sau „Marele Cârmaci".

Regimul dictatorial ceauşist promovează un nepotism fără precedent. Elena, soţia marelui conducător, este numită vice-prim-ministru, ca şi mulţi alţi membri ai familiei, numiţi în posturi de conducere. Ambiţioasă şi autoritară, Elena se autoproclamă academician, îşi decernează titlul de doctor în chimie şi semnează cărţi scrise de alţii.

Românii nu mai pot fi păcăliţi. Chiar dacă la începutul carierei sale ca şef al statului Ceauşescu se bucura de popularitate, în special datorită politicii de independenţă faţă de Moscova, simpatia compatrioţilor săi scade pe măsură ce sărăcia creşte de la o zi la alta.

Agricultura este distrusă. Calvarul ţăranului român începe odată cu colectivizarea forţată. Tot din dorinţa de independenţă, Ceauşescu decide achitarea rapidă a datoriei externe. În acest context, ţara este tot mai săracă, iar populaţia se vede nevoită să accepte restricţii şi privaţiuni de tot felul.

În timp ce produsele agricole sunt exportate în URSS, populaţia se confruntă cu o adevărată penurie de alimente. Puterea decide în acelaşi timp într-un mod abuziv că temperatura din apartamente nu trebuie să depăşească 14°!

[1] Vezi capitolul 7

Într-o țară în care delațiunea și supravegherea sunt generalizate, orice semn de protest devine o utopie. Rarii disidenți, adesea intelectuali de marcă, trebuie să aleagă între exil și închisoare. Doar minerii, având prin tradiție o putere destul de mare în România, îndrăznesc să facă grevă la sfârșitul anilor '70. Greva din 1977 a fost cea mai importantă mișcare de protest din acele timpuri.

Totuși, în 1987, mai multe evenimente arată că lucrurile încep să se schimbe.

Gorbaciov face o vizită în România. Ceaușescu și artizanul *perestroikăi* nu se privesc cu multă simpatie, iar sentimentul crește când liderul de la Kremlin pledează deschis pentru un program de liberalizare în România. Dictatorul român îi dă clar de înțeles lui Gorby că vremea schimbărilor este încă departe. Cu toate acestea, chiar dacă Ceaușescu regretă, relațiile cu Uniunea Sovietică nu pot fi întrerupte. Economia românească depinde în mare măsură de spațiul sovietic. Cu sau fără *perestroika*, Moscova rămâne fratele mai mare.

Catherine Durandin[1]:

„Ceaușescu nu înțelege că lumea se schimbă. Și în Vest, dar și în Est. Transformările epocii Gorbaciov îi scapă și rămâne un stalinist convins. Nu are îndoieli, căderea sistemului nu poate fi decât rezultatul ostilității interne și al unui complot extern. Discuția deschisă despre reformă care începe să-și facă loc în Uniunea Sovietică din 1983 nu își face loc și în România. Și totuși realitățile economice impun o stare de dependență față de Uniunea Sovietică. Sovieticii însă sunt nemulțumiți de o Românie care rămâne surdă la așteptările partenerilor. Dependența față de fratele mai mare este ascunsă cu grijă, iar presa tace. Cum să anunți unei populații înfometate că mare parte din producția agricolă ia calea Uniunii Sovietice? Cum să explici opiniei publice îndoctrinate împotriva Occidentului decadent că tehnologia vestică este mult prea scumpă, iar piața occidentală mult prea exigentă pentru a absorbi produsele industriale românești de proastă calitate din cauza lipsei de investiții tehnologice?"

La sfârșitul aceluiași an 1987, are loc revolta muncitorilor de la Brașov, acțiune de protest împotriva reducerilor salariale și a raționalizării exploatării cărbunelui. Muncitorii, cărora li s-au alăturat câteva cadre de partid, iau cu asalt sediul Partidului Comunist și incendiază portretele dictatorului. Doi milițieni sunt uciși.

Ceaușescu trimite armata care înăbușă revolta, iar numeroși muncitori brașoveni își pierd viața. Această victorie obținută prin forță lasă totuși urme adânci. Pentru prima dată românii au curajul să înfrunte direct sistemul

[1] *Histoire des Roumains*, Fayard, 1995

comunist şi să strige lozinci împotriva „iubitului conducător". Aşa ceva nu se poate uita. Ruptura iremediabilă dintre sistemul comunist şi clasa muncitoare se produsese!

În acelaşi an are loc un al treilea eveniment. În urma revoltei de la Braşov, un anume Silviu Brucan a transmis unei agenţii de presă americane o declaraţie critică la adresa regimului Ceauşescu. Brucan este un personaj important în viaţa politică românească. Redactor-şef la *Scânteia*, organul de presă al partidului, între 1944–1955, Brucan a ocupat funcţii importante înainte de a fi numit ambasador la Washington.

Ceauşescu reacţionează moderat la apariţia acestui text critic în presa occidentală. Oricare alt opozant ar fi fost imediat arestat, însă Brucan este pus sub urmărire şi trimis în domiciliu forţat. Diplomatul român îşi asumase riscuri calculate... În plus, dispune de o baghetă magică: în fiecare săptămână primeşte vizita corespondentului permanent al agenţiei Tass la Bucureşti!

Ziariştii agenţiei sovietice nu sunt chiar ziarişti obişnuiţi. Ei sunt „vocea Moscovei" şi, cel mai adesea, agenţi secreţi.

Nu este greu să descifrăm tainele acestui demers. Mesajul Moscovei este clar. Vizita săptămânală a corespondentului Tass poate fi tradusă astfel: „Nu vă atingeţi de acest om!" Gorbaciov protejează deci cvasioficial un opozant declarat al dictaturii.

Anul următor, deşi consemnat la domiciliu, Brucan primeşte autorizaţia de a călători în străinătate. După o primă oprire la Moscova, pleacă la Washington şi Londra. Peste tot se întâlneşte cu personaje importante din anturajul puterii. În discuţiile avute susţine cu tărie că între „iubitul conducător" şi popor se produsese o ruptură ireconciliabilă. Căderea lui Ceauşescu este iminentă. Nu merge atât de departe încât să ceară sprijin pentru răsturnarea dictatorului, dar lasă de înţeles că o mână de ajutor s-ar dovedi utilă. Pe scurt, aşa cum se spune acum, ar fi indicat să se exercite anume presiuni asupra lui Ceauşescu.

La scurt timp după aceea, Ceauşescu este pus sub acuzare de Comisia ONU pentru Drepturile Omului. Vocea lui Brucan se făcuse auzită! În mod cu totul excepţional, URSS nu se opune acestei puneri sub acuzare şi reprezentantul Uniunii Sovietice lipseşte de la lucrările sesiunii comisiei. Mesajul este clar. Gorbaciov susţine campania lansată împotriva dictatorului român. Ceauşescu trebuie să cadă!

Informaţia ajunge rapid în cancelariile lumii şi la serviciile secrete. Ce va întreprinde Moscova pentru eliminarea dictatorului?

În iarna 1988–1989, Brucan aprinde din nou spiritele. Nici nu se întorsese bine în România, că presa occidentală publică misterioasa „Scrisoare a celor şase", al cărei semnatar principal este tot Silviu Brucan. Sigur, îşi asumă noi riscuri, dar se ştie protejat de Gorbaciov, iar turneul său occidental l-a liniştit. Brucan crede aşadar că, de acum, este practic invulnerabil.

Ceauşescu simte ameninţarea, dar se crede încă stăpân pe situaţie. Securitatea veghează pentru el! La sfârşitul anului 1989, este reales în unanimitate în fruntea PCR şi la conducerea României. Şi asta doar cu câteva zile înainte de cădere. Nimic uimitor! La congresele PCR totul este aranjat dinainte. În România delegaţii care iau cuvântul uneori fac play-back, discursurile lor fiind înregistrate, iar la tribună nu fac nimic altceva decât să îşi mimeze propriile texte.

Ceremonia este prin urmare bine pusă la punct. Cu toate acestea, procesul care va duce la înlăturarea lui Ceauşescu este deja în curs. Trebuie să precizăm însă un lucru. Odată cu zidul Berlinului, se prăbuşiseră şi regimurile comuniste, cam peste tot în Europa de Est. În majoritatea cazurilor, Gorbaciov este cel care accelerează acţiunile menite să ducă la dezmembrarea regimurilor comuniste, încercând să aducă la putere reformatori din cercul lui[1]. Ceauşescu devine din ce în ce mai izolat într-o Europă odinioară ţinută în frâu de Kremlin.

Totul începe la Timişoara, oraşul situat în apropierea frontierei ungare. În zonă există o minoritate ungară foarte activă, care cere alipirea la patria-mamă. Pastorul reformat László Tökés întruchipează simbolul revendicărilor naţionaliste. În octombrie 1989, ierarhia bisericească decide destituirea lui Tökés şi mutarea din parohia pe care o conducea. În România, ca şi în alte ţări est-europene, autorităţile religioase colaborează cu puterea comunistă. În situaţia noastră, Securitatea face presiuni, încercând să-l ridice din casa parohială, dar pastorul refuză evacuarea!

Lucru ciudat, Tökés fusese informat că poliţia politică îl va aresta la mijlocul lunii decembrie, procedeu neobişnuit pentru România ceauşistă. Exista deci o scurgere de informaţii, o scurgere deliberată ce va aprinde fitilul revoltei.

Pe 15 decembrie, enoriaşii formează un lanţ uman în jurul bisericii reformate. Demonstraţia paşnică se transformă rapid într-o mişcare protestatară de amploare. Mulţimea scandează lozinci anticomuniste. Urmează acte de vandalism în centrul oraşului. Armata intervine. Ceauşescu ordonă deschiderea focului asupra manifestanţilor.

Ordinul este dus la îndeplinire şi cad primele victime. De ambele părţi! Ceea ce contează însă este răsunetul evenimentelor. Mass-media occidentală trebuie să relateze starea de fapt din ţară! Dar graniţele României sunt închise. Pentru jurnaliştii străini singurele surse de informaţie rămân televiziunile şi agenţiile de presă din ţările vecine, Ungaria şi Iugoslavia. Informaţiile sunt retransmise de Vocea Americii şi de Radio Europa Liberă, posturi controlate de SUA.

Se ajunge la cifre incredibile care vorbesc despre zeci de mii de victime ale unităţilor de Securitate şi ale armatei. Apar zvonuri despre represiunea sângeroasă declanşată în întreaga ţară. Televiziunile şi ziarele occidentale preiau

[1] Vezi capitolul 12

toate aceste informaţii fără a le verifica autenticitatea. Manipularea mediatică este inimaginabilă. Imagini şocante cu victimele măcelului de la Timişoara fac înconjurul lumii. Cadavre din morga spitalului sunt prezentate ca fiind victime ale represiunii ceauşiste.

Michel Tibon Cornillot [1], ziarist:

„Să numeri morţii şi răniţii, sinistră contabilitate! Dar cum să măsori altfel dimensiunea evenimentelor, violenţa şi impactul lor nefast? Căderea lui Ceauşescu se supune astfel acestei cercetări: numărul oficial de 60 000 de morţi este atât de mare, încât a reuşit într-un fel să împietrească de groază societatea occidentală. Doar la faţa locului poate fi făcută o estimare corectă şi reală. Ne deplasăm astfel la Bucureşti, unde vorbim cu martori direcţi, cu directori de spitale, cu medici. Luni 25 decembrie şi marţi 26, ne întâlnim cu responsabilii organismelor umanitare din România la Şcoala franceză, cu numeroşi medici români şi cu reprezentanţi ai spitalului de urgenţă din oraş. Numărul victimelor pentru Bucureşti nu depăşeşte 500 de morţi. Câţiva ziarişti se îndreaptă spre Timişoara. În urma anchetei de presă, se stabileşte că cei 4 500 sau 7 000 de morţi nu există. La Braşov, oraş industrial situat la 250 km de capitală, se vorbise despre teribile confruntări de stradă însoţite de masacre în spitale. Nu s-a întâmplat nimic din toate acestea. Fără îndoială, au existat 17 morţi, printre care s-au numărat, ca pretutindeni de altfel, cadavrele „teroriştilor", partizanii de temut ai cuplului Ceauşescu. Este, în orice caz, prima estimare de încredere raportată de o echipă de la «Médecins du monde» la întoarcerea din Braşov, pe 25 decembrie. Cifrele avansate de Bernard Kouchner, 766 de morţi în toate spitalele din România, 364 pentru Bucureşti, par să reflecte realitatea."

Manipularea este aşadar evidentă. Pentru a justifica eliminarea dictatorului, este nevoie de o baie de sânge, de un adevărat măcel!

Momentul iniţial al acţiunilor de manipulare, protestul pastorului László Tökés, a fost pregătit cu minuţiozitate. Dovada? La 22 decembrie, ziua în care regimul Ceauşescu este răsturnat,Tökés, care refuzase până acum să-şi părăsească parohia, acceptă să plece, aşa cum episcopul său îi ceruse încă din octombrie.

Pastorul maghiar nu este decât un instrument, o marionetă a istoriei. Cei care îl manipulează sunt chiar cei care au pus la cale dezinformarea cu privire la numărul de morţi. În urma unor estimări realiste, se apreciază că numărul victimelor se ridică la 760 de persoane – cifră oricum imensă – departe de acele date aberante, care vorbeau de 60 000 de morţi.

[1] *Le Monde*, 5 ianuarie 1990

Oricum, scenariul fusese scris cu mult timp înainte. Revoluția română nu este o mișcare spontană așa cum a pretins noua echipă ajunsă la putere, după cum demonstrează înlănțuirea evenimentelor.

Ceaușescu nu înțelege încă gravitatea situației și comite o eroare fatală refuzând să anuleze vizita în Iran, ce constituie singurul element neprevăzut al complotului. Se reîntoarce pe 20 decembrie, sigur că stăpânește situația, și sancționează câțiva fideli din armată sau Securitate care nu și-au făcut datoria. Dar cel mai mult contează pe carisma personală. Pe 21 decembrie, abia reîntors, organizează o mare manifestație la București care ar trebui să recâștige entuziasmul poporului.

Bucureștenii sunt luați de la locurile de muncă în mașini și camioane. Mitingul este obligatoriu, ca de obicei sub stricta supraveghere a Securității și cu aplauze înregistrate. Primii vorbitori condamnă evenimentele de la Timișoara, provocate de elemente fasciste orchestrate de puterile occidentale. Mulțimea nu reacționează. Toți așteaptă ca Marele Conducător să apară la balconul Comitetului Central. Însoțit de Elena Ceaușescu, acesta se adresează mulțimii. În momentul în care începe să vorbească, mulțimea adunată începe să se agite. Unii chiar părăsesc piața. Manifestanții nu sunt încă ostili, dar în difuzoare se aud strigăte și focuri de armă. Oamenii sunt cuprinși de teamă și au impresia că se trage de deasupra, ca la Timișoara.

În realitate, nu este decât o înregistrare, iar inițiativa nu poate aparține decât Securității. Ceaușescu este trădat de propria poliție politică. Din acest moment, lucrurile scapă definitiv de sub control. Ceaușescu promite în zadar creșterea salariilor, iar mulțimea huiduie. Apar primele pancarte anti-Ceaușescu. Spectacol incredibil pentru România!

Armata intervine inutil împotriva manifestanților, care puseseră deja stăpânire pe străzile capitalei. La scurt timp, militarii fraternizează cu revoluționarii în urma unei noi manipulări.

Lovitură de teatru! Pe 22 decembrie, a doua zi după mitingul ratat, posturile de radio și televiziune anunță sinuciderea generalului Milea, ministrul apărării. Un adevărat șoc pentru armata română. Nimeni nu se îndoiește că generalul s-a „sinucis", la ordinul lui Ceaușescu, acesta reproșându-i lipsa de reacție.

Oricare ar fi realitatea, în acest moment de mare cumpănă, moartea generalului este în folosul revoluției. Numai după moartea sa armata pactizează cu protestatarii.

Fără susținerea armatei și a unei părți din Securitate, pentru Ceaușescu este începutul sfârșitului. Potrivit variantei oficiale, însoțiți de gărzile de corp, Nicolae și Elena Ceaușescu fug din sediul Comitetului Central la bordul unui elicopter alb. Dar pilotul se pare că i-a trădat aterizând în plin câmp, unde Ceaușeștii ar fi fost nevoiți să facă autostopul. Recunoscuți, cei doi sunt arestați, precum Ludovic al XVI-lea și Maria-Antoaneta la Varennes.

Această versiune ridică unele semne de întrebare. Dacă ar fi vrut, soţii Ceauşescu ar fi putut să fugă din ţară. În doar două ore, la bordul aceluiaşi elicopter, ar fi putut ajunge departe. Fuga însă pare că este o altă dovadă a infamiei personajului, devenind o mărturie şi o expresie a laşităţii sale.

Urmează apoi acest proces filmat şi trunchiat. Un proces de tip stalinist, în care aşa-zişii avocaţi ai apărării sunt mai nemiloşi decât procurorul, încă o dovadă că piesa fusese deja scrisă.

În martie 1990, la numai trei luni de la moartea dictatorului, generalul Popa, cel care îl trimisese pe Ceauşescu în faţa plutonului de execuţie, se sinucide. Ce l-a împins oare la acest gest disperat? Remuşcările? Ce taină a dus cu el în mormânt?

O ultimă precizare. Noua putere instalată la Bucureşti pretinde că, după fuga şi procesul lui Ceauşescu, partizanii acestuia nu renunţă. S-a vorbit chiar despre mercenari arabi. Într-adevăr, pe străzile Bucureştiului răsună împuşcături în noapte: „teroriştii" sunt la datorie!

În majoritatea cazurilor nu este vorba decât despre simulatoare de tragere cu gloanţe oarbe din dotarea armatei române! Populaţia trebuie convinsă că pericolul nu a trecut încă şi că revoluţia trebuie apărată!

Atunci cine a organizat complotul? Cine sunt complotiştii? Cei care cuceresc puterea sunt, sub o formă sau alta, reprezentanţi ai sistemului. Comunişti, dar comunişti gorbaciovişti! Creierul complotului este însă la Kremlin. Gorbaciov doreşte eliminarea lui Ceauşescu, dar rămânerea la putere a Partidului Comunist. Nu din întâmplare, zvonurile referitoare la înfiorătorul măcel din România sunt transmise de posturi de radio influenţate de comunişti şi preluate apoi de posturi de radio controlate de CIA.

Putem presupune deci că între Mihail Gorbaciov şi George Bush exista un pact, un fel de târg pregătit de vizita lui Brucan în Occident. Liderii celor două mari puteri vor pur şi simplu să scape de Ceauşescu prin intermediul Securităţii, infiltrată în proporţie de cel puţin cincizeci la sută de agenţi KGB, acesta fiind şi motivul pentru care atât de detestata poliţie politică nu va fi epurată după revoluţie.

Michel Castex, trimis special AFP:

[Instigatorii acestei pseudorevoluţii aveau ca obiectiv principal] *„camuflarea manipulării şi acreditarea tezei unei revoluţii spontane, aceasta nefiind mai mult decât o sângeroasă mişcare populară, cu tot eroismul ce derivă de aici: 25 de ani de supunere şi ruşinoasă colaborare sunt înecaţi în sânge. Recunoaşteţi că este flatant pentru poporul român. Acest lucru se numeşte răscumpărare. Poporul a fost cel care s-a revoltat, nimeni altcineva. În acelaşi timp, faptul că au putut exista pregătiri şi contacte prealabile, cu alte cuvinte că această revoluţie nu a fost atât de transparentă, trebuia ascuns cu grijă."*

12

Revoluţia de Catifea

„BIAFRA CULTURALĂ"! ESTE DEFINIŢIA pe care scriitorul comunist Louis Aragon o dă Cehoslovaciei de la finele anilor '60, după ce speranţele şi visurile Primăverii de la Praga[1] tocmai fuseseră strivite sub şenilele tancurilor ruseşti.

Biafra, pentru că, deşi invazia trupelor Tratatului de la Varşovia nu dă naştere unor acţiuni violente, reprimarea ulterioară va fi nemiloasă. Aşa-numita perioadă de „normalizare", cum este denumită cu ipocrizie, nu iartă pe nimeni. Epurările sunt masive, feroce, durabile. Istoricii afirmă că cei 20 de ani de regim de normalizare nu au echivalent în universul comunist, poate cu excepţia Revoluţiei Culturale chineze.

Reformele întreprinse de Gorbaciov rămân fără ecou în societatea cehoslovacă condusă de un partid comunist arhaic, lipsit de elemente novatoare. Dubček, eroul din 1968, a ajuns un modest grădinar în oraşul său natal, Bratislava. Intelectualii care îndrăzniseră să spere pătimesc în închisorile comuniste şi mulţi aleg calea exilului.

Cu toate acestea, după căderea Zidului Berlinului, regimul se prăbuşeşte rapid, în câteva zile şi practic fără vărsare de sânge. Ceea ce a fost numită „Revoluţia de Catifea" se pare că nu a fost atât de spontană ca la prima vedere.

Vom începe cu un banc, o istorioară şoptită la ureche în fostele democraţii populare, menită să ia sistemul în derâdere. Scena se petrece la Praga, în celebra piaţă Wenceslas. Cineva vomită într-o fântână. Un trecător îl vede, se apropie de el şi îi spune „Vă înţeleg, domnule!" Apatie, dezgust, teamă şi îngrijorătoare demoralizare: sunt cuvinte-cheie pentru Cehoslovacia comunistă după normalizare. Statul poliţienesc înspăimântă. Oamenii văd turnători peste tot, şi pe bună dreptate! După victoria Revoluţiei de Catifea şi deschiderea arhivelor StB, ies la iveală proporţiile compromisului şi ale delaţiunii. Un personaj politic important descoperă că femeia lângă care trăise o viaţă îl spiona[1].

[1] Vezi capitolul 7

[2] Exemple observate în RDG, vezi capitolul 15

Unii intră de bună voie în serviciul StB, majoritatea însă sunt constrânşi. De frica repercusiunilor acceptă o colaborare ruşinoasă. O jumătate de milion de persoane cad victimă epurărilor. Intelectuali ca Milos Forman sau Milan Kundera preferă exilul. Alţii, precum Vaclav Havel, viitorul preşedinte ceh, aleg rezistenţa în interiorul ţării, o decizie care îi va costa scump. Trebuie să spunem că, dacă a fost nevoie de atâta timp pentru ca ţara să se trezească, în vreme ce alte democraţii populare cunoşteau vântul schimbării, acest lucru s-a datorat anchilozării Partidul Comunist Ceh. Reformiştii, iniţiatorii Primăverii pragheze, sunt eliminaţi rând pe rând. Rămân doar staliniştii fanatici, cei care nu aveau de gând să schimbe nimic.

În mod paradoxal, partidul comunist, care trezise speranţa într-un socialism cu faţă umană, a devenit acum o instituţie conservatoare, trăsătură comună cu cea a Partidului Comunist Francez, care se grăbeşte să şteargă cu buretele perioada Waldeck-Rochet.

Şi totuşi, începând cu anul 1977, disidenţa fără vlagă a Cehoslovaciei dă semne de revigorare.

În ianuarie 1977, un grup de intelectuali redactează Carta 77. Acest manifest politic pledează pentru respectarea drepturilor omului şi aplicarea deciziilor Conferinţei de la Helsinki privind libera circulaţie a persoanelor şi ideilor, convenţie de altfel ratificată de Parlament, ceea ce legitimează demersul intelectualilor cehi.

Carta 77 este o iniţiativă civică ai cărei membri fondatori acoperă tot spectrul social-politic: foşti comunişti excluşi din partid, catolici, troţkişti, dar şi oameni neînregimentaţi politic ori simpli opozanţi ai regimului comunist care nu mai suportă represiunea, cenzura şi umilinţele. Printre aceştia se numără şi Vaclav Havel.

La vremea respectivă, viitorul preşedinte ceh este un dramaturg interzis, ca urmare a poziţiei sale clare împotriva „normalizării" impuse de Moscova după Primăvara de la Praga. În 1969, i se confiscă paşaportul, iar cărţile sale sunt interzise şi retrase din biblioteci şi şcoli, în timp ce piesele şi lucrările sale sunt jucate şi publicate cu succes în Occident. După redactarea Cartei 77, Havel devine purtătorul de cuvânt al mişcării de opoziţie, iar puterea începe să îl atace şi mai dur. Urmează anchete, interogatorii, percheziţii, calomnieri, arest preventiv, iar la final scriitorul este acuzat de acţiuni subversive împotriva statului. Hărţuit în repetate rânduri de poliţie, va fi închis de mai multe ori.

Deşi cu un număr redus de semnatari (aproximativ o mie), Carta 77 devine o adevărată mişcare pentru drepturile omului. Semnatarii Cartei cad victime represiunii politice, ceea ce îi va spori popularitatea în rândurile intelectualităţii. Un eveniment tulbură mai cu seamă conştiinţele. În martie 1977, eminentul filozof Jan Patocka este arestat şi interogat fără menajamente, are o criză cardiacă, apoi moare în spital ca urmare a unei hemoragii cerebrale.

Nici această dramă nu influenţează politica puterii, dimpotrivă! Autorităţile redactează chiar o anti-Cartă 77, document care condamnă elementele

subversive şi exprimă deplina solidaritate cu Partidul Comunist, chemând cetăţenii Cehoslovaciei să îşi pună semnătura pe aceasta.

Nimeni nu reacţionează, chiar dacă oamenii sunt sătui de poveşti. Speranţele Primăverii de la Praga sunt deja de domeniul trecutului. Nefiind un popor violent, cehoslovacii sunt resemnaţi şi îndură în tăcere.

Şi totuşi, în 1987, anunţata vizită a lui Gorbaciov pare să reînvie visele năruite. Decepţia este pe măsura speranţei. La Praga, liderii Partidului rămân ferm pe poziţii şi nu sunt interesaţi să aplice *glasnostul* şi *perestroika*. Ceva mai târziu, hebdomadarul oficial al Partidului îşi va permite luxul să critice reformele gorbacioviste, care ar putea duce la trădarea cauzei muncitoreşti. Potrivit aceluiaşi ziar, admiratorii occidentali ai lui Gorbaciov nu urmăresc decât destabilizarea şi eradicarea socialismului.

În schimb, vizita preşedintelui francez François Mitterand are urmări spectaculoase. Disidenţii Cartei 77 sunt invitaţi ostentativ la ambasada Franţei. Gestul este important şi irită autorităţile cehe. Pentru prima dată din primăvara lui 1968, puterea se vede nevoită să accepte o formă consistentă de manifestare a opoziţiei. Vaclav Havel are din nou ocazia de a lua cuvântul. Această dovadă de indulgenţă nu durează mult. Din ianuarie 1989, puterea de la Praga îşi reia vechile obiceiuri.

Opoziţia decide organizarea, timp de o săptămână, a unor manifestaţii pentru comemorarea studentului Jan Palach care şi-a dat foc în piaţa Wenceslas din Praga, în semn de protest împotriva invaziei sovietice. Poliţia intervine încă din prima zi. Zeci de manifestanţi sunt arestaţi. Havel este condamnat la câteva luni de închisoare şi nu va fi eliberat condiţionat decât în mai.

Simultan circulă mai multe zvonuri despre posibile atentate la siguranţa statului. Nu este decât o manevră abilă a StB pentru a incita populaţia împotriva forţelor de opoziţie, dar manevra eşuează.

Încă o dată, contestarea vine din partea mediului intelectual, în primul rând din cauza procesului şi arestării lui Vaclav Havel. În luna mai, artiştii şi scriitorii semnează o petiţie pentru eliberarea lui Havel şi a celorlalţi disidenţi, ce are ca rezultat un nou val de arestări.

După ispăşirea a jumătate din pedeapsă, Havel este eliberat şi iese din închisoare ca un învingător. Puternicul curent anticomunist nu mai poate fi oprit.

Jiri Menzel, cineast[1]:

„Evenimentele din ianuarie au fost un şoc pentru toată lumea. În toată istoria noastră nu am trăit o ruşine mai mare decât în acest ianuarie, nici măcar în 1968! Atunci nu guvernul cehoslovac a acţionat. Înfrângerea din

[1] Declaraţie din septembrie 1989. Până atunci, Menzel nu a contestat niciodată public puterea statului şi a refuzat chiar semnarea Cartei 77.

1968 este opera tancurilor sovietice. Vedeţi voi, nu mai pot trăi liniştit când ştiu că cineva mai cinstit decât mine este la închisoare. Havel nu se revoltă împotriva statului. Este un progresist mult mai util ţării decât toţi cei care, deşi în forul lor interior sunt împotriva regimului, acceptă sau exploatează situaţia. Havel îşi apără idealurile şi îşi asumă consecinţele. De ce să par mai bun decât sunt? Eu m-am lăsat descurajat. Am renunţat pentru că sunt un oportunist care detestă conflictele. Iată de ce el este mai cinstit decât mine."

În prima jumătate a anului 1989, întregul edificiu est-european începe să se clatine. Prim-ministrul polonez Rakowski asistă la Varşovia la un spectacol cu o piesă de Havel, care este încă în închisoare, ceea ce este un adevărat afront adus oficialilor din Cehoslovacia.

În Ungaria, puterea comunistă aprobă organizarea unei manifestaţii în favoarea lui Vaclav Havel, iar la Moscova, intelectualii ruşi lansează un apel pentru eliberarea acestuia.

Liderii de la Praga rămân cu toate acestea inflexibili. După o uşoară relaxare ce a dus la eliberarea scriitorului, situaţia se înăspreşte din nou. În luna august, la câteva săptămâni după masacrul din piaţa Tienanmen, presa oficială lasă să se înţeleagă că guvernul s-ar putea inspira de la chinezi pentru reducerea la tăcere a disidenţei.

Ameninţarea este luată în serios. Havel, care de altfel va fi criticat de unii dintre prietenii săi, face apel la moderaţie şi calm. Se teme de provocări şi de declanşarea unei represiuni feroce.

François Fejtö[1]**:**

„Havel credea că procesul de reformă din Cehoslovacia va fi mult mai lent şi mai complicat decât în Ungaria, de exemplu. După eşuarea Primăverii de la Praga şi după masivele epurări ce urmează, în partid mai rămân foarte puţine spirite luminate şi reformiste. «Sunt convins că asistăm la criza sistemului comunist totalitar», spune Havel. «Suntem martorii apariţiei unui nou sistem, mai echitabil şi mai democratic. Nu ştiu ce tip de sistem. Dar este clar că întoarcerea în trecut este imposibilă. După toate aparenţele, nu va fi vorba despre o democraţie parlamentară normală [2]*. Cehoslovacia va fi locul în care lumea comunistă va trebui să arate că este reformabilă.» Putem deci constata că, cinci luni înaintea prăbuşirii comunismului, Havel nu se desprinde prea mult de ideile amelioratoare (ca să folosim un termen des utilizat de politicienii italieni!) din 1968."*

Din exterior vin şi alte semnale. În ţările frăţeşti, mai puţin la Praga, liderii comunişti îşi fac autocritica şi recunosc greşeala intervenţiei trupelor Tratatului de la Varşovia în Cehoslovacia.

---

[1] *La fin des démocraties populaires*, Le Seuil, 1992

[2] Interviu pentru Radio Europa Liberă, 1989

Tonul este dat însă de Kremlin, care orchestrează această campanie de autocritică.

La 21 august 1989, Cehoslovacia comemorează 21 de ani de la reprimarea elanului reformist de la Praga, iar autoritățile se tem. Capitala este în stare de asediu încă din zori. Disidenților, rămași fără telefon, li se interzice părăsirea domiciliului sau chiar li se spune să plece din oraș. Dar acest lucru nu împiedică grupurile de tineri să se îndrepte spre piața Wenceslas, ca să manifesteze împotriva regimului. Printre ei se află cetățeni unguri și polonezi.

Reacția autorităților este foarte promptă. După cum era de așteptat, au loc confruntări violente, manifestanții sunt bătuți cu bastoane de cauciuc și sute de tineri sunt arestați. Bineînțeles că, oficial, nu a avut loc nici o manifestație, dar aceasta a dovedit că amenințările nu mai pot înăbuși spiritul de revoltă.

Disidenții cehi, care au știut întotdeauna să profite de datele cruciale ale istoriei țării pentru a-și manifesta nemulțumirile, așteaptă acum ziua de 28 octombrie, a 71-a aniversare a Proclamării Republicii.

Un alt episod tulbură apele, exodul masiv al populației est-germane. Bărbați și femei părăsesc regimul comunist și așteaptă să treacă prin Cehoslovacia pentru a ajunge în RFG. Spectacolul germanilor din est respinși de milițieni cu bastoane de cauciuc, în timp ce se strâng în jurul ambasadei RFG, îi șochează pe cehoslovaci. În final, depășite de situație, autoritățile de la Praga acceptă ca est-germanii să traverseze Cortina de Fier!

Acest pas înapoi al autorităților anunță primele fisuri importante ale sistemului.

Pentru disidenți, sărbătorirea Zilei Naționale este un nou test. Încă o dată guvernul de la Praga ia măsuri pentru prevenirea unor noi mișcări de stradă și îi arestează pe cei mai cunoscuți contestatari ai regimului. Și totuși, scenariul din 21 august se reia. Numărul manifestanților nu este foarte mare, dar ei îndrăznesc din nou să sfideze puterea și se pregătesc deja pentru o nouă manifestație. Praga va comemora decesul unui student, ucis în 1939 de naziști în timpul unei manifestații împotriva ocupației.

Dată fiind importanța simbolică a acestei zile comemorative, autoritățile se văd nevoite să autorizeze manifestația.

Disidenții se pregătesc însă să dea o altă turnură evenimentului, trasând paralele între dominația nazistă și cea comunistă. La 17 noiembrie, numeroși studenți și liceeni sunt pregătiți să iasă în stradă. Se întâmplă totuși câteva evenimente ciudate. Deși Dubček, care dorise să ia parte la manifestație, este discret condus la Bratislava, autoritățile dau dovadă de o neglijență suspectă, care nu este întâmplătoare.

Contextul internațional cântărește decisiv. Cu câteva zile înainte, în Germania de Est tocmai căzuse Zidul Berlinului, veritabil cutremur în lumea comunistă, care ar fi trebuit să îi determine pe conducători să crească vigilența. Or, în ziua de 17 noiembrie 1989, ministrul de interne, Frantisek Kincl și secretarul general al Partidului Comunist, Milos Jakes, pleacă liniștiți din oraș,

exemplu urmat şi de alţi lideri importanţi ai ţării. La Praga rămân doar ministrul adjunct al afacerilor interne, liderul filialei din Praga a partidului şi şeful StB, poliţia secretă, generalul Alois Lorenc.

Până la ora 17, manifestaţia se desfăşoară fără incidente. Deodată se aud sloganuri politice. Demonstranţii scandează sloganuri ostile la adresa puterii comuniste şi cer alegeri libere. Ca şi cum ar fi primit ordin să nu intervină, poliţia nu reacţionează, cel puţin într-o primă fază, căci în curând vor avea loc ciocniri violente.

Alt fapt surprinzător a fost acela că manifestanţii au fost lăsaţi să ajungă în piaţa Wenceslas, locul simbolic al revoltei. Deşi este pregătită, poliţia nu intervine nici acum.

Pe tot parcursul drumului, manifestanţii primesc întăriri. Trecători, călători din tramvaie se alătură coloanei. Succesul este incontestabil: cel puţin cincizeci de mii de persoane ajung în piaţa Wenceslas. Forţele de ordine asistă deocamdată pasiv la desfăşurarea evenimentelor.

Miroslav Stepan, şeful partidului la Praga, este totuşi neliniştit. Îl sună pe generalul Lorenc, şeful StB, care îi dă toate asigurările: totul este sub control! De altfel, are lucruri mai importante de făcut decât să se ocupe de manifestaţie: este invitat la un dineu cu generalul Gruşko, numărul doi în ierarhia KGB!

La lăsarea serii, manifestanţii, aplaudaţi din toate părţile, se cred învingători. Se opresc în faţa domiciliului lui Havel, dar nici acesta nu se află la Praga. Dramaturgul, cu o sănătate şubredă după lunile de închisoare, a plecat din oraş să se odihnească. Dar acesta a subestimat probabil importanţa mobilizării. În orice caz, avea să se întoarcă imediat la Praga.

Îmbătaţi de succes, demonstranţii nu observă manevrele de încercuire ale poliţiei. Nu îşi pun nici măcar întrebări în legătură cu prezenţa unor militari cu berete roşii pe cap: paraşutiştii!

În jurul orei 20.30, după două somaţii, poliţia începe să tragă, mai cu seamă paraşutiştii. Demonstranţii sunt loviţi cu brutalitate, călcaţi în picioare. Numeroşi ziarişti occidentali au aceeaşi soartă. Intervenţia poliţiei lasă în urmă mai mult de cinci sute de răniţi, printre care şi copii! La un moment dat, se aude că un tânăr a fost ucis. Zvonul inflamează spiritele. Există un mort, un anumit Martin Smid! Prietena acestuia confirmă: l-a văzut pe Martin sub o ploaie de lovituri, cu faţa plină de sânge. Prietenul ei nu s-a mai ridicat de la pământ, probabil a fost omorât în bătaie. Nu mai este nici un dubiu, chiar a fost vărsare de sânge, iar consecinţele vor fi dramatice!

O mică observaţie se impune. Martin Smid este un nume extrem de răspândit în Cehoslovacia, oarecum echivalentul lui Ion Popescu. Un alt semn de întrebare este legat de prietena acestuia, o anume Drahumil Drazka. Imediat după manifestaţie, tânăra se întâlneşte cu câţiva apropiaţi ai lui Vaclav Havel, printre care un jurnalist care înfiinţase o agenţie de presă independentă.

În mod inexplicabil, aceasta refuză cu încăpățânare să dea adresa părinților celui ucis și susține că îi apără intimitatea, și nimic mai mult!

Într-o țară care nu cunoaște violența, sfârșitul tragic al lui Martin Smid trezește reacții devastatoare. Pe 19 noiembrie, la două zile după manifestația de la Praga, este înființat Forumul Civic, condus de Vaclav Havel. În acea zi, mii, zeci de mii de cehi ies spontan în stradă, iar oamenii aprind lumânări în memoria celui ucis.

Forțele de ordine par incapabile să mențină situația sub control, având în vedere că polițiștii sunt considerați niște asasini. Confruntate cu această stare de fapt, autoritățile dezmint categoric informațiile referitoare la existența vreunui mort. Textul comunicatului este difuzat la megafoanele care împânzesc orașul. Desigur, nimeni nu pare să creadă în adevărul informației. Toți sunt sătui de minciunile comuniste!

Și totuși, de această dată, puterea a avut dreptate: nu există nici un mort!

Martin Smid nu a existat niciodată, este vorba despre un locotenent din StB, care a jucat doar rolul mortului pe targă. Drahumil, așa-zisa prietenă, este doar o informatoare a poliției secrete, care o manipulează din cauza toxicomaniei acesteia. Manipularea fusese orchestrată până în cele mai mici detalii de StB! În ce scop? Înainte de a da un răspuns, să urmărim cu atenție continuarea evenimentelor.

În ciuda dezmințirilor din partea autorităților, mulțimea nu are de gând să se oprească. Manifestanții iau cu asalt străzile, iar puterea se vede treptat condamnată la neputință. Ziua de 24 noiembrie marchează începutul sfârșitului. O mare de oameni se revarsă în piața Wenceslas. Deodată, Aleksander Dubček apare în balconul ziarului socialist *Svobodne Slovo*, raliat opoziției. Nu pare schimbat după zilele dramatice din vara lui '68. Aceeași atitudine gravă, ușor rigidă, aceleași haine modeste... Într-o clipă, chipul i se luminează. „Sunt fericit că mă aflu printre voi și vă iubesc!" Mulțimea aplaudă frenetic. La balcon i se alătură și Havel, iar mulțimea își aclamă eroii.

Deși sunt umăr la umăr, cei doi nu au același crez. Dovada este mai aproape decât se poate crede. Spre seară, este organizată o conferință de presă comună la cartierul general al revoluției, teatrul Lanterna Magică. Dubček a rămas omul Primăverii de la Praga, liderul comunist care visează la un socialism cu față umană. Consecvent cu el însuși, continuă să creadă în reformarea socialismului. Este limpede pentru toată lumea că își îndreaptă privirile spre Gorbaciov. Havel, în schimb, susține fără ambiguități că sistemul comunist este de domeniul trecutului. Viitorul aparține Europei și economiei de piață.

Cu toate acestea, între cei doi nu se va petrece nici o ruptură, iar ceva mai târziu, Dubček va fi ales președinte al Dietei[1].

[1] Dubček va muri prematur într-un accident de mașină în 1992.

În aceeaşi seară de 24 noiembrie, televiziunea anunţă demisia în bloc a Biroului Politic şi a Secretariatului Comitetului Central, dar asta nu înseamnă sfârşitul regimului! Comuniştii se agaţă de putere. Sub presiunea străzii, care nu se diminuează, ci dimpotrivă, se fac alegeri pentru un nou guvern.

Regimul comunist slăbeşte pe zi ce trece. În ciuda concesiilor acordate opoziţiei, comuniştii trebuie să abandoneze puterea. La începutul lunii decembrie, este instalat în premieră un guvern cu majoritate non-comunistă, iar preşedintele republicii, Gustav Husak, demisionează. Cel care a adus sfârşitul Primăverii de la Praga renunţă aşadar la putere: simbolul este mult prea puternic. Au loc primele alegeri libere şi democratice, în urma cărora Vaclav Havel devine noul şef al statului.

Revoluţia de Catifea a luat sfârşit, dar ţara este încă bântuită de fantomele trecutului. A venit vremea schimbărilor radicale.

Ca şi în alte democraţii populare, schimbările nu se fac peste noapte, cer sacrificii reale şi ridică dureroase probleme etice.

Dacă îţi apare numele în dosarele poliţiei secrete înseamnă că ai fost turnător? Unii cetăţeni figurau în aceste dosare fără să ştie.

Pe de altă parte, asistăm la divizarea paşnică a Cehoslovaciei, separare dorită de noii conducători, cu excepţia notabilă a lui Havel. Nici populaţia nu este entuziasmată!

Revoluţia de Catifea nu a fost atât de spontană pe cât s-a crezut. Încă o dată, iniţiativa aparţinuse Moscovei. În timp ce *perestroika* şi *glasnostul* devin principalele obiective politice în alte democraţii populare, Cehoslovacia bate pasul pe loc. Mai mult chiar, conducătorii comunişti se sprijineau reciproc pentru a rămâne la putere şi refuzau democratizarea ţării.

Pentru Gorbaciov era inacceptabil. În lipsa unor transformări structurale, ţara ar fi fost condamnată la o revoluţie brutală care ar fi aruncat-o în tabăra occidentală. Kremlinul a hotărât prin urmare să încurajeze disidenţa, pentru a continua să tragă sforile.

La sfârşitul anului 1988, Moscova ia legătura cu membrii reformatori ai Partidului Comunist Cehoslovac, şi nu numai. Foştii disidenţi ai Primăverii de la Praga participă şi ei la elaborarea scenariului de îndepărtare a echipei staliniste.

Kremlinul nu se aştepta ca lucrurile să ia o asemenea întorsătură. Gorbaciov şi acoliţii săi sperau într-o reeditare a evenimentelor din 1968. În acest context, Moscova miza pe istoricul Zdenek Mlynar, fost ideolog al Primăverii de la Praga, ce se refugiase în Austria unde era profesor. Dar pentru a declanşa explozia generală, era nevoie de indignarea opiniei publice: iată obiectivul represiunii violente şi a înscenării morţii lui Martin Smid din 17 noiembrie.

În seara aceea, generalul Lorenc, şeful Securităţii cehoslovace, se întâlneşte la un dineu cu Gruşko, numărul doi în KGB. Dar, înainte să se aşeze la masă,

cei doi pun la punct planul „uciderii" studentului Martin Smid. Cât despre plecarea din oraș a celorlalți lideri de partid, nu trebuie să ne îndoim că s-au găsit mijloace convingătoare pentru îndepărtarea lor din capitală.

Dar complotiștii sunt luați prin surprindere de amploarea protestelor. Când reformatorii încearcă să preia puterea, este deja prea târziu.

Profesorul Mlynar, aflat în exil în Austria, se întoarce la Praga. Ambasada cehoslovacă din Viena îi oferă o mașină pentru a ajunge mai repede la destinație. Prea târziu, jocurile sunt deja făcute, iar informația falsă privind moartea lui Martin Smid își făcuse prea bine efectul.

În România, informațiile false despre numărul morților din Timișoara[1] le-a permis comuniștilor de la București să rămână la putere, în timp ce în Cehoslovacia scenariul gorbaciovist eșuează, iar Partidul Comunist este scos din joc. Fără îndoială, Kremlinul nu cunoștea lunga tradiție democratică a Cehoslovaciei!

Vaclav Havel, noul președinte al Cehoslovaciei[2]:

„Ar fi nedrept să considerăm cei patruzeci de ani de comunism ca ceva străin de istoria noastră. Trebuie să acceptăm și să ne asumăm această tristă moștenire. Este opera noastră! Doar așa putem înțelege că schimbarea depinde numai de noi. Nu putem să dăm vina doar pe guvernările precedente, în primul rând pentru că nu corespunde adevărului, iar în al doilea rând pentru că ar îngreuna misiunea ce ne revine tuturor, de a acționa rapid, liber și independent. Să nu ne facem iluzii: nici cel mai bun guvern, nici cel mai bun Parlament și nici cel mai bun președinte nu pot face nimic singuri. Și ar fi nedrept să așteptăm soluții miraculoase de la alții. Libertatea și democrația înseamnă participarea și responsabilitatea tuturor."

[1] Vezi capitolul 11

[2] Discurs ținut la 1 ianuarie 1990

13

Tezaurul Partidului Comunist

MARTIE 2007. IVAN SAFRONOV, ziarist la cotidianul rus independent *Kommersant*, se întoarce de la cumpărături în apartamentul său din Moscova. După câteva minute, o fereastră se deschide la etajul patru al imobilului. O clipă mai târziu, corpul ziaristului zace neînsufleţit pe asfalt.

Poliţiştii avansează varianta sinuciderii, însă apropiaţii lui Safranov se declară sceptici cu privire la această ipoteză. Nimic nu poate justifica actul său sinucigaş. Ziaristul, în vârstă de 50 de ani, nu avea nici un fel de probleme personale. Şi apoi, cine se duce la cumpărături înainte de a se sinucide? Cei care îl cunosc pe Safranov sunt convinşi că a fost aruncat pe fereastră. Safronov a fost asasinat! A doua zi, *Kommersant* scrie: „Este foarte puţin probabil ca ancheta oficială să rezolve acest caz!"

Pesimismul resemnat al acestei fraze poate fi explicat cu uşurinţă. Există precedente de acest gen. De exemplu, cazul celebrei jurnaliste Anna Politkovskaia. Rusia stă bine la capitolul „crime neelucidate". Un raport publicat de un organism internaţional specializat plasează Rusia pe locul al doilea, în urma Irakului, în privinţa numărului de jurnalişti care şi-au pierdut viaţa pentru că îşi făceau pur şi simplu meseria. Bărbaţi şi femei au fost ucişi pentru simplul fapt de a fi fost prea curioşi şi de a fi căutat să dezlege câteva dintre misterele Kremlinului.

Dar în Rusia, nu doar ziariştii cad victime ucigaşilor plătiţi. Oameni de afaceri, personalităţi politice, bancheri sunt ucişi la comandă. Să fie vorba de asasinate politice, mafiote sau de ambele? Şi să aibă oare vreo legătură cu dispariţia a ceea ce ruşii numesc „tezaurul Partidului Comunist"?

Safronov nu este un ziarist obişnuit. Fost ofiţer superior, acesta avea numeroase contacte în armată şi se specializase în probleme militare, un domeniu de altfel sensibil! În Rusia, ca şi în alte colţuri ale lumii, colosul militaro-industrial detestă curioşii. Or, Safronov tocmai derula o anchetă privind dedesubturile unor importante contracte militare semnate cu Siria şi Iranul referitoare la vânzarea unor avioane ultramoderne şi a unor baterii

antirachetă. Dat fiind contextul internaţional, contractele sunt încheiate prin negocieri foarte discrete, purtate direct de la Kremlin.

Se presupune că ziaristul intrase în posesia unor detalii interesante privitoare la aceste contracte. Odată publicate, informaţiile riscau să provoace un scandal internaţional.

FSB era oare la curent cu aceste scurgeri de informaţii? Nu se ştie, dar se pare că jurnalistul fusese prevenit şi primise de curând mai multe telefoane de ameninţare.

Moartea jurnalistului să fi fost deci opera serviciilor secrete? Nu este exclus! În anii '90, Rusia cunoaşte o ciudată epidemie de sinucideri prin aruncare pe fereastră, care poate nici nu au presupus violenţe fizice. Există droguri subtile care acţionează direct asupra personalităţii subiectului şi care pot provoca puseuri suicidare. FSB a moştenit de la KGB nu doar competenţele în materie de contraspionaj, ci şi unul dintre cele mai bine păzite secrete: experienţa în materie de otrăvuri.

Fie că poartă denumirea de CEKA, NKVD, GPU sau OGPU, KGB a fost mereu în centrul vieţii sovietice, concurând la instaurarea unui climat de teroare şi la eliminarea oricărei opoziţii. De altfel, Gulagul sovietic, deci sistemul concentraţionar comunist, a fost administrat direct de KGB. Dar până la proba contrarie, acest serviciu de poliţie şi informaţii era supus autorităţii partidului şi secretarului său general.

În 1967, la puţin timp după demiterea lui Hruşciov, Iuri Andropov[1] este numit la conducerea KGB, unde rămâne până în 1982, când devine preşedintele URSS. Momentul Andropov marchează începutul unor schimbări radicale în cadrul serviciului secret sovietic. Datorită longevităţii sale politice excepţionale, a exercitat o influenţă durabilă atât asupra celor care au lucrat sub directa lui subordonare, cât şi asupra celor care le-au urmat în funcţie. Pentru mulţi, Andropov reprezintă modelul unui mare om politic. Chiar şi pentru Putin, şi independent de schimbarea de regim!

Sub conducerea lui Andropov, KGB este revitalizat, îşi regăseşte spiritul combativ, spiritul cekist originar şi redevine organul de putere prin excelenţă! Dar drumul lui Andropov nu se opreşte aici.

El face parte dintre primii lideri politici care înţeleg necesitatea schimbărilor radicale ale sistemului şi a unor profunde reforme economice. În caz contrar, Uniunea Sovietică ar fi fost condamnată la catastrofă economică şi politică, iar Statele Unite ar fi surclasat-o cu mult. Dar Andropov vine la putere prea târziu, după o lungă perioadă de stagnare brejnevistă. În plus, a murit prea repede, la nici doi ani de la preluarea puterii. Lui Andropov i se datorează cuvintele de ordine *perestroika* şi *glasnost*, pe care Gorbaciov le va impune ulterior.

[1] Vezi capitolul 4

Conștient de declinul și de sfârșitul inevitabil al imperiului sovietic, Andropov dorește ca măcar o singură instituție să supraviețuiască: este vorba despre KGB și oamenii săi, pe care îi formase, însărcinându-i să asigure continuitatea și să păstreze puterea! Dacă privim cu atenție la ce se întâmplă azi în fosta URSS, observăm că majoritatea posturilor-cheie, în politică și economie, sunt ocupate de cei care au avut legături cu fostul KGB, devenit astăzi FSB.

Evoluția Rusiei în ultimele decenii trebuie analizată prin prisma acestei grile de lectură, chiar dacă drumul lui Andropov a fost presărat cu obstacole.

În primul rând este vorba despre sistemul birocratic instaurat de Brejnev. Imobilismul excesiv și birocrația exacerbată încetinesc proiectele lui Andropov și accentuează decalajul față de Statele Unite.

La începutul anilor '80, în strânsă legătură cu DI, Departamentul Internațional al Comitetului Central, KGB a început să organizeze o veritabilă rețea de depozite bancare în afara granițelor URSS, sarcină ușoară având în vedere că sovieticii controlează deja instituții financiare sau comerciale din afara țării. Este vorba despre firme care oferă ajutor financiar „partidelor frățești" sau organizațiilor revoluționare mai mult sau mai puțin clandestine. Să luăm, de exemplu, cazul Franței unde fondurile destinate Partidului Comunist Francez tranzitează BCEN, Banca Comercială pentru Europa de Nord.

Strategii KGB estimează că sistemul este lipsit de eficiență și mult prea cunoscut. Se trece astfel la organizarea unui eșalon suplimentar prin investiții masive în exterior și crearea unei puzderii de societăți-fantomă: nu mai este vorba de ajutor acordat partidelor frățești, ci de plasamente bancare care aduc profit și pregătesc viitorul.

Paul Klebnicov[1]**:**

„Prin anii '80, KGB înființează numeroase bănci și întreprinderi comerciale dubioase, în țări cu legislație relativ laxă, precum Grecia, Cipru, Italia sau Portugalia. Miliarde de dolari intră în conturile acestor bănci prin intermediul Băncii de Comerț Exterior a Uniunii Sovietice. Mecanismul este simplu. Întreprinderea patronată de KGB cumpără petrol rusesc, lemn sau minereuri. În facturi se declară o valoare mai mică decât valoarea reală pe piața internațională, apoi produsele sunt revândute la valoarea de piață. Profitul este utilizat exclusiv pentru finanțarea unor proiecte externe sau a altor partide comuniste. În anii '90, când marea corupție devine o realitate evidentă, DI utilizează aceleași procedee în beneficiul Partidului Comunist al Uniunii Sovietice.

[1] Jurnalist nord-american corespondent al revistei *Forbes*, autor al biografiei oligarhului Boris Berezovski, *Le Parrain de Kremlin*, apărută în Franța la editura Robert Laffont, în 2001. Klebnicov a fost asasinat în iulie 2004.

Cu excepţia câtorva departamente ale Comitetului Central, KGB a fost singura instituţie sovietică ce a pus la punct o strategie menită să contrabalanseze deteriorarea situaţiei. Sarcina sa principală era păstrarea puterii nomenclaturii, chiar şi în cazul prăbuşirii regimului comunist. În colaborare cu DI, miliarde de dolari din fondurile partidului sunt transferate spre firme-fantomă din sectorul privat sovietic şi în străinătate. Anvergura operaţiunii a fost extraordinară."

Operaţiunea viza transferul de capital pe scară largă în mod fraudulos, dar oamenii KGB considerau că lucrează pentru binele ţării, căci într-o bună zi vor avea de înfruntat haosul generat de prăbuşirea comunismului. Era indispensabil aşadar ca toată lumea să îşi păstreze capul pe umeri, dat fiind că în joc erau sume enorme.

Pe măsură ce situaţia se deteriorează şi se întrevăd primele breşe în structurile sistemului comunist, procesul de evaziune fiscală se accelerează. Specialiştii estimează că, înaintea imploziei URSS, KGB deschisese deja şapte mii de conturi bancare în străinătate, în paradisuri fiscale, în Elveţia sau Insulele Anglo-Normande. Se vorbeşte de miliarde de dolari. Totul era aşadar minuţios pus la punct, chiar dacă evoluţia politică a împiedicat uneori planurile kaghebiştilor, de exemplu puciul din 1991[1] sau inoportuna intrare în scenă a lui Boris Elţîn.

Puterea de la Moscova închide ochii la evaziunea de capital orchestrată de serviciile secrete şi, în acelaşi timp, pregăteşte trecerea lină la economia de piaţă. Procesul de reformă economică începe timid cu crearea cooperativelor, a societăţilor comerciale autonome. Lucru extrem de interesant, Gorbaciov încredinţează această misiune Comsomolului, organizaţia tineretului comunist: Kremlinul vrea să formeze astfel specialiştii în economie de mâine. Şi într-adevăr, majoritatea oligarhilor ruşi provin din Comsomol, devenit o adevărată pepinieră de miliardari!

Pentru Gorbaciov şi ierarhia kaghebistă, Comsomolul trebuie să funcţioneze ca un adevart incubator de „talente". Dovada nu întârzie să apară. Tineri ambiţioşi, cu un pronunţat spirit întreprinzător, apar pe scena publică. Un exemplu emblematic este tânărul matematician Aleksandr Konanihin, unul dintre primii milionari ai regimului Gorbaciov. Profitând de noile legi, Konanihin înfiinţează o cooperativă datorită Comsomolului şi banilor KGB. Această primă societate va permite de asemenea înfiinţarea unei bănci a cărei principală activitate va fi speculaţia valutară. Konanihin va angaja chiar în societatea sa unul dintre înalţii funcţionari ai Centralei. Datorită protecţiei înalte de care se bucură, banca lui Konanihin (24 de ani în 1991!) va obţine o favoare nesperată: monopolul tranzacţiilor valutare ale Federaţiei Ruse.

[1] Vezi capitolul 14

Un alt exemplu ar fi Mihail Hodorkovski, unul dintre prietenii lui Konanihin. Acesta înfiinţează o modestă cooperativă de credit privată, ce va deveni una dintre cele mai puternice bănci ruseşti, apoi devine stăpânul imensului imperiu petrolier Yukos. Şi lista tinerilor miliardari poate continua. Dar toţi au o trăsătură comună: dobândesc averi uriaşe doar în câţiva ani!

Bineînţeles, Mafia stă aproape. Mafia roşie existase deja în regimul sovietic şi avusese prostul obicei să se amestece în structurile Partidului, ajungând până la Kremlin[1]. Este incontestabil faptul că politica de deschidere a regimului favorizează expansiunea reţelelor mafiote. Pentru a-şi rotunji veniturile, profesionişti din serviciile de securitate a statului se pun în slujba noilor milionari şi devin şefi de bande criminale. Borfaşi, escroci, hoţi se folosesc de noile mecanisme bancare pentru a spăla banii murdari proveniţi din numeroasele lor activităţi ilicite.

La sfârşitul anilor '80, sunt create cooperativele de credit private, cel mai adesea finanţate de KGB. Totul se desfăşoară cu rapiditate. În martie 1990, puterea politică se vede nevoită să renunţe la unul dintre fundamentele regimului sovietic: rolul dominant al partidului comunist. Alegerile libere aduc la putere direcţia reformatoare şi pe liderul acesteia: Boris Elţîn. Degeaba Gorbaciov a fost ales cu un procentaj confortabil la preşedinţia Uniunii Sovietice, el ştie că drumul reformelor este fără întoarcere. În ciuda aparentei sale puteri, concurenţa cu Elţîn este acerbă. Omul politic al momentului urmăreşte un singur scop: slăbirea puterii lui Gorbaciov şi prăbuşirea imperiului sovietic!

Partidul Comunist Rus îşi pierduse privilegiile. Mai mult decât oricând precauţia este necesară, iar averea partidului trebuie pusă la adăpost, astfel încât imensul „caşcaval" să nu fie împărţit. Este vorba despre o avere cu contururi imprecise, greu de estimat.

Duşmanii partidului au în mod firesc tendinţa să exagereze valoarea totală a bunurilor şi îi acuză pe liderii sovietici de deturnare de fonduri.

În schimb, aceştia din urmă au tot interesul să micşoreze cuantumul averii.

Această comoară grupează mai ales bunuri mobile şi imobile, dar şi terenuri, case de vacanţă, apartamente, sanatorii, magazine, edituri, tipografii, pe lângă un parc auto impresionant. Întregul patrimoniu este evaluat *grosso modo* la trei miliarde de dolari. Cifra, din nefericire, este incorectă: clădirile fuseseră evaluate după preţul de construcţie şi nu după valoarea pieţei. Există însă şi lichidităţi, valută, plasamente bancare în străinătate şi, după spusele unui colonel KGB, şaizeci de tone de aur, opt tone de platină, o sută cincizeci de tone de argint şi o cantitate imensă de diamante, URSS fiind unul dintre cei mai importanţi producători mondiali. Alte miliarde de dolari! Deci la cât se ridică suma totală? Un procuror, care probabil nu era cu totul imparţial, avansase suma astronomică de o sută şaptezeci de miliarde de dolari, din care cea mai mare parte s-ar fi volatilizat în străinătate!

[1] Vezi capitolul 9, scandalul bumbacului din Uzbekistan

O astfel de sumă nu poate dispărea pur şi simplu. Cel puţin un om ştie asta: este un fost aparatcic, ce a primit instrucţiuni de la Gorbaciov în persoană. Având o memorie incredibilă, acest om are reputaţia de a şti pe dinafară sute de coduri ale conturilor din străinătate.

Director financiar al Comitetului Central, el se numeşte Nikolai Krucina. Despre el este vorba. Doar el ar fi putut înmâna cheile comorii noilor stăpâni ai Rusiei postsovietice. Dar nu are nici timpul, nici ocazia pentru că moare între timp, în urma unei aruncări pe fereastră suspecte.

Rumania Ugarcinska, ziaristă şi cercetătoare stabilită în Franţa[1]:

„Expertul Richard Palmer, fost agent CIA, identifică şase faze ale acestei ultime şi magistrale operaţiuni a KGB, operaţiune comandată de Partidul Comunist al Uniunii Sovietice.

• Legalizarea banilor proveniţi din economia gri prin crearea structurilor cooperatiste şi în autogestiune (1987–1989);

• Punerea la adăpost a averii partidului prin exportul de valută, aur, diamante etc. prin filiera deja existentă a finanţării partidelor frăţeşti (1986–1989);

• Înfiinţarea societăţilor şi companiilor cu capital mixt (joint venture) în Rusia şi în afara graniţelor (1989–1991);

• Înfiinţarea unor societăţi speculative şi de intermediere pentru cumpărarea la preţuri modice de petrol şi materii prime, ce vor fi revândute ulterior la preţul de pe piaţa internaţională. Aceste tranzacţii pot aduce profit de 100% (1991–1994);

• Înfiinţarea masivă a băncilor private (Inkombank, Rosinformbank, AREB, Banca Menatep etc.);

• În sfârşit, crearea unor societăţi-fantomă de către foştii emigranţi din Europa şi în paradisurile fiscale, între anii 1991–1994 (Seabaco, Fimaco etc.).

Acestea din urmă vor permite evaziunea fiscală în comerţul cu materii prime, dar şi contractarea de credite bancare de la proprii parteneri pentru a participa la privatizări în calitate de investitori aflaţi deasupra oricăror suspiciuni."

În 1991, Nikolai Krucina, în vârstă de 60 de ani, se numără printre colaboratorii apropiaţi ai lui Mihail Gorbaciov. Dar numirea sa în funcţia de director financiar al Comitetului Central se datora lui Iuri Andropov. În buna tradiţie a regimului, persoana care ocupă această poziţie gestionează toate fondurile, bunurile şi afacerile partidului.

Sub o înfăţişare banală se ascunde unul dintre cele mai importante personaje ale fostului URSS. Cu atât mai mult cu cât – lucru deloc de neglijat – Krucina, acest trezorier ocult, cunoaşte multe alte secrete. Lideri importanţi

[1] *KGB et CIE à l'assault de l' Europe*, Anne Carrière, 2005

de la Moscova au profitat de această enormă evaziune fiscală pentru a se ocupa de propriile afaceri, plasând la rândul lor sume de bani în conturi deschise în paradisuri fiscale, de care puteau dispune după bunul plac. Desigur, erau bani proveniţi din furturi săvârşite în detrimentul partidului sau al colectivităţii. Dar cine mai face diferenţa între buzunarul propriu şi averea statului? Aşadar, adevăr sau minciună? Unii chiar pretind că şi Gorbaciov şi-ar fi umplut buzunarele. Dar cum zvonurile provin dinspre tabăra lui Elţîn, este mai bine să fim prudenţi.

Oricum ar sta lucrurile, Krucina îşi pregăteşte cu grijă acţiunile. La iniţiativa sa, deci cu acordul lui Gorbaciov, la sfârşitul anilor '90, Valentin Pavlov, ministru de finanţe şi viitor prim-ministru, face o vizită *incognito* în Elveţia. Călătoreşte cu paşaport fals şi nu-şi anunţă prezenţa la ambasada sovietică din Berna. Într-o discreţie totală, contactează directorii mai multor bănci elveţiene, dar şi ai unor instituţii financiare franceze, engleze şi germane.

Obiectivul era vânzarea clandestină de ruble sovietice contra dolari. Sumele obţinute rămân în Elveţia. Nici vorbă să se întoarcă în Rusia!

Călătoria se repetă după câteva săptămâni. Între timp, Pavlov este numit prim-ministru, astfel încât cel care pleacă în Elveţia este Vladimir Orlov. Noul ministru de finanţe este însoţit şi de adjunctul directorului KGB, încă o dovadă a interesului manifestat de „Centru"!

Ca şi predecesorul său, Orlov are misiunea de a vinde ruble, dar nu numai! Negociază şi tranzacţii cu aur şi diamante. Pentru a nu determina căderea preţurilor, tranzacţiile se derulează în cel mai mare secret.

Vânzarea „bijuteriilor de familie" este dovada clară că Gorbaciov nu îşi face iluzii, nici în privinţa funcţiei pe care o ocupă, dar nici în privinţa viitorului imperiului sovietic.

În ciuda acestei viziuni pesimiste, planul său este destul de machiavelic. Dacă Uniunea Sovietică se va prăbuşi, republicile-membre îşi vor recăpăta independenţa. Or, unul dintre garanţii independenţei unei ţări constă în soliditatea monedei proprii şi în necesitatea garantării acesteia prin aderarea la FMI, Fondul Monetar Internaţional. Dar, pentru a câştiga calitatea de membru al FMI şi a beneficia de posibilităţile de împrumut, fiecare ţară este obligată să subscrie cu o anumită cotă-parte, ce constă mai ales din aur.

Prin vânzările de aur din Banca de Stat a Uniunii Sovietice, puterea comunistă îşi propune să defavorizeze nu numai naşterea, dar şi existenţa în sine a acestor viitoare republici.

Când Gorbaciov este înlăturat, una dintre priorităţile noii puteri este tocmai verificarea bunurilor partidului. De fapt, curiozitatea lor se trezise cu ceva timp înainte de plecarea lui Gorbaciov, în toamna lui 1991. Pentru a elucida misterul, Elţîn declanşează în secret o anchetă, cu ajutorul unui grup de colaboratori apropiaţi. Cu sprijinul magistraţilor reformişti, anchetatorii reuşesc să aducă la lumină mecanismele de evaziune fiscală şi existenţa unei adevărate economii subterane create de comunişti, ca o uriaşă pânză de păianjen ţesută din

sute de societăţi răspândite în întreaga lume. Sunt descoperite şi călătoriile secrete ale membrilor aparatului comunisto-securist. Dar cui servesc aceste dezvăluiri? Oricât de interesante ar fi, nu pot restitui averile furate!

Nici băncile, dar nici guvernele ţărilor în care sunt plasate capitalurile nu răspund favorabil cererilor lui Elţîn şi ale colaboratorilor săi.

Eric Laurent, jurnalist[1]**:**

„La mijlocul lunii noiembrie 1991, trei dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Elţîn întreprind o călătorie secretă în Elveţia. Se opresc cinci zile la Geneva şi Zürich, unde poartă lungi discuţii cu diverşi bancheri. Aveau la dispoziţie un dosar ce conţinea toate informaţiile strânse în timpul anchetelor referitoare la dispariţia banilor Partidului.

Există numeroase indicii că sume importante de bani au fost plasate în mai multe bănci elveţiene. Bancherii au ascultat argumentele trimişilor lui Elţîn, dar au explicat că nici nu se punea problema să restituie autorităţilor ruse sumele ce probabil fuseseră depuse la ei, atâta timp cât aceste autorităţi nu dispuneau de mai multe informaţii. Bancherii au cerut mai întâi ca responsabilii ruşi să ştie numerele conturilor folosite şi să obţină de la titularii acestor conturi autorizaţia de a retrage banii depuşi. Indignaţi, emisarii ruşi afirmă că este vorba despre bani furaţi, sustraşi poporului!"

Dar Elţîn nu se va resemna şi va ajunge să angajeze detectivi particulari profesionişti.

Înainte de a examina şi acest ultim punct, să ne amintim de dispariţia celui care s-a ocupat de gestionarea bunurilor partidului comunist.

Suntem la sfârşitul verii 1991. În biroul său, Krucina, nume care în ruseşte înseamnă „suferinţă", îşi vede de treburile zilnice. După ascensiunea lui Elţîn în funcţia de preşedinte al Federaţiei Ruse, Krucina a demisionat din Comitetul Central, dar continuă să îşi desfăşoare activităţile curente sub directa subordonare a lui Gorbaciov, care este încă preşedintele formal al Uniunii Sovietice.

Totuşi un lucru nu-i dă pace. Nu demult, primise câteva vizite cel puţin suspecte. Într-o manieră foarte convingătoare, oaspeţii încercaseră să afle secretul conturilor bancare. Dacă acceptă să dezvăluie mici detalii referitoare la patrimoniul partidului, refuză să dea orice informaţie legată de depozitele bancare plasate în străinătate.

În acea zi, ajunge mai repede acasă. Locuieşte într-un imobil de lux, ocupat de foşti şi actuali demnitari. Este vecin chiar cu Eduard Şevardnadze, ministrul de externe al Uniunii Sovietice.

---

[1] *Le Figaro*, iunie 1992

Ce se întâmplă? Mister. Dar, la câteva minute după întoarcere, corpul său neînsufleţit zace zdrobit pe caldarâm, cu cinci etaje mai jos. Fie s-a aruncat de la fereastră, fie a fost ajutat să o facă.

Un sfert de oră mai târziu, corpul este transportat la morgă şi apartamentul sigilat. Ancheta se desfăşoară rapid, mult prea rapid pentru o ţară ca Uniunea Sovietică.

Concluzia anchetei? Sinucidere. Cei de la KGB au găsit pe birou un bilet: „Nu sunt nici trădător, nici complotist. Sunt doar laş." Nimeni nu va solicita o analiză grafologică.

La scurt timp, şi predecesorul său, Gheorghi Pavlovici, se sinucide aruncându-se pe fereastră, la fel şi Dimitri Lisovolik, adjunctul lui Krucina. Trei sinucideri cât se poate de ciudate!

În mod cert, aceşti oameni sunt asasinaţi. Motivul? Krucina cunoştea codul conturilor bancare, iar ceilalţi doi cunoşteau beneficiarii. În pofida talentelor sale recunoscute, Krucina este sacrificat chiar în momentul în care principalul rival al lui Gorbaciov, Boris Elţîn, are îndrăzneala de a încerca să dea de urma banilor dispăruţi. Cei trei deţinători de secrete trebuie reduşi definitiv la tăcere!

Chiar dacă treburile murdare sunt făcute de asasini plătiţi, sforile sunt trase în culise, cu ordin de „sus", de la cel mai înalt nivel al KGB, acelaşi KGB care orchestrase şi scurgerea bunurilor partidului. Secretul acestei operaţiuni de anvergură trebuia păstrat cu orice preţ.

Aceste asasinate în serie ridică totuşi o problemă: dacă Centrala sovietică a fost într-adevăr compromisă, de ce nu s-a apelat la metode mai discrete? De multă vreme, specialiştii săi erau maeştri în arta de a face să treacă asasinatele drept morţi naturale. De obicei, fusese vorba despre deficienţe cardiace provocate de otrăvuri foarte sofisticate. Dar KGB experimentase de asemenea alte tehnici precum otrăvirea cu metale grele sau elemente radioactive, ca în cazul recent al fostului spion Aleksandr Litvinenko[1].

Atunci de ce această metodă brutală a aruncării pe fereastră, fără ca măcar să fi „pregătit" subiectul administrându-i droguri care ar fi trebuit să îl împingă la sinucidere? Există o singură explicaţie credibilă: urgenţa cu care trebuiau rezolvate problemele.

Ne permitem să amintim o glumă. Moscoviţii, se ştie, nu sunt lipsiţi de sensul umorului. Cineva a pus o pancartă în faţa sediului Partidului Comunist pe care scria: „Atenţie, cad cadavre! Rugăm ocoliţi zona!"

Şefii KGB (sau ai noului FSB, dar era acelaşi lucru) au învăţat bine lecţiile lui Andropov, asigurându-se că serviciile secrete dispuneau de mijloacele financiare necesare, dar pentru a-şi asigura în acelaşi timp viitorul, pregăteau terenul din punct de vedere politic.

Una dintre cele mai importante misiuni ale KGB este infiltrarea în structurile opoziţiei, fie că este vorba despre mişcări naţionaliste, etnice, religioase

[1] Vezi capitolul 18

sau separatiste. Sistemul este perfect pus la punct. Andropov, care preferă recompensa şi nu biciul, contribuie din plin la perfecţionarea metodelor şi tehnicilor de influenţare psihologică în detrimentul violenţei. Când agenţii KGB au înţeles că democratizarea era inevitabilă, au pus în practică această tehnică de infiltrare cu care erau obişnuiţi.

Oricât de incredibil ar părea, miile de candidaţi ce se prezintă la primele alegeri libere pentru Adunarea Federală şi Sovietul Federaţiei Ruse din 1990 sunt oamenii KGB. Aceştia sunt prezenţi chiar şi în Partidul Liberal Democrat condus de extremistul Vladimir Jirinovski.

Alţii au intrat în mişcarea naţionalistă Pamiat, grupare de extremă dreaptă, cu evidente nostalgii ţariste şi ideologie fascistă. Nici partidele autentic democratice nu sunt ocolite. Astfel, un anume Vladimir Putin merge umăr la umăr cu Anatoli Sobceak, unul dintre cei mai înflăcăraţi partizani ai democraţiei şi viitor primar al Leningradului (devenit Sankt-Petersburg sub mandatul său)!

În marea lor majoritate, candidaţii propulsaţi de KGB devin parlamentari. Şi totuşi, un grăunte de nisip împiedică bunul mers al maşinăriei KGB. Boris Elţîn! Ascensiunea sa este uimitoare. Pare că nimic nu-i stă în cale fostului nomenclaturist. Nici un preţ nu este prea mare pentru a-şi realiza ambiţiile, nici chiar dezicerea de partid! În ciuda opoziţiei lui Gorbaciov, în 1990, este ales preşedinte al Parlamentului rus, iar un an mai târziu devine preşedintele Federaţiei Ruse. Rivalitatea dintre Elţîn şi Gorbaciov se va termina doar cu eliminarea unuia dintre ei.

Adevărată dilemă pentru KGB! Pe de o parte, Gorbaciov este liderul reformist, care a reuşit transformarea economică şi politică a Uniunii Sovietice. Dar credibilitatea sa internă se erodează zi de zi. Mai trebuie oare susţinut? Nu cumva varianta liberalului Elţîn este mai bună? Nici în cadrul KGB nu există unanimitate. Clanul conservatorilor, al neostaliniştilor, se opune violent oricăror reforme. Şi astfel ne îndreptăm către puciul antigorbaciov din 19 august 1991[1]. Avem de-a face cu o lovitură de stat mai puţin obişnuită, în care cei doi îşi vor juca toate şansele şi vor încerca să se înşele unul pe altul.

Dar, în aşteptarea duelului final, afacerile continuă nestingherit!

Roland Jacquard[2]:

„În perioada premergătoare puciului, afacerile înfloresc de la o zi la alta. Comunişti cu state vechi devin peste noapte oneşti oameni de afaceri. Totul este de vânzare: aur, diamante, petrol, caviar... Cei mai adânc implicaţi în aceste afaceri sunt mai-marii partidului, ai KGB şi directorii unor fabrici de armament. Traficul de arme este unul dintre sectoarele privilegiate ale KGB.

[1] Vezi capitolul 14

[2] *La fin de l'Empire rouge*, Robert Laffont, 1992

În acest scop, în anul 1986, se înfiinţează ANT (abrevierea, în limba rusă, pentru „Automatizare, Ştiinţă şi Tehnologie"). Înfiinţată în 1986, în apropiere de Moscova, în oraşul Noghinsk, firma avea, în 1989, cinci mii de angajaţi. Activitatea firmei constă în exportul de fier vechi, sau «trocul» cu anumite ţări arabe de armament sovietic în schimbul tehnologiei sensibile importate din Occident, violând astfel embargoul impus de COCOM[1]*. Conform unor surse sovietice, sectorul militar reprezenta 60% din cifra de afaceri.*

Anatoli Sobceak vorbeşte în recenta sa lucrare, Cronica unei căderi anunţate[2]*, despre această afacere pe care o cunoaşte foarte bine datorită unei comisii de anchetă pe care a condus-o, însărcinată să se ocupe de acest dosar. Potrivit primarului din Sankt-Petersburg, ANT era scutit de orice control vamal în tranzacţiile lui cu străinătatea. El însuşi va avea ocazia să studieze documente privind vânzarea a 600 de avioane de vânătoare moderne şi livrarea de uraniu îmbogăţit către o ţară din Orientul Mijlociu."*

După încercarea de lovitură de stat, seria sinuciderilor continuă. Lista este deschisă de unul dintre iniţiatorii puciului, Boris Pugo, fost şef al KGB din Letonia, numit apoi în funcţia de ministru de interne din Federaţia Rusă, care se va sinucide împreună cu soţia, potrivit versiunii oficiale, pentru a scăpa de dezonoare. O singură problemă: corpurile neînsufleţite ale celor doi soţi aveau şi urme de gloanţe.

O altă „sinucidere" bizară este cea a mareşalului Ahromeev, şef al Marelui Stat-Major General al Forţelor Armate ale Uniunii Sovietice. Acest fost pucist îşi ia viaţa prin spânzurare, deşi ar fi putut foarte bine să folosească arma din dotare.

Dacă acceptăm că toţi sunt asasinaţi, ne putem întreba şi din ce motiv. Aşa cum Elţîn şi Gorbaciov s-au folosit cu succes de puci, de ce nu ar face-o şi membrii moderni ai KGB pentru a se descotorosi de persoanele incomode?

După încheierea puciului, victoria îi aparţine lui Elţîn, care se grăbeşte să desfiinţeze Uniunea Sovietică. Nu toţi însă văd cu ochi buni această iniţiativă. De exemplu, tinerii radicali din interiorul KGB, printre care se numără şi Vladimir Putin. Ajuns în vârful ierarhiei statale, speră să refacă un imperiu la fel de vast şi de puternic ca şi fosta Uniune Sovietică.

Guvernele occidentale privesc însă cu simpatie spre Elţîn, în special pentru că acesta reprezintă o schimbare de direcţie. Dar tot aceleaşi guverne ridică din umeri când vine vorba de patrimoniul pierdut al fostului PCUS. Într-adevăr, se pune problema politicii de confidenţialitate a sistemului bancar, acest sistem netransparent care permite disimularea luării de mită, a comisioanelor

[1] Organizaţie NATO care se ocupă de supravegherea exporturilor de arme către ţările comuniste

[2] Editura Flammarion, 1991

percepute pe valoarea tranzacţiilor şi a conturilor liderilor îmbogăţiţi prin mijloace frauduloase din lumea a treia. Iar despre crearea unei breşe în sistemul bancar nici nu poate fi vorba. Acesta este şi motivul pentru care Elţîn apelează la detectivi, dar nu oricare, ci la detectivii de elită de la societatea newyorkeză Kroll International, care nu mişcă un deget pentru mai puţin de câteva milioane de dolari.

Aceştia încearcă să identifice nişte piste posibile. Foarte curând însă se declară învinşi: banii au dispărut fără urmă în Elveţia sau în alte paradisuri fiscale.

A murit şi ultima speranţă a lui Boris Elţîn, care îşi va scoate pârleala acumulând o avere frumuşică la umbra Kremlinului.

Oricum ar fi, faptul că detectivii de la Kroll International renunţă aşa de uşor la un caz care le-ar aduce câştiguri fabuloase este cel puţin bizar.

Am putea lua în calcul mai multe ipoteze care să explice acest abandon.

Prima ar fi că sovieticii, mari maeştri în arta escamotării, reuşesc să şteargă perfect urmele banilor.

Altă ipoteză ar fi că detectivii newyorkezi primesc ameninţări sau sunt cumpăraţi. Sau şi mai plauzibil, agenţia Kroll primeşte directive clare din partea autorităţilor americane. Mai mult ca sigur că Washingtonul nu doreşte răscolirea trecutului, cu atât mai mult cu cât cei ce devalizaseră patrimoniul partidului sunt acum respectabili parteneri de afaceri, direct implicaţi în economia americană. În timpul mandatului lui Gorbaciov, prin capitalurile plasate în străinătate sovieticii se ancorează solid în lumea occidentală, care de altfel, îi primeşte cu braţele deschise. Capitalul repatriat poate provoca un adevărat crah financiar.

În sfârşit, să nu uităm greutatea datoriei publice externe, o datorie uriaşă, contractată sub Gorbaciov şi sporită în timpul mandatului lui Boris Elţîn. Este vorba despre o operaţiune subtilă a KGB, care, în fapt, interzice băncilor occidentale să rupă legăturile cu creanţierii ruşi dacă într-o bună zi vor să-şi recupereze banii.

Cea mai bună dovadă este povestea tânărului oligarh Aleksandr Konanihin.

Rumania Ugarcinska[1]**:**

„La numai 23 de ani, tânărul matematician îşi demonstrase talentele. Exmatriculat din facultate din cauza «activităţilor comerciale», dar vizibil înzestrat cu spirit de afaceri, Konanihin profită de primele decrete semnate de Gorbaciov privind autonomia funcţională a întreprinderilor pentru a înfiinţa una dintre primele cooperative comerciale ruseşti sub patronajul Comsomolului. Această iniţiativă privată ia avânt între anii 1987–1988. Mulţi profită de oportunităţile absolut seducătoare şi de bunăvoinţa nomenclaturii

[1] *Op. cit.*

care favorizează structurile nou apărute pentru a legaliza banii de pe piaţa neagră, burduşindu-le generos conturile şi transformându-i pe aceşti câţiva aleşi în milionari pe credit. Mihail Hodorkovski, prietenul lui Konanihin, figurează printre aceştia. Banca sa, Menatep, înainte de a deveni una dintre cele mai importante bănci ruseşti, nu era altceva decât o cooperativă a Comsomolului. Într-un anume fel, acest tip de cooperative sunt adevărate laboratoare în care Comsomolul verifică fezabilitatea sistemului şi pregăteşte viitoarele cadre ale întreprinderilor capitaliste ale partidului, înfiinţate cu banii Partidului Comunist din Uniunea Sovietică."

Konanihin este prins în angrenajul KGB şi depinde strâns de Centrala sovietică, angajându-l chiar la ordin pe şeful serviciului străin al acesteia.

Dar climatul începe să se deterioreze odată cu dezmembrarea URSS. Numeroşi milionari ruşi sfârşesc sub gloanţele unor bande de ucigaşi plătiţi, ceea ce ne duce cu gândul la reţelele mafiote şi rivalităţile stârnite de uriaşele averi dobândite peste noapte. Cu siguranţă, se practică racketul şi şantajul, dar nu numai: oamenii KGB, care au permis îmbogăţiri rapide şi uşoare, aşteaptă acum profitul investit; pe scurt, caşcavalul trebuie împărţit. Aşa că este mai bine să te gândeşti de două ori înainte de a spune „nu".

Unii încearcă să se pună la adăpost în afara graniţelor ţării. Dar „mai departe" nu înseamnă neapărat „în afara pericolului".

Un singur exemplu. Unul dintre aceşti milionari, Serghei Majarov, partener de afaceri cu Hodorkovski şi Konanihin, se stabileşte în Franţa. Duce o viaţă de lux şi face cheltuieli exagerate, joacă la cazinouri, investeşte în cele mai diverse domenii şi devine destul de repede un obişnuit al petrecerilor cu ştaif.

Dar în 1994, într-o seară, în timp ce se pregătea să primească oaspeţi la cină, un comando neidentificat deschide focul asupra reşedinţei sale, iar Serghei Majarov cade secerat de o rafală de mitralieră.

Mai prudent, Konanihin preferă să plătească preţul liniştii. Înainte de a se instala la Budapesta, cedează o parte din avere şi din activele băncii. Apoi se refugiază în Statele Unite, unde primeşte rapid statutul de azilant politic. Aici înfiinţează o filială a băncii sale din Rusia, dovadă clară a legăturilor cu parteneri din fostul KGB. Dar CIA veghează! Agenţii americani încearcă să-l prindă în capcană. Este prevenit însă la timp de către Aldrich Ames[1], cea mai importantă „cârtiţă" KGB în interiorul CIA şi care, după dizolvarea KGB, a intrat în serviciul FSB. Konanihin scapă, dar ameninţările rămân valabile. La scurt timp, renunţă definitiv la orice activitate bancară şi se lansează în activităţi pe internet. În 2003 este răsplătit cu trofeul „Întreprinzătorul anului", care îi este înmânat de Arnold Schwarzenegger, guvernatorul Californiei.

[1] Aldrich Ames va fi deconspirat în 1994

În pofida trecutului său sovietic, acest *Golden Boy* devine un jucător important al economiei americane. Un exemplu printre atâtea altele. Într-o economie globalizată şi prin grija KGB, toţi aceşti foşti comunişti deveniţi milionari şi miliardari se strecoară rapid în lumea capitalistă. Ei şi fabuloasele lor averi obţinute din banii partidului!

Dar ochiul vigilent al KGB nu scapă nimic, iar aceşti oligarhi celebri rămân sub supraveghere! Dacă trebuie, sunt gata să preia controlul!

O dovadă în acest sens este condamnarea la închisoare a lui Mihail Hodorkovski, considerat drept cel mai bogat om din Rusia, nu înainte însă de a fi deposedat de întreaga avere, inclusiv de imperiul său petrolier.

Boris Berezovski, un alt miliardar rus, fervent susţinător al lui Elţîn, preferă să părăsească ţara după înscăunarea lui Putin.

Prin anii '90 au fost ucişi numeroşi bancheri, ca tot atâtea avertismente destinate să amintească noilor îmbogăţiţi cine sunt adevăraţii stăpâni în ţară. Multe dintre aceste asasinate – 170 la număr – poartă marca KGB şi a serviciului care l-a înlocuit, FSB. Cazul lui Ivan Kivelidi este o adevărată demonstraţie de forţă. Nepot al unui negustor grec instalat în Abhazia înainte de Revoluţia din Octombrie, după studii strălucite la Universitatea Cambridge, devine om de afaceri şi bancher, ajungând în curând unul dintre cei mai bogaţi oameni din Federaţie. Boris Elţîn îl cooptează în Consiliul Întreprinzătorilor, dar dezvoltă afaceri profitabile şi în presă.

Personalitate influentă, se vorbeşte mult despre el în ziare şi este văzut adesea la televizor. Dar în 1995, Kivelidi leşină în biroul său. Este transportat urgent la spital.

În ciuda simptomelor nespecifice, medicii bănuiesc că ar fi suferit un infarct. Analizele depistează calculi biliari şi un edem cerebral. Starea sa de sănătate se înrăutăţeşte rapid. Surprinzător, a doua zi este spitalizată şi secretara sa, după ce acuză simptome asemănătoare, dar şi tulburări ce ar putea trimite cu gândul la o criză de epilepsie. A doua zi, aceasta va înceta din viaţă, iar Kivelidi va muri o zi mai târziu.

În această lume mică a finanţelor, a politicii şi a presei, acest dublu deces stârneşte o vie emoţie, cu atât mai mult cu cât Kivelidi nu este primul om de afaceri care moare subit.

Evident, este vorba despre moarte prin otrăvire. Autorităţile nu par însă interesate să facă lumină în acest caz, nici când încă două persoane însărcinate cu inspectarea biroului pe care îl ocupase Kivelidi sunt, la rândul lor, intoxicate cu o substanţă necunoscută. Chiar şi medicul legist care efectuase autopsia ficatului lui Kivelidi se îmbolnăveşte subit şi moare o lună mai târziu.

Deşi se fac nenumărate analize de laborator, otrava nu este identificată cu precizie. Substanţă organo-fosforată, săruri de metale grele, cadmiu radioactiv? Nimeni nu se pronunţă clar sau, mai bine spus, nu vrea să se pronunţe. În schimb se cunoaşte modul de administrare: o picătură pulverizată pe receptorul telefonului. Simpla inhalare a substanţei toxice are efecte letale.

Laboratoare atât de performante în care sunt preparate otrăvuri dintre cele mai sofisticate nu pot exista decât în cadrul serviciilor secrete.

Dar de ce trebuie să i se „închidă gura" lui Kivelidi? Este vorba doar despre un avertisment transmis tuturor celor care uită că s-au îmbogăţit din averea partidului?

Mai există şi o altă ipoteză, la fel de plauzibilă. Elţîn speră în continuare să dea de urmele averii partidului. Însărcinat cu ancheta, bancherul descoperă probabil dovezi tangibile, capabile să incrimineze foste cadre ale KGB, aşa că trebuie anihilat, înainte de a deveni periculos!

Hélène Blanc şi Renata Lesnik[1]**:**

[Cele două specialiste în spaţiul fostei URSS afirmă că Victor Cernomîrdin, prim-ministru pe vremea mandatului lui Boris Elţîn, după ce ar fi stat de vorbă cu bancherul Kivelidi, ar fi devenit şi el o ţintă a asasinilor.]

„Victor Cernomîrdin nu-şi mai aminteşte numărul exact al victimelor acestor reglări de conturi, imposibil să le ţii minte pe toate. În trei ani şi jumătate, au loc 84 de atacuri (iar statisticile nu iau în calcul decât cazurile oficial înregistrate!) împotriva bancherilor. 46 de decese. Întreg teritoriul Rusiei devine un imens teren de vânătoare, de la Moscova şi Sankt-Petersburg la Rostov-pe-Don şi Nalcik, sau Kazan şi Tuapse. Şi lista poate continua cu alte mii de victime.

În realitate, Cernomîrdin este obsedat mai ales de Kantor şi Kivelidi, care au avut parte de un sfârşit tragic. Primul este decapitat, cel de-al doilea otrăvit. Dacă zvonurile se adeveresc, atunci putem lua în calcul şi moartea stranie a fostului ministru de interne, Victor Baranikov, şi atunci ar fi vorba despre trei dispariţii extrem de neobişnuite.

Oricum ar sta lucrurile, faptul cel mai alarmant este că cei trei sunt asasinaţi după ce mai multe publicaţii îl prezintă pe Cernomîrdin ca pe o posibilă următoare victimă."

---

[1] *L'Empire de toutes les mafias*, Presses de la Cité, 1998

14

Căderea lui Gorbaciov

CINE AR FI PUTUT BĂNUI CĂ EVENIMENTELE se vor precipita cu o viteză atât de ameţitoare? În doar câteva zile, temutul imperiu sovietic dispare. Republicile foste sovietice îşi recuceresc independenţa. La 8 decembrie 1991, la numai doi ani după căderea Zidului Berlinului, URSS aparţine istoriei. Republicile s-au emancipat una după alta, formând Comunitatea Statelor Independente. După câteva zile, mai exact la 25 decembrie, Gorbaciov îşi anunţă demisia din funcţia de preşedinte într-o emisiune televizată. La nici o jumătate de oră, pe zidurile Kremlinului flutură tricolorul alb-albastru-roşu al Rusiei. Drapelul roşu comunist, cu secera şi ciocanul, a rămas doar o amintire.

De fapt, totul a început în luna august cu o tentativă de puci. În timp ce Gorbaciov era în vacanţă în Crimeea, un grup de conservatori comunişti a încercat să preia puterea la Moscova. Complotul eşuează lamentabil după doar trei zile. Gorbaciov se reîntoarce în fruntea statului, dar cariera sa politică este vizibil ameninţată. Centrul puterii se schimbă în favoarea lui Elţîn. Proaspăt ales preşedinte al Rusiei, acesta trece în fruntea rezistenţei, în locul puciştilor. Din acest moment, zilele Uniunii Sovietice sunt numărate.

Această tentativă de puci a fost aşadar esenţială. Doar trei zile de revoltă au fost suficiente pentru ca Elţîn să devină noul ţar al Rusiei.

La finele anilor '80, Gorby, cum îl alinta presa occidentală, este un personaj atât de îndrăgit încât se vorbeşte despre „gorbymanie". Cu toate acestea, numărul unu sovietic este mult mai popular în străinătate decât în propria ţară.

În august 1991, Gorbaciov se afla în vacanţă în Crimeea, împreună cu familia. Clipe preţioase de relaxare împletite cu munca, întrucât preşedintele sovietic are de pregătit discursul pe care îl va ţine pe 20 august, la Moscova, un text de mare importanţă pentru viitorul Uniunii Sovietice. Rusia va semna un nou acord cu fostele republici sovietice, prin care li se va acorda o autonomie mai mare. Din punctul său de vedere, aceasta este singura modalitate de a salva Uniunea Sovietică de la dezmembrare.

Proiectul suscită vii opoziţii din partea conservatorilor, adică demnitarii nomenclaturii, care se tem că îşi vor pierde privilegiile, dacă va slăbi coeziunea puterii centrale.

Situaţia în interiorul Federaţiei Ruse, care se confruntă cu criza economică, dar şi morală, este catastrofală. Societatea rusă nu-şi mai găseşte drumul! Indiscutabil, regimul Gorbaciov este o dureroasă decepţie. *Glasnostul* şi *perestroika* nu produc efectele scontate. Chiar şi preşedintele are o atitudine ezitantă, iar reformele economice dorite şi promise pornesc cu mare şovăială. Chiar şi partizanii lui Mihail Gorbaciov se văd nevoiţi să recunoască faptul că fiecare pas înainte înseamnă doi paşi înapoi.

Puciul începe cu două zile înainte de semnarea Tratatului Unional. Conform versiunii oficiale, pe 18 august 1991, la primele ore ale dimineţii, câteva maşini negre opresc în faţa vilei preşedintelui. Dintr-una coboară un general KGB însărcinat cu securitatea prezidenţială. Ocupanţii celorlalte maşini sunt lideri importanţi din ierarhia aparatului de stat, printre care Comandantul Forţelor Terestre, dar şi Valeri Boldin, cel mai apropiat colaborator al lui Gorbaciov.

Aceştia solicită să îl vadă fără întârziere pe preşedinte. Cum răspunsul se lasă aşteptat, câţiva dintre ei nu mai aşteaptă autorizaţia de a intra în biroul preşedintelui şi pătrund cu forţa. Gorbaciov înţelege imediat: constatase deja că liniile telefonice fuseseră tăiate şi fusese informat că paraşutiştii erau detaşaţi în jurul vilei. Are loc o lovitură de stat!

Nici nu este foarte uimit. De mai mult timp circulă zvonul unei posibile tentative de răsturnare a puterii. Dar, în loc să îi comunice destituirea, puciştii îi cer să semneze un decret care să proclame starea de urgenţă şi să cedeze puterea forţelor de securitate. Cei cinci se declară reprezentanţii Comitetului de Stat pentru Situaţii Excepţionale. Din Comitet fac parte vicepreşedintele, premierul, ministrul de interne, ministrul apărării şi atotputernicul preşedinte al KGB, Vladimir Kriucikov, adevăratul conducător al complotului. Alături de aceştia se află şi Anatoli Lukianov, preşedintele Sovietului Suprem al URSS. Dar acest personaj machiavelic are grijă să nu se expună prea mult. Să ne amintim, în trecere, că toţi fuseseră promovaţi de Gorbaciov în eşaloanele superioare ale conducerii politice şi erau consideraţi colaboratori fideli ai acestuia. În realitate, liderii puciştilor fac parte din vechea gardă comunistă, a cărei principală preocupare era să menţină integritatea teritorială a Uniunii Sovietice şi structurile ei centralizate. Şi bineînţeles, militează pentru întărirea continuă a rolului conducător al partidului!

Gorbaciov rezistă: nici vorbă să semneze un asemenea text şi cu atât mai mult să demisioneze.

Mihail Gorbaciov[1]**:**

„Puciştii pretind că se înfiinţase deja Comitetul pentru Situaţii Excepţionale şi că nu mai este nevoie decât de un decret prezidenţial. Mă aflam în

[1] *Le Putsch*, Olivier Orban, 2006

faţa unei alternative radicale: sau publicam decretul sau cedam întreaga putere vicepreşedintelui. Baklanov anunţă arestarea lui Elţîn. Apoi reformulează: urmează să fie arestat.

– Din ce motive? întreb eu.

– Din cauza situaţiei... Ţara se îndreaptă cu paşi repezi spre catastrofă... trebuie să luăm măsuri urgente şi să declarăm starea de urgenţă. Nimic nu ne mai poate salva. Nu mai avem timp să ne facem iluzii!

Nu m-au scutit de nici un loc comun. Le-am spus că situaţia economică, politică şi socială a ţării îmi este bine cunoscută. Problemele oamenilor, viaţa lor, greutăţile cu care se confruntă zilnic, nimic nu-mi este străin. Sigur, trebuia făcut totul pentru ca viaţa lor să se schimbe, dar m-am opus vehement, şi nu numai din motive politice şi etice, oricărei soluţii propuse de ei şi care a condus întotdeauna la moartea a zeci, sute, mii, poate milioane de oameni. Ar trebui să renunţăm pentru întotdeauna la asemenea soluţii, altminteri toate ideile noastre ar fi trădate, acţiunile noastre ar fi reduse la zero, iar ţara s-ar afla prinsă într-un nou cerc vicios şi sângeros."

În alte vremuri, preşedintele ar fi fost pur şi simplu asasinat. Dar şi Uniunea Sovietică s-a schimbat! Puciştii se mulţumesc să-l izoleze şi să-l pună sub arest la domiciliu.

Delegaţii Comitetului de Urgenţă se întorc la Moscova. Atitudinea lui Gorbaciov nu i-a dezarmat. A doua zi, la primele ore ale dimineţii, ministrul apărării convoacă ofiţerii superiori cu funcţii de conducere şi îi anunţă că Mihail Gorbaciov nu mai este capabil să îşi asume funcţiile, din motive de sănătate. Toate unităţile militare trebuie puse în stare de alarmă.

Cei mai în vârstă îşi amintesc că, în alte ocazii, s-a folosit acest pretext pentru a-i pune pe conducători pe linie moartă. Simultan, presa scrisă şi televiziunea fac acelaşi demers. Nimeni nu reacţionează. Conform Constituţiei, vicepreşedintele Uniunii Sovietice preia conducerea statului şi instituie starea de urgenţă timp de şase luni.

În ciuda acestui simulacru de legalitate, lovitura de stat este evidentă. La scurt timp, se anunţă crearea unui Comitet format din reprezentanţi ai KGB, Partidului Comunist şi Armatei Roşii. Acest nou organism va avea sarcina de a lua toate măsurile ce se aplică în perioada stării de urgenţă. Prima măsură luată este reintroducerea cenzurii. A doua măsură: intrarea tancurilor în Moscova! Cu toate acestea, nici posturile de radio şi televiziune nu sunt ocupate, şi nici nu se fac arestări preventive!

În aceste condiţii, opoziţia reacţionează, mai întâi la Kremlin, unde partizanii lui Gorbaciov strâng rândurile şi apoi la „Casa Albă" (sediul Parlamentului Federaţiei Ruse). Toţi aşteaptă cu înfrigurare reacţia lui Boris Elţîn, preşedintele ales al Rusiei.

Puciul îl priveşte în mod direct. E limpede că se doreşte tocmai limitarea procesului de independenţă a fostelor republici sovietice. Rusia, cea mai mare

dintre ele, este şi ea vizată. Elţîn, primul preşedinte rus ales democratic, devine în mod aproape firesc liderul curentului liberal ce pornise o adevărată ofensivă împotriva conservatorilor comunişti.

Promptitudinea cu care reacţionează preşedintele dă naştere unor bănuieli. Deţinea oare informaţii suplimentare şi avea răspunsul pregătit?

În dimineaţa de 19 august, Elţîn se află în casa sa de vacanţă, la vreo 20 de kilometri de Moscova. Cu o viteză uimitoare îşi convoacă principalii colaboratori, redactează împreună un comunicat prin care denunţă lovitura de forţă anticonstituţională apoi, temându-se că va fi arestat, pleacă spre capitală, cu intenţia de a ajunge la Parlament, devenit între timp bastionul opoziţiei antipuciste.

La ora nouă soseşte şi instituie imediat un dublu stat-major: unul civil şi altul militar.

Tancurile intrate în oraş nu sunt atât de numeroase. Câteva unităţi de tancuri sunt instalate în faţa primăriei, a agenţiei Tass, a Băncii de Stat şi a Gosbankului. O coloană de blindate se îndreaptă spre sediul Parlamentului, unde partizanii lui Elţîn ocupaseră poziţii defensive. Oamenii încep să ridice baricade destul de neînsemnate, răsturnând câteva maşini.

Atitudinea militarilor este uimitoare. Nu sunt deloc ostili, ba chiar unii vor spune populaţiei că mitralierele şi tancurile nu sunt încărcate cu muniţie. Deloc înspăimântată, mulţimea se deplasează printre tancuri şi intră în vorbă cu militarii.

În jurul prânzului, purtând o vestă antiglonţ şi escortat de gărzile de corp, Elţîn părăseşte sediul Parlamentului. Deodată urcă pe un tanc, scoate o hârtie din buzunar şi, adresându-se populaţiei adunate în jurul blindatelor, ţine un discurs, în care condamnă lovitura de stat organizată de comunişti şi îndeamnă la nesupunere civilă.

Chiar dacă puţini îl aud, imaginea sa va face înconjurul lumii. Elţîn simbolizează curajul şi mai ales spiritul de rezistenţă al naţiunii. Emoţia este imensă! Mulţimea îşi aplaudă frenetic eroul, câţiva soldaţi încep să plângă, iar alţii îndreaptă turela tancurilor către oraş, şi nu către „Casa Albă".

Toate privirile sunt îndreptate spre Elţîn. Chiar şi preşedintele Bush începe să-l privească cu alţi ochi. El, care manifestase întotdeauna o anumită reticenţă faţă de capacitatea de conducător a acestuia, îl vede deja viitorul număr unu sovietic.

Multe detalii rămân însă neclare. Foarte interesantă este şi uimitoarea nepăsare afişată de americani. La aflarea veştii despre lovitura de stat de la Kremlin, Bush nici măcar nu se gândeşte să-şi întrerupă concediul. Şi totuşi, numai ideea reîntoarcerii vechii gărzi staliniste ar fi trebuit să-l neliniştească. Există o singură explicaţie posibilă: Washingtonul primise toate asigurările necesare. Fără doar şi poate, adevăraţii iniţiatori şi organizatori ai acestei mişcări îşi luaseră măsurile de precauţie.

Nici în tabăra puciştilor, gestul spectaculos al lui Elţîn nu rămâne fără ecou. Unii au deja certitudinea că tentativa de lovitură de stat a eşuat. Prim-ministrul se îmbolnăveşte subit. Alţii încep prudent să se distanţeze. Să-l luăm ca exemplu doar pe Anatoli Lukianov, preşedintele Parlamentului sovietic. Acest intelectual, prezentat ca eminenţa cenuşie din spatele puciului, ar fi reuşit să încline balanţa în favoarea conservatorilor comunişti dacă ar fi reunit deputaţii din Sovietul Suprem. Majoritatea conservatoare ar fi aprobat, fără nici o îndoială, instituirea stării de urgenţă, camuflând astfel lovitura de stat sub o aparentă legalitate.

Poate că nici în această situaţie puciul nu ar fi avut şanse de reuşită, dar sarcina reformatorilor şi a liberalilor ar fi fost infinit mai grea.

Lukianov refuză însă să ia această iniţiativă, sau poate nici nu a intenţionat vreodată să acţioneze în această direcţie. Acest personaj-cheie al unui perfid joc politic trădează deci deliberat.

Oricum ar sta lucrurile, acţiunea pucistă promite un final confuz. Din partea puciştilor, evident! Dar, înaintea gongului final, nu strică puţin dramatism. Poporul rus trebuie convins că a fost la un pas de catastrofă. Altfel, la ce ar servi o lovitură de stat?

Pe 20 august, a doua zi a puciului, tensiunea creşte. La Moscova, au loc demonstraţii populare de amploare. Zeci de mii de persoane ies în stradă pentru a manifesta împotriva asediului. La zvonul că o nouă coloană de blindate se îndreaptă spre capitală, mulţimea se agită. Şi totuşi, se ştie prea bine că militarii vor refuza să execute ordinele dacă li se va cere să tragă împotriva manifestanţilor.

Puciştii nu înţeleg un lucru. Uniunea Sovietică nu mai este aceeaşi, iar oamenii nu se mai lasă dominaţi de teamă, cu atât mai mult cu cât, se pare, nimeni nu mai poate opri prăbuşirea imperiului sovietic.

În acea zi, în ciuda interdicţiei de a ieşi din casă, impusă de starea de urgenţă, mii de moscoviţi sunt încă pe străzi. Atunci va avea loc şi singurul incident tragic din timpul evenimentelor: trei tineri vor fi striviţi de un tanc. A doua zi, opoziţia atacă blindatele cu pietre şi cocteiluri Molotov. Zarurile au fost aruncate: ministrul apărării ordonă retragerea imediată a trupelor în cazărmi.

Tentativa de puci eşuează rapid, după numai trei zile de la declanşare. Grupul de pucişti îşi joacă ultima carte. Directorul KGB, Vladimir Kriucikov, îi telefonează lui Elţîn şi îi propune să îl însoţească în Crimeea pentru a-i comunica lui Gorbaciov că are din nou mână liberă. Desigur, Elţîn refuză această propunere nechibzuită. El ştie că partida se joacă la Moscova şi că urmează să câştige. Liderii puciştilor nu renunţă şi pleacă totuşi în Crimeea. Zadarnic însă: Gorbaciov refuză să îi primească, iar în aceeaşi noapte toţi vor fi arestaţi.

Gorbaciov se întâlneşte însă cu o delegaţie parlamentară formată din partizani ai lui Boris Elţîn. Manevra politică este abilă, dând impresia că eliberarea numărului unu sovietic se datorează preşedintelui URSS.

Gorbaciov se reîntoarce la Moscova crezând că lucrurile vor reintra în normal, dar se înşală amarnic. Marele şi unicul câştigător este, fără îndoială, Boris Elţîn.

După tentativa de înlăturare de la putere, Gorbaciov se reîntoarce în fruntea statului, dar demisionează din funcţia de secretar general. Încă mai speră în posibila reformare a partidului. Prea târziu însă!

Uniunea Sovietică a scăpat de fantoma comunismului, iar Elţîn este noul erou al Moscovei. În mod simbolic, în Piaţa Lubianka este dată jos de pe soclu statuia lui Dzerjinski, primul şef al poliţiei politice bolşevice, CEKA[1]. Pe urmă Elţîn se va opune sistematic lui Gorbaciov, anulând primele sale propuneri de responsabili, care ar fi trebuit să-i înlocuiască pe pucişti. În sfârşit, îi cere preşedintelui sovietic să ratifice legea ce suspendă activităţile Partidului Comunist în Rusia.

Gorbaciov se înclină. Bătălia este pierdută, iar el este scos din joc!

Piotr Smolar[1]:

[Scena se petrece în sediul Parlamentului rus, în după-amiaza zilei de 23 august. Drapelul roşu fusese deja înlocuit cu cel al Rusiei. Gorbaciov urcă la tribună.]

„Gorbaciov vorbeşte, dar cuvintele sale se pierd în aer. Dispăruse aura care îl înconjurase atâta vreme. În doar trei zile, nu mai era decât o umbră a trecutului. Elţîn se apropie cu o hârtie în mână. Ca un profesor supărat, îi cere să o citească. Este darea de seamă a Consiliului de Miniştri, prin care se stabileşte implicarea miniştrilor sovietici în acţiunea pucistă. Această răsturnare a convenienţelor şi prerogativelor funcţiei nu poate decât să-l surprindă. Zgomotul sălii se înteţeşte. Gorbaciov devine palid, iar privirea lui uluită apare pe posturile de televiziune din toată lumea. La patru ani de la excluderea din partid, Elţîn îl umileşte şi îşi ia revanşa. Acesta insistă şi cere scoaterea în afara legii a Partidului Comunist. Gorbaciov îi îndeamnă pe cei prezenţi să nu cedeze în faţa «isteriei anticomuniste!» Dar pe cine mai tentează moderaţia? A doua zi, sâmbătă 24 august, demisionează din funcţia de secretar general şi anunţă dizolvarea Comitetului Central.“

Pentru el, şirul umilinţelor nu a luat sfârşit. Noul Tratat Unional pe care îl propusese nu mai interesează pe nimeni. Lucrurile se derulează cu o viteză ameţitoare. Una după alta, fostele republici sovietice îşi proclamă independenţa.

[1] Precursoarea îndepărtată a KGB, înfiinţată de Lenin după Revoluţia din Octombrie

[2] *Evénement du jeudi*, august 1999

Gorbaciov deţine în continuare funcţia de preşedinte, dar preşedintele unei Uniuni Sovietice care, în realitate, nu mai există!

La sfârşitul anului 1991, după înfiinţarea Comunităţii Statelor Independente (CSI), se hotărăşte să demisioneze.

Elţîn l-a „lucrat" aşadar pe Gorbaciov, ceea ce nu înseamnă că preşedintele sovietic era total nevinovat.

Pentru o mai bună înţelegere a evenimentelor, ar trebui să facem o întoarcere în timp. La sfârşitul anilor '80, Elţîn va deveni destul de repede rivalul lui Gorbaciov.

Sfârşitul competiţiei înseamnă înfrângerea unuia dintre ei. Sau poate chiar eliminarea fizică? Elţîn va fi victima unor accidente bizare! De fiecare dată însă, scapă ca prin minune. A fost agresat în apropierea casei de vacanţă, gata-gata să se înece în plină iarnă şi victimă a unui misterios accident de maşină în centrul Moscovei... o camionetă nu a acordat prioritate tocmai când poliţia deschidea drumul maşinii lui Boris Elţîn. Şoferul a fugit imediat de la locul faptei şi nu i s-a mai dat de urmă.

Dar să fi fost oare Gorbaciov în spatele acestor „accidente"? Credem mai degrabă într-o iniţiativă a KGB. Alături de reformatorul Gorbaciov şi de liberalul Elţîn, mai există şi clanul conservatorilor neostalinişti, pentru care cei doi reprezintă pericolul prăbuşirii sistemului sovietic.

Poate aici este cheia întregului răspuns! În lupta lor pentru supremaţie politică, atât Gorbaciov, cât şi Elţîn recurg la această putere ocultă pentru rezolvarea propriilor interese. Puciul din august 1991 nu este decât punctul final al competiţiei.

Dovadă stau lunile premergătoare puciului. În mediile conservatoare şi mai ales în interiorul KGB, tensiunea creşte. După căderea Zidului Berlinului, ţările vecine şi prietene, cum li se spunea, se îndreaptă spre democraţie, ceea ce înseamnă sfârşitul erei glaciare sovietice.

Economia rusă decade, nemulţumirile se acumulează, apar disensiuni. Gorbaciov este din ce în ce mai des acuzat de demolarea sistemului comunist şi a imperiului sovietic, evident, cu complicitatea Occidentului şi a CIA.

Asemenea născociri, răspândite de KGB, se înscriu în strategia de destabilizare şi discreditare a liderului de la Kremlin, strategie pusă în practică încă din primăvara anului 1990. Spre exemplu Aleksandr Nikolaevici Iakovlev, principalul aliat şi consilier al lui Gorbaciov, este acuzat de colaborare cu CIA. Acuzaţiile sunt preluate masiv de către presa comunistă. Apoi, cu ocazia zilei de 1 Mai, KGB pune la cale o provocare inedită. Pentru prima dată în istoria Uniunii Sovietice, secretarul general al partidului este huiduit de mulţime. Avem de-a face cu o manifestaţie de ostilitate abil orchestrată de KGB, mână în mână cu cercul apropiaţilor lui Boris Elţîn.

Iar acesta nu este decât începutul! În toamnă, au loc ciudate mişcări de trupe în apropierea Moscovei, ca un fel de repetiţie generală a puciului din

august 1991. Gorbaciov cere explicaţii, iar ministrul apărării vorbeşte despre militari folosiţi la culesul cartofilor.

Răspunsul este în acelaşi timp grosolan şi ridicol: nu te duci înarmat la culesul cartofilor!

Apoi au loc evenimentele sângeroase de la Vilnius. Pe 13 ianuarie, o unitate sovietică de elită atacă turnul de televiziune, unde îşi găsiseră refugiu protestatarii naţionalişti. Bilanţul este tragic: acţiunea se soldează cu zeci de morţi. Se pare totuşi că Gorbaciov nu a fost informat decât după asalt.

Încă o dată, oamenii KGB i-au manipulat pe naţionaliştii baltici şi au ordonat trupelor speciale să treacă la represiune.

Rezultatul? Opinia publică este îngrozită. O nouă lovitură dură pentru imaginea lui Gorbaciov, atât în străinătate, dar mai ales în URSS. Elţîn trece imediat la atac, acuzându-şi rivalul de practici dictatoriale.

Se pare aşadar că asistăm la o alianţă obiectivă între clanul Elţîn şi gruparea conservatoare. Singurul scop este discreditarea continuă a lui Gorbaciov şi a aripii reformiste, din care făceau parte adepţii schimbărilor line, în timp ce liberalii, grupaţi în jurul lui Elţîn, doresc abandonarea radicală a comunismului!

Pe urmă are loc tentativa de lovitură de stat din august şi balanţa se înclină definitiv în favoarea lui Elţîn. Este foarte uşor de înţeles cui i-a folosit această diversiune.

De multă vreme, Elţîn şi apropiaţii săi au strânse legături cu KGB. Ba chiar preşedintele rus a reuşit să creeze un KGB rusesc format din foşti agenţi ai KGB sovietic. Nu este greu să organizezi un puci, atâta vreme cât neostaliniştii urmăresc lichidarea *perestroikăi*.

Să nu credeţi însă că este singurul maestru în arta manipulării!

În criză de autoritate, Gorbaciov doreşte să revină pe scena politică printr-o mişcare spectaculoasă. Serviciile speciale americane sunt la curent cu planurile puciştilor, iar preşedintele Bush îl avertizează pe omologul său rus asupra iminentului pericol. Gorbaciov primeşte avertismente similare şi din interiorul KGB. Se pare că puciul este un fel de secret al lui Polichinelle.

Dar Gorbaciov nu ia nici un fel de măsuri, deşi ar fi putut reacţiona la avertismentele primite. Mai mult încă, i-a incitat cu bună ştiinţă pe pucişti când, chiar cu o lună înainte de evenimentele din august, îşi face cunoscută decizia de a-i demite pe cei ce ocupă funcţii înalte în administraţia statului. Ca şi cum ai flutura o pânză roşie sub nasul unui taur! Şi nu a dat greş: demnitarii au împiedicat înlăturarea de la putere declanşând acest puci.

Gorbaciov şi-a asumat cu toate acestea nişte riscuri, căci lovitura de stat ar fi putut să reuşească! Dar liderul de la Kremlin ştie că se poate baza pe neparticiparea armatei.

Gorby aştepta de la acest puci, ce avea să eşueze, şi înlăturarea baronilor regimului care îi otrăveau viaţa şi înăbuşeau în faşă orice tentativă de reformă. În plus, o dată cu refacerea blazonului, se distanţează în acelaşi

timp şi de complexul militaro-industrial strâns legat de conservatorii de la Moscova.

Gorbaciov nu a prevăzut însă că Elţîn va scoate castanele din foc cu propriile mâini, deplasând astfel centrul puterii.

Un puci cu voie de la preşedinte? O ultimă informaţie capitală pentru susţinerea acestei teze: potrivit surselor oficiale, Gorbaciov a fost ţinut sub arest la domiciliu pe malul Mării Negre, iar liniile telefonice au fost tăiate, comunicarea cu exteriorul fiind deci imposibilă. Fals! Chiar şi în vacanţă, liderul de la Kremlin dispune de cele mai avansate şi sofisticate mijloace de comunicare. Dacă liniile telefonice cad, intră în funcţiune automat legăturile radio. Dacă s-ar fi întrerupt curentul, ar fi pornit generatoarele electrice, iar dacă acestea s-ar fi defectat, existau acumulatori de rezervă.

Pretinsa sa izolare nu este decât o mare păcăleală! Victimizat, Gorbaciov spera să se reîntoarcă în fruntea statului ca un erou naţional. Dar încă o dată, doar rivalul său va profita de situaţia creată. Totul fusese prevăzut, începând cu apariţia sa în faţa Parlamentului.

Elţîn nu uită să-şi răsplătească complicii. Arestaţi în august 1991, puciştii vor fi eliberaţi la începutul anului 1992 pentru ca, mai târziu, să fie amnistiaţi. În marea lor majoritate vor ocupa funcţii onorifice atât în timpul regimului Elţîn, cât şi sub conducerea lui Putin.

15

STASI şi fantomele trecutului

DEJA NU MAI ERA UN FILM, ci un coşmar. După terminarea filmărilor, actorul Ulrich Mühe are impresia că filmul continuă în propria viaţă. *Viaţa celorlalţi*, emoţionanta peliculă al lui Florian Henckel, prezintă povestea unui ofiţer STASI, poliţia politică est-germană, însărcinat cu urmărirea unui regizor de teatru bănuit de deviaţionism. Pentru a-şi îndeplini misiunea, acesta apelează la soţia dramaturgului, o actriţă de succes, care ajunge astfel să dea o mână de ajutor poliţiei politice.

Ficţiune, desigur, dar inspirată din întâmplări reale, preluate din istoria STASI. Bazat pe un scenariu solid, cu o distribuţie impecabilă şi o regie excelentă, filmul va avea un remarcabil succes de casă şi va fi răsplătit cu numeroase premii. Creaţia lui Florian Henckel primeşte Oscarul pentru cel mai bun film străin şi Premiul de interpretare masculină pentru Ulrich Mühe. Încununarea vieţii unui mare artist! Ar fi şi greu să uiţi povestea ofiţerului STASI, cu ochi albaştri, chipul imobil al actorului care, cu căştile pe urechi, încearcă să pătrundă secretele cuplului pe care îl spionează.

Mühe va muri subit în 2007. Înainte însă, are curiozitatea să-şi vadă propriul dosar din arhivele STASI. Descoperă uluit că actriţa talentată cu care îşi împărţise viaţa de foarte mulţi ani fusese, după toate probabilităţile, informatoare a Securităţii. Ştia, desigur, că făcea parte dintre personalităţile luate în evidenţă şi urmărite de poliţia politică. Dar nu putea bănui că femeia lângă care se trezea în fiecare dimineaţă îl trădase.

Viaţa celorlalţi nu mai este doar cea a milioanelor de vieţi pe care STASI le spiona zi de zi. Era şi viaţa lui, violată de ofiţerii STASI care semănau cu personajul pe care îl interpretase în film. Ficţiunea devenise aşadar realitate.

RDG înfiinţează STASI, temuta poliţie politică comunistă, ce se infiltrează în toate segmentele vieţii şi care, la două zeci de ani după căderea Zidului Berlinului, continuă să lovească. Sunt scoase la lumina zilei secrete şi drame incredibile.

STASI număra aproximativ 180 000 de informatori. Un sfert din populaţia est-germană se află în vizorul STASI. Vă puteţi imagina câte milioane de dosare

s-au întocmit? Chiar dacă unele documente au fost distruse, fragmentele de hârtie au fost recuperate cu grijă, iar autorităţile germane au pus la punct programe informatice de reconstituire a acestor rapoarte.

Pe de altă parte, destul de recent, CIA a predat autorităţilor germane o serie de microfilme pe care le cumpărase de la un fost ofiţer STASI, refugiat în Occident. Germanii trebuie să se aştepte deci la noi dezvăluiri, la noi şi neplăcute surprize, pe măsură ce vor cădea măştile.

Securitatea est-germană nu are precedent în istorie. Chiar şi Germania nazistă nu avea decât 44 000 de agenţi ai Gestapo-ului pentru o populaţie de 70 de milioane de locuitori. În Germania de Est, colaboratorii securităţii, aşa-numiţii IM[1], sunt de 20 de ori mai numeroşi, fără a lua în calcul şi cei aproximativ 100 000 de angajaţi oficiali ai poliţiei secrete.

O asemenea încrengătură nu poate fi explicată decât prin frica de a fi luat prin surprindere. Într-un anume fel, Republica Democrată Germană era o creaţie artificială, iar autorităţile se temeau de evadările cetăţenilor ei în Vest, ceea ce a şi dus la construirea Zidului Berlinului, care a izolat populaţia într-un sistem în mare măsură penitenciar.

Pe scurt, trebuie evitată cu orice preţ deschiderea şi de aceea fiecare cetăţean va deveni *a priori* o ţintă. Totuşi sistemul şi-a atins limitele, dat fiind că nu a putut împiedica evenimentele din 1989. În realitate, STASI a subestimat lehamitea poporului şi a permis ascensiunea în forţă a opoziţiei. Poate că şi liderii est-germani, ajunşi la capătul drumului, sunt sătui şi dezamăgiţi. Edificiul politic comunist est-european se prăbuşeşte, iar lovitura de graţie vine din interior.

Personaje importante ale regimului se lasă seduse de Gorbaciov şi de *perestroika*. Markus Wolf, atotputernicul şef al serviciilor de informaţii externe, avea să renunţe la funcţie cu puţin timp înaintea naufragiului final.

Pentru a înţelege mai bine acest univers concentraţionar, să ne oprim o clipă asupra unui caz exemplar, cel al poetului Sascha Anderson.

Cine este Sascha Anderson? Pe la sfârşitul anilor '70, intră în scenă un individ înalt, îmbrăcat neglijent, veşnic neras, cu ochelari rotunzi, purtaţi boem pe vârful nasului. Un personaj de desene animate!

Pentru numeroşii lui prieteni, el întruchipează intelectualul seducător, adulat de tinerii nonconformişti, inspiraţi, ca şi el, de cultura underground. Sascha Anderson este unul dintre cele mai populare personaje din Prenzlauer Berg, loc emblematic al Berlinului de Est. La origine, acesta a fost un cartier cu locuinţe construite în secolul al XIX-lea pentru muncitorii din zonă şi care s-a degradat de-a lungul vremii. Murnau, reprezentant de seamă al filmului expresionist, dar şi regizorul Fritz Lang, vor turna câteva filme în ambianţa boemă a cartierului berlinez. Labirintul pitoresc de străduţe, curţi interioare şi ganguri a atras tot felul de artişti marginali. Prin anii '70, se vorbea despre

[1] *Inoffizielle Mitarbeiter*

arta şi literatura din Prenzlauer Berg ca alternativă la arta oficială care, în numele realismului socialist, trebuia să servească societatea şi politica partidului comunist. Existau astfel intelectuali care acceptaseră comenzi generoase din partea puterii, precum şi tot felul de stipendii, în timp ce alţii erau marginalizaţi şi chiar erau ţinuţi sub o atentă observaţie.

Atitudinile artistice marginale reprezintă tot atâtea ipostaze ale disidenţei anticomuniste. În felul lor, artiştii din Prenzlauer Berg sunt disidenţi prin chiar opoziţia faţă de direcţia oficială.

Imitând ceea ce se întâmplă dincolo de Cortina de Fier, Prenzlauer Berg adăposteşte grupări feministe, homosexuali, cântăreţi de rock, pictori neştiuţi, sculptori nedescoperiţi şi scriitori nepublicaţi. Uneori operele lor sunt strecurate în Vest. Editurile vest-germane nu pot ignora eticheta rebelă care le însoţea. Publicarea textelor disidente era un mod de a participa la lupta ideologică împotriva inamicului est-german.

Într-o societate în care simţul moral este complet anesteziat, Prenzlauer Berg devine un fel de câmp de luptă. Deşi autorităţile dezaprobă această evoluţie periculoasă, acţiunea serviciilor secrete este favorizată de această grupare de minţi rebele.

Puţin câte puţin, Sascha Anderson devine purtătorul de cuvânt al revoltei. Prezent oriunde legitimitatea regimului este contestată, el este unul dintre cei care fac din Prenzlauer Berg epicentrul avangardei est-germane.

Şi totuşi familia nu îl pregătise deloc pentru acest rol. Mama, creatoare de desene animate şi tatăl, dramaturg, erau militanţi neobosiţi ai partidului şi îşi educaseră fiul în spiritul comunismului insuflat de Moscova.

În mare parte, popularitatea lui Anderson şi influenţa exercitată asupra celorlalţi se datorau exilului forţat al unui alt disident foarte cunoscut, Wolf Biermann, un cantautor extrem de implicat, ce devenise oaia neagră a autorităţilor din RDG.

Luc Rosenzweig şi Yacine Le Forestier[1]:

„Pentru a menţine în funcţie dictatura şi a-şi continua în linişte experienţele de laborator, regimul totalitar nu are altă alegere timp de 40 de ani decât supravegherea permanentă a populaţiei şi delaţiunea. De ce? Ca să nu «voteze cu picioarele», expresie dragă lui Willy Brandt, şi să nu treacă de partea cealaltă, în ţara frăţească şi duşmănoasă, care o aşteaptă cu braţele deschise. Este conceput un sistem de supraveghere care acoperă toate nivelurile din toate sectoarele societăţii, fără excepţie. Sfera publică şi cea privată sunt permanent monitorizate pentru a înăbuşi din faşă orice mişcare contestatară. În filozofia sa foarte personală, Erich Mielke, ministrul Securităţii Statului, îşi rosteşte cu convingere credoul: «Orice cetăţean este un risc potenţial pentru siguranţa statului.» Era nevoie deci de o poliţie secretă la înălţimea acestei

[1] *Parfaits espions: les grands secrets de Berlin-Est*, Ed. Du Rocher, 2007

ambiţii naţionale. Toată lumea trebuie să spioneze pe toată lumea. Altfel, fragilul edificiu comunist s-ar putea prăbuşi precum un castel de nisip. Dictatura se menţinea prin frica de represiune, ce îmbrăca forme mai insidioase şi mai brutale decât în restul ţărilor din blocul comunist."

Wolf Biermann este fiul unui cunoscut oponent al regimului comunist de origine evreiască, ucis în lagărul de la Auschwitz. În timpul anilor de liceu de la Hamburg, tânărul aderă la Uniunea Tineretului Comunist, numită „Tinerii Pionieri". Dar comuniştii nu sunt bine văzuţi în Germania de Vest[1]. Aşa că, în anul 1953, la vârsta de 17 ani, Wolf trece în Germania de Est, unde îşi continuă studiile. Are ocazia să cunoască mediul teatral berlinez, mai precis prestigiosul *Berliner Ensemble*, creat de Bertold Brecht. Aici îşi încheie traseul căutărilor şi îşi descoperă adevărata vocaţie. În 1960, înfiinţează propria sa companie teatrală: „Teatrul muncitorilor şi studenţilor berlinezi" şi se apucă de scris.

Dar nu va scrie decât două piese. Cea de-a doua abordează un subiect delicat: ridicarea Zidului Berlinului, care este tabu, mai ales atunci când este abordat cu simţ critic! Ca o consecinţă imediată, Biermann trebuie să abandoneze activitatea teatrală şi să se reconvertească în cantautor. Luat în vizorul serviciilor secrete şi considerat suspect, îşi lansează primul disc în Germania de Vest.

La interdicţia de a publica se adaugă şi cea de a apărea pe scenă! Deşi nu are dreptul să-şi înregistreze şi să-şi difuzeze cântecele, muzica sa circulă nestingherită, în special în Prenzlauer Berg, unde Biermann reprezintă deja simbolul mişcării contestatare. Este comparat cu Bob Dylan, care, în aceeaşi perioadă, cântă în campusurile americane şi critică implicarea militară a ţării sale în Vietnam.

Pentru autorităţile comuniste, Biermann este o reală ameninţare. În 1976, după un concert în Vest, i se retrage cetăţenia est-germană şi nu mai are dreptul să se întoarcă pe teritoriul RDG.

Dincolo de Cortina de Fier, protestele nu contenesc, dar autorităţile comuniste rămân inflexibile.

Prenzlauer Berg este oarecum pustiu. În plus, se simte o nouă înăsprire a politicii totalitare, astfel încât numeroşi artişti îşi caută refugiul în Vest, Nina Hagen şi mama sa de exemplu, în timp ce alţii sunt aruncaţi în închisoare.

Biermann se instalează în Hamburg, oraşul său natal, şi îşi continuă activitatea muzicală. Noul univers nu-i ştirbeşte cu absolut nimic din atitudinea critică, nici Vestul nefiind uneori scutit de inepuizabilele sale săgeţi critice.

Chiar dacă nu are talentul artistului condamnat la exil, absenţa acestuia îi netezeşte drumul lui Anderson care, la scurt timp, ajunge simbolul contestatarilor.

[1] Partidul Comunist va fi chiar interzis în 1956

Prenzlauer Berg devine un cartier la modă, asaltat de turiștii occidentali în căutare de tot felul de lucruri senzaționale. Aici poți găsi orice, de la obiecte artizanale la picturi și cărți interzise. În această zonă a libertății absolute de exprimare se organizează lecturi publice și dezbateri filozofice.

În mod ciudat, STASI închide ochii.

Poate că autoritățile est-germane consideră că acest ghetou cultural nu este decât o supapă și nimic altceva. Atâta timp cât contestările și revolta nu-i trec granițele, situația rămâne sub control.

Nici chiar Sascha Anderson nu atacă subiecte fierbinți, și anume sistemul de represiune comunistă. În mod inexplicabil, deși se bucură de tot mai multă credibilitate în mediile avangardiste, Sascha evită să își manifeste public propriile convingeri și idealuri; pe de altă parte, primește disidenții în salonul său confortabil și pune telefonul la dispoziția invitaților. Oferta este generoasă, având în vedere că, în RDG, instalarea unui post telefonic este aprobată foarte greu.

Nimeni nu bănuiește nimic. Sascha Anderson se bucură de o încredere nemărginită. În ochii tuturor, el rămâne același personaj carismatic, reperul și etalonul rezistenței anticomuniste. Ușa casei sale este mereu deschisă, iar ospitalitatea sa este proverbială. Nici Wielfride, soția sa, nu bănuiește nimic. Și totuși ar fi avut motive: Anderson primește mereu telegrame, toate semnate de un personaj misterios și discret, un anume David. Și de fiecare dată, Sascha se grăbește la o nouă întâlnire. Soția lui nu își pune prea multe întrebări, doar Sascha este un neobosit organizator de concerte și reprezentații teatrale! Aceste telegrame au probabil legătură cu programul lui foarte încărcat.

Secretul trădării va fi descoperit mult mai târziu, la doi ani de la căderea Zidului Berlinului, iar la originea acestei lovituri de teatru nu stă nimeni altul decât Wolf Biermann.

În toamna lui 1991, fostul disident primește unul dintre cele mai importante premii literare germane. În timpul ceremoniei, poetul-cântăreț rostește un discurs de o sinceritate emoționantă. Toți se așteaptă ca Biermann să aducă un omagiu acelor intelectuali care, cu prețul pierderii propriei libertăți, au reușit să țină piept dictaturii comuniste și, într-adevăr, Biermann îi amintește pe cei mai cunoscuți.

Spre stupoarea asistenței, în a doua parte a discursului Biermann evocă nume nu mai puțin celebre. Rând pe rând, acești intelectuali vor fi acuzați de trădare și colaborare cu temuta STASI. Ultimul pe listă este chiar Sascha Anderson!

Biermann îi aruncă invective și injurii. Să fie oare vorba de invidie? Sascha îi luase locul în inimile marginalilor din Prenzlauer Berg! Günter Grass și alți scriitori respectabili vorbesc despre o vânătoare de vrăjitoare, iar Biermann este acuzat de folosirea unor metode specifice poliției secrete.

Pascale Hughes, jurnalistă[1]**:**

„Pe un ton vindicativ, Wolf Biermann se rupe de formalismul excesiv al discursurilor clasice la primirea premiului Büchner, cel mai prestigios premiu literar german, care i-a fost decernat cu ocazia Târgului de la Frankfurt, toamna trecută. De atunci, lumea literară germană a fost divizată cu privire la pertinenţa invectivelor lansate asupra lui Sascha Anderson, poet avangardist din cartierul punk Prenzlauer Berg, hipiot şi disident din Berlinul de Est. Opozantul Wolf Biermann, căruia i se retrăsese cetăţenia est-germană în 1976, în timp ce efectua un turneu în RFG, îl acuză pe Sascha Anderson că a fost un agent ordinar al STASI, poliţia secretă est-germană.

Biermann nu a dat nici o dovadă în sprijinul calomniei sale. Lumea literară se revoltă. Günter Grass se declară şocat de aceste practici de «Mare Inchizitor». Şi scriitorul Stefan Heym se întreabă cu ce drept cântăreţul de balade poza în lup moralist. Cum de îndrăznea Biermann cu atâta obstinaţie şi înverşunare să ducă în fiecare săptămână în Der Spiegel *o vânătoare de vrăjitoare, fără să prezinte dovezi?"*

Amploarea protestelor la adresa injuriilor lui Biermann se explică cu uşurinţă. În Vest, Prenzlauer Berg şi protestatarii săi sunt consideraţi un fel de miracol, un simbol al rezistenţei anticomuniste! Un poet vest-german a vorbit chiar despre o paranteză imaculată, despre o orhidee apărută într-un univers atât de cenuşiu şi de trist precum RDG. Toate privirile se întorc cu admiraţie spre aceşti oameni care trăiesc din te miri ce şi împrăştie pe străduţele din Prenzlauer Berg capodopere bătute modest la maşina de scris. Fără îndoială, această percepţie cu iz de idealism revoluţionar este total exagerată. Multe dintre scrieri nu au nimic comun cu literatura! Dar ce contează? Cohortele de admiratori sunt şocate de acuzaţiile aduse de Biermann.

Cum este şi normal, Anderson dezminte hotărât acuzaţiile ce i se aduc şi se consideră victima unei defăimări. Nu a avut nici o legătură cu STASI şi nu a primit niciodată bani din partea poliţiei politice!

La scurt timp însă, în ianuarie 1992, guvernul german decide deschiderea arhivelor secrete ale STASI. Legea permite est-germanilor să-şi vadă dosarul întocmit de securitate.

Imediat, foştii disidenţi se grăbesc să consulte dosarele, nerăbdători să afle cine i-a spionat sau chiar i-a denunţat. Nu mai există nici un dubiu! Cei care consultă fişele, iar printre ei mulţi disidenţi ce frecventaseră Prenzlauer Berg, au confirmarea că fuseseră supravegheaţi îndeaproape de STASI. Acum ies la suprafaţă note informative, reţele şi nume de cod ale indivizilor însărcinaţi cu această activitate.

[1] Corespondentă a ziarului *Libération* la Berlin. Articol apărut în ianuarie 1992.

Un nume, David Menzel, se repetă cu obstinație. David! Ca și misteriosul corespondent al lui Anderson. După minuțioase căutări, adevărul iese la lumină, iar Sascha Anderson este deconspirat.

Sascha Anderson figurează în documentele STASI ca informator. Sascha Anderson a colaborat cu sistemul represiv de la vârsta de 17 ani, după cum își vor aminti victimele STASI.

Ospitalierul său apartament funcționa ca o capcană pentru disidenți și convorbirile telefonice erau ascultate în direct. Peste tot erau instalate microfoane. La scurt timp, mai apare încă un detaliu: eroul din Prenzlauer Berg nu fusese constrâns să colaboreze cu securitatea. Mai mult încă, dă dovadă de un entuziasm și un exces de zel ieșite din comun.

Aceste documente confirmă așadar acuzațiile lui Biermann, chiar dacă la început, cântărețul se bazase doar pe intuiție (doar dacă nu primise în prealabil informații discrete).

În orice caz, aceste dovezi incontestabile nu îl împiedică pe Anderson să nege în continuare, cu atât mai mult cu cât beneficiase de câteva măsuri luate de ofițerii STASI înaintea căderii finale: multe documente sunt distruse sau dispar fără urmă. Astfel, un dosar voluminos de peste o mie de pagini ce înregistra activitățile din Prenzlauer Berg nu a fost găsit niciodată.

Să sperăm că, mai devreme sau mai târziu, acest document esențial va ieși la suprafață. Dacă unele dosare au fost distruse la ordinele serviciilor secrete, altele au fost pur și simplu furate pentru a putea șantaja persoanele compromise. Și a mai fost și acel târg cu CIA, care a cumpărat mii de microfilme de mare interes. Oficial, acestea au fost returnate Germaniei, dar este foarte posibil ca documentele mai interesante să fi rămas în arhiva CIA.

La fel au procedat și Aliații, după cel de-Al Doilea Război Mondial, cu documentele referitoare la activitatea nazistă.

Oricum, multe întrebări rămân deocamdată fără răspuns. O primă întrebare ne vine imediat în minte. Oare STASI nu s-a jucat cu focul? Colaborator sau nu al poliției politice, Anderson i-a sprijinit pe cei care se împotriveau terorii comuniste și le-a popularizat ideile, dar acesta era prețul de plătit în schimbul unor informații prețioase! Chiar dacă, în fond, STASI crea sau, în orice caz hrănea propria lor opoziție.

O altă întrebare: oare cum este posibil ca, timp de 20 de ani, să duci o viață dublă fără să clachezi? Ce caracter trebuie să ai ca să poți minți întruna? Desigur, există oameni care mint precum respiră. Iar Anderson face parte dintre aceștia!

Anderson nu recunoaște colaborarea cu STASI. Mai mult încă, pretinde că dosarul său de turnător este o bazaconie fabricată de aceeași poliție politică, ce distruge dosarele tocmai pentru a încurca ițele și a șterge mărturiile propriei incompetențe.

Acest contraatac îndrăzneț și cumva riscant, pregătit cu mult timp înainte, îi mărește șansele de supraviețuire într-o Germanie unificată.

În 1986, cu acordul autorităţilor est-germane, Anderson se stabileşte în Berlinul de Vest. Poliţia politică şi-a permis să rămână fără „ochii şi urechile" sale vigilente deoarece dispunea şi de alte surse.

În Berlinul de Vest, Anderson nu rupe toate legăturile, iar securitatea îl foloseşte în continuare. Înfiinţează o editură şi devine un adevărat pol de atracţie pentru disidenţii incomozi din Est, dar şi pentru intelectualitatea vest-germană dornică să sprijine mişcarea anticomunistă. Şi acum are prilejul să adune de la sursă informaţii preţioase. Singura diferenţă este că notele sale secrete nu mai ajung la STASI, ci direct la serviciile secrete est-germane. Sascha Anderson a devenit astfel spion, numai că în slujba aceluiaşi stăpân: guvernul est-german!

Înainte de dezvăluirile lui Biermann, Anderson se bucura de admiraţia vest-germanilor, în 1987 primind chiar un premiu din partea Ministerului Federal pentru Relaţii Internaţionale.

Pentru scurt timp, contraatacurile sale şi violenta reacţie a lui Günter Grass îşi arată roadele. În 1992, obţine o bursă la Roma, unde va sta la Villa Massimo, care găzduieşte doar intelectuali de elită.

Treptat însă, steaua sa apune. Dacă la început atacurile lui Biermann, considerate pătimaşe şi de un subiectivism dezolant, şochează, acum tot mai multe informaţii vin să confirme colaborarea lui Anderson cu serviciile secrete. Pentru toată lumea este evident că Sascha a fost unul dintre cei mai buni colaboratori ai STASI! Prietenii îi întorc spatele. Vrea să scrie o antologie a poeziei est-germane, dar majoritatea scriitorilor refuză orice colaborare. Când, mai târziu, în 2002, îşi publică autobiografia, criticii devin extrem de nemiloşi.

Luc Rosenzweig şi Yacine Le Forestier[1]:

„Cel mai uimitor şi, în acelaşi timp, semnificativ în toată povestea lui Anderson este această încăpăţânare schizofrenică de negare a evidenţei, o trăsătură comună majorităţii colaboratorilor STASI. Nu este singurul în această situaţie. Refularea activităţilor lor de spionaj mergea atât de departe încât nu îşi mai dădeau seama de gravitatea faptelor săvârşite, singura lor salvare fiind să mintă în continuare cu obstinaţie. Interviurile acordate de poet la începutul scandalului sunt deconcertante. Răspunsurile erau în cea mai mare parte incoerente, înecate într-o logoree a justificării de sine, din care străbăteau câteva semne de luciditate ca acestea: «Toate astea sunt un mister pentru mine... mi-e greu să îmi amintesc. În situaţii de acest fel, eşti supus la presiuni de tot felul, încerci să le refulezi. Nu vreau să fiu ţapul ispăşitor al acestor indivizi care îi privesc pe toţi vinovaţii la fel... Sigur că, într-o anumită măsură, STASI mă ţinea în lesă... în acest moment mă simt descoperit,

[1] *Op. cit.*

lipsit de siguranță și tot ceea ce mă preocupă este să rămân în viață. Pur și simplu doar să rămân în picioare!»"

După reunificare, autoritățile germane se regăsesc în fața unei adevărate dileme: să deschidă sau nu arhivele poliției politice?

Deconspirarea sistemului polițienesc poate duce la nesfârșite frământări interne. Victimele sistemului comunist își cer dreptul de a studia arhivele și a afla adevărul ascuns între copertele dosarelor STASI. Pe de altă parte, foștii oameni ai aparatului represiv se tem de condamnarea publică.

Dar nu era vorba doar de foștii conducători ai noii Germanii: toți cetățenii – și erau sute de mii – care credeau că ar fi fost spionați de STASI probabil că se temeau de faptul că, studiindu-și dosarele, ar fi putut descoperi adevăruri dureroase. Complici la aceste crime puteau fi chiar cei de lângă tine sau prietenii de o viață. Despărțirea de trecut poate deschide o prăpastie care să înghită bucăți de viață.

Unii ezită să-și vadă dosarul, alții însă nu se descurajează și merg până la capăt, cu riscul de a suporta adevăruri dureroase. Autoritățile germane aleg să deschidă cutia Pandorei. 180 de kilometri de dosare stau la dispoziția cetățenilor germani!

Precedentul nazist cântărește cel mai greu în luarea deciziei. Germania a învățat din lecția istoriei! După 1945, în ciuda procesului de denazificare, prea mulți naziști au reușit să se strecoare și au scăpat de stigmatul pedepsei.

În spatele deciziei a stat fără îndoială voința de a nu merge prea departe. Unii călăi naziști, cum ar fi Klaus Barbie, sunt folosiți de Aliați în lupta împotriva noului dușman comunist, dar ce te faci cu această cohortă de „buni germani" fascinați de doctrina nazistă, care nu vor da niciodată socoteală. Membri marcanți ai Germaniei fasciste, ofițeri SS, chiar soldați ai Wehrmachtului, care cunoșteau foarte bine crimele de război săvârșite pentru țară, nu vor ajunge niciodată în boxa acuzaților. Pe scurt, se pare că justiția germană s-a ferit să fie prea curioasă, cu atât mai mult cu cât numeroși magistrați compromiși își păstraseră vechile funcții.

Eșecul parțial al procesului de denazificare duce la deschiderea arhivelor STASI. Decizia nu este luată în unanimitate. Contestatarii se tem că această inițiativă nu va fi decât drumul învrăjbirii între vecini, care va amplifica tensiunile inițiale dintre est-germanii săraci și înstăriții lor frați din Vest.

Deschiderea tonelor de dosare purta riscul descoperirii unor informații mincinoase și trunchiate. Erau și acuzații false, dat fiind că nu toate informațiile din arhive trebuiau considerate autentice. STASI nu s-a dat niciodată în lături de la propagarea zvonurilor pentru a compromite disidenții. Pe de altă parte, simpla frecventare episodică a unui agent STASI transforma automat pe cineva în IM, cum se spunea pe atunci în Germania de Est?

Riscul de a avea încredere deplină în aceste documente era așadar de a oferi STASI o formidabilă revanșă postumă. Se recomanda prudență și

neîncredere faţă de acuzaţiile proferate în stânga şi-n dreapta. Unii înţeleg repede că acest filon de aur trebuie exploatat. Încep să se vândă dosare, integral sau parţial. Oameni ce aparţinuseră STASI au vândut documente de care făcuseră rost în secret după prăbuşirea sistemului comunist. Aceste informaţii interesau într-adevăr mulţi jurnalişti. La începutul anilor '90, *Der Spiegel* se specializase în publicarea săptămânală a acestui gen de documente secrete.

Sub pretextul evitării greşelilor din trecut, adică toleranţa postbelică pentru nazişti, acest ziar conservator arată cu degetul spre simpatizanţii de stânga, înscrişi în PDS-ul est-german, succesor al fostului partid comunist. Aceştia fuseseră adepţi ai *Ostpolitik*-ului iniţiat de Willy Brandt şi reluat mai târziu de Helmut Kohl. Conceptul se doreşte a fi un iniţiator al politicii de relaxare a relaţiilor cu ţările comuniste şi de deschidere progresivă faţă de Germania de Est, într-o perioadă în care, datorită puterii URSS, reunificarea celor două ţări ţinea mai degrabă de domeniul fantasticului.

Brandt în special susţine că politica paşilor mărunţi poate servi celor două Germanii şi că numai prin dialog se poate construi o Germanie unitară. Dar pentru atingerea acestui obiectiv este nevoie de dialog cu conducătorii RDG-ului. De aici şi bănuielile îndreptate asupra unor lideri vest-germani care se pare că întreţineau relaţii excelente cu STASI şi, în general, cu serviciile secrete din Est. Să nu uităm că liderul bavarez Joseph Strauss, care afişa un anticomunism lipsit de echivoc, avea legături strânse cu Berlinul de Est, fără să mai amintim de nenumăraţii oameni de afaceri vest-germani şi de investiţiile lor în Germania de Est.

Este greu să trasezi o frontieră între adevăraţii colaboratori STASI şi cei care, din motive legitime, au avut legături cu administraţia est-germană. Este şi cazul lui Manfred Stolpe, prim-ministru al landului german Brandenburg, unul dintre cei mai cunoscuţi opozanţi anticomunişti. Pastorul Stolpe, fost preşedinte al Consistoriului Bisericii Evanghelice, este acuzat de colaborare cu poliţia politică.

Se presupune că, timp de 20 de ani, pastorul a furnizat informaţii despre activitatea Bisericii Evanghelice şi despre starea de spirit a clerului. Avea chiar şi un nume de cod. Susţinut şi de ceilalţi prelaţi, înaltul ierarh nu recunoaşte colaborarea cu Securitatea sau asumarea vreunui angajament faţă de aceasta. Da, a avut sute de întâlniri cu agenţii STASI, dar pentru o cauză nobilă, în folosul Bisericii şi al credincioşilor: potrivit acestuia, era în zadar să aştepţi ca sistemul să se schimbe fără să comunici cu reprezentanţii acestuia. Acest cleric cu atitudine demnă a adăugat chiar că ar fi fost dispus să se întâlnească şi cu diavolul dacă ar fi putut ajuta scopurilor sale.

Totuşi, o întrebare esenţială rămâne: a furnizat Stolpe informaţii poliţiei politice? Printr-o piruetă graţioasă, el reuşeşte să evite răspunsul. „Dacă am fost agent, atunci am făcut-o fără voia mea!" Devenit lider marcant al PDS-ului, îl atacă vehement pe Helmut Kohl acuzându-l că încearcă să-şi elimine

un adversar politic incomod pentru Democrația creștină. Cazurile de colaborare cu STASI, cum o arată cazul lui Stolpe, trebuie investigate cu foarte multă prudență. Este nevoie de o analiză și o judecată obiective. Un alt prelat, Joachim Gauck, însărcinatul federal pentru studierea arhivei STASI, a fost la rândul lui acuzat de inchiziție politică!

Dar mai erau și alte dosare, precum cel al poetului Sascha Anderson, unde culpabilitatea colaboratorilor era dovedită. Exemple de acest tip sunt infinite.

Cât despre victimele represiunii politice, acestea sunt puse în gardă asupra dramelor sufletești pe care le pot genera propriile dosare.

Ca mulți alții, scriitorul, eseistul, poetul și dramaturgul est-german Lutz Rathenow descoperă că dosarul său are nu mai puțin de 15 volume, a câte 400 de pagini fiecare și avea 60 de informatori pe urme, spioni care notau fiecare amănunt al existenței sale, chiar și detaliile anodine sau ridicole.

Luc Rosenzweig și Yacine Le Forestier[1]:

„Dosarele lui Rathenow sunt mai detaliate decât un jurnal intim. «Aș putea afla de câte ori am fost la frizer, ba chiar aș putea calcula viteza cu care îmi creștea barba», notează scriitorul. Paginile abundă în banalități siderante. Găsim chiar și un plan detaliat al locuinței acestuia din Gabelsbergerstrasse, trasat de poliție pe 25 august 1988. Scândura de călcat, jucăriile copiilor, canapeaua, aparatul de radio și cartea de telefoane a Berlinului de Vest sunt localizate cu mare grijă. Într-o notă informativă, Rathenow descoperă până și transcrierea unor banale conversații cu vecinii de palier. «Toți în jurul meu colaborau. Mă întâlneam cu un vecin. Vorbeam despre ploaie și vreme bună, și mai apăreau câteva pagini în dosar! Sunt absolut convins că oamenii colaborau pentru a scăpa, măcar și pentru o clipă, de cenușiul și plictiseala vieții cotidiene din RDG. Jucându-se de-a agenții secreți, se simțeau valorizați, apreciau această relație clandestină cu poliția politică. Pentru informatori, legăturile cu ministerul deveniseră mai importante decât legăturile de familie sau cele amoroase.»"

Un alt caz edificator, dar mai dramatic, este cel al soților Wollenberger.

Soția, Vera Lengsfeld, este o tânără extrem de implicată în viața politică. Doamna Vera Wollenberger (născută Lengsfeld) vede lumina zilei în orașul Thüringen, din Germania de Est. Într-o bună zi află că tatăl său este ofițer STASI. Deși nu are decât 18 ani, decide să rupă orice legătură cu acesta și părăsește domiciliul părintesc. Tânără idealistă, Vera crede cu tărie în virtuțile socialismului și nu împărtășește idei anticomuniste, dar este revoltată de practicile sistemului polițienesc de represiune.

Acest lucru nu o va împiedica, după câțiva ani, să adere la SED, Partidul Comunist Est-German. Vera face studii de filozofie și teologie la Universitatea Humbold din Berlin, apoi se angajează la Academia de Științe din RDG

[1] *Op. cit.*

ca lector şi colaborator ştiinţific. Se căsătoreşte cu Knud Wollenberger şi vor avea împreună doi copii. Knud este un tip interesant, un hipiot cu plete şi barbă, cu privire blândă şi preocupări ecologiste. Un visător incurabil cu pretenţii de poet, fascinat de viaţa boemei artistice din Prenzlauer Berg.

În familia Wollenberger cântă găina! Vera este acel gen de femeie cu o personalitate puternică, ce se va distanţa curând de Partidul Comunist când acesta aprobă instalarea de rachete sovietice purtătoare de încărcături nucleare pe teritoriul est-german. Militantă a mişcării contestatare „Femeile pentru pace", protestează cu fermitate împotriva acestei escaladări militare. Repercusiunile nu vor întârzia să apară: Vera este exclusă din partid şi îşi pierde locul de muncă.

Considerată disidentă şi ecologistă, ca şi soţul său, Vera se apucă de apicultură. Deşi ştie că este urmărită pas cu pas, Vera este decisă să nu renunţe la luptă. La începutul anului 1988, este arestată şi închisă timp de şase luni pentru „manifestări duşmănoase" la adresa regimului. După ce îşi ispăşeşte pedeapsa, recidivează şi este expulzată din RDG.

Stabilită în Marea Britanie, se înscrie la Cambridge, unde studiază filozofia religiilor. Sedusă de teologie, Vera adaugă o dimensiune religioasă luptei politice, iar mai târziu se va alătura creştin-democraţiei europene.

După căderea Zidului Berlinului, se întoarce în Germania unde fondează Partidul Verde. Anul următor, candidează la primele alegeri legislative şi, la 38 de ani, devine membru al Bundestagului.

Pentru întreaga sa activitate de apărare a drepturilor omului, i se decernează Premiul pentru Pace la Aix-la-Chapelle. De la tribuna Parlamentului, Vera Wollenberger pledează pentru reabilitarea victimelor comunismului şi pentru condamnarea, fie şi morală, a celor vinovaţi. În paralel, cere deschiderea arhivelor STASI. Vera este cu atât mai hotărâtă cu cât încă din 1991 apar zvonuri legate de posibila activitate de informator a lui Knud. Un motiv în plus ca ea să ceară deschiderea arhivelor. Desigur, nu pune la îndoială probitatea morală a soţului ei, dar trebuie dezminţite toate aceste insinuări şi ironii răuvoitoare.

În anul 1992, arhivele STASI se deschid, iar aripile Verei se frâng. O altă viaţă spulberată. Zvonurile se adeveresc: printre alte note informative, găseşte unele semnate cu numele conspirativ de „Donald", care nu putea fi decât soţul ei, pentru că numai el cunoştea cele mai intime detalii ale vieţii lor de cuplu. Totul este relatat în cele mai mici detalii, iar pentru Vera este ca un viol. Iar prima ei reacţie este să se închidă în toaleta clădirii arhivelor şi să vomite.

„Nu doresc nimănui, nici celui mai aprig duşman al meu, să treacă prin ce am trecut eu", spune Vera prietenilor. Să mai amintim un detaliu poate neînsemnat, dar care spune multe despre modul în care a fost considerată de STASI: dacă în documentele pe care le-a luat la cunoştinţă Knud figura sub pseudonimul Donald, ea era desemnată cu numele de cod „Virus", poate un mod în care STASI îi recunoscuse puterea nocivă.

Inițial, Knud neagă orice legătură cu dosarul ei de securitate. Trebuie însă să se plece în fața evidenței. Ca mulți alți turnători demascați, este incapabil să se justifice. Nici măcar nu pare conștient de răul făcut. Vera află că a început să colaboreze cu STASI la vârsta de 20 de ani, adică înainte de căsătorie. Ca unică justificare aduce argumentul fricii, al neputinței de a mai da înapoi. Oare și căsătoria lor fusese încheiată la ordin?

Cei doi s-au întâlnit în perioada în care Vera începuse să se distanțeze de Partidul Comunist și să critice regimul. Orice deviere de la linia dreaptă trebuia atent supravegheată! Ca în orice regim stalinist, supravegherea membrilor de partid nu era ceva neobișnuit. Linia partidului trebuia respectată, iar abaterile înfierate cu „mânie proletară"! Bolșevicii, sub pretextul consolidării Partidului, au folosit mereu epurările succesive.

Vera Wollenberger descoperă că, pentru a-i controla fiecare pas, poliția politică mobilizează o echipă numeroasă, formată din peste 50 de informatori. Dintre aceștia, Knud era cel mai în măsură să ofere informații complete șefilor săi.

Uimitor în cazul lui este trecutul familiei, un trecut care l-ar fi putut împiedica să devină turnător. Knud Wollenberger este fiul unui militant antinazist, care părăsește Germania în 1937 și se refugiază în Statele Unite. Victimă a mccarthysmului american, se vede nevoit să părăsească țara de adopție pe la începutul anilor '50 și să se reîntoarcă pe locurile natale. În mod normal, Knud ar fi trebuit să rămână imun la virusul delațiunii. Se pare însă că a lipsit exact la această lecție!

La scurt timp de la aflarea adevărului, Vera primește o vizită neașteptată. Ofițerul de legătură al soțului ei! Vine să-și ceară scuze? Nu. Pur și simplu se lansează într-o amplă tiradă asupra meritelor lui Knud, descris ca un colaborator plin de zel și un fidel slujitor al regimului!

Această întâmplare ar putea părea lipsită de sens, dar ea corespunde imaginii STASI, așa cum și-o reprezentau unii informatori: un fel de mare familie, ultimul refugiu al rătăciților debusolați!

Înainte de a se despărți, ofițerul adaugă: „iar pe dumneavoastră, Vera Wollenberger, să știți că toată echipa vă îndrăgise!"

Urmarea este inevitabilă: Vera divorțează și își reia numele de fată, Lengsfeld. Urmează o perioadă de luptă politică tot mai acerbă. Părăsește Partidul Verde, dezgustată de complicitatea cu PDS, partidul succesor al comuniștilor est-germani, dar rănile sunt departe de a se vindeca. Și totuși Vera se poate considera norocoasă. Alții au avut de înfruntat experiențe mult mai dramatice.

Suddeutschezeitung[1]**:**

„Sunt răni vii ce se cicatrizează greu. Reconcilierea nu este decât o chestiune teoretică. Și astăzi încă, Vera Lengsfeld se crispează când aude

[1] Cotidian german din München. Articol apărut în noiembrie 1999.

pronunţat numele lui Knud. «Nu sunt o victimă!» obişnuieşte să afirme această militantă pentru drepturile civice care vrea să uite, dar nu este pregătită să ierte. Reacţionează la fel de vehement şi în faţa altor foşti colegi de partid. «Gysi [Gregor Gysi, preşedintele PDS-ului] *tremură când mă vede!» ne asigură cea care studiase marxism-leninismul şi lucrase la Academia de Ştiinţe a RDG. Până când şi-a dat seama că între teorie şi practică este un drum lung. Vera Lengsfeld a înfiinţat Cercul Pankow pentru pace şi a ajuns la închisoare. Apoi a părăsit ţara. Uneori regretă că s-a întors pe 4 noiembrie 1989. Membru al Bundestagului, intră în CDU din ură faţă de PDS. Nu vrea să-i audă pe foştii est-germani plângându-se. «Fiecare este responsabil pentru viaţa sa!» Ironie a istoriei, tocmai CDU a început să vorbească la ora actuală despe o apropiere de PDS! Vera Lengsfeld este indignată. Cum nu face parte dintre cei care preferă tăcerea, Vera continuă să protesteze."*

STASI nu se mulţumeşte cu simpla spionare a opozanţilor. Adesea foloseşte metode mult mai dure. După modelul fratelui mai mare sovietic, disidenţii prea încăpăţânaţi sunt supuşi unor tratamente psihiatrice greu de suportat.

Internaţi în spitale controlate de poliţia secretă, pretinşii bolnavi erau îndopaţi până la abrutizare cu medicamente sau erau supuşi spălării creierului.

STASI nu se opreşte aici. Până prin anii '60, se practică eliminarea fizică a personajelor indezirabile. Apoi, cel puţin pe teritoriul RDG, aceste practici sunt abandonate, cu câteva excepţii. În schimb, este sigur că persoanele refugiate sau cele care fugiseră din ţară au devenit ţinta unor asasinate în afara graniţelor ţării, mai ales în Germania de Vest.

STASI înfiinţează chiar şi o reţea de ucigaşi plătiţi pentru rezolvarea misiunilor externe. Este aproape sigur că un celebru fotbalist de la Dinamo Berlin, un club apropiat de STASI, cade victimă acestora după ce dezertează în Vest, asasinatul fiind deghizat în accident de circulaţie.

Fizicianul şi filozoful Robert Havemann, figură emblematică a disidenţei est-germane, este una dintre excepţiile evocate mai sus.

Simbol al rezistenţei antinaziste, în 1943 este condamnat la moarte pentru înaltă trădare şi scrieri antifasciste. Pedeapsa va fi comutată apoi în închisoare pe viaţă. În 1945 este eliberat de trupele sovietice. Bolnav de tuberculoză, Havemann este pe moarte. Restabilit ca prin minune, acest erou al luptei antihitleriste va fi ales deputat în Parlamentul est-german şi, ca şi alţi intelectuali din perioada postbelică, devine membru al Partidului Comunist!

Iluziile pe care şi le făcuse se spulberă repede! Criticile sale la adresa înăspririi şi stalinizării regimului îl transformă într-o ţintă vie a STASI. Exclus din partid, îşi pierde funcţia de profesor universitar şi statutul de membru al Academiei de Ştiinţe. Dar Havemann nu este dispus să tacă şi devine liderul contestatarilor.

Autorităţile vor lua atunci decizia de plasare în domiciliu forţat. Casa lui Havemann, de pe malul lacului Mecklemburg, devine un fel de fortăreaţă

permanent păzită de zeci de poliţişti. Iată un detaliu comic: prezenţa forţelor de ordine ajunge să deranjeze vecinii, nomenclaturişti ai regimului de altfel, care ajung să se plângă ierarhiei superioare.

Din cauza hărţuirii permanente, starea de sănătate, şubrezită de închisorile naziste, începe să se deterioreze. Tuberculoza recidivează şi este internat într-o clinică din Berlin. Medicii propun o operaţie, iar Havemann refuză. Îi este teamă, şi pe bună dreptate! Medicul specialist în afecţiuni pulmonare care se ocupă de cazul său este agent STASI. Misiunea acestuia este clară: i se cere să interzică pacientului orice contact cu exteriorul şi, în acelaşi timp, să îi dea o estimare greşită asupra stării sale fizice şi mintale. Şi asta nu e tot: medicul a primit ordine să împiedice vindecarea filozofului.

Profesorul Havemann se stinge din viaţă. La înmormântare, celor prezenţi li se deschide dosar şi sunt puşi sub urmărire, procedeu care se va repeta la fiecare comemorare de la trecerea în veşnicie a filozofului. Poliţia secretă se teme de manifestări ostile din partea asistenţei.

După deschiderea arhivelor STASI, văduva profesorului Havemann, Katja, are acces la dosarul de securitate al acestuia. Ordinele date medicului şi chiar examenele de laborator i-au întărit convingerea că soţul său, chiar dacă nu a fost efectiv asasinat, a murit prin neacordarea de asistenţă medicală corespunzătoare. Dar anii au trecut, iar Katja Havemann nu va face niciodată dreptate soţului ei.

În ciuda deschiderii dosarelor, cancerul STASI nu va fi niciodată definitiv eradicat. Persistă încă numeroase zone de umbră, iar arhivele nu şi-au dezvăluit toate secretele. Dar s-a dorit oare acest lucru?

Caracatiţa securisto-comunistă îşi înfipsese adânc tentaculele în întreaga societate est-germană. Împânzise toate structurile, în special mediile economice şi politice. Dovada o reprezintă soarta rezervată lui Erich Mielke, inamovibilul ministru al securităţii din RDG şi deci adevăratul conducător al STASI.

Sigur, Mielke a dat socoteală în faţa justiţiei, după reunificarea Germaniei, ba chiar a fost condamnat la şase ani de închisoare, dar nu pentru crimele comise de STASI, ci pentru uciderea a doi poliţişti în 1931, pe baza unei anchete întreprinse la acea vreme de poliţia nazistă!

De altfel, Mielke va fi eliberat la scurt timp şi, ajuns senil, îşi va duce ultimele zile într-un cămin de bătrâni. Mut pentru vecie!

Christa Wolf[1]**:**

„Cel puţin o dată, dar mai sigur de două ori, vara trecută apartamentul nostru a fost vizitat în lipsa noastră de aceşti tineri domni sau de colegii lor, cu o pregătire specială în deschiderea uşilor. Dar au intrat fără să ţină seama de mania pentru curăţenie a doamnei C., obişnuită să îşi şteargă propriile

[1] *Ce qui reste* (*Ceea ce rămâne*), Alinéa, 1990. Christa Wolf este una dintre cele mai cunoscute scriitoare de limbă germană. Originară din RDG, unde a trăit

urme de paşi cu o cârpă moale, înainte de a părăsi apartamentul după ce îşi termină treburile.

Mare i-a fost deci mirarea când, a doua zi, a zărit pe covor urme de încălţăminte bărbătească, măsura 41–42, pe câteva praguri şi pe parchetul întunecat al sufrageriei. Prin urmare, după ce a şters urmele cu grijă şi a ieşit din apartament, d-na C., care nu se descurajează cu una, cu două, presară pe covoraşul de la intrare un pumn de făină, după metode «băbeşti», cum spune ea. Acest lucru, după cum era de aşteptat, avea să pună în evidenţă mult mai bine urmele de paşi de a doua zi. Pe de altă parte, în baie am găsit cioburile oglinzii în chiuvetă, fără a putea găsi o explicaţie logică acestor fapte. Concluzia se impunea de la sine: aceşti tineri domni nu au nici cea mai mică intenţie de a-şi ascunde vizitele în apartamentul nostru. Acest lucru se cheamă intimidare, ne-a explicat o cunoştinţă care spunea că este la curent cu astfel de lucruri."

Totuşi, în acest roman, scriitoarea povesteşte în detaliu supravegherea sa permanentă de către STASI. Şi atunci, de ce nu a publicat-o mai înainte, chiar şi în Vest? Cu toate acestea, această carte în care Christa Wolf descrie boala insidioasă ce a impregnat societatea est-germană reprezintă o mărturie indispensabilă asupra activităţilor desfăşurate de STASI.

---

până la căderea regimului, nu a demisionat din Partidul Comunist decât în octombrie 1989, cu alte cuvinte când protestatarii au coborât în stradă, la puţin timp înainte de căderea Zidului Berlinului. Reacţia tardivă i-a fost reproşată în mai multe rânduri, după cum i s-a reproşat şi faptul că nu şi-a publicat una dintre cele mai importante cărţi, *Ce qui reste*, decât după reunificare.

16

Apariţia unui nou ţar

NOAPTEA DE 26 OCTOMBRIE 2002 ridică multe semne de întrebare. Ce s-a întâmplat cu adevărat pe 26 octombrie, când trupele speciale ruse au luat cu asalt teatrul Dubrovka din Moscova, unde teroriştii luaseră peste 700 de ostatici? În timpul asaltului a fost folosit un gaz care a dus la moartea mai multor persoane, inclusiv din rândul ostaticilor. De ce Moscova nu a dezvăluit despre ce gaz era vorba, nici măcar medicilor care încercau să îi salveze pe ostatici? De ce sunt ucişi toţi rebelii, deşi fuseseră neutralizaţi? Capturarea acestora nu ar fi fost mai utilă pentru a se afla cum acest comando înarmat până în dinţi ajunsese în centrul capitalei? Şi cum se justifică teribila hotărâre a Kremlinului şi moartea a 150 de persoane, poate chiar 200?

Vladimir Putin, cel care ordonă luarea cu asalt a teatrului moscovit, îşi manifestă profunda compasiune faţă de familiile îndoliate, dar nu uită să se declare învingător în această operaţiune considerată necesară, în numele luptei împotriva terorismului. Aşadar, cine este acest Putin, necunoscut cu trei ani în urmă, care preia conducerea ţării profitând tocmai de problema cecenă?

Foarte greu de uitat, în special după deznodământul tragic de la teatrul moscovit, este faptul că preşedintele rus îşi desfăşurase cariera la KGB şi că acest simplu locotenent-colonel din serviciile speciale reuşise să ajungă stăpân la Kremlin.

Vladimir Putin este un produs perfect al sistemului sovietic, un agent care şi-a păstrat intacte reflexele şi mentalitatea kaghebiste.

Să nu uităm că serviciul de spionaj rus a fost într-adevăr „spada şi scutul" (emblema KGB!) statului sovietic. Spada, pentru acţiunile desfăşurate în afara graniţelor ţării: spionaj, dezinformare, operaţiuni speciale. Scutul, pentru acţiunile interne, în special controlul populaţiei.

În cadrul KGB, Putin se afla de partea scutului, spre deosebire de ceea ce pretind unii specialişti, iar acest lucru explică multe.

Pentru tânărul Putin, KGB este o obsesie, o adevărată idee fixă, cel mai mare vis al său. Cel puţin aşa transpare din biografia sa oficială, chiar dacă uneori se impune un dram de suspiciune. Multe dintre documentele referitoare

la viaţa lui au dispărut misterios sau au fost distruse, inclusiv dosare şcolare sau universitare. Şi nu este doar o întâmplare!

Putin provine dintr-o familie modestă. Tatăl său, muncitor într-o uzină de vagoane, este membru de partid, dar şi membru NKVD în cel de-Al Doilea Război Mondial.

Urmează exemplul patern? Sau este doar impresionat, ca mulţi alţi tineri de vârsta lui, de filmele în care faimoşi agenţi sovietici, ce semănau cu James Bond, luptau împotriva duşmanului occidental? Erau filme de propagandă, adesea realizate la comanda KGB, condus la acea vreme de Iuri Andropov[1].

Tânărul Putin bate la uşa biroului KGB din Leningrad, oraşul său natal. Nu are decât 17 ani. Licean studios, uşor introvertit, nu se simte atras de serile dansante organizate de colegi. Singura sa distracţie este judo, sport în care excelează.

Candidatura îi este respinsă. Este mult prea tânăr, în plus, KGB preferă să-şi racoleze singur membrii.

În schimb primeşte un sfat preţios: „Mergeţi la Facultatea de Drept, este cel mai bun mod de a ajunge la noi!" Bineînţeles, va urma sfatul, dezamăgindu-şi tatăl care voia să îl facă inginer.

Putin ascultă, iar KGB nu îl uită: după terminarea studiilor, îşi vede visul cu ochii. Pe atunci avea puţin peste 20 de ani şi se va spune ulterior că a fost ales pentru că era unul dintre cei mai buni studenţi ai promoţiei sale. Se şi vedea trimis în Occident unde, ca agent ilegal, va lua parte la marea vânătoare de informaţii.

Realitatea este însă dezamăgitoare. Tânărul Putin se va ocupa de monitorizarea disidenţilor. Şi, în pofida nenumăratelor cursuri de specializare şi promovări, nu va ajunge niciodată ca James Bond!

I se încredinţează totuşi o misiune în străinătate, în RDG! Biografii săi cei mai zeloşi îi atribuie tot felul de misiuni periculoase. În realitate, face doar muncă de birou şi colaborează cu STASI, temuta poliţie politică est-germană[2].

Iată şi un detaliu pitoresc: înainte de a fi trimis în RDG, şefii săi descoperă cu stupoare că, la aproape 30 de ani, Putin nu este căsătorit. Or, agenţii trimişi în afara graniţelor, chiar şi în ţările frăţeşti, trebuie să evite tentaţiile. Putin trebuie să se însoare, dar el ezită şi nu se va căsători decât la trei ani după întâlnirea cu Ludmila, o frumoasă însoţitoare de bord.

A doua jumătate a anului 1980 îl găseşte stabilit la Berlin, un loc privilegiat de unde se poate observa foarte bine prăbuşirea imperiului sovietic, declanşată o dată cu căderea Zidului!

Reprezentant zelos al ordinii şi al legii, Putin nu se poate împăca cu spectacolul la care asistă, devastarea sediilor STASI, de exemplu, dar este suficient de inteligent pentru a înţelege că se află în pragul unei lumi noi. Iar

[1] Vezi capitolul 15

[2] Vezi capitolul 14

dacă vrea să supravieţuiască, trebuie să se alăture rapid taberei câştigătoare. Dacă ar fi să dăm crezare surselor (concordante de altfel!), Putin îşi pregăteşte viitorul încă dinainte de căderea Zidului Berlinului. Oamenii KGB erau cei mai în măsură, prin locul pe care îl ocupau, să îşi investească şi să îşi rotunjească veniturile lor modeste intrând în contact cu anumite medii economice. Mai mult, încă de la primele fisuri ale blocului comunist, au fost încurajaţi să devină ei înşişi oameni de afaceri.

Cum evoluează lucrurile în cazul său? Nu vom afla niciodată. Odată reîntors în Uniunea Sovietică, în 1990, Putin a avut grijă să îşi ardă toate arhivele.

Este trimis la Leningrad. Dacă ar fi fost marele spion sovietic, aşa cum pretinde, i s-ar fi cerut să rămână la Moscova, la cartierul general al KGB, în departamentul S, al agenţilor sub acoperire, sau X, al profesioniştilor în spionaj ştiinţific. Dar i se încredinţează postul de asistent al rectorului Universităţii din Leningrad şi se ocupă de Relaţiile Internaţionale ale acestei instituţii. Studenţii îl privesc cu suspiciune. A venit cu misiunea de a-i supraveghea? Curând va primi porecla de „STASI"!

Totuşi „STASI" va rămâne foarte puţin timp în acest post. Primarul reformator al oraşului (devenit între timp Sankt-Petersburg), Anatoli Sobceak, îi va propune să devină şeful său de cabinet. Flatantă promovare!

Sobceak ştie că Putin este agent KGB? Cu siguranţă. Şi nu-i displace! În acest mare oraş, încă sovietic, este extrem de util să ai prin preajmă oameni ai serviciilor secrete. Şi KGB este mulţumit să aibă un agent infiltrat în cercurile apropiate de una dintre figurile-cheie ale mişcării de reformă. Mai târziu, Putin avea să declare că această poziţie duplicitară era stânjenitoare, prezentându-şi KGB scrisoarea de demisie, rămasă însă fără răspuns. În 1991, va mai face o încercare, de asemenea fără răspuns.

Ce importanţă are? Trebuie reţinut doar că aceia care activează în serviciile secrete nu se vor putea retrage niciodată cu adevărat.

La primăria din Sankt-Petersburg, unde, ca şi la universitate, se va ocupa mai întâi de relaţiile externe, se va face repede indispensabil, devenind adjunctul primarului.

Însărcinat în primul rând cu atragerea de investitori străini, va stabili contacte cu diverşi oameni de afaceri care se vor dovedi profitabile pe termen lung.

Sophie Shihab, ziaristă la *Le Monde*[1]:

[Susţine că, în timpul misiunii sale în RDG, Putin şi-a făcut relaţii cu oameni de afaceri şi traficanţi.]

„Cu siguranţă că în biografia d-lui Putin, oficializată în cartea sa de interviuri preelectorale, nu vom găsi dovezi certe ale inţierii sale în „mecanismele pieţei libere". După cum el însuşi menţionează, în perioada

[1] Articol din *Politique Internationale*, apărut în toamna 2000

1985–1990 se afla la Dresda, cu misiuni de «spionaj politic». Potrivit presei germane, singurul agent pe care l-a recrutat vreodată a fost returnat de serviciile occidentale. Însă, dacă luăm în considerare faptul că tânărul absolvent de drept nu va fi niciodată admis la Şcoala Superioară a KGB, cu siguranţă că nu a îndeplinit misiuni de spionaj. Dacă ar fi să dăm crezare mărturiilor foştilor rezidenţi sovietici la Dresda, strânse de fostul disident Serghei Kovalev, Putin nu a fost decât un simplu «poliţai» (operativnik). *Dar nici activităţile de spionaj şi nici cele de turnător nu pot explica cum un obscur ofiţer KGB («sunt sute ca mine» afirmă chiar el însuşi) se va ocupa, după întoarcerea sa din Germania în 1990, de relaţiile economice internaţionale ale primului port din Rusia şi ale celui de-al doilea oraş al său, având funcţia de adjunct al primăriei din Sankt-Petersburg."*

Putin se bazează pe această pânză de păianjen ţesută cu grijă de oamenii KGB, de toţi aceşti indivizi care, datorită *perestroikăi* şi prăbuşirii imperiului sovietic, se îmbogăţesc peste noapte. În primul rând pentru că sunt bine plasaţi pentru a cunoaşte toate rotiţele sistemului, adică ale mafiei roşii. Sunt deci capabili să perfecţioneze această structură ocultă, copie fidelă a organigramei partidului comunist, şi să dea o amploare fără precedent corupţiei generalizate.

Putin se poate baza pe structurile mafiote. Deşi numele său apare în câteva afaceri necurate, nu putem afirma că şi face parte din sistemul corupt. Putin este un personaj extrem de prudent, care are grijă înainte de toate să nu se compromită. Demers lăudabil în sine căci, de-a lungul vremii, Sankt-Petersburgul devine adevărata capitală a criminalităţii organizate din Rusia.

La sfârşitul anului 1991, oraşul trece print-o adevărată criză alimentară. Putin obţine aprobarea guvernului rus de a oferi petrol şi metale neferoase în schimbul alimentelor de bază, precum carne, ulei, unt etc. şi apelează la intermediari, care îşi rotunjesc substanţial veniturile, deşi mare parte din produsele alimentare nu vor ajunge niciodată la destinaţie. Putin, instigatorul acestui troc, a dat cel puţin dovadă de lipsă de vigilenţă. Moscova declanşează o anchetă. Ministerul de Interne îşi trimite proprii inspectori. După 15 zile ancheta se opreşte brusc. Putin îşi continuă nestingherit activitatea până în 1996, anul înfrângerii electorale a lui Sobceak.

După acest troc nereuşit şi îndoielnic, deşi îşi reia legăturile cu mediile economice şi mafia rusă, Putin dă dovadă de ceva mai multă prudenţă.

În 1999, după atentatele atribuite teroriştilor ceceni[1], Putin va susţine, de la înălţimea funcţiei de prim-ministru al lui Boris Elţîn, că îi va „urmări pe terorişti şi când se duc la toaletă". Acest limbaj vulgar şi brutal a fost pe placul ruşilor şi i-a sporit popularitatea, chiar dacă modul de adresare era tipic

[1] Vezi capitolul 27

pentru mediul mafiot. În Rusia, doar șefii de bandă vorbesc astfel. Aceasta nu înseamnă că Putin a făcut parte din mediul infracțional, ci doar că l-a frecventat.

Pierre Lorrain[1], **jurnalist și scriitor:**

„Municipalitatea din Sankt-Petersburg este autorizată să exporte 150 000 tone de produse petroliere, 750 000 steri de lemn, 14 000 tone de metale rare, 30 000 tone de metale feroase, 20 000 tone de ciment etc. În patru zile, comitetul d-lui Putin semnează 19 contracte cu «diverse structuri comerciale», în marea lor majoritate nou înființate ca urmare a evoluției economice de după prăbușirea imperiului sovietic. Problema este că nici una dintre aceste societăți nu era cunoscută de municipalitate. Alt lucru neobișnuit: contractele erau pline de greșeli, iar unele nici nu fuseseră semnate de ambele părți. Prețul de vânzare, în special pentru metalele rare, este de câteva zeci de ori sub prețul pieței. Rezultatul final al acestor tranzacții sub formă de troc cu o valoare de 122 milioane de dolari a fost sosirea în portul Sankt-Petersburg a două cargouri încărcate cu ulei de gătit. Consiliul Municipal demarează o anchetă și votează o recomandare de revocare din funcție a d-lui Putin. Potrivit obiceiului său, acesta face față situației și aduce documente din care rezultă nevinovăția sa. Astăzi susține că acuzațiile la adresa sa erau nefondate, că nu ținea cont de contextul economic, că nu erau decât atacuri politice, îndreptate, de fapt, împotriva primarului. Ancheta în sine rămâne fără importanță și fără urmări judiciare. Parchetul încheie cercetarea întrucât, conform procurorului, nu se săvârșise nici un delict."

În 1996, Putin părăsește primăria din Sankt-Petersburg și va susține că a refuzat să lucreze pentru noul primar ales. În toată perioada în care este angajat la primărie, își făcuse multe relații în sferele înalte ale puterii, în special în rândul economiștilor liberali care împânzeau Kremlinul și care privatizaseră totul și în orice condiții.

La scurt timp va fi adus la Moscova, unde, după câteva incidente, va deveni adjunct al lui Pavel Borodin, șeful Administrației Prezidențiale și mâna dreaptă a lui Boris Elțîn. Acesta se ocupă în special de moștenirea Partidului Comunist în țară și străinătate sau, mai bine zis, de ceea ce a mai rămas din aceasta[1]. Patrimoniu constituit în principal din bunuri imobiliare: clădiri oficiale, terenuri construibile, complexuri turistice, parcuri auto și de aeronave etc. O adevărată mană cerească!

Borodin se îmbogățește la foarte scurt timp. Se estimează că, între anii 1996 și 1998, reușește să deturneze aproximativ 25 de milioane de dolari.

[1] *La Mystérieuse ascension de Vladimir Poutine*, éditions du Rocher, 2004

[2] Vezi capitolul 23

Dar Borodin nu este singurul exemplu: în anturajul său, toată lumea este coruptă, începând cu apropiaţii lui Boris Elţîn, numiţi semnificativ „Familia".

În condiţiile date, Putin, adjunctul lui Borodin, nu poate rezista tentaţiei. Dar şi mai important pentru fostul kaghebist este faptul că, în anii petrecuţi în apropierea lui Borodin, observă cu atenţie dedesubturile afacerilor necurate de la nivel înalt, inclusiv din zona prezidenţială.

Putin nu este străin de modul în care marea oligarhie rusă şi-a construit imperiile, beneficiind de privatizări necontrolate şi punând mâna pe sectoare întregi ale economiei ruseşti.

Informaţii extrem de preţioase de care Putin se va folosi la momentul oportun!

După doi ani petrecuţi la Kremlin, în mod cu totul surprinzător, i se propune şefia FSB: ciudată avansare ierarhică şi cu siguranţă nedatorată doar calităţilor profesionale ale acestui modest ofiţer din serviciile secrete!

Putin revine la prima sa dragoste, dar la cel mai înalt nivel! Iată-l ajuns în fruntea unei teribile reţele formate din foşti kaghebişti infiltraţi în toate sferele vieţii sociale, în conglomerate industriale, partide politice, spaţiul financiar-bancar etc. Aceştia profită de competenţele şi informaţiile deţinute pentru a crea structuri care să garanteze siguranţa tuturor acestor organisme.

Putin urcă rapid pe scara ierarhică, şi asta nu doar datorită unor dosare puse la păstrat cu grijă. În clanul Elţîn se agită apele. „Familia" rămâne în gardă. În Elveţia se declanşează o anchetă judiciară privind afacerile dubioase ale lui Borodin, intendentul Kremlinului, acuzat de spălare de bani. Se bănuieşte chiar că miliardele de dolari împrumutate de la FMI au aterizat direct în conturile apropiaţilor liderului de la Kremlin. Trebuie acţionat repede, cu atât mai mult cu cât procurorul general Iuri Skuratov a hotărât să ducă o luptă nemiloasă împotriva corupţiei.

Kremlinul este direct vizat, într-o perioadă în care în Rusia se înregistrează o situaţie catastrofală. Domnesc haosul şi debandada. Criza din august 1999 va produce explozia sistemului bancar. Milioane de ruşi trăiesc în sărăcie, în timp ce mafia reuşeşte să transfere în străinătate între 600 şi 1000 de miliarde de dolari.

Numirea lui Putin la şefia serviciilor secrete are un dublu scop. Fostul ofiţer KGB trebuie să instaureze ordinea în ţară, iar compromiterea lui Elţîn trebuie evitată.

Putin trage sforile în stil machiavelic. Pentru a-l proteja pe „Ţar", îi compromite pe toţi acuzatorii acestuia, o metodă care nu ar fi displăcut fostului KGB!

La începutul anului 1999, Skuratov, procurorul general rus, devine eroul unui scandal sexual. Un post de televiziune naţional difuzează o înregistrare video în care acesta apare în compania a două prostituate. Chiar dacă planează unele dubii privind identitatea procurorului, răul este făcut şi nu mai poate fi oprit. Iuri Skuratov este imediat demis. În acel moment este în plină

desfășurare ancheta privind afacerile clanului Elțîn. Dezvăluirile fostului procuror rămân fără ecou, iar cazul este închis!

Să fi ordonat chiar Putin realizarea acestei casete? Misterul rămâne intact. Dar procedeul seamănă atât de mult cu metodele folosite de KGB încât nu mai avem nici o îndoială. De remarcat că Iuri Skuratov este un apropiat al premierului rus, Evgheni Primakov, detestat și acesta de „Familie" și hotărât să pună capăt corupției la vârf.

Prin această mișcare abilă, Putin, care se vede deja câștigătorul cursei spre Kremlin, scoate din joc și un posibil contracandidat. Mai devreme sau mai târziu, va cere fără îndoială ce i se cuvine.

Ca primă recompensă este numit la șefia Consiliului Suprem de Securitate. Ascensiunea continuă, dar și vechile practici din perioada sovietică. Putin ordonă de exemplu deschiderea de dosare în cazul ziariștilor prea independenți. Sunt vizați în special jurnaliștii care desfășoară anchete despre matrapazlâcurile „Familiei". Nici a doua recompensă nu întârzie să apară: în august 1999, Putin primește în dar funcția de prim-ministru.

Pentru opinia publică internațională, dar și pentru publicul rus, fostul ofițer KGB este un ilustru necunoscut. Profitând de funcția de conducere a serviciilor secrete, Putin are grijă să șteargă orice informații compromițătoare despre trecutul său. Toți au impresia că la putere va ajunge un candidat diferit: mai tânăr decât Boris Elțîn și, de asemenea, mai temperat.

Într-o țară adâncită în confuzie și haos, în care statul de drept este practic inexistent, ca și colectarea impozitelor, noul prim-ministru (probabil destinat să îi urmeze într-o bună zi țarului Elțîn) apare ca un personaj autoritar, capabil să redea un nou suflu bătrânei Rusii, ba chiar să elimine corupția.

Putin, un apropiat al complexului militaro-industrial, va adopta foarte rapid un discurs antiamerican și antioccidental. În plus, problema cecenă îi aduce reputația de om hotărât și puternic! Acum începe adevărata manipulare, soldată cu un bilanț tragic de mii de vieți omenești[1].

[1] Vezi capitolul 17

17

Cecenia: pârghia puterii

UN RĂZBOI AR PUTEA SĂ ASCUNDĂ ALT RĂZBOI.

Fără nici o îndoială, Putin a avut cel puţin un motiv să susţină declanşarea celui de-al doilea război în Golf. Acest lucru i-a sporit libertatea de mişcare în Cecenia. Pe urmă, atrocităţile comise de armata rusă în mica republică caucaziană au devenit astfel mai puţin vizibile, iar straniul referendum din martie 2003 a putut fi mai uşor trecut cu vederea. Scrutinul a fost organizat într-o ţară ocupată, devastată de război, cu o bună parte din populaţie refugiată. Cu toate acestea, scrutinul a avut loc, iar invadatorii, adică soldaţii ruşi, au avut permisiunea să meargă la vot. Oficial, referendumul a mobilizat 85% dintre alegători şi 95% din cei prezenţi au votat pentru aprobarea noii constituţii, rezultat demn de cele mai reuşite plebiscite totalitare, staliniste până la urmă. De altfel, chiar înainte de numărarea rezultatelor, oficialii dădeau deja cifra magică de 95%!

Corectitudinea referendumului este greu de susţinut aşadar, ţinând seama de ameninţările la adresa alegătorilor, de propagandă şi de neregulile de tot felul. Dar nu mai contează. Putin se grăbeşte să declare închisă problema independenţei cecene.

În plus, Aslan Mashadov, preşedintele cecen ales prin vot democratic, nu mai avea drept la cuvânt. De parcă tăcerea lui nu era suficientă, va fi asasinat.

Chestiunea cecenă este departe de a fi rezolvată. Să nu uităm însă că, instrumentalizată cu cinism, stă la originea directă a alegerii celor doi preşedinţi ruşi, Boris Elţîn şi Vladimir Putin!

Estimările optimiste vorbesc despre moartea unui cecen din zece, iar cele pesimiste a unui cecen din cinci. Iată de ce vorbim tot mai des despre un genocid împotriva poporului cecen. Ambele războaie din Cecenia, dintre care ultimul nu s-a încheiat încă oficial, s-au desfăşurat fără martori, într-o tăcere asurzitoare, dat fiind că majoritatea ţărilor occidentale s-au abţinut să condamne acţiunile Rusiei.

Pe lângă colosul rus, Cecenia pare minusculă. Cu un teritoriu ce nu depăşeşte 20 000 de km^2, Republica Cecenă este o enclavă inserată într-un mozaic

de ţări caucaziene dominate de conflicte violente, afectate de rivalităţi permanente şi supuse unor nesfârşite ciocniri etnice. De-a lungul istoriei, pentru Rusia, imperială sau sovietică, cucerirea Caucazului a rămas o provocare permanentă. Întreaga regiune s-a opus cu înverşunare imperialismului rusesc, îndeosebi în secolul al XIX-lea. Cecenii înşişi au afirmat că rezistenţa lor nu a încetat timp de patru secole.

Chiar dacă invadatorilor ruşi le-a fost uşor să cucerească zonele de câmpie, cu mult mai greu le-a fost să strămute caucazienii care se ascundeau în munţi. Acest lucru explică şi faptul că aceste popoare au fost în general scutite de marile invazii.

Cucerirea rusească va impune structuri statale şi juridice într-o societate mai degrabă egalitaristă, în care oamenii trăiesc împărţiţi în clanuri conduse de sfaturi ale bătrânilor. Islamizarea Ceceniei, relativ târzie, este de orientare sufi, cea mai blândă şi mai tolerantă doctrină islamică. Femeile cecene nu poartă văl, iar interdicţiile alimentare sau cele legate de băuturile alcoolice nu sunt respectate. Schimbările progresive din societatea cecenă apar ca o consecinţă firească a recentelor conflicte.

În secolul al XIX-lea, cecenii se opun colonizării ruse, Imperiul Ţarist cunoscând atunci înfrângeri umilitoare. De-abia în a doua jumătate a secolului XX, după 40 de ani de conflicte armate, imamul Şamil se vede nevoit să-şi recunoască înfrângerea, ceea ce nu va înseamna însă şi dispariţia acţiunilor de revoltă.

Pentru Cecenia, revoluţia din 1917 este o adevărată binevecuvântare. În alianţă cu alte popoare din regiune, cecenii înfiinţează – pentru prima dată în istorie – Republica Munţilor ce va primi, la scurt timp, denumirea de Emiratul Caucazului de Nord.

Într-o primă perioadă, cecenii se alătură Armatei Roşii în lupta împotriva albilor. Dar, după înfrângerea acestora, bolşevicii se întorc împotriva aliaţilor, cărora nu mai vor să le acorde independenţa. Cecenii nu se resemnează şi rezistă până în 1921. În regiune, pacea este aparentă. Muntenii caucazieni nu se mulţumesc cu autonomia acordată prin crearea Republicii Cecenia-Inguşeţia.

În perioada premergătoare celui de-Al Doilea Război Mondial, cecenii se ridică împotriva colectivizării şi a persecuţiilor religioase.

În 1944, deşi foarte mulţi ceceni se alătură Armatei Roşii, Stalin ordonă deportarea în masă a populaţiei, sub acuzaţia de colaborare cu armata germană, soartă rezervată şi altor etnii din regiunile învecinate, tătarilor de exemplu.

Chiar dacă au existat colaboratori, acestea sunt cazuri izolate. În realitate, Stalin profită de situaţia nou creată pentru a se debarasa de populaţiile recalcitrante. Îmbarcaţi în vagoane pentru animale, cecenii sunt trimişi în Asia Centrală şi în Siberia. În timpul acestui exil forţat, vor muri zeci de mii de ceceni. Încă o dată, se poate vorbi despre genocid!

Republica Cecenă este dezmembrată, iar pământul este împărţit între diferite populaţii din zonă, precum oseţi, georgieni, ucraineni. În acelaşi timp, regimul stalinist trece la colonizarea masivă a ţării cu slavi şi cazaci. Simbolurile identităţii naţionale – moschee, monumente, morminte – vor fi distruse.

În 1957, la patru ani după moartea lui Stalin, deportaţii sunt oficial reabilitaţi şi li se permite întoarcerea pe meleagurile strămoşeşti. Coabitarea cu coloniştii ruşi nu este întotdeauna uşoară, aceştia crezând în continuare că populaţia cecenă a fost aliată cu naziştii. La aceasta se adaugă şi reputaţia lor de bandiţi fără nici un Dumnezeu.

Autorităţile sovietice îşi dau acordul pentru reînfiinţarea republicii autonome, cu prudenţă însă. În anii puterii sovietice, principalul responsabil al ţării, adică primul-secretar al Partidului Comunist, va fi întotdeauna un rus, în timp ce în celelalte republici autonome din URSS acest post este ocupat de un cetăţean al ţării respective. În ciuda neîncrederii vădite a Moscovei şi a faptului că cecenii sunt consideraţi cetăţeni de mâna a doua în propria ţară, situaţia din provincie rămâne calmă şi nu există decât revendicări culturale. Născuţi în pribegie şi intoxicaţi de propaganda sovietică, tinerii ceceni trăiesc cu convingerea că în timpul „marelui război patriotic" părinţii lor au colaborat cu ocupantul nazist. Şi totuşi, oricând, se poate aprinde scânteia.

Zece lucruri pentru a-i înţelege pe ceceni[1]**:**

„Dacă dorim să analizăm capacitatea de rezistenţă a poporului cecen, nu trebuie să ne oprim asupra caracteristicilor sociale, ci asupra «traumelor selective» intrate şi păstrate în memoria colectivă. Codul onoarei, răzbunarea sângelui, economia tradiţională, toate acestea contribuie, cu siguranţă, la exaltarea valorilor războinice, ca şi a cultului eroismului şi victoriei. Nicăieri în zonă, normele moralei tradiţionale, ale căror origini se pierd în negura vremurilor, nu sunt mai bine păstrate şi mai respectate decât în Cecenia. Nici unul dintre «popoarele pedepsite» nu va dezvolta o asemenea legătură cu trecutul. Unicitatea cecenă se regăseşte într-o corelare de factori.

În 1994 sau 1995, cecenii se luptă «pentru libertate». Dar care libertate? Ce sens dau ei libertăţii? Ideea de libertate, corolar al rezistenţei, constituie cealaltă faţetă a identităţii cecene. Puse imediat în faţă, formulele de politeţe – cecenii nu spun «să fii sănătos!», ci «să fii liber!» – structura socială (nu există clase ierarhizate) sunt adesea folosite de străini într-un joc de oglinzi. Soljeniţîn scria în gulag: «Există o naţiune asupra căreia psihologia supunerii nu are nici un efect; şi nu ne referim doar la indivizi izolaţi sau rebeli, nu! Întreaga naţiune. Aceştia sunt cecenii».“

[1] Lucrare colectivă apărută la éditions de La Découverte

Prăbuşirea imperiului sovietic în 1991 pare a fi ocazia îndelung aşteptată. În contextul schimbărilor actuale, Cecenia poate spera, în sfârşit, la obţinerea independenţei, cu atât mai mult cu cât Boris Elţîn, noul lider de la Kremlin, a încurajat deschis toate republicile din fosta URSS să rupă legăturile cu Moscova.

Asistăm astfel la o rapidă „balcanizare" a Caucazului. Dar, în cadrul acestei formidabile mişcări de emancipare, Cecenia reprezintă un caz particular pentru că aici se găsesc resurse importante de petrol. Sigur, la scara fostului imperiu sovietic, această resursă petrolieră nu este foarte importantă, căci nu reprezintă decât a suta parte din producţia totală a Rusiei, dar industria petrochimică cecenă produce o gamă largă de uleiuri şi lubrifianţi pentru aviaţia Federaţiei Ruse. Este de altfel interesant să amintim că această activitate strategică este interzisă muncitorilor ceceni!

Cecenia mai reprezintă şi o altă miză, de o importanţă vitală. Pe teritoriul său trece cel mai important oleoduct care leagă bazinul caspic de Marea Neagră, o conductă cu atât mai importantă după identificarea unor noi zăcăminte petroliere pe teritoriul Azerbaidjanului şi Kazahstanului. Marile companii occidentale au profitat de noua situaţie politică din Rusia şi au semnat contracte de exploatare petrolieră cu noile state independente.

În aceste condiţii, oleoductul care traversează Cecenia este aşadar indispensabil. La începutul anilor '90, nu există nici o altă cale de tranzitare a petrolului caspic spre Marea Neagră, poartă deschisă spre Europa Occidentală. În aşteptarea construirii altor oleoducte care să traverseze Georgia de exemplu, companiile petroliere depind de această conductă ce trece prin Cecenia pe o distanţă de 500 de kilometri.

Dacă Rusia a pierdut deja controlul asupra exploatării petrolului din republicile asiatice, care au semnat contracte cu societăţi petroliere internaţionale, mai ales americane, nu vrea să piardă şi controlul transportului.

Iată miza declanşării Primului Război Cecen, în 1994! Nu trebuie excluse nici eventualele presiuni exercitate asupra Moscovei de către marile companii americane, Exxon sau Amoco, pentru garantarea securităţii transportului de petrol. În aceste condiţii, cui ar folosi o Cecenie independentă?

Separatiştii ceceni sunt conduşi de Djokar Dudaev. Cu nelipsita pălărie Borsalino pe cap şi pistolul la centură, cu privirea întunecată, mustaţa subţire şi chipul fin, acesta pare mai degrabă un şef de bandă decât un fost general de aviaţie sovietic. Dudaev este unul dintre puţinii etnici ceceni ce a cunoscut o carieră de succes. Ca tânăr ofiţer, a fost repede remarcat pentru curajul cu care a luptat în Afghanistan. La sfârşitul anilor '80 este înaintat la gradul de general. La scurt timp după aceea, va fi trimis în Estonia, unde i se va încredinţa comada unei divizii de bombardiere strategice. Aici va fi martorul direct al primelor fisuri care vor duce la prăbuşirea imperiului sovietic.

În timpul unei parade militare, Dudaev permite independiştilor estonieni să arboreze drapelul naţional, gândindu-se fără îndoială la destinul propriei ţări.

Încă de pe acum, se arată decis să utilizeze toate mijloacele, inclusiv ofensiva militară împotriva Armatei Roşii, în rândurile căreia este un general valoros, pentru ca Cecenia să-şi dobândească independenţa.

Luna august 1991 îl găseşte la Groznîi. Este momentul în care poziţia lui Elţîn pe scena politică rusească devine tot mai stabilă[1]. Dudaev se alătură taberei câştigătoare şi, sprijinit de liderul de la Kremlin, este ales preşedinte. Elţîn urmăreşte un singur ţel: subminarea regimului sovietic, fie şi cu preţul renunţării la controlul asupra republicilor postsovietice. Planul îi reuşeşte pe deplin, la sfârşitul anului 1991. Dudaev turează motoarele! Cu binecuvântarea ţarului Elţîn, secretarul Partidului Comunist local este îndepărtat de la Groznîi şi se organizează alegeri prezidenţiale. Fostul general al Armatei Sovietice va fi ales preşedinte la sfârşitul lui octombrie, iar patru zile mai târziu, va proclama independenţa Ceceniei.

În acest timp, la Moscova domneşte confuzia şi totul se prăbuşeşte. Proclamarea independenţei Ceceniei nu suscită vreo impresie deosebită, chiar dacă, incapabil de riposte, Kremlinul o declară ilegală.

Nici nu mai sunt luate în calcul imensele rezerve de petrol. Motivaţia Moscovei este mult mai puternică. Elţîn, iniţiatorul mişcărilor de emancipare naţională postsovietice, se teme de exemplul cecen. Este creat un precedent foarte periculos! O singură cedare ar putea antrena o avalanşă de cedări. Regiunea se confruntă deja cu numeroase tulburări, de care Dudaev, care se şi vede în fruntea unei confederaţii caucaziene, nu este străin. În 1993, micile republici din zonă vor intra în rând reafirmându-şi apartenenţa la Federaţia Rusă. Numai Cecenia refuză acest statut.

Dudaev nu este dispus să renunţe. Rezistă cu înverşunare presiunilor Moscovei şi întreprinde o serie de călătorii în străinătate pentru a obţine recunoaşterea independenţei ţării sale. Dar majoritatea marilor puteri, mai ales în Vest, uşurate să constate că Războiul Rece s-a încheiat, nu mai sunt dispuse să deranjeze noul conducător de la Kremlin!

Dimpotrivă, lumea internaţională trebuie să se implice activ în procesul de democratizare, liberalizare economică şi transformare instituţională a Rusiei. Deschiderea pieţelor ruseşti trebuie încurajată. Companiile petroliere internaţionale au deja ochii aţintiţi spre zona caspică.

Soarta unei ţări este jertfită pe altarul acestor mize. Dudaev însuşi îşi sapă propria groapă. Cecenia, care nu a beneficiat de structuri guvernamentale, este încă structurată în clanuri, iar rivalităţile dintre acestea nu mai sunt o noutate pentru nimeni. Dudaev va încerca în zadar să guverneze cu o mână de fier concentrând toate puterile din stat şi dizolvând Parlamentul.

[1] Vezi capitolul 14

Opoziţia, formată din şefi de clan, foşti funcţionari comunişti sau chiar intelectuali, este încurajată şi susţinută de Moscova. Cecenia cade rapid în anarhie. Comandanţii radicali atacă militar puterea centrală. Corupţia, jafurile, activităţile mafiote ating cote alarmante.

Karel Bartak, istoric[1]**:**

„Toţi protagoniştii aveau raporturi ambigue între ei, cu puterea de la Groznîi, dar şi cu Kremlinul. Ultimele şase luni sunt scena unor serii de comploturi şi întâlniri secrete cu agenţii Moscovei. Dar cu excepţia lui M. Avturhanov, nici un alt opozant nu a propus soluţia militară, iar programul lor pentru viitor – independenţă, statut privilegiat în cadrul Federaţiei, subordonare totală faţă de Moscova – rămâne destul de evaziv.

Miza înseamnă, de fapt, lupta pentru putere. O luptă aprigă, după chipul şi asemănarea acestui popor, cel mai numeros din flancul nordic al Caucazului, cu peste un milion de oameni răspândiţi pe întreg teritoriul fostei Uniuni Sovietice, potrivit recensământului din 1989. O luptă pentru putere dusă după bunele tradiţii şi practici ancestrale: vendete, familii, clanuri. Întreaga Rusie este terorizată de câteva luni de «mafia cecenă», în acelaşi timp inamic real, dar şi rod al propagandei rasiste moscovite."

Dudaev, în ciuda numeroaselor dificultăţi cu care se confruntă, îşi multiplică declaraţiile incendiare, mai mult sau mai puţin credibile. Când Moscova aduce în discuţie ameninţarea unei intervenţii militare, acesta plusează, avertizând că este gata să declanşeze cel de-al treilea război mondial şi să lanseze un atac nuclear asupra Rusiei. Cu altă ocazie declară răspicat că va transforma Cecenia într-un Kuweit caucazian. El bravează, fără îndoială, dorind să atragă atenţia unei opinii publice din ce în ce mai indiferente şi unei opoziţii eterogene, manipulate de la Kremlin.

Rusia este decisă să folosească un „alt ton" în relaţia cu republica independentistă. Ca primă mişcare importantă, instaurează o adevărată blocadă la graniţa inguşo-cecenă. Condamnând ţara la înfometare, Kremlinul se joacă cu focul. Asistăm la creşterea criminalităţii şi la radicalizarea regimului Dudaev, care se traduce printr-o islamizare treptată a autorităţilor cecene.

Dudaev nu este un musulman convins, dar pentru a combate colonizatorul moscovit, se decide să joace cartea islamismului, iniţiativă ce va lăsa urme adânci, de neşters.

Intervenţia militară este o certitudine. Şi totuşi, cu puţin timp înainte de declanşarea ostilităţilor, are loc o manevră cel puţin ciudată. La sfârşitul lunii noiembrie 1994, forţele de opoziţie şi 30 de tancuri ruseşti pătrund în Groznîi. Riposta nu se lasă mult aşteptată. Consecinţele sunt dramatice. Un adevărat masacru soldat cu morţi şi prizonieri în ambele tabere.

[1] *Le Monde diplomatique*, 1995

Eșecul răsturnării lui Dudaev era previzibil. Ce succes ar fi putut avea o operațiune de mică anvergură în fața unei populații aproape în întregime înarmate? Ne aflăm deci în fața unei provocări menite să justifice o operațiune militară ulterioară.

Moscova strigă răzbunare! O propagandă insidioasă va transforma în același timp resentimentele în ură. Cecenii sunt prezentați ca niște bandiți, iar „negrii", cum sunt numiți locuitorii Caucazului, devin ținta a tot felul de umilințe și sunt controlați sub orice pretext.

La originea acestei manipulări stă, fără îndoială, FSB! E ușor să manevrezi un președinte slăbit de boală și alcoolic notoriu. Elțîn nu este decât o marionetă în mâna oligarhilor, toți acei miliardari care au făcut avere prin devalizarea întreprinderilor de stat și care sunt direct interesați de intervenția militară în Cecenia. Salvarea lui Elțîn devine garantul salvării unor averi imense acumulate pe căi frauduloase.

Boris Elțîn este amenințat din punct de vedere politic. La sfârșitul anului 1994 se poate prevedea că, la viitoarele alegeri legislative, dar mai ales la alegerile prezidențiale din 1996, clanul Elțîn va cunoaște o înfrângere zdrobitoare. Mai mult, se preconizează chiar victoria comuniștilor!

Contextul actual intern nu lasă prea mult timp pentru ezitări. Din susținător al separatismului, Elțîn devine brusc campionul luptei pentru integritatea teritorială a Rusiei.

Intervenția armată este iminentă. În prealabil însă, FSB trece la o masivă campanie de dezinformare. Sunt lansate zvonuri alarmiste care vehiculează existența unor grupări teroriste, alcătuite din extremiști de dreapta turci (faimoșii „Lupi gri"), mujahedini afgani și mercenari din republicile caucaziene vecine. Opinia publică este bântuită de spectrul unor explozii de violență în Caucaz. Trebuie așadar intervenit rapid pentru a preveni o astfel de situație.

Războiul începe în decembrie cu bombardarea capitalei cecene Groznâi, care este rasă de pe fața pământului. Rușii adoptă strategia atacurilor de la distanță, chiar dacă provoacă dezastre umane incalculabile dorind să evite confruntările de stradă care le-ar putea aduce grele pierderi, cu atât mai mult cu cât Armata Roșie nu mai era ce fusese odată. Moralul militarilor ruși este în scădere, iar dezorganizarea domnește la toate nivelurile.

Puterile occidentale dau dovadă de o toleranță excesivă. Nimeni nu pare impresionat de bombardamentele nimicitoare. Se fac auzite doar glasurile firave ale câtorva țări musulmane și republici ex-sovietice din Asia Centrală. În rest, tăcere absolută! Lumea internațională consideră că este vorba despre o problemă internă a Rusiei. Moscova se grăbește să informeze Washingtonul că, în cazul în care Boris Elțîn va pierde alegerile, comuniștii vor reveni la putere, argument forte care descurajează declanșarea oricărei acțiuni, fie ea și una pur diplomatică. Mai mult, SUA intervine pe lângă FMI pentru a aloca Rusiei un împrumut de cincizeci de miliarde de dolari, bani ce vor fi deturnați parțial de clanul Elțîn.

Pentru Casa Albă, dar mai ales pentru Pentagon, războiul din Cecenia reprezintă un bun prilej de testare a actualei forţe militare sovietice. Iar europenii, în timp ce conflicte brutale fac ravagii în republica rebelă, acceptă candidatura Moscovei la Consiliul Europei!

Ruşii pot acţiona nestingheriţi în Cecenia! Şi totuşi, se vor confrunta cu adversari greu de învins. Ca şi americanii în timpul primului război din Golf, ruşii mizează pe o acţiune rapidă şi victorioasă. În faţa tăvălugului rusesc, gherilele cecene, relativ slab înarmate şi inferioare numeric, par o pradă uşoară. Numai dacă uităm să luăm în calcul hotărârea şi curajul luptătorilor ceceni!

În pofida tragicului bilanţ al celor doi ani de război – torturi, jafuri, execuţii sumare, masacrarea civililor (conflictul va provoca în total moartea a peste o sută de mii de ceceni) – rezistenţa nu a cedat nici o clipă.

În aprilie 1996, Dudaev, care a fost localizat cu telefonul său prin satelit, este ucis de o rachetă. Succesorul acestuia va avea o serie de întrevederi cu oficialii de la Kremlin. Este semnat chiar şi un acord de încetare a focului, care nu va fi respectat de armata rusă, şi nu întâmplător. Alegerile prezidenţiale bat la uşă, iar Elţîn nu poate apărea în ochii opiniei publice ca un învins.

În mod cu totul bizar, cu câteva zile înaintea scrutinului, are loc un atentat cu bombă în metroul moscovit, manevră ce îşi va dovedi utilitatea şi mai târziu, în 1999.

Miza este, bineînţeles, panicarea populaţiei. Săvârşind atentatul, teroriştii, oricine ar fi fost aceştia, l-au votat pe Elţîn.

În ciuda sutelor de milioane de dolari investiţi în campania electorală de oligarhi, Elţîn câştigă de-abia în al doilea tur. În Cecenia războiul continuă. Aviaţia rusă bombardează sate întregi şi masacrează populaţia. Dar se va întâmpla ceva pur şi simplu incredibil: în august 1996, rebelii separatişti recuceresc capitala. Învinsă, Moscova se vede obligată să încheie pacea.

Generalul Lebed, personaj carismatic situat pe locul al treilea la alegerile prezidenţiale şi care acum i s-a alăturat lui Elţîn, este însărcinat cu semnarea acordului de pace, acord ce prevede retragerea trupelor ruseşti, precum şi organizarea alegerilor şi a referendumului din 2001.

Pace numai pe hârtie! Cecenia nu-şi face iluzii. Chiar dacă Moscova cedează pentru moment, independenţa micii republici este încă foarte departe... Mai devreme sau mai târziu, armata rusă va dori să-şi spele umilinţele îndurate şi să-şi ia revanşa în faţa *boevikilor* (bandiţilor) ceceni.

În perioada imediat următoare semnării acordului de pace, situaţia din Cecenia devine tot mai confuză. Victorioase în lupta împotriva trupelor federale, forţele independentiste se fragmentează într-o mulţime de clanuri, care îşi reîmpart sferele de influenţă, jefuind ce se mai poate şi urmărindu-şi propriile interese. În absenţa puterii centrale, succesorul lui Dudaev are dificultăţi serioase în a-şi impune autoritatea. De-abia în ianuarie 1997, odată

cu alegerea unui nou preşedinte, Aslan Mashadov (fostul comandant suprem al forţelor independiste) se întrevăd şansele restabilirii ordinii în ţară.

Şamil Basaiev, liderul opoziţiei cecene, pierde alegerile în faţa lui Aslan Mashadov. Orice s-ar spune la Moscova, noul preşedinte obţine 60% din sufragii. Mashadov este un lider separatist ceva mai moderat, care are ca obiectiv major fondarea unui stat laic modern. Pentru a pune capăt războiului, acesta lansează apeluri la dialog şi invită Moscova la masa negocierilor, ajungând să fie acuzat de intransigenţi că ar dori să sacrifice independenţa ţării.

Sarcina cea mai urgentă este consolidarea propriei poziţii. Pentru a înăbuşi urzelile comandanţilor militari şi a stopa luptele pentru putere, Mashadov îl numeşte prim-ministru pe Basaiev, vechiul său rival, alianţă sortită eşecului şi care îi va îngreuna şi mai mult misiunea.

Mashadov trebuie să lupte pe mai multe fronturi. În primul rând, împotriva mafiei locale. Cel mai adesea, comandanţii militari sunt şi capii clanurilor mafiote. La sfârşitul războiului, Moscova se grăbeşte, destul de cinic, să graţieze criminalii de drept comun ceceni din închisori. Cu o singură condiţie, ca aceştia să revină cât mai grabnic în patria de origine. Manevra era clară: într-o societate înclinată în mod natural spre violenţă şi agresivitate, criminalitatea scapă rapid de sub control.

Clanurile mafiote transformă luarea de ostatici într-o adevărată industrie. Această epidemie de răpiri spectaculoase pentru recompensă sunt învăluite în vagi justificări cu nuanţă politică. Aşa s-a întâmplat de pildă în cazul răpirii unor ceceni bogaţi, acuzaţi de colaborare şi atitudine prorusă. În realitate însă, avem de-a face doar cu acţiuni banditeşti. Altfel cum s-ar explica răpirea unor ziarişti sau a membrilor unor organizaţii umanitare? Mai mult încă, în decembrie 1998, patru ostatici occidentali, ingineri din domeniul telecomunicaţiilor, sunt găsiţi decapitaţi, la câteva săptămâni după răpirea lor, ca avertisment pentru cei ce refuză să plătească răscumpărarea.

Mashadov, nu fără temei, acuză răpitorii de implicare în jocul serviciilor străine: el se referă la serviciile ruseşti, desigur, deşi nu o afirmă clar. Ipoteza pare plauzibilă! Psihoza cecenă trebuie alimentată pentru a justifica o eventuală nouă intervenţie armată.

Fără a oferi răspunsuri şi certitudini, evenimentele ce vor urma aduc serioase argumente în sprijinirea acestei explicaţii. În primăvara anului 1997, doi jurnalişti de la un canal public de televiziune sunt răpiţi în Cecenia.

Cum informaţiile circulă rapid în această ţară de dimensiuni reduse, responsabilitatea pentru răpire este atribuită cuiva care lucrează pentru FSB! Ziariştii sunt eliberaţi, iar preşedintele canalului de televiziune apare chiar el pe micul ecran şi afirmă că a plătit un million de dolari pentru a obţine eliberarea. Iar pentru a-şi întări afirmaţiile, arată pe post o valiză plină de bancnote verzi. Iată, spune el, cât valorează viaţa unui ziarist rus în Cecenia.

Emisiunea va fi redifuzată pe toate canalele de televiziune. Evident, este vorba despre o operaţiune de propagandă ce face parte din procesul de criminalizare iniţiat la Moscova.

În rest, fără a căuta scuze unor grupări implicate în diverse activităţi criminale, trebuie să recunoaştem că, în acel moment, ţara este devastată şi lipsită de resurse. Uzinele şi fabricile au fost distruse de bombardamente, turmele şi cirezile decimate, terenurile agricole minate. Or, Cecenia este în principal o ţară rurală. În asemenea condiţii, nu este de mirare că activităţile ilegale devin un mod de supravieţuire pentru o bună parte a populaţiei.

Nici oleoductul prin care trece petrolul din zona Mării Caspice nu este la adăpost. De-a lungul anilor, toată lumea a ajuns să fure petrol din conductă şi să practice contrabanda pe o piaţă care a devenit o sursă importantă de venituri.

Pe de altă parte, Cecenia, adevărată enclavă, nu poate primi ajutor extern fără acordul prealabil al Rusiei, care nu autorizează decât foarte greu importurile. Acordul de pace semnat cu Moscova prevede reconstrucţia grabnică a ţării, însă Rusia nu şi-a respectat promisiunea. Consecinţa o reprezintă dezvoltarea fără precedent a activităţilor subterane şi înflorirea corupţiei.

Preşedintele Mashadov trebuie să se bată şi pe frontul activităţii religioase, împotriva unui islamism tot mai radical, importat de militanţii fundamentalişti originari din Orientul Apropiat, Arabia Saudită sau Afghanistan.

Susţinuţi financiar de Arabia Saudită, pregătiţi şi echipaţi corespunzător, aceştia se alătură grupărilor cecene în lupta împotriva Rusiei. Popularitatea lor în rândul tineretului creşte rapid. Şi cum nimeni nu îndrăzneşte să-i dezarmeze la sfârşitul conflictului ruso-cecen, aceştia devin rapid un pericol real pentru noua putere. Pericol pe care Moscova nu ezită să-l exagereze, ba chiar să-l exploateze!

Isabelle Astigarraga, jurnalistă[1]**:**

„În timpul războiului, urmează un al doilea val de «voluntari», luptători antrenaţi în Orientul Mijlociu sau Afghanistan, bine înarmaţi şi echipaţi cu cele mai moderne mijloace de comunicare. La scurt timp, toată lumea vorbeşte de un anume Khattab, comandant de origine saudită sau iordaniană, care luptase în Afghanistan şi care comanda acum propriul grup de războinici – victoriile sale fiind de altfel atribuite lui Şamil Basaiev, care se aliase cu acesta.

După câteva luni, popularitatea sa a crescut în rândul combatanţilor care îi admirau priceperea de războinic profesionist. În ultimele luni de război, islamiştii – dintre care Khattab este cel mai cunoscut, dar nu şi cel mai important, încep să recruteze pe toate fronturile. Sunt puse în joc importante sume de bani, arme, dar mai ales o nouă doctrină, care, în ochii celor tineri, se traduce prin desprinderea de tradiţia cecenă şi mai ales de piatra sa de

[1] *Le Monde diplomatique*, martie 2000

temelie, respectul datorat bătrânilor. Respect care se pierde puţin câte puţin, mai ales în ultimul an şi jumătate, când tinerii au văzut cum bătrânii de la oraşe şi sate negociau capitularea cu ruşii pentru încetarea bombardamentelor, în timp ce ei îşi riscau viaţa şi mureau în luptă. La foarte scurt timp, fiecare grupare armată va fi infiltrată cu cel puţin doi-trei militanţi islamişti."

Moscova exagerează cu bună ştiinţă pericolul islamist, dar asta nu înseamnă că el nu există. Radicalismul islamic se consolidează în timpul primului război cecen. Liderii de orientare mai radicală, printre care Şamil Basaiev, înţeleg să profite de noua şi puternica fervoare religioasă, împrumutată de la islamul radical, de tip wahabit.

Mişcarea wahabită din Cecenia este adesea supraestimată. În realitate, nu a însumat niciodată mai mult de trei mii de wahabiţi. „Bărboşii" nu erau deloc apreciaţi de populaţia cecenă. Cu siguranţă că, printre aceştia, se găsesc şi membri ai reţelei teroriste Al-Qaeda. Să nu uităm că organizaţia lui Bin Laden este o încrengătură de grupări autonome dificil de diferenţiat. Moscova are însă tot interesul să dea impresia că teroriştii din Al-Qaeda s-au alăturat independentiştilor ceceni.

Începând cu cel de-al doilea război ruso-cecen, tabăra islamistă este tot mai puternică, islamul devenind un important factor de coeziune în lupta împotriva invadatorilor. De unde şi zicala: „Cu cât cad mai multe bombe, cu atât cresc mai multe bărbi!"

În realitate, triumful islamismului în Cecenia se datorează în mare parte atitudinii preşedintelui Mashadov şi chiar ajutorului oferit de Moscova unor militanţi fundamentalişti, dacă e să ne referim doar la unele documente de propagandă wahabită, tipărite în Rusia, ceea ce e destul de ciudat.

Situaţia lui Mashadov devine din ce în ce mai dificilă. Conduce o ţară fărâmiţată, în care unii trag hăis şi alţii cea, în care comandanţii militari, stăpâni în propriile fiefuri, sfidează puterea centrală. În plus, ezită să-i înfrunte deschis pe islamiştii pe care Basaiev i-a luat sub protecţia sa. O confruntare directă cu aceştia ar transforma ţara într-un nou Afghanistan. Mashadov preferă deci o atitudine mai puţin tranşantă, situându-i în ceea ce a mai rămas din structurile de decizie ale statului. Speră astfel să-i poată controla şi să-şi recapete autoritatea pierdută. Dar se înşală: cedând presiunilor islamiste, moderatul preşedinte cecen face compromisuri după compromisuri şi sfârşeşte prin a instaura *sharia*, legea islamică.

Renunţările succesive nu vor reuşi să împiedice izbucnirea unor conflicte armate între trupele guvernamentale şi miliţiile islamiste.

Din fericire pentru preşedinte, acestea din urmă sunt învinse, iar Mashadov profită de victorie pentru a anunţa restrângerea activităţii grupărilor de opoziţie, minoritare, dar violente. Câteva zile mai târziu va cădea victimă unui atentat din care scapă nevătamat, dar gărzile sale de corp nu vor avea acelaşi noroc.

Avertismentul este serios: preşedintele cecen nu se va mai putea afirma niciodată. Atacat din toate părţile, moderaţii îl acuză de slăbiciune faţă de islamişti, iar cei mai intransigenţi îi reproşează faptul de a fi discutat cu ruşii.

Contrar părerilor susţinute de detractorii săi şi în ciuda promisiunilor făcute, Rusia vrea să scape de Mashadov şi refuză orice cooperare în lupta împotriva criminalităţii. Este limpede pentru toată lumea că se pariază pe agravarea situaţiei. Mai mult, ruşii dau şi ei o mână de ajutor la sporirea haosului. Fără nici o îndoială, la momentul oportun, se va declanşa un nou conflict în Cecenia, ceea ce Moscova nu se mai fereşte să afirme din primăvara anului 1999.

La acea vreme, statutul de ţar al lui Elţîn începuse să fie pus sub semnul întrebării. Anturajul său, numit la Moscova „Familia"[1] este acuzat de deturnarea unor sume importante de bani, în special din ajutorul acordat de FMI pentru redresarea economică a ţării. Oligarhii pe care îi are în spate se află şi ei în vizorul justiţiei. Situaţia este cu atât mai neliniştitoare cu cât prim-ministrul Evgheni Primakov, un politician exrem de popular, în pofida trecutului său în fruntea KGB, pare decis să facă curăţenie în Rusia.

Alegerile legislative trebuie să aibă loc la sfârşitul anului 1999, iar scrutinul prezidenţial în 2000.

Toate semnalele indică faptul că Elţîn şi ai lui, într-o mare măsură discreditaţi, vor pierde alegerile. Consilierii prezidenţiali imaginează o nouă diversiune: reeditarea conflictului ruso-cecen din 1994. Un nou război în Cecenia ar putea să netezească imaginea şifonată a lui Elţîn, dar cu o singură condiţie: sensibilizarea opiniei publice.

Primul pas: îndepărtarea lui Primakov! Acest cavaler pe cal alb doreşte rezolvarea chestiunii cecene pe cale amiabilă, dezaprobă deschis războiul şi militează pentru a conferi regiunii statutul de autonomie extinsă. În mai 1999, Primakov va fi demis.

Aslan Mashadov, preşedintele ales al Ceceniei[2]:

„Pentru mine, această situaţie nu era o noutate. Ştiam că apropiatele alegeri din Rusia vor transforma Cecenia într-un pion. Ceea ce s-a şi întâmplat, de altfel, în ciuda bunelor raporturi cu guvernul rus care au urmat.

Primakov este un om de cuvânt şi foarte realist, dar Rusia alesese deja o altă cale. Orice metodă e bună pentru a discredita un popor care îşi face un crez suprem din dorinţa nestăvilită de libertate. Luările de ostatici, terorismul, wahabismul, toate reprezintă opera lor. Ruşii au început seria ostaticilor cu «taberele de filtrare» din timpul războiului, apoi au plătit milioane de dolari pentru răscumpărarea oamenilor cunoscuţi. Acest lucru

[1] Vezi capitolul 16

[2] Interviu acordat, în septembrie 1999, ziaristei Sophie Shihab, corespondentă *Le Monde*

ţine mai mult de politică decât de banditism.

Întrebarea jurnalistei de la Le Monde:

– Şi totuşi există şi banditismul, există sute de ostatici ceceni.

– Nu spun că nu există. Dar nu aşa stăteau lucrurile şi înainte. Acum, sunt răpiţi oameni în Rusia sau Oseţia, vânduţi în Inguşeţia şi apoi trimişi în Cecenia pentru a cere răscumpărarea de aici. Ofiţerii ruşi îşi vând soldaţii. Ţara este în ruină. Ce mai au tinerii, în afară de arme şi ură faţă de orice? Ruşii nu au plătit ceea ce au promis, au închis gările şi aeroporturile. Numai în ultimele săptămâni, 60 de vagoane de grâu, primite ca ajutor umanitar din America, au fost deturnate spre Oseţia şi Inguşeţia."

Locul lui Primakov este luat de tânărul şi insignifiantul Serghei Stepaşin. La scurt timp, transpare lipsa forţei şi, mai ales, neputinţa acestuia de a domoli furtuna ce riscă să doboare liderul de la Kremlin. Cu atât mai mult cu cât ruşii, care nu au înghiţit debarcarea brutală a fostului prim-ministru, murmură plini de nemulţumire. Sunt create chiar şi comitete de susţinere pentru Primakov. Trebuie acţionat fără întârziere!

Elţîn îl demite şi pe Stepaşin, după doar două luni. În locul lui este numit în august Vladimir Putin, personaj aproape necunoscut la acea vreme, deşi în 1998 fusese numit şef al Serviciului Federal de Securitate.

Începând cu acest moment, totul se desfăşoară extrem de rapid.

La începutul lunii august 1999, Şamil Basaiev conduce o incursiune a islamiştilor ceceni pe teritoriul Daghestanului, republică autonomă din componenţa Federaţiei Ruse. Obiectivul acestui raid vizează instaurarea unui stat islamic în republica vecină. Adevărată provocare pentru Moscova! Putin se grăbeşte să anunţe lansarea unei ofensive majore pentru apărarea integrităţii teritoriale a Federaţiei. În treacăt fie spus, vor fi lovite şi bazele ruseşti din Cecenia.

Şi totuşi războiul este evitat. Basaiev îşi retrage oamenii, fără a întâmpina o rezistenţă serioasă din partea forţelor ruseşti. La scurt timp, cecenii întreprind o nouă incursiune armată, ce va coincide cu un atentat cu bombă într-un imobil din Daghestan ocupat de trupele ruseşti, soldat cu 60 de morţi. Trupele federale lansează bombardamente nimicitoare de ambele părţi ale frontierei dintre Cecenia şi Daghestan.

Întâmplarea pare suspectă: nici nu se putea găsi un pretext mai bun pentru intervenţia ruşilor în Cecenia.

Totul gravitează în jurul lui Basaiev, principalul oponent al preşedintelui Mashadov. Relaţiile sale oculte cu oligarhia rusă, în special cu miliardarul Boris Abramovici Berezovski, sunt deja de notorietate publică. De altfel, Berezovski este şi cel care l-a convins să înceapă acest simulacru de război. Scenariul este următorul: combatanţii ceceni conduşi de Basaiev pătrund în Daghestan, după ce în prealabil sunt retrase trupele federale. Au loc desigur unele ciocniri izolate, apoi armata rusă intervine, iar Basaiev se întoarce cuminte în Cecenia.

Important era să arăţi opiniei publice din Rusia că nu se poate discuta cu îngrozitorul popor cecen. Concluzia se impune de la sine: pentru rezolvarea crizei cecene, e nevoie de o mână forte!

Oare cine se află în spatele lui Berezovski? În ciuda tuturor aşteptărilor, Kremlinul nu are nici un amestec, deşi ar fi putut organiza toată această manipulare pentru a-l propulsa pe Putin în frunte. Dar Putin nu face parte din planurile oligarhului rus! Pentru acesta, singurul salvator, omul forte al Rusiei, nu poate fi decât cel care semnase pacea în 1996, adică generalul Lebed! Personaj popular şi carismatic, care se bucura de o reală autoritate în rândul armatei, câştigase bătălia pentru funcţia de guvernator al ţinutului Krasnoiarsk din Siberia datorită milioanelor lui Berezovski.

Totuşi Lebed, mult prea incontrolabil şi imprevizibil, nu este unul dintre favoriţii puterii. Iar Elţîn şi apropiaţii săi au un singur ţel: să iasă basma curată şi să scape de rigorile justiţiei. Cu Lebed în fruntea guvernului, Elţîn ar avea de ce să se teamă!

Kremlinul lasă să se desfăşoare scenariul minuţios pus la cale de Berezovski. Apoi, e rândul lui Putin să intervină, nu fără acordul statului-major al armatei, care visa la revanşă încă din 1996. Miliardarul, care îl cunoaşte bine pe Putin (doar îi favorizase ascensiunea!) schimbă direcţia din mers şi se alătură taberei câştigătoare, abandonându-l pe Lebed, care se şi vedea în vârful structurilor statului.

Elţîn şi Putin vor profita aşadar amândoi de manipularea lansată de Berezovski. Conştient de foloasele pe care le poate obţine din „chestiunea cecenă", viitorul preşedinte al Federaţiei Ruse nu se mulţumeşte însă doar cu atât. Semnul cel mai clar este tocmai atentatul din Daghestan.

Dar acesta nu a fost decât primul dintr-un şir de atentate ce vor zgudui Moscova şi alte oraşe ruseşti, atentate soldate cu sute de morţi![1] Nicăieri nu vom găsi dovezi scrise că atentatele cecene sunt în realitate opera oamenilor lui Putin şi a FSB, dar rezultatul este tot ce contează: aceste masacre, atribuite imediat teroriştilor ceceni, vor permite armatei ruse să înceapă cel de-al doilea război, care se bucură de sprijinul masiv al opiniei publice traumatizată de această serie de atentate. Lui Putin i-a fost relativ uşor să incite ruşii împotriva cecenilor, care aveau oricum o reputaţie proastă, justificând astfel trimiterea trupelor în Cecenia, începând cu mijlocul lui septembrie.

Acest al doilea război va fi şi mai sângeros decât primul. Atentatele teroriste din 11 septembrie 2001, din Statele Unite, îi sporesc popularitatea lui Putin, care va putea spune că, în felul său, luptă împotriva reţelei Al-Qaeda infiltrată pe teritoriul cecen! Puţine ţări vor îndrăzni să protesteze. În Cecenia, războiul continuă în tăcere. Criza ostaticilor de la teatrul Dubrovka survine exact la momentul oportun pentru a justifica recurgerea la forţă.

[1] Vezi capitolul 18

Cădem oare în capcana unei noi manipulări? În orice caz, nu putem să nu ne punem întrebări în legătură cu personalitatea celui care conduce comandoul cecen. Movsar Baraiev, nepotul unuia dintre principalii artizani ai luării de ostatici, nu era decât un mărunt şef de bandă.

Oricum ar sta lucrurile, dramaticul episod de la teatrul moscovit vine în ajutorul lui Putin, care are deja în vedere organizarea unui referendum. Referendumul-mascaradă desfăşurat în martie 2003 viza scoaterea din joc a lui Mashadov şi ancorarea definitivă a Ceceniei de Federaţia Rusă.

Sophie Shihab, ziaristă[1]**:**

„În trei ani, conflictul armat din Cecenia devine o componentă integrală a complexului edificiu al puterii ruse. Obligat să asigure un echilibru în centrul triunghiului format de oligarhi, baroni locali şi structurile de securitate (armată, poliţie, servicii secrete), Putin se foloseşte de conflictul ruso-cecen ca de un mijloc de presiune asupra acestora. Prin violenţa ripostei, Rusia lansează un avertisment ce vizează toate structurile societăţii. Kremlinul, de exemplu, instrumentalizează drama de la teatrul Dubrovka pentru a limita şi mai mult libertatea presei. Dependent de FSB, serviciile secrete care îşi plasează oamenii în administraţia de stat şi marile companii, Putin transformă conflictul cecen într-un factor de presiune. FSB coordonează operaţiunile din Cecenia. Un eventual eşec îi aparţine deci în exclusivitate. Acelaşi raţionament se aplică şi în cazul generalilor care conduc acţiunile forţelor federale desfăşurate în republica rebelă, compromişi prin crime şi afaceri oneroase."

[1] *Le Monde*, 10 februarie 2003

18

Lista neagră a Kremlinului

UN ZIARIST UCIS CU UN FOC DE ARMĂ, un fost agent secret otrăvit cu o substanţă radioactivă: oare câte alte vieţi pierdute scapă curiozităţii presei occidentale? Politicieni, oameni de afaceri, bancheri, poliţişti... Deşi Putin conduce ţara cu o mână de fier (sau poate tocmai din această cauză!), violenţa este una dintre marile probleme cu care se confruntă societatea rusă. Fenomenul violenţei este însoţit de înstăpânirea fostelor structuri ale KGB şi ale avatarului său actual, FSB, asupra ţării, operaţiune atent planificată de altfel, după un scenariu complex, încă de pe vremea lui Andropov[1], adică pe la începutul anilor '80. Puţin câte puţin, foştii kaghebişti sau cekişti ajung să deţină toate pârghiile puterii politice, dar şi cele ce ţin de sfera economică. Libertatea presei este îngrădită, iar ziarele independente care mai pot da dovadă de spirit critic faţă de instituţiile statului sunt rare.

În faţa unei justiţii care acţionează la ordin şi a unei opinii publice tot mai anesteziate de cele două posturi de televiziune controlate de putere, problema criminalităţii organizate devine tot mai acută. Cel mai bun exemplu este asasinarea la comandă a jurnalistei Anna Politkovskaia: dacă de exemplu autorii care au executat-o pe jurnalistă au fost identificaţi, este greu de crezut că aceia care au comandat crima vor fi vreodată găsiţi şi condamnaţi. La fel stau lucrurile şi cu cei care au ordonat otrăvirea lui Aleksandr Litvinenko.

Două probleme otrăvesc societatea rusă: Cecenia şi criminalitatea generalizată, ca urmare a privatizării accelerate şi frauduloase a marilor întreprinderi de stat ce a dus la lichidarea unor întregi sectoare economice, mutaţie economică ce va permite oligarhilor acumularea unor averi uriaşe într-un interval de timp foarte scurt.

Putin va declara război oligarhilor, cel puţin împotriva celor pe care îi consideră potenţiali rivali politici. Cei care renunţă la lupta pentru putere şi alimenteaza conturile partidului majoritar nu fac obiectul războiului său. Trebuie reamintit că majoritatea întreprinderilor mari sunt controlate de foşti ofiţeri KGB, aliaţi naturali ai lui Putin, căruia îi datorează puterea.

[1] Vezi capitolul 9

Liderul de la Kremlin nu se uită nici pe sine. Dacă e să dăm crezare unor informaţii de culise, deşi oficial se încadrează în categoria politicienilor cu o avere modestă, în realitate, prin intermediul unor fonduri offshore, Putin ar fi unul dintre cei mai bogaţi oameni din Europa. Iar politologul rus care a făcut aceste dezvăluiri nu a fost nici contrazis, nici pus sub urmărire.

O altă consecinţă a corupţiei galopante este şi cvasiprivatizarea organelor de securitate, a poliţiei şi serviciilor secrete, începând chiar cu FSB. Practic, aceste organisme nu mai servesc interesele statului, ci anumite interese private. Uneori lucrurile sunt împinse la extrem. Dacă situaţia o impune, membrii serviciilor acţionează ca asasini plătiţi. Ancheta asupra uciderii Annei Politkovskaia a scos la lumină implicarea a şase poliţişti şi a unui ofiţer FSB, potrivit primelor informaţii transmise de procuror. O informaţie excepţională pentru societatea rusă actuală, fiind obţinută cu ajutorul jurnaliştilor de la *Novaia Gazeta*, care au demarat propriile investigaţii cu privire la asasinarea colegei lor de breaslă.

În numeroase alte cazuri însă, nu se declanşează nici măcar o anchetă.

Cu trei săptămâni înaintea asasinării Annei Politkovskaia, este împuşcat Andrei Kozlov, prim-vicepreşedintele Băncii Centrale a Rusiei. Acest înalt funcţionar face greşeala de a acuza deficienţele serioase din sistemul bancar şi de a ataca virulent băncile implicate în spălare de bani şi alte operaţiuni dubioase. Ar fi de mirare dacă asasinii şi mai ales cei care au ordonat crima vor fi descoperiţi vreodată. Această personalitate eminentă este cel mai înalt responsabil lichidat după începutul erei Putin.

Cecenia[1] este a doua cangrenă a Rusiei contemporane, problemă care a stat în spatele asasinării Annei Politkovskaia şi a lui Aleksandr Litvinenko, şi i-a permis lui Putin să acceadă în fruntea ierarhiei, după ce în prealabil asigurase realegerea preşedintelui Elţîn în 1996.

Contrar tuturor aşteptărilor, la recentele alegeri prezidenţiale şi legislative, puterea nu are nevoie de o nouă criză în Caucaz, deşi focul mocneşte în republica Inguşeţia, învecinată cu Cecenia şi, ca şi aceasta, ţară majoritar musulmană şi membră a Federaţiei Ruse. Şi aici gherilele islamiste acţionează într-o stare incipientă. Un bun exemplu este dat chiar de republica învecinată, cu atât mai mult cu cât Inguşeţia a reprezentat salvarea pentru numeroşi refugiaţi ceceni. Prin urmare Moscova supraveghează îndeaproape situaţia: preşedintele inguş este un fost general FSB, bun prieten cu Vladimir Putin. Kremlinul a trimis deja trupe ale Ministerului de Interne şi ale Serviciului Federal rus de Securitate. Devenită zonă de operaţiune antiteroristă, Inguşeţia se confruntă cu cele mai oribile crime şi abuzuri din partea forţelor federale, şi nu este indicat să rezişti sau să te opui, ori să declanşezi vreo anchetă asupra violenţelor comise. Un ofiţer FSB de naţionalitate inguşă, însărcinat cu elucidarea cazurilor de dispariţii, este ucis abia ajuns în ţara sa natală, iar un magistrat tot de origine inguşă este răpit şi dispare fără urmă.

Kremlinul trebuie să demonstreze electoratului rus că lupta împotriva terorismului islamic nu a încetat nici o clipă, după modelul lui George Bush.

[1] Vezi capitolul 17

Dar, din raţiuni pur demagogice, Putin joacă rolul toleranţei, deşi în rândul unei părţi însemnate a populaţiei ruse există sentimente rasiste faţă de popoarele caucaziene, ai căror cetăţeni au fost adesea ţinta discriminării şi chiar a unor adevărate raiduri din partea huliganilor sau a grupurilor de skinheads.

Să nu uităm că Inguşeţia, ca şi Cecenia, are frontieră comună cu Georgia. De la Revoluţia Trandafirilor din 2003, în urma căreia este înlăturat de la putere preşedintele Eduard Şevardnadze, Georgia este oaia neagra a Moscovei, considerată a fi un bastion avansat al Occidentului în mijlocul vechiului imperiu sovietic. Acesta este şi motivul pentru care Kremlinul sprijină deschis lupta separatiştilor abhazi şi oseţi, şi nu ezită să provoace incidente frontaliere cu autorităţile de la Tbilisi[1], în timp ce în interiorul Federaţiei Ruse are loc un proces de ostracizare şi izolare a etnicilor georgieni, mulţi dintre ei fiind trimişi acasă.

Putin nu şi-a ascuns niciodată nostalgia faţă de o URSS puternică, în stare să se impună în faţa Occidentului, de unde şi reacţiile sale violente în cazul „dezertării" vreunei republici ex-sovietice.

Boris Berezovski, eminenţa cenuşie a Kremlinului din vremea lui Elţîn, în prezent stabilit în exil la Londra, va juca un rol esenţial în rezolvarea problemei cecene. Tot mai multe voci se întreabă dacă viitorul protector al lui Litvinenko este un adevărat prieten al Ceceniei, sau dacă, dimpotrivă, nu o împinge spre aventuri primejdioase, deci spre o nouă dramă!

Născut în 1946 într-o familie de intelectuali evrei, Berezovski îşi petrece copilăria la Moscova. Face studii superioare de electronică şi informatică într-unul dintre cele mai prestigioase institute ştiinţifice secrete ale URSS. Apoi îşi continuă studiile la departamentul de matematică aplicată al Universităţii din Moscova, unde îşi dă şi doctoratul. La terminarea studiilor este numit la conducerea unui laborator din Institutul de Gestiune, specializat în probleme de automatizare şi sisteme informatice pentru întreprinderi. La acea vreme, Berezovski face parte din elita ştiinţifică şi industrială a ţării.

Dar adevăratul succes îl va cunoaşte în sectorul industriei de automobile.

Încă din 1989, în timpul regimului Gorbaciov, Berezovski se arată interesat de cel mai mare fabricant de automobile din URSS, AvtoVaz, căruia îi propune informatizarea uzinelor. În curând, Berezovski va înfiinţa o societate care urma să vândă către AvtoVaz programe informatice de automatizare. Întreprinzător, i se pare normal să profite de noile posibilităţi oferite de liberalizarea regimului.

La acea vreme, industria auto este unul dintre cele mai corupte sectoare industriale. Invadată mai întâi de mafia roşie, care acţionează la umbra mai-marilor comunişti, este în acelaşi timp pradă uşoară pentru interlopi, de unde noua putere îşi racolează naşii şi tot felul de executanţi.

În 1993, Berezovski fondează o nouă companie sub denumirea de Awa. În asociere cu grupul american General Motors, intenţionează să fabrice

[1] Totuşi preşedintele georgian Mihail Saakaşvili va fi reales în noiembrie 2007 din primul tur de scrutin.

„cea mai populară maşină din URSS", un fel de „buburuză" autohtonă. În realitate, contractul în cauză este o imensă escrocherie. Privatizările fiind în toi, Awa vinde acţiuni în valoare de cincizeci de milioane de dolari la peste o sută de mii de ruşi. Un an mai târziu, speriaţi de fenomenul corupţiei la nivelul industriei ruse, americanii se retrag din afacere. Certificatele vândute nu mai au nici o valoare, însă banii intră în buzunarele cui trebuie.

Fiind unul dintre apropiaţii lui Elţîn şi profitând de protecţie politică, Berezovski se lansează în afaceri media. Nu după mult timp, devine proprietarul unuia dintre cele mai importante canale de televiziune ruseşti, ORT, ocazie cu care apar şi primele neplăceri.

Jurnalistul Vladimir Listiev, moderator de suces şi director ORT, este împuşcat mortal în plină stradă. Berezovski este convocat la sediul poliţiei pentru audieri, dar unii dintre protectorii săi influenţi se opun vehement demersurilor legislative. Printre aceştia şi Aleksandr Litvinenko, ofiţer FSB, însărcinat, printre altele, cu protecţia oligarhului rus.

Care au fost motivele care au dus la uciderea lui Listiev? Director al canalului ORT, a fost primul care a realizat un talk-show extrem de critic cu limbajul de lemn, deci nu foarte favorabil Kremlinului. Berezovski, noul său patron, nu a apreciat deloc acest gen de emisiune. Se va specula intens cu privire la implicarea directă a acestuia în asasinarea vedetei TV. La scurt timp după reducerea la tăcere a lui Listiev, Berezovski pleacă la reşedinţa sa din Londra pentru o vacanţă prelungită.

De aici îşi dirijează afacerile nestingherit. Influenţa sa financiară şi politică este semnificativă. Dând dovadă de o inteligenţă remarcabilă, Berezovski înţelege foarte repede că, pentru a deţine controlul asupra unei întreprinderi, nu este necesar să o şi cumperi. Întreprinderea în cauză poate rămâne în proprietatea statului. Importante sunt gestionarea sa eficientă şi canalizarea profitului.

Este modelul după care se ghidează şi atunci când grăbeşte procesul de privatizare a companiei aeriene ruseşti Aeroflot în beneficiul propriu!

Berezovski intră şi pe piaţa energiei. În parteneriat cu asociatul său, Roman Abramovici, pune mâna pe compania petrolieră Sibneft. Succesul în afaceri îl propulsează în topul bogaţilor planetei. La sfârşitul anilor '90 se spunea că devenise cel mai bogat om din Rusia, care, trebuie să recunoaştem, nu duce lipsă de miliardari.

Paul Klebnikov[1]**:**

„Uriaşul succes al controversatului miliardar rus se datorează, în primul rând, extraordinarei sale inteligenţe. În anii '90, Berezovski este, fără nici o

[1] Jurnalist, editor al publicaţiei *Forbes* în Rusia, autor al unei biografii lipsite de concesii a lui Boris Berezovski. Va fi asasinat în 2004 în timp ce ieşea din birou. Este al doisprezecelea jurnalist ucis începând din anul 2000.

îndoială, cel mai influent personaj politic din Rusia și, probabil, cel mai bogat. Joacă un rol covârșitor în edificarea regimului Elțîn, măcinat de corupția instituționalizată... Nu cred să mai existe un alt om de afaceri al cărui drum să fie presărat cu atâta violență, cadavre și morți suspecte."

Urmează ascensiunea politică. Făcând parte din cercul apropiaților președintelui Elțîn, în anul 1996 este numit adjunct al secretarului general al Consiliului de Securitate, în locul generalului Lebed, căzut în dizgrație.

În virtutea funcției pe care o deține, Berezovski se ocupă de redresarea economiei cecene. Elțîn, care suferise o intervenție chirurgicală de by-pass coronarian, este tot mai absent de pe scena politică. În lipsa țarului, Kremlinul este lăsat pe mâna oligarhilor.

La scurt timp, Berezovski preia conducerea Consiliului de Securitate, funcție extrem de importantă în stat. A venit momentul să îi strecoare președintelui Elțîn numele lui Putin pentru postul strategic de șef al FSB.

În 1998, garda sa de corp, Aleksandr Litvinenko, locotenent-colonel FSB trecut pe linie moartă, organizase o conferință de presă inedită, în care făcuse declarații spectaculoase. Înconjurat de câțiva colegi, dintre care unul cu cagulă, acesta lansase acuzații incendiare la adresa FSB: în 1997 i se ordonase asasinarea lui Boris Berezovski! În urma refuzului său de a îndeplini misiunea, fusese supus la presiuni din toate direcțiile și devenise chiar ținta unei tentative de asasinat.

Litvinenko[1] își acuza așadar șefii din FSB, dintre care unul i-ar fi reproșat că nu l-a lichidat pe Berezovski, „acest evreu care a jefuit jumătate din țară"!

În ciuda detaliilor oferite, Litvinenko nu convinge pe nimeni. Toată lumea știe că este omul lui Berezovski. Să fi acționat din ordinul acestuia? Și ce urmărește atunci Berezovski?

Potrivit unor zvonuri vehiculate la Moscova, în cercul strâmt al serviciilor secrete și al microcosmosului politic, Berezovski ar încerca să facă curățenie în FSB în favoarea lui Putin! Nu mai este un secret pentru nimeni că ofițerii arătați cu degetul de Litvinenko fac parte din structurile specializate în combaterea criminalității organizate. La presiunile premierului, aceștia ar putea deveni mult prea interesați de afacerile magnatului rus. Actualul prim-ministru, Evgheni Primakov[2], fost general KGB și considerat a fi un personaj integru, a fost însărcinat de Elțîn tocmai cu asanarea societății și eradicarea corupției. Luându-și rolul în serios, Primakov se amestecă în afacerile dubioase ale Kremlinului și ale „Familiei", astfel încât Elțîn îl debarcă rapid, numindu-l în funcția de premier pe Serghei Stepașin. Apoi, în august

[1] În urma conferinței de presă, Litvinenko este dat afară din FSB și ajunge după gratii. Dar nici Putin, nici Berezovski nu-l vor uita. După punerea sa în libertate, influentul om de afaceri îl numește în Consiliul Executiv al Federației Ruse, apoi Litvinenko îl va urma în exilul său londonez.

[2] Vezi capitolul 16

1999, în fruntea Executivului va fi adus Vladimir Putin. Şi aici Berezovski a avut un rol hotărâtor: viitorul preşedinte este aşadar creaţia acestuia.

De aici şi ura nestăvilită a lui Putin, care nu va admite şi nu va recunoaşte niciodată că îşi datorează puterea acestui oligarh corupt.

Berezovski însă îşi păstrează încrederea. La urma urmelor, interesele celor doi coincid în totalitate. Ce urmăreşte Putin? Să aibă putere, cât mai multă putere! Nu are nevoie de mult timp pentru a-şi da seama că Cecenia îi va permite să îi ia locul lui Elţîn, obosit şi bolnav. Berezovski îi va netezi calea prin eliminarea generalilor FSB şi a premierului Primakov.

Putin vizează şi preluarea pieţii ruseşti a petrolului. În primul rând, trebuie asigurată securitatea oleoductului vital pentru exportul de petrol din Marea Caspică. Apoi, există posibilitatea descoperirii unor noi zăcăminte de petrol chiar pe teritoriul cecen. Tocmai din acest motiv, Berezovski, în calitatea sa de membru al Consiliului de Securitate însărcinat cu problema cecenă, a stabilit contacte cu principalele facţiuni rebele cecene. Se susţine chiar că ar fi jucat un rol important în îndoielnica industrie a luării de ostatici. Servind ca intermediar, Berezovski ar fi plătit personal anumite sume de răscumpărare, dar nu degeaba, bineînţeles. Oricum, atâtea operaţiuni umanitare nu aveau cum să-i afecteze imaginea!

Sau poate a încercat pur şi simplu să deturneze atenţia de la provenienţa imensei sale averi.

În Cecenia, haosul este la el acasă. Berezovski alege să se alăture comandantului rebel Şamil Basaiev, islamist radical pe care îl finanţează masiv şi căruia îi furnizează importante cantităţi de armament. Pe bună dreptate sau nu, Berezovski credea că Basaiev ar putea prelua conducerea în Cecenia la sfârşitul războiului.

În paralel, la Moscova, în culisele FSB-ului lui Vladimir Putin, se pregăteşte deja o serie de atentate teroriste ce vor legitima a doua campanie militară rusă în Cecenia.

Sophie Shihab, jurnalistă[1]:

„Un apropiat şi partener de afaceri al lui Boris Berezovski susţine că intenţia acestuia în Rusia era de fapt declanşarea haosului, de la care aştepta două avantaje. În primul rând, s-ar deschide o portiţă spre «caşcaval». Este exact ceea ce pare a se fi întâmplat imediat după cel de-al doilea atentat atribuit rebelilor ceceni şi care a răspândit teroarea în capitala rusă. Un om de la Lukoil, gigantul energetic al cărui nume este strâns legat de cel al lui Berezovski, preia cu forţa conducerea companiei Transneft, societate ce deţine monopolul reţelei de oleoducte ruseşti, făcând apel la intervenţia forţelor speciale ale poliţiei. Scandalul a fost amortizat de panica ce domnea la Moscova. Al doilea avantaj al haosului ar fi pregătirea ascensiunii unui «om puternic», ales de Berezovski, care să-i garanteze perenitatea puterilor sale oculte, ameninţate de viitoarele alegeri.“

[1] *Le Monde*, septembrie 1999

Iar Berezovski l-a ales deja: Vladimir Putin este cel ales! Dar pentru că întotdeauna e mai bine să ai doi aşi în mânecă, nici soluţia Lebed nu este abandonată. Mai ales că, după semnarea tratatului de pace cu Cecenia, generalul se bucură de simpatie şi popularitate în rândul opiniei publice. Dar cum Lebed va cădea în dizgraţie, în cele din urmă va fi sprijinită candidatura lui Putin.

La începutul lunii august 1999, fostul ofiţer KGB este numit în funcţia de prim-ministru. În aceeaşi perioadă, sub conducerea lui Şamil Basaiev, luptători islamişti ceceni efectuează o incursiune armată în Daghestan, pentru a pune bazele unui stat islamic caucazian, afacere cusută cu aţă albă şi pusă la cale de Berezovski.

Numai cu o lună în urmă, în iulie 1999, într-o vilă de pe Coasta de Azur, proprietatea faimosului traficant de arme saudit Adnan Khashoggi, avusese loc o întâlnire misterioasă între secretarul general al preşedinţiei ruse, Şamil Basaiev şi, din câte se pare, Berezovski însuşi. Cu această ocazie fusese pusă la cale şi invazia din Daghestan.

Kremlinul este deci la curent şi chiar complice, împreună cu FSB, evident! Dovada va ieşi la iveală când se va descoperi că toţi combatanţii ceceni fuseseră dotaţi cu armament de ultimă generaţie, armament ce nu putea proveni decât din arsenalele armatei ruse.

Cu puţin timp în urmă, proaspătul prim-ministru Putin declarase public că armata va lansa o ofensivă pentru a impune respectarea integrităţii teritoriale a Federaţiei Ruse, fără a uita să amintească faptul că vor fi lovite bazele islamiste din Cecenia. Şi totuşi Kremlinul consideră că declaraţiile nu sunt suficiente pentru a-i stigmatiza pe ceceni şi pentru a demonstra opiniei publice din Rusia că aceşti caucazieni sunt incorigibili.

Are loc aşadar a doua incursiune a luptătorilor lui Basaiev în Daghestan, moment care coincide cu un atentat violent asupra unui imobil ocupat de trupele ruseşti, soldat cu şaizeci de victime.

Sinistru prolog: de aici înainte, Rusia va fi zguduită chiar în inima ei de o serie de atentate teroriste sângeroase, soldate cu numeroase victime.

Moscova, 31 august 1999. Un atentat cu bombă într-un centru comercial provoacă moartea unei singure persoane. Pare mai degrabă o lovitură de încercare. Opt zile mai târziu, o explozie uriaşă distruge un bloc de pe strada Gurianov şi provoacă moartea a peste o sută de persoane şi rănirea altor câtorva zeci. După calculele experţilor, bomba (TNT + hexogen) cântarea cel puţin 350 kg.

Greutatea şi compoziţia acesteia ridică multe semne de întrebare. În primul rând, hexogenul şi TNT-ul nu se găsesc la orice colţ de stradă. În Rusia, regimul materiilor explozive este strict reglementat, acestea fiind stocate în depozitele securizate ale armatei. Apoi, un atentat de asemenea anvergură nu putea fi improvizat. Trebuie reperat locul în care va fi amplasată bomba, explozibilul trebuie transportat, şi nu oricum, ci în cantităţi mici pentru a nu trezi suspiciunile celor din imobil. Atentatorii au avut deci nevoie de o pregătire minuţioasă care le-a luat timp, dar şi de mobilizarea unor profesionişti în domeniu.

Patru zile mai târziu, cel puţin 120 de persoane îşi vor pierde viaţa, în urma unei deflagraţii într-un imobil situat pe bulevardul Kachirskoe. În mod clar, această serie de atentate vizează producerea unui număr cât mai mare de victime şi şocarea opiniei publice. Cum altfel poţi răspândi teroarea în rândul milioanelor de moscoviţi?

Şi încă un detaliu edificator: în ajunul ultimului atentat, în subsolul clădirii respective este remarcată o persoană suspectă. Imediat este alertată poliţia. Un echipaj se deplasează la faţa locului, dar după câteva întrebări de rutină, suspectul este lăsat să plece. Poliţiştii nu au nici măcar curiozitatea de a verifica subsolul imobilului, unde ar fi găsit bomba, deşi există precedentul din strada Gurianov. Stranie neglijenţă!

Totodată FSB, însărcinat cu anchetarea atentatelor, difuzează informaţii în legătură cu descoperirea unor mari cantităţi de exploziv şi dispozitive de detonare în alte imobile din oraş. Tot atâtea atentate dejucate!

Potrivit serviciilor de securitate, explozibilele ar fi avut de fiecare dată aceeaşi componenţă, ceea ce arată faptul că hexogenul deturnat era în cantităţi importante. Aproape instantaneu, ofiţerii FSB schimbă tactica. Pentru a-şi ascunde complicitatea, aceştia vor afirma că, în realitate, bombele descoperite conţineau nitrat de amoniu, produs chimic (a provocat explozia uzinei AZF din Toulouse!) utilizat ca materie primă pentru fabricarea îngrăşămintelor agricole. Şi totuşi, nimeni nu se lasă păcălit de noua versiune. În nici un caz presa!

O altă bombă avea să explodeze în apropiere de oraşul Rostov, provocând moartea a 19 persoane. La puţin timp înaintea acestui nou atentat, un incident curios, petrecut în cadrul unei şedinţe a Dumei de Stat (Camera inferioară a Parlamentului rus), reţine atenţia opiniei publice. Preşedintele Dumei ia cuvântul şi spune că tocmai a fost informat despre producerea unui nou atentat terorist, în regiunea Rostov, mai exact la Volgodonsk, ştire infirmată ulterior: nu se petrecuse nimic în localitatea respectivă. Dar, trei zile mai târziu, o bombă va exploda într-adevăr la Volgodonsk şi va ucide 19 persoane.

Singura explicaţie logică nu face decât să probeze duplicitatea autorităţilor în această serie de acţiuni violente. Preşedintele Dumei avea cunoştinţă de lista atentatelor chiar înainte de producerea lor. Lansând acest anunţ prematur, a comis o gravă eroare! Sau poate o fi fost vina FSB? Cel puţin asta afirmă Litvinenko într-o carte publicată postum[1].

Înainte de a pune punct acestui subiect, trebuie să reamintim şi ciudatul incident de la Riazan, un alt exemplu de fiasco răsunător!

Trei indivizi suspecţi sunt surprinşi în timp ce transportă nişte saci cu zahăr în subsolul unui imobil din Riazan. Locatarii observă că maşina indivizilor are plăcuţa de înmatriculare acoperită cu o bucată de hârtie. Este alertată poliţia.

[1] *Le temps des assassins*, scrisă împreună cu Iuri Felştinski, ed. Calmann-Lévy, 2007

La deschiderea primul sac, se descoperă o substanță gălbuie asemănătoare zahărului și un mecanism electronic cu ceas.

Imediat se dă alarma și imobilul este evacuat. La o cercetare mai atentă, „zahărul" se dovedește a fi hexogen. Datorită informațiilor extrem de precise primite de la locatarii imobilului, polițiștii reușesc să realizeze portretul-robot al suspecților. La scurt timp, se dă de urma a doi presupuși teroriști, care rămăseseră la Riazan. Unul dintre ei va da un telefon la Moscova, iar numărul este identificat: linia este a FSB. Imediat pus în alertă, noul director al serviciului, Nikolai Patrușev, preîntâmpină orice comentariu și susține că, într-adevăr, au acționat agenți ai FSB, dar că a fost vorba doar despre o manevră de antrenament pentru a testa vigilența populației.

Explicația, furnizată în mare grabă, nu pare deloc plauzibilă! Dacă era doar un exercițiu, chiar trebuia să se umple sacii de zahăr cu hexogen adevărat? FSB însă se agață de această variantă, confirmată de Putin însuși.

Deși nu se lasă păcălită, opinia publică are alte motive de îngrijorare. Începuse cel de-al doilea război cecen!

***Celiabinski Rabocii* și *Krasnoiarski Rabocii*[1]:**

„Am aflat din surse bine informate din Ministerul de Interne că nici unul dintre angajații ministerului și din colegii lor de la UFSB din Riazan (secția locală a FSB) nu cred în versiunea unui exercițiu de antrenament care să fi presupus amplasarea de bombe în oraș... Dacă e să dăm crezare unor înalți funcționari din Ministerul de Interne, câțiva necunoscuți au plasat în imobilul din Riazan același tip de explozibili și detonatori ca și în cazul atentatului de la Moscova... Teorie indirect confirmată și de faptul că urmărirea penală începută în virtutea articolului privind terorismul nu a fost încă închisă. Rezultatele analizei inițiale a conținutului sacilor, efectuată de specialiști locali, sunt confiscate de reprezentanții FSB veniți de la Moscova și clasate ca documente strict secrete. Polițiștii care au intrat în contact cu colegii lor criminaliști însărcinați cu prima anchetă asupra sacilor afirmă în continuare că erau plini cu hexogen și că este imposibil să se fi înșelat în această privință."

La 1 octombrie 1999, armata federală invadează pentru a doua oară Cecenia. Cum era și de așteptat, pretextul invocat sunt atentatele puse la cale de „banditii ceceni", sintagma preferată a lui Vladimir Putin.

Încă din 13 septembrie, după masacrul de pe strada Gurianov, guvernul de la Kremlin adoptă o serie de măsuri discriminatorii privind populația caucaziană. Și nu contează că se încalcă de fapt Constituția și că nu există nici o dovadă clară a vinovației rebelilor separatiști. Adversarul este deja desemnat, ba are loc și arestarea unui inguș care va fi de altfel eliberat după aceea.

[1] Ziare locale care publică la 29 septembrie 1999 (la opt zile după evenimentele de la Riazan) același articol

Un val de ură şi de intoleranţă se abate asupra Rusiei. Putin profită şi, trei luni mai târziu, după surprinzătoarea demisie a lui Boris Eltîn de la sfârşitul lui decembrie 1999, câştigă alegerile prezidenţiale fără drept de apel.

Odată cu el vine la putere şi fostul KGB, cufundat de ceva vreme într-un bizar con de umbră. A sosit şi vremea revanşei! Primii vizaţi sunt oligarhii. Cei ce nu intenţionează să facă act de supunere vor fi zdrobiţi sau vor lua calea exilului.

Ancheta atentatelor trenează în mod nejustificat. Şi totuşi, unii înţeleg care este adevărata realitate! Fostul premier Evgheni Primakov declară că atentatele sunt opera serviciilor secrete. Oare cine ar putea cunoaşte mai bine decât un general KGB relaţiile dintre serviciile secrete şi lumea interlopă? Aceleaşi acuzaţii sunt aduse şi de Eduard Şevardnadze. Fost ministru de externe în timpul lui Mihail Gorbaciov, acum preşedinte al Georgiei, acesta declară că încă de la primul atentat l-a avertizat pe Elţîn la telefon: de multă vreme serviciile secrete stabiliseră legături cu teroriştii ceceni. Şi profită de această discuţie telefonică pentru a acuza FSB, care pusese la cale deja două atentate împotriva propriei persoane.

Deşi cunoaşte adevăraţii responsabili ai atentatelor, Elţîn trebuie să respecte pactul încheiat cu Putin, care îi garanta impunitatea (lui şi familiei sale) dacă se eclipsa în favoarea prim-ministrului, candidat la succesiune.

Nici generalul Lebed nu ezită să acuze puterea de ordonarea atentatelor, dar glasurile lor nu se fac auzite.

Campania anticecenă şi manipularea opiniei publice în avantajul puterii creaseră deja o adevărată isterie în rândul populaţiei. Prea târziu pentru un pas înapoi!

Anna Politkovskaia[1]**:**

[Răspunsul ziaristei la întrebarea: „De ce nu vă place Putin?"]

„Pentru că nu vreau să trăiesc într-un stat rasist, în care simplul fapt de a fi cecen, georgian, negru sau pur şi simplu diferit te pune în pericol de moarte... Nu vreau să trăiesc într-un stat care nu îşi recunoaşte greşelile şi care caută vinovaţi în interior sau pe plan extern. Cei care îşi exprimă deschis opoziţia faţă de regim sunt consideraţi duşmani interni: sunt persecutaţi, constrânşi la exil sau asasinaţi. De altfel, mare parte dintre opozanţi nu trăiesc la Moscova, iar ca să faci disidenţă în provincie înseamnă să fii erou!"

În septembrie 2000, cu ocazia comemorării unui an de la atentatele de la Moscova, şeful Departamentului Antiterorism din FSB anunţă existenţa a şase suspecţi, dintre care un anume Ahemez Gociaiev, un agent imobiliar despre care nimeni nu auzise nimic până atunci.

Originar din Republica Karaceaevo-Cerkeză, acesta ar fi închiriat spaţii de depozitare la subsolul clădirilor distruse de explozii sau unde s-a descoperit material explozibil.

[1] *Hommage à Anna Politkovskaia*, ed. Buchet-Chastel, 2007

Informația este de fapt exactă, dar Gociaiev, principalul suspect în cazul atentatelor de la Moscova, părăsise Rusia și se refugiase cel mai probabil în Georgia.

Acum ne vom intersecta din nou cu Aleksandr Litvinenko.

După dezvăluirile șocante despre cum FSB i-ar fi ordonat să îl asasineze pe Boris Berezovski, fostul ofițer FSB a fost închis o vreme pentru o infracțiune imaginară. În 2000 va fi pus în libertate cu condiția să nu părăsească Rusia.

La scurt timp, Litvinenko este contactat de Iuri Felștinski, un istoric de origine rusă, care trăiește în Statele Unite și care desfășoară o anchetă asupra atentatelor din 1999. Litvinenko deține informații prețioase privind legăturile dintre crima organizată, membrii serviciilor secrete și clasa politică rusă. În plus, cunoaște foarte bine practicile FSB și dedesubturile campaniei de atentate din 1996, campanie ce a precedat realegerea lui Boris Elțîn.

Litvinenko își asumă riscurile și acceptă colaborarea, din care va rezulta o anchetă pe cât de minuțioasă, pe atât de critică la adresa puterii. Eventuala sa publicare îl determină pe acesta să fugă din țară, încălcând interdicția de a părăsi Rusia.

Prietenii lui organizează o adevărată misiune de ex-filtrare, demnă de perioada în care încă mai exista Cortina de Fier. Misiune îndeplinită: Litvinenko se stabilește la Londra, împreună cu soția și fiul lor. Orașul nu a fost ales la întâmplare: aici și-a găsit refugiu protectorul său, Boris Berezovski. Litvinenko speră să-și recapete pe lângă acesta locul pe care îl avusese la Moscova: gardă de corp și agent de informații însărcinat cu misiunile cele mai delicate.

Berezovski, care nu a fost străin de ex-filtrarea de care beneficiază acum, nu ezită să îi vină în ajutor, oferindu-i bani și găzduire. Chiar dacă nu se îmbogățește peste noapte, Litvinenko dobândește o oarecare stabilitate financiară. Încurajat de fostul său patron, înfuriat pe stăpânul de la Kremlin, își continuă investigațiile asupra atentatelor de la Moscova. Ancheta presupune riscuri și pentru Berezovski, dat fiind că ar putea fi scoase la iveală legăturile sale cu teroristul cecen Șamil Basaiev.

Obiectivul principal al lui Litvinenko este însă Gociaiev care, oficial, rămăsese principalul suspect al atentatelor din 1999. Trebuie să-l găsească înainte ca asasinii plătiți de serviciile secrete ruseți să-și facă treaba!

Iuri Felștinski, istoric[1]:

„Aleksandr era un om energic. Un tip sportiv, care nu fuma și nu bea, lucru mai degrabă rar întâlnit în Rusia! Am stat mult de vorbă. Tocmai mă întorsesem la Moscova, unde nu mai fusesem din 1978, anul emigrării mele în Statele Unite. Tot ce mă înconjura era o noutate pentru mine și eram uluit. Aleksandr mi-a povestit ore întregi viața lui. Unele episoade erau terifiante, având în vedere că a lucrat pentru atotputernicul FSB și a avut o existență dificilă. Alte episoade nu mi-au plăcut deloc, mai ales relatările

[1] Coautor al cărții lui Litvinenko

despre atrocităţile armatei ruse în Cecenia, unde oamenii erau arşi sau îngropaţi de vii, sau descrierea detaliată a torturilor.

Aleksandr ştia că, mai devreme sau mai târziu, va fi pedepsit pentru «trădarea» sa din timpul conferinţei de presă şi că nici măcar influentul Boris Berezovski nu va putea să-l ajute. A avut dreptate. În 1999, a fost arestat şi închis pentru o crimă fictivă, pe care guvernul îl acuza că ar fi săvârşit-o cu câţiva ani mai înainte. Până la urmă, va fi achitat şi pus în libertate, după ce stătuse câteva luni la închisoare ca suspect."

[Felştinski adaugă că Litvinenko ştia că va fi ucis!]

Chiar dacă nu îl întâlneşte faţă în faţă, Litvinenko reuşeşte să îl contacteze pe Gociaiev. Presupusul atentator îi trimite o scrisoare în care povesteşte firul întâmplărilor.

Era în 1999. Patron al unei mici agenţii imobiliare, într-o bună zi primeşte vizita unui fost coleg de clasă, care doreşte să închirieze spaţii de depozitare pentru produse alimentare. Generos, acesta îi propune chiar încheierea unui contract de asociere.

Interesat de presupusul câştig, Gociaiev găseşte imediat spaţii de închiriere la subsolul unor clădiri din Moscova, clădiri unde vor avea loc atentatele, dar şi unde vor fi găsite mari cantităţi de explozibili, înainte de detonare. Totul a fost pus la cale în cel mai mic detaliu: după primele două atentate, serviciile de securitate trebuie să treacă testul eficienţei. Nimic mai uşor, căci FSB cunoştea cu exactitate locul în care fuseseră plasaţi explozibilii.

Chiar în dimineaţa zilei în care are loc primul atentat, Gociaiev primeşte un telefon. Fostul său prieten îl anunţă că în depozitul de pe strada Gorianov a avut loc un mic incendiu. Nimic alarmant, dar trebuie să meargă acolo. Din fericire pentru el, televizorul este aprins. Tocmai se transmit imagini din strada Gorianov. „Micul incendiu" este de fapt o uriaşă explozie, care a distrus practic întreg imobilul.

Imediat îşi dă seama că i se întinsese o capcană. Odată ajuns la faţa locului, ar fi fost arestat şi acuzat de terorism. Doar orice criminal revine la locul faptei!

Paralizat de frică, caucazianul va pleca de acasă pentru patru zile. Ştie că firele anchetei vor duce la el şi că atunci viaţa îi va fi în pericol. Negăsindu-l la locul atentatului, miliţienii sau agenţii FSB ar putea să dea buzna în casă şi să îl lichideze, de teamă să nu vorbească. Odată mort, va fi mai uşor să i se atribuie responsabilitatea atentatelor.

Aceasta aproape că s-a şi întâmplat chiar în seara atentatului. Poliţia face o descindere la locuinţa lui Gociaiev, unde îl aştepta sora lui. Tânăra a fost arestată, bătută, presată să spună unde se găsea fratele ei. La scurt timp, soţul acesteia, interpelat la rândul său, va fi judecat într-un proces cu uşile închise şi condamnat la 13 ani de închisoare.

Gociaiev nu se încumetă să îşi părăsească ascunzătoarea. După producerea celui de-al doilea atentat, tot într-un spaţiu închiriat de colegul său, intră în

panică și telefonează serviciilor de asistență pentru a le furniza adresele celor-lalte imobile ale căror subsoluri fuseseră închiriate. Apoi părăsește Moscova și se refugiază în Georgia, unde va fi localizat de Litvinenko.

Când acesta din urmă va face publică informația, puterea de la Moscova își va permite să declare că Gociaiev era la rândul său o creație a lui Berezovski.

Cât despre „colegul de clasă", acesta este cu siguranță agent FSB. Oricum ar sta lucrurile, Litvinenko, care reprezintă un pericol pentru Kremlin și foștii săi stăpâni, devine mai mult ca oricând o țintă serioasă pentru serviciile secrete, ca și marea parte a celor ce vor lua în serios anchetarea atentatelor din 1999. Unii vor sfârși tragic: doi deputați ai Dumei vor fi la rândul lor asasinați.

Pe lista neagră figurează și Anna Politkovskaia care se ocupă de evenimentele din Cecenia, denunțând neobosit încălcările grave ale drepturilor omului și ororile săvârșite de trupele federale ruse.

În ultimul său articol, scris chiar în ziua în care va fi asasinată, Anna relatează cazul unui tânăr cecen bătut și torturat într-un comisariat de poliție din Groznâi. Articolele ei deranjează puterea federală. În 2004, Anna fusese deja victima unei tentative de otrăvire, când reușise în ciuda obstacolelor, să prindă avionul și să meargă în Oseția ca să ancheteze monstruoasa luare de ostatici într-o școală din Beslan.

Kremlinul, care hotărâse deja să folosească metode dure pentru a pune capăt acestei operațiuni lansate de Șamil Basaiev, nu are nici un chef să acționeze sub privirea jurnaliștilor ca Anna Politkovskaia. În timpul zborului, i se va servi o ceașcă de ceai otrăvit. Tentativa de otrăvire eșuează, dar Anna nu mai ajunge la Beslan, unde intervenția în forță a trupelor speciale se soldează cu trei sute de victime, cele mai multe fiind copii.

Doi ani mai târziu, un comando ucigaș o va aștepta la parterul blocului în care locuia. Treaba începută în 2004 va fi dusă la bun sfârșit, iar Anna este redusă la tăcere pentru totdeauna.

Natalie Nougayrède[1]**:**

„La Novaia Gazeta, *bisăptămânalul pentru care Anna Politkovskaia lucra din 1999, vestea morții sale cade ca un trăznet. Doi dintre jurnaliștii publicației fuseseră uciși de gloanțe, iar un al treilea, Iuri Șekocihin, care desfășura o anchetă asupra serviciilor secrete rusești, murise și el în condiții neelucidate. Apropiații lui Șekocihin presupun că este vorba despre otrăvire premeditată, dar nimeni nu poate dovedi nimic. Medicii au pus diagnosticul de «alergie rară», iar dosarul său medical nu a fost dat publicității. În anul 2000, un alt ziarist de la* Novaia Gazeta, *Igor Domnikov, moare în spital în urma unor grave răni la cap. Cu două luni înainte fusese ținta unui atac cu armă de foc."*

[1] Jurnalistă la *Le Monde*. Fragment extras din cartea-omagiu deja citată.

Litvinenko a fost otrăvit cu poloniu-210, o substanţă radioactivă rară. Chiar dacă otrava ar fi fost depistată din timp, soarta fostului spion rus era pecetluită. A cui victimă este Litvinenko? Radiaţiile pe care otrava le-a lăsat aproape peste tot duc spre Moscova şi se ştie că asasini au fost aproape sigur doi foşti membri ai serviciilor secrete din Armata Roşie, cu care acesta se întâlnise la Londra, dintre care un anume Lugovoi.

Urmele de poloniu găsite de poliţia britanică în locurile pe unde trecuse fostul agent rus nu dezleagă însă şi chestiunea comanditarului.

Kremlinul a fost desigur bănuit: fostul spion rus fusese unul dintre cei mai acerbi critici ai FSB. Odată ajuns la Londra, a început să îl acuze de toate relele posibile: scandaluri de corupţie, asasinate la comandă, reţele de crimă organizată... pe scurt, pentru Litvinenko era un cuib de hoţi şi de bandiţi de cea mai joasă speţă.

Pe bună dreptate se poate crede că asasinarea lui Litvinenko este opera FSB, care acţionează la ordinul liderului de la Kremlin. Probabil că Litvinenko avea încă legături cu foştii colegi şi beneficia de informaţii preţioase, pe care le livra patronului său. Or, se ştie că Berezovski spera ca, într-o bună zi, să îl poată răsturna pe Putin.

O altă versiune duce tot la Moscova. Lichidarea lui Litvinenko ar fi un avertisment vizibil lansat tuturor trădătorilor de ţară. Nimeni nu scapă de braţul lung al Kremlinului!

În acest caz, este nevoie de o moarte spectaculoasă şi într-adevăr aşa a fost! Un biolog rus chiar a vorbit cu cinism despre „opera unui artist".

Există şi alte scenarii. Să ne închipuim că cineva – şi nu ne va fi greu să găsim clienţi – îl urăşte de moarte pe Vladimir Putin. În consecinţă, comite sau comandă un asasinat de care Putin să poată fi făcut responsabil. Această persoană ar putea fi unul dintre acei oligarhi persecutaţi de preşedintele rus, şi trebuie să observăm că la Moscova se rosteşte numele lui Berezovski, şi pe bună dreptate.

În fond, doar bogaţii sunt împrumutaţi, iar acest oligarh este într-adevăr foarte bogat.

Aleksandr Litvinenko şi Iuri Felştinski[1]:

„Repunerea plăcii memoriale în cinstea lui Andropov pe zidul clădirii Bolşaia Lubianka, *unde e sediul FSB, un toast în cinstea lui Stalin împreună cu şeful Partidului Comunist Ziuganov, atentate în imobile de locuinţe, un nou război în Cecenia, un text de lege ce permite din nou anchetarea indivizilor pe baza denunţului anonim, promovarea în posturi-cheie a foştilor generali FSB şi a ofiţerilor de armată şi, în sfârşit, distrugerea totală a fundamentelor unui regim constituţional construit pe valorile desigur fragile, dar democratice, ale economiei de piaţă, suprimarea libertăţii de exprimare, iată doar unele dintre realizările premierului şi preşedintelui Vladimir Putin, în primele luni ale mandatului său."*

[1] *Op. cit.*

TERA®

Editura LITERA

ENCICLOPEDIA CONCISĂ BRITANNICA

- cea mai extinsă enciclopedie color într-un singur volum (2 512 pagini), din România
- una dintre cele mai de încredere surse de informare în orice domeniu
- peste 28 000 de articole, ordonate alfabetic
- peste 2 000 de imagini: 1 800 de fotografii, 190 de hărți, 150 de planșe
- peste 950 de articole despre realități românești, concepute de autori din România

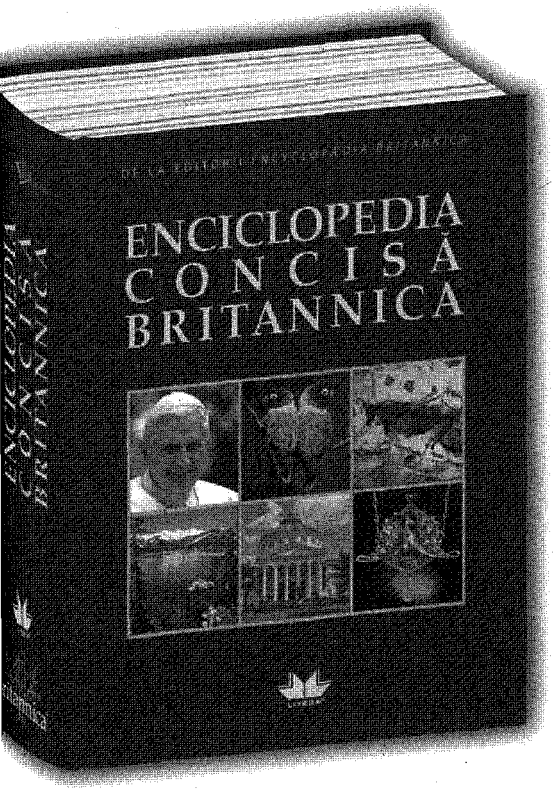

Pentru prima dată tradusă în România!

ENCYCLOPÆDIA
Britannica®

copertă cartonată
193 x 253 mm
2 512 pagini color

n brand cu o istorie de 240 de ani

ngurul produs editorial aflat în TOP 10
uperbrand Consumer 2009 din Marea
ritanie, alături de Microsoft, Google,
BC, Coca Cola

DATE DE CONTACT

0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
@ comenzi@litera.ro

www.litera.ro

LITERA

Editura LITERA

Muzeul Muzeelor

- un album color care cuprinde 14 dintre cele mai prestigioase muzee ale lumii, printre care menționăm:

Muzeul Pușkin, Moscova
National Gallery, Londra
Muzeul Luvru, Paris
Galeria Uffizi, Florența
Museum of Modern Art, New York
Muzeul Prado, Madrid

- volumul conține un capitol elaborat special de Litera, dedicat Muzeului Național de Artă al României
- volumul reunește comparații și asemănări între tablouri aparținând aceluiași autor sau între stiluri, curente, școli și artiști diferiți
- o selecție de peste 600 de tablouri, capodopere ale picturii universale,

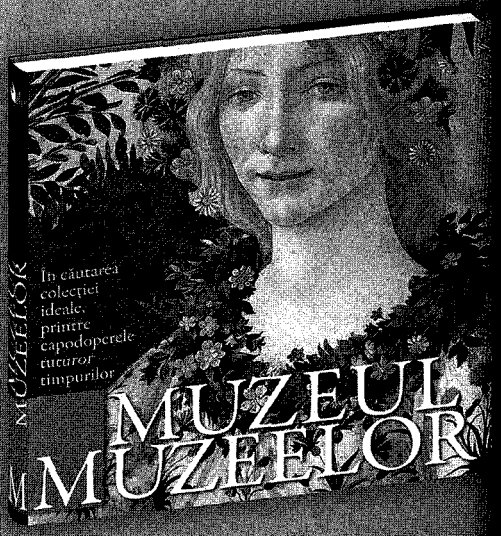

copertă cartonată
cu supracopertă
295 x 315 mm
432 pagini color

DATE DE CONTACT:
0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
comenzi@litera.ro

www.litera.ro

Editura LITERA

Marele atlas ilustrat al lumii

- cuprinde capitole precum structura pământului, clima, viața în sălbăticie, resursele naturale, mediul înconjurător, populațiile, religiile, limbile, popoarele indigene, transportul și comunicațiile, economia și condițiile politice pe tot cuprinsul globului
- descrierea fiecărui continent conține pagini tematice cuprinzând imagini din satelit ale regiunii, caracteristicile mediului înconjurător, istoria și structurile politice ale zonei, precum și impactul uman asupra mediului
- combină o cartografie sofisticată, creată special pentru această lucrare, care cuprinde 600 de ilustrații color și fotografii atractive, imagini tridimensionale, vederi din satelit, diagrame, peste 300 de hărți detaliate usor de citit și extrem de sugestive, texte interesante și cuprinzătoare, peste 30 000 de nume de locuri
- elaborat sub atenta îndrumare a unei echipe internaționale formate din specialiști cartografi și din numeroși consultanți

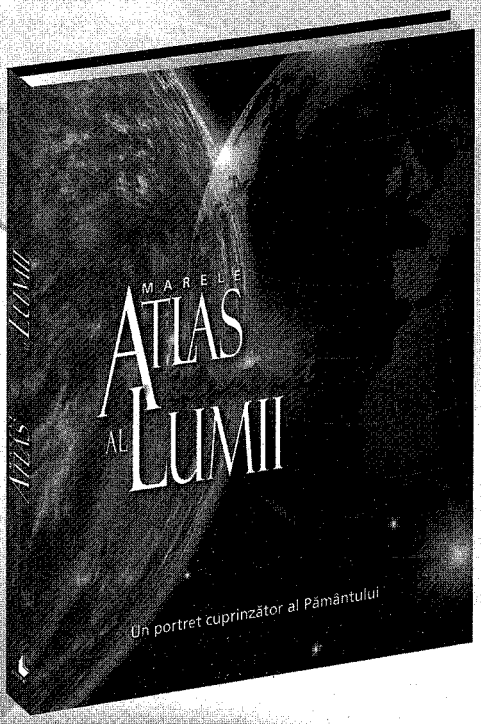

copertă cartonată
cu supracopertă
275 x 345 mm
304 pagini color

DATE DE CONTACT
0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
comenzi@litera.ro

www.litera.ro

Editura LITERA

Marea enciclopedie ilustrată
Animale

- o complexă enciclopedie color ce vine să completeze o lipsă de literatură în limba română despre întreaga lume a animalelor de pe planetă, de la mamifere până la cele mai simple nevertebrate
- structurată practic în secțiuni precum clasificare, distribuție globală a grupurilor, etichete, scurtă descriere, harta răspândirii, legenda habitatului, panou de caracteristici, simboluri, starea conservării sau diafragma detaliată
- o carte care respectă mesajul științific și educativ despre lumea animală, redat într-un stil accesibil și atractiv
- bogat ilustrată cu desene și fotografii, hărți și casete cu sinteze de informații
- se adresează tuturor categoriilor de vârstă și nivelurilor de educație

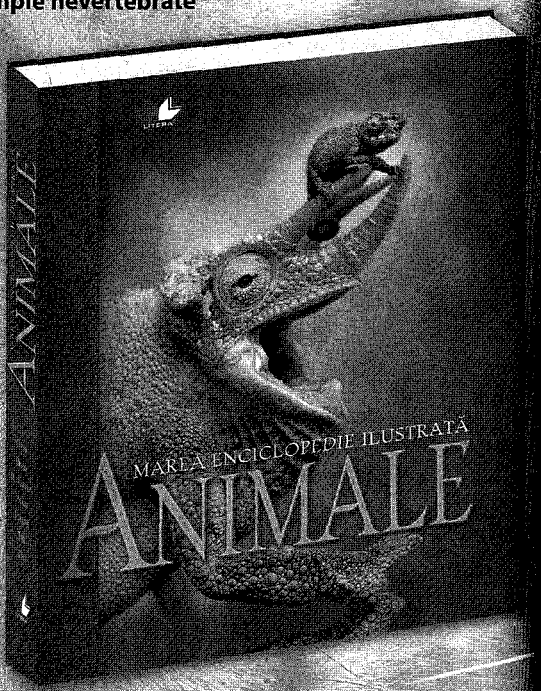

copertă cartonată
235 x 270 mm
608 pagini color

DATE DE CONTACT
0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
comenzi@litera.ro

www.litera.ro

Editura LITERA

Mari imperii ale lumii antice

autor: *Mike Gerrard*

- o carte care reînvie lumea fascinantă și deseori stranie a imperiilor antice și a faraonilor considerați zei, a împăraților chinezi păziți și după moarte de soldați din teracotă, a romanilor cuceritori, a bătăliilor lui Alexandru cel Mare sau a regilor babilonieni. Volumul oferă o privire de ansamblu asupra imperiilor antice, acoperind perioada dintre 1600 i. Hr. și 500 d. Hr.

- Este o carte bine documentată, care prezintă cu obiectivism trecutul pe care s-a clădit contemporaneitatea. Conține peste 277 de ilustrații color și se adresează atât pasionaților de istorie, cât și celor care vor să înțeleagă prezentul privind spre trecut.

- Autorul cărții, Thomas Harrison, este profesor de istorie antică și arheologie în cadrul Universității din Liverpool, fiind de asemenea, șeful Catedrei de arheologie, limbi clasice și egiptologie.

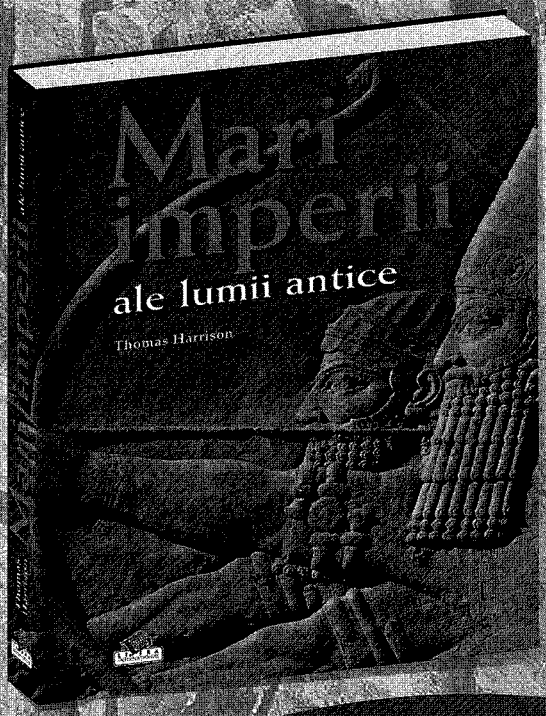

copertă cartonată
cu supracopertă
214 x 270 mm
288 pagini color

www.litera.ro

0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
comenzi@litera.ro

Editura LITERA

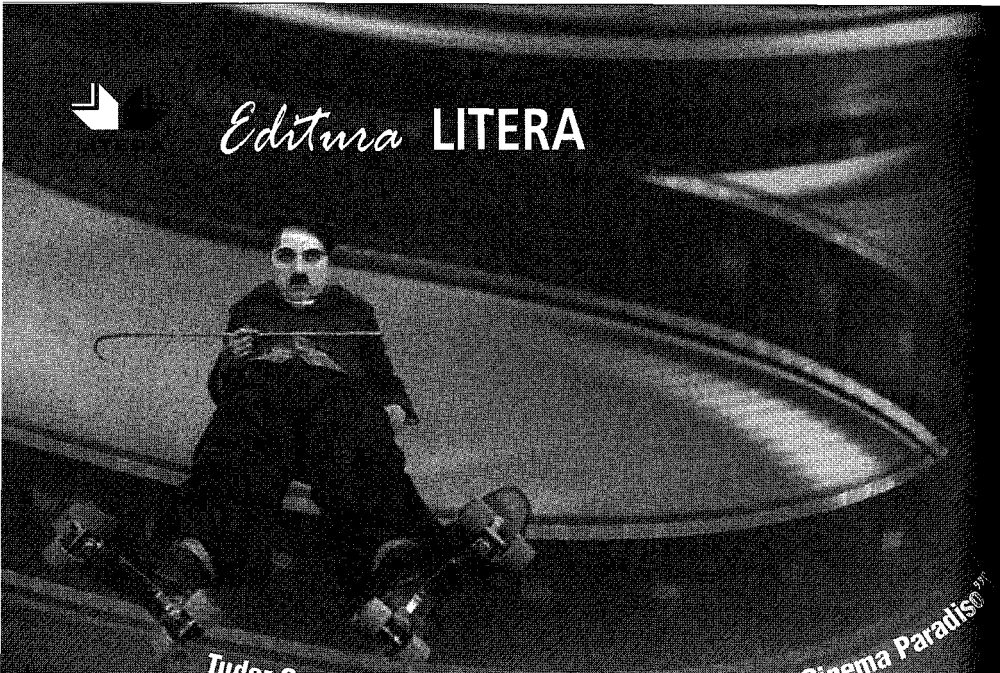

Tudor Caranfil ne invită în universul unic al lui „Cinema Paradis"

DICȚIONAR UNIVERSAL DE FILME

Copertă cartonată
220x290 mm
1151 pagini

O carte obligatorie pentru toți împătimiții celei de-a șaptea arte! O istorie a cinematografiei naționale și internaționale. Peste 10 500 de titluri organizate alfabetic, din toate epocile cinematografiei, de pe toate cele 7 continente. Fiecare film analizat cuprinde amănunte exhaustive despre distribuție, regizor, culisele filmărilor, premii, cotații în funcție de valoarea peliculei.

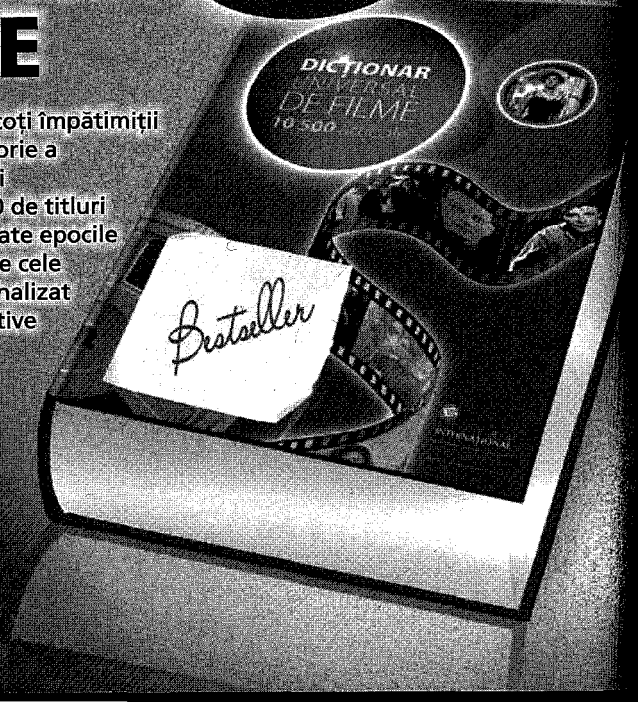

DATE DE CONTACT
0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
comenzi@litera.ro
www.litera.ro

LITERA®

Editura LITERA

Marele dicționar vizual în 5 limbi

Copertă cartonată
220×280 mm
1086 pagini color

32 000 de cuvinte în fiecare limbă
6 000 de ilustrații
800 de teme

Marele Dicționar Vizual are un conținut bogat și spectaculos. Este cel mai cuprinzător și mai credibil dicționar vizual publicat vreodată.

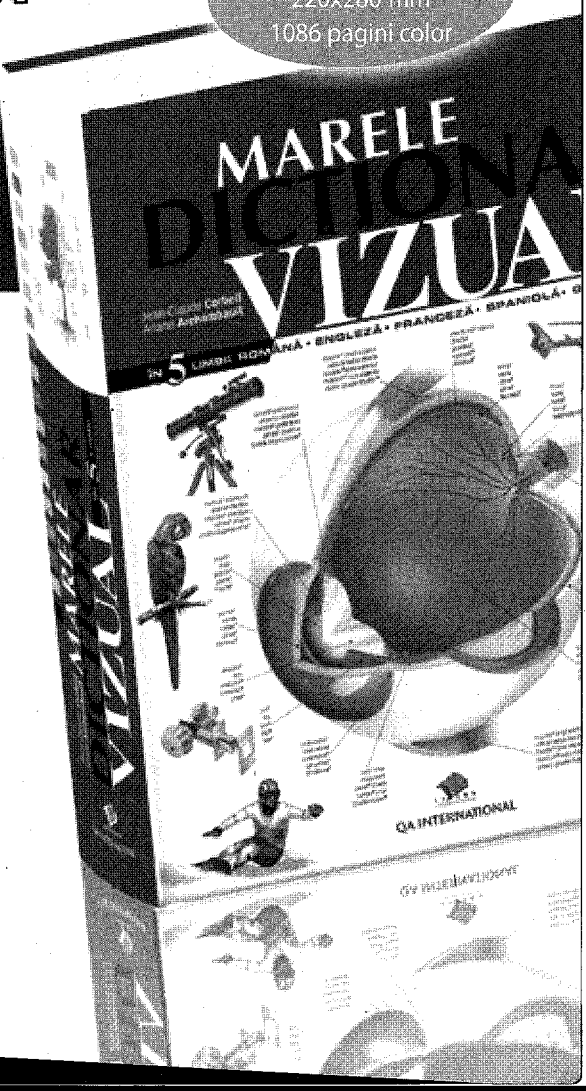

ROMÂNĂ • ENGLEZĂ • FRANCEZĂ • SPANIOLĂ • GERMANĂ

DATE DE CONTACT
0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
@ comenzi@litera.ro
www.litera.ro

CLUBUL CĂRȚII LITERA

Clubul cărții Litera este o modalitate avantajoasă și comodă de a cumpăra cărțile pe care ți le dorești, beneficiind de o mulțime de avantaje și surprize pregătite de echipa Litera

Cititor FIDEL

orice comandă făcută direct la editură (online/telefonic/e-mail/poștă)

AVANTAJE
- 10% reducere
- carte cadou de ziua ta
- periodic, ofertă specială cu reduceri de până la 60%, doar pentru membrii clubului

Cititor ÎMPĂTIMIT

pentru comenzi de peste 1.000 lei pe parcursul unui an (online/telefonic/e-mail/poștă)

AVANTAJE
- 15% reducere
- carte cadou de ziua ta
- periodic, ofertă specială cu reduceri de până la 60%, doar pentru membrii clubului
- Litera suportă cheltuielile de expediere prin Poșta Română a cărților comandate

Cititor EXCLUSIV

pentru comenzi de peste 1.500 lei pe parcursul unui an (online/telefonic/e-mail/poștă)

AVANTAJE
- 20% reducere
- carte cadou de ziua ta
- periodic, ofertă specială cu reduceri de până la 60%, doar pentru membrii clubului
- Litera suportă cheltuielile de expediere prin Poșta Română a cărților comandate
- participă automat la tombolele organizate în cadrul târgurilor Bookfest și Gaudeamus, cu premii în obiecte, vacanțe în țară și străinătate, vouchere valorice pentru achiziție cărți Litera, invitații la spectacole de teatru.
- trimestrial, 3 membri ai clubului primesc un premiu special

clubul Litera

LITERA®

www.nodex.ro

CEL MAI MARE PORTAL GRATUIT DE DICȚIONARE ONLINE

nodex.ro
un produs Litera Online

portalul cuprinde dicționarele:

- *Marele dicționar universal al limbii române ediția a IV-a*
- *Dicționar universal de filme*
- *Dicționar geografic universal*
- *Dicționar englez-român*
- *Dicționarul de sinonime, antonime și paronime*
- *Dicționarul proverbelor românești*
- *Dicționar de filme românești*
- *Dicționar universal de artă plastică*

lunar, pe www.nodex.ro, vor fi adăugate și alte dicționare din portofoliul editurii:
Marele dicționar ortografic al limbii române, Dicționar universal de muzică, Dicționar român-englez, Dicționar francez-român-francez, Dicționar de expresii și locuțiuni, Dicționar de artă universală etc .

o interfață prietenoasă și ușor de utilizat

un instrument extrem de util:

- căutarea unui cuvânt vă aduce în aceeași fereastră explicația lui, precum și termenii adiacenți existenți în dicționarele disponibile pe platformă la acel moment (ex.: sinonimele, antonimele, paronimele și proverbele aferente ș. a.)
- odată găsită o definiție, explicația oricărui cuvânt din componența acesteia poate fi accesată rapid cu un singur click pe termenul respectiv

Comandă acum alte titluri din colecția Bestseller Internațional!

Titlu	Preț întreg	Preț redus
☐ 1989. PRĂBUȘIREA IMPERIULUI SOVIETIC	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ARMELE SECRETE ALE CIA	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ASASINI ȘI ASASINATE CELEBRE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ BIBLIOTECA LUI HITLER	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ BLACKWATER	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ CELE MAI MARI SCANDALURI DIN ISTORIE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ CHE GUEVARA	~~24,90 lei~~	9,90 lei
☐ CIA. O ISTORIE SECRETĂ	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ COMPLOT ÎMPOTRIVA VATICANULUI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ CONFESIUNILE UNUI CAP AL MAFIEI	~~17,90 lei~~	9,90 lei
☐ CORUPȚIA MARILOR PUTERI	~~17,90 lei~~	9,90 lei
☐ CRIZA ECONOMICĂ ȘI PROFEȚII EI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ DESPOȚI ȘI DICTATORI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ INDIA	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ISTORIA CODURILOR SECRETE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ISTORIA LUMII DE LA BIG BANG PÂNĂ ÎN PREZENT	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ LEGEA CELOR PUTERNICI	~~19,90 lei~~	11,90 lei
☐ LUMI OCULTE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ MARILYN MONROE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ MICHAEL JACKSON	~~24,90 lei~~	14,90 lei
☐ MOARTEA UNUI SPION	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ NOUA PARADIGMĂ A PIEȚELOR FINANCIARE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ NOSTRADAMUS. MISTERUL CATRENELOR PIERDUTE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ PRIMUL PACIENT	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ PRINȚESA DIANA: "MĂ VOR UCIDE!"	~~17,90 lei~~	9,90 lei

	Preț întreg	Preț redus
☐ PROFEȚIILE MAYA PENTRU 2012	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ PROFEȚIILE LUI NOSTRADAMUS	19,90 lei	
☐ RĂZBOINICII LUI HITLER	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ SECRETELE VATICANULUI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ SFÂRȘITUL HRANEI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ SFÂRȘITUL PETROLULUI	~~24,90 lei~~	9,90 lei
☐ SIMBOLUL PIERDUT. SECRETELE ROMANULUI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ȘI TOTUȘI BIBLIA ARE DREPTATE	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ TEMPLIERII - MISTERUL CĂLUGĂRILOR-RĂZBOINICI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ THRILLER. VOL. 1	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ THRILLER. VOL. 2	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ TRAFIC	~~17,90 lei~~	9,90 lei
☐ ȚĂRINELE ȘI PUTEREA	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ URMĂTORII 100 DE ANI	~~19,90 lei~~	9,90 lei
☐ ZERO	~~19,90 lei~~	9,90 lei

Ofertă în limita stocului disponibil

EXPEDITOR:

Persoane juridice:

Instituție.....

Persoană de contact.....

Tel/Fax.....

CUI.....

Nr. Registrul Comerțului J.....

Cod IBAN.....

Banca.....

Persoane fizice:

Nume.....

Prenume .....

CNP.....

Telefon .....

E-mail.....

☐ Doresc să primesc informații despre oferta Litera

Adresa de livrare:

☐ Instituție ☐ Adresă privată

Strada.....

Nr.....Bl.....Sc.....Et.....Ap.....

Localitate.....

Județ/Sector.....

Cod poștal.....

Interval orar pentru livrarea prin curier.....

LITERA®

CR
CORESPONDENȚĂ
RĂSPUNS
Se taxează la
destinație

DESTINATAR:
EDITURA LITERA
O.P. 53, C.P. 212,
Sector 4, BUCUREȘTI

Modalități de livrare:

1. Prin poștă sau curier, livrarea este *gratuită*, dacă valoarea facturii depășește 30 de lei.
2. Prin poștă, livrarea se taxează cu 5 lei, dacă valoarea facturii este mai mică de 30 de lei.
3. Prin curier, livrarea se taxează cu 10 lei, dacă valoarea facturii este mai mică de 30 de lei.

Modalități de plată:

1. Ramburs, la livrarea prin poștă.
2. Prin bancă, în avans, în contul:
   RO18 BREL 0002 0000 1551 0100
   deschis la Libra Bank-Sucursala Băneasa

Modalități de comandă:

0752 LITERA (0752.548372)
031.425.16.19
031.425.16.20
@ comenzi@litera.ro
Completați cu majuscule rubrica EXPEDITOR.
Introduceți talonul de comandă în cutia poștală.

www.litera.ro